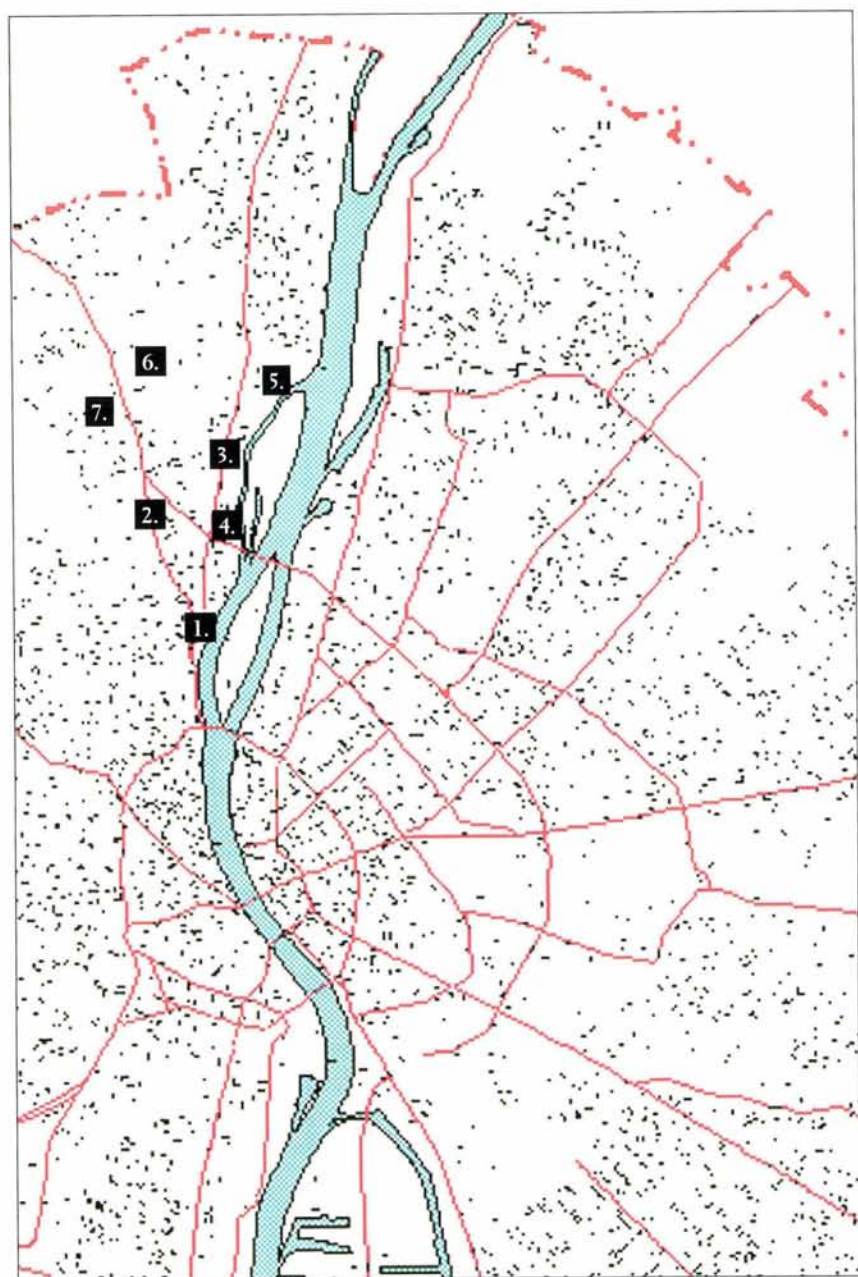

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2004-ben*
*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2004*

AQ-PV
PERISTYL
2004 10 7
H58 SE 93

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2004-ben

Excavations and rescue work
at the Aquincum Museum in 2004

Budapest, 2005

Szerkesztő:
Zsidi Paula

Edited by:
Paula Zsidi

Fordítás:
Simán Katalin, Alice M. Choyke

Translation by:
Katalin Simán, Alice M. Choyke

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Aquincum polgárváros, ún.
„Peristyl-ház” 58. helyiség feltárás
közben faragott mészkő préslappal és
kerámatöredékekkel

Front cover:
The so-called “Peristyl House” in the
Civil Town of Aquincum. Room no. 58
during excavation with carved limestone
press-slab and ceramic fragments

A belső borítón:
A 2004-ben végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside cover:
Locations of larger investment led
excavations in 2004

Budapesti Történeti Múzeum, 2005
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2005
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2004-ben

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2004

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeum

Aquincumi füzetek
11. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

Nyomdai előkészítés
ARCHAEOLOGIA Alapítvány és Kiadó

Nyomdai kivitelezés
AduPrint Nyomda és Kiadó Kft.

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2004-ben (*Zsidi Paula*) 8

A 2004-ben végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 11

Régészeti kutatások a katonavárosi
amphitheatrum keleti előterében,
a Spitzer Gerzson által alapított
kékfestőgyár területén I.
(*Kirchhof Anita*) 13

Korarámai épületmaradványok nyomai az
aquincumi katonaváros nyugati részéből
(*Kirchhof Anita*) 31

A római kori beépítettség kutatása az
aquincumi canabae északi előterében
(*Budai Balogh Tibor*) 39

A Ladik utcai temető újabb részletének
feltárása (*Budai Balogh Tibor*) 53

A „Peristyl-ház”: hitelesítő feltárás az
aquincumi polgárváros északkeleti részén
(*T. Láng Orsolya*) 68

Feltárások az Aranyhegyi-patak menti
temetőben (*Lassányi Gábor*) 81

Szondázó jellegű kutatás a Bécsi út 260.
számú telken (*Havas Zoltán*) 91

Régészeti kutatások a Gellérthegy északi
oldalán (*Maráz Borbála*) 96

Contents

Archaeological excavations in 2004 in the
territory of Budapest (*Paula Zsidi*) 8

Sites of the larger investment-led
excavations conducted in 2004 11

Archaeological investigations in the
eastern foreground of the Military
Town amphitheatre, in the area of the
blue-dying factory founded by Gerzson
Spitzer I. (*Anita Kirchhof*) 13

Traces of Early Roman building remains
in the western part of the Aquincum
Military Town (*Anita Kirchhof*) 31

Investigation of settlement density
in the northern foreground of the
Aquincum canabae in the Roman period
(*Tibor Budai Balogh*) 39

The excavation of another fragment
of the Ladik Street cemetery
(*Tibor Budai Balogh*) 53

The „Peristyle house”: authenticating
excavation in the Northeast part of the
Aquincum Civil Town
(*Orsolya T. Láng*) 68

Excavations in the cemetery on the
Aranyhegyi Stream (*Gábor Lassányi*) . . 81

Test excavations on lot 260 Bécsi Road
(*Zoltán Havas*) 91

Régészeti kutatások a Rudas fürdő területén (Papp Adrienn – Maráz Borbála)	Archaeological investigations on the northern side of Gellért Hill (Borbála Maráz)	101	96
Feltárás az albertfalvi auxiliáris vicus déli részén (Beszédes József)	Archaeological excavations in the area of the Rudas bath (Adrienn Papp – Borbála Maráz)	107	101
Kutatások az albertfalvi auxiliáris vicus nyugati részén (Beszédes József)	Excavation in the southern part of the Albertfalva auxiliary vicus (József Beszédes)	114	107
A késő rézkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván (Endrődi Anna)	Investigations in the western part of the Albertfalva auxiliary vicus (József Beszédes)	123	114
Régészeti kutatások az egykori albertfalvai strand területén (M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József – Reményi László)	Settlement phenomena of the Late Bronze Age Baden culture at Albertfalva (Anna Endrődi)	129	123
Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros-Lakópark területén folyó régészeti feltárásról (Horváth László András – Korom Anita – Terei György – Szilas Gábor)	Archaeological investigations on the territory of the former open-air bath of Albertfalva (Zsuzsanna M. Virág – József Beszédes – László Reményi)	137	129
Paskál lakópark II. építési ütemének régészeti kutatása (Korom Anita – Reményi László)	Preliminary report on the archaeological excavation conducted parallel to the construction on the territory of the Kőérberek, Tóváros Residential District (László András Horváth – Anita Korom – György Terei – Gábor Szilas)	168	137
Régészeti kutatás a tervezett csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén (Horváth M. Attila)	Archaeological investigation of construction phase II of the Paskál residential district (Anita Korom – László Reményi)	177	168
Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán (Korom Anita – Reményi László – Tóth Anikó)	Archaeological investigations on the territory of the planned Central Sewage Plant in Csepel (Attila Horváth M.) . . .	186	177
Újabb régészeti kutatások Dunakeszi-Székesdúlón (Korom Anita – Reményi László)		197	

Az Aquincumi Múzeum kisebb
feltárásainak helyszínei és eredményei
a 2004. évben 210

Az Aquincumi Múzeum további feltárást
nem igénylő próbaásatásai és régészeti
célú megfigyelései 2004-ben 237

Rövidítésjegyzék 240

A 2004. évi feltárások közreműködői . . 241

A 2004. évi feltárások megbízói és
támogatói 244

A BTM Aquincumi Múzeumának és
munkatársainak 2004-ben megjelent
publikációi 247

Archaeological investigations along the
path of the eastern sector of the M0 ring
road (*Anita Korom – László Reményi*
– *Anikó Tóth*) 186

Recent archaeological investigations at
Dunakeszi-Székesdűlő 197

Locations of and results from small-scale
excavations conducted by the Aquincum
Museum in 2004. 235

Archaeological observation work and test
excavations carried out by the Aquincum
Museum in 2004. 237

Abbreviations 240

Participants in the Excavations
in 2004 241

Employers and Patrons of the Excavations
in 2004 244

Publications by the Staff of the
Aquincum Museum in 2004 247

Régészeti feltárások Budapest területén 2004-ben

Archaeological excavations in 2004 in the territory of Budapest

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeumának valamint Ős- és Népvándorlás kori Osztályának 22 régésze 85 helyszínen végzett régészeti munkát (21 megelőző feltárást, 30 próbafeltárást és 34 megfigyelést), melyek csaknem mindegyike a fővárosban folyó beruházásokhoz, építkezésekhez kapcsolódott. A feltárásokon töltött mintegy 1800 munkanap során közel 300.000 négyzetméternyi területet kutattunk át. A régészeti örökségvédelmi munkát továbbra is a 2001. októberében életbe lépett, a kulturális örökségvédelemről szóló LXIV. törvény alapján végezzük. Emellett a 4/2003. évi NKÖM rendelet szerint, a Kerületi Szabályozási Tervekhez előírt örökségvédelmi hatástanulmányok régészeti fejezetének megírásához kapcsolódóan munkatársaink 9 terepbejárást végeztek az idén.

A beruházások folyamatosan növekvő száma és a beruházók érdekeit szolgáló, egyre gyorsuló munkatempó intenzívebb szakmai munkát és az ásatások gyorsabb ügyintézését igényli. Ennek érdekében egyre inkább kell támaszkodnunk külső munkaerőre, s nemcsak szakmai területen, hanem műszaki, munkavédelmi, jogi és statikus szakemberek közreműködésére számítva. Az ásatások adminisztratív előkészítésének időszakát jelentősen meghosszabbította a 2004. május 1. után

Twenty-two archaeologists from the Prehistory and Protohistory Departments of the Aquincum Museum of the Budapest History Museum conducted archaeological investigations at 85 sites (21 investment-led excavations, 30 test excavations and 34 inspections). Nearly all were connected with investments and construction work in the territory of the capital. A surface of nearly 300,000 m² was investigated over approximately 1800 workdays spent at these excavations. Protection of the archaeological heritage is still carried out within the context of act LXIV on the protection of the cultural heritage, which came into effect in October 2001. In addition, our collaborators conducted 9 field surveys this year in connection with the contents of the archaeological chapter for the studies of effects as prescribed by NKÖM for the Regional Development Plans in the decree of 4/2003.

The continuously growing number of investments and the ever faster pace of work, which serves the interests of the investors, demand more intensive archaeological work and faster administration. To meet these demands we have to increasingly depend upon outside collaborators not only in the field of archaeology but we also need the contribution of specialists in technical and static problems,

megváltozott közbeszerzési törvény, mely szerint a régészeti feltárások folyamatában lévő tevékenységek is – a korábbiakkal ellentétben – a közbeszerzés körébe tartoznak. Az új eljárás törvényben előírt végrehajtása esetén akár két-három hónappal is meghosszabbíthatja a beruházó jelentkezésétől, a feltárás megkezdéséig terjedő időszakot.

A régészeti feltárások eredményeit a gyűjteménybe került jelentős mennyiségű (800 láda, körülbelül 400 köbméternyi) leletanyag is jelzi, azoban valódi értéket képvisel a főváros történetére, topográfiájára vonatkozó számos új adat, felfedezés is. Elsőként kell kiemelni a kőérberki lakópark építéséhez kapcsolódó feltárást, mely kiterjedését tekintve alighanem az ország legnagyobb magánberuházáshoz köthető régészeti munkája. A középkori Kána falu eddig feltárt több mint 30 hektáros területén az ásások igazolták, hogy a településre alkalmas területet a középkor előtti időszakban több őskori kultúra és a népvándorlás kor avar megtelepülői is használták. A másik szenzációs eredményt a Főváros beruházásában megvalósuló csepeli szennyvíztelep építését megelőző ásás hozta. A kelta telep egyik temetkezéséből a Kárpát-medencében ritkaságszámbamenő emberábrázolásos edény került elő. A Rudas fürdő átépítése során felszínre hozták a török kori fürdő központi medencéjének facölöpös alapozását, illetve a korábbi időszakból származó kelta helyi lakosság telepmaradványait. Az Aquincumi híd tervezésének előkészületében végzett feltárások hitelesítették a polgár város nyugati temetőjének fallal körülvett sírparcelláit. Az aquincumi polgár város területén – folytatva az 1973-ban megkezdett romkonzerválási munkát – megkezdődött az úgynevezett peristylumos

in the prevention of accidents and legal issues. The act of public purchase, which changed in May 1, 2004, significantly lengthened the period needed for the administrative preparation of excavations. Accordingly, contrary to former practice, the activities needed to process an archaeological excavation fall within the law on public purchase. The effectuation of the new procedure as decreed in the law can extend the period from the first appearance of the investor to the start of the excavations by two, even three months.

The large number of finds (800 crates or about 400 m³) indicates the scale of the excavations. The large amount of new data and discoveries related to the history and topography of the capital also represent a real value. Consider the excavation preceding the construction of the residential district in Kőérberek. The archaeological work connected with this construction represents perhaps the largest private investment in the country. More than 30 hectares of the medieval village of Kána were brought to light. The excavations have demonstrated that the territory, which appeared favourable for settlement, was also used by prehistoric cultures and the Avar settlers of the Migration Period. The other sensational result came from the excavation preceding the construction of the Csepel Sewage Plant, an investment by the Capital city government. One of the burials from the Celtic settlement found there contained a vessel with a human representation, a rare find in the Carpathian Basin. During the reconstruction of the Rudas bath, the wooden post foundation of the central basin of the bath was found dating from the Turkish period as well as settlement remains left by the earlier Celtic popula-

ház feltárása. Bevásárló központ építése adott alkalmat Albertfalván a katonai tábor körül létesült falusias település újabb részeinek feltárására, közöttük egy leégett ház és egy közeli szentélyre utaló oltárkövek csoportja érdemel kiemelt figyelmet.

A fővárost övező M0 autópálya tervezett nyomvonalán, megkötött szerződések birtokában is csak néhány lelőhelyet érinthettek a feltárások ezévbén, tekintve, hogy a kisajátítások elhúzódása miatt nem léphettünk a területre.

Zsidi Paula

tion. The excavations conducted as part of the preparation designs of the Aquincum bridge authenticated previously excavated grave parcels within the walls of the western cemetery of the Civil Town. On the territory of the Aquincum Civil Town, ruin conservation work, which was interrupted in 1973, restarted with the excavation of the so-called peristyle house. The construction of a trading centre offered an occasion to uncover further details of the rural settlement established around the auxiliary fort of Albertfalva. At this site, a burnt down house and a group of altar stones indicating the existence of a nearby shrine deserve special attention.

This year the excavations extended to only a few sites along the path of the M0 highway encircling the capital, despite signed contracts, since the expropriation process was protracted and we were not able to move onto the territories.

Paula Zsidi

A 2004-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

(Jelölésük a belső borítón lévő térképeken)

Aquincumi katonai táborok, katonaváros

1. Bp. III. Nagyszombat u. 1.
(Kirchhof Anita)
2. Bp. III. Bécsi út 181–185.
(Kirchhof Anita)
3. Bp. III. Filatorigát
(Budai-Balogh Tibor, Zsidi Paula)
4. Bp. III. Szentendrei út 105–109.
(Budai Balogh Tibor)

Az aquincumi polgárváros és környezete

5. Bp. III. Szentendrei út 139. Peristyl ház (Láng Orsolya)
6. Bp. III. Keled utca – Aranyhegyi patak, tervezett közút nyomvonala (Lassányi Gábor)

Aquincumi territorium

7. Bp. III. Bécsi 260. (Havas Zoltán)

Aquincumon kívüli táborok és települések, limes menti kutatás

8. Bp. I. Gellérthegy, Bérc utca
(Maráz Borbála)
9. Bp. I. Döbrentei tér 9. Rudas fürdő
(Maráz Borbála, Papp Adrienn)
10. Bp. XI. Albertfalva Panel út
(Beszédes József)
- 11-12. Bp. XI. Albertfalva, Kitérő út
(Beszédes József, Endrődi Anna)

Sites of the larger investment-led excavations conducted in 2004

(Marked on the maps on the inner covers)

Military forts and the Military Town in Aquincum

1. Bp. III 1 Nagyszombat Street
(Anita Kirchhof)
2. Bp. III 181–185 Bécsi Road
(Anita Kirchhof)
3. Bp. III Filatorigát
(Tibor Budai-Balogh, Paula Zsidi)
4. Bp. III 105–109. Szentendrei Road
(Tibor Budai Balogh)

Aquincum Civil Town and its environs

5. Bp. III 139 Szentendrei Road
Peristyle house (Orsolya Láng)
6. Bp. III Keled Street–Aranyhegyi
Stream, the path of a future road
(Gábor Lassányi)

Territory of Aquincum

7. Bp. III 260 Bécsi Road
(Zoltán Havas)

Forts and settlements outside Aquincum, investigations along the limes

8. Bp. I Gellért hill, Bérc Street
(Borbála Maráz)
9. Bp. I 9 Döbrentei Square Rudas bath
(Borbála Maráz, Adrienn Papp)
10. Bp. XI Albertfalva Panel Road
(József Beszédes)
- 11-12. Bp. XI Albertfalva, Kitérő Road
(József Beszédes, Anna Endrődi)

13. Bp. XI. Fehérvári út 202.
(Beszédes József, M. Virág Zsuzsanna,
Reményi László)

Ős- és népvándorlás kori lelőhelyek

14. Bp. XI. Kőérberek lakópark
(Terei György, Horváth László András,
Szilas Gábor, Korom Anita)

15. Bp. XIV. Miskolci – Szugló – Rákos
utca által határolt terület
(Korom Anita)

16. Bp. XXI. Csepel, szennyvíztelep
(Horváth M. Attila)

17. M0 autópálya, XVII. Rákoscásaba-Kereszt
dűlő, Rákoscásaba-Bartus-hegy,
Rákoscásaba-Majorhegy
(Reményi László, Korom Anita, Tóth
Anikó)

18. Dunakeszi, Székesdűlő
(Reményi László)

13. Bp. XI 202 Fehérvári Road
(József Beszédes, Zsuzsanna M.
Virág, László Reményi)

Prehistoric and protohistoric sites

14. Bp. XI Kőérberek residential district
(György Terei, László András
Horváth, Gábor Szilas, Anita Korom)

15. Bp. XIV Area surrounded by Miskolci
– Szugló – Rákos Streets
(Anita Korom)

16. Bp. XXI Csepel, Sewage Plant
(Attila Horváth M.)

17. M0 highway XVII. Rákoscásaba-Kereszt
dűlő, Rákoscásaba-Bartus-hegy,
Rákoscásaba-Majorhegy
(László Reményi, Anita Korom, Anikó
Tóth)

18. Dunakeszi, Székesdűlő
(László Reményi)

Régészeti kutatások a katonavárosi amphitheatrum keleti előterében, a Spitzer Gerzson által alapított kékfestőgyár területén I.

(Budapest, III. ker., Nagyszombat utca 1. – Lajos utca 93–97. – Árpád fejedelem út 77., Hrsz.: 17 970/1)

Az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában, a *limes* úttól keletre, a Nagyszombat utca – Lajos utca – Árpád fejedelem útja által határolt területen 500 lakásos lakónegyed építését tervezi az EG Palace Kft. A telken jelenleg a Goldberger Textilművek Hengernyomó Gyáregységének ipari épületei állnak, amelyek bontását, két egymást követő évben, két részletben végzik. A bontási és kivitelezési munkák ütemezése szerint, a 2004 áprilisában megkezdett, kisebb-nagyobb megszakításokkal folytatott, 2005-re is áthúzódó, építkezést megelőző feltárásokat a telek keleti felén végeztünk. Az ásatások célja, a római kori beépítettség kutatásán kívül, a terület szerepének vizsgálata a Kr. u. 73-ban felépített *ala* táborral (KÉRDŐ–NÉMETH 1993), a 89-ben létesített első legiotábor körül kiépülő *canabae legionisszal* (PÓCZY 1983) és a *limes* úttal (MADARASSY 2000, 46–48).

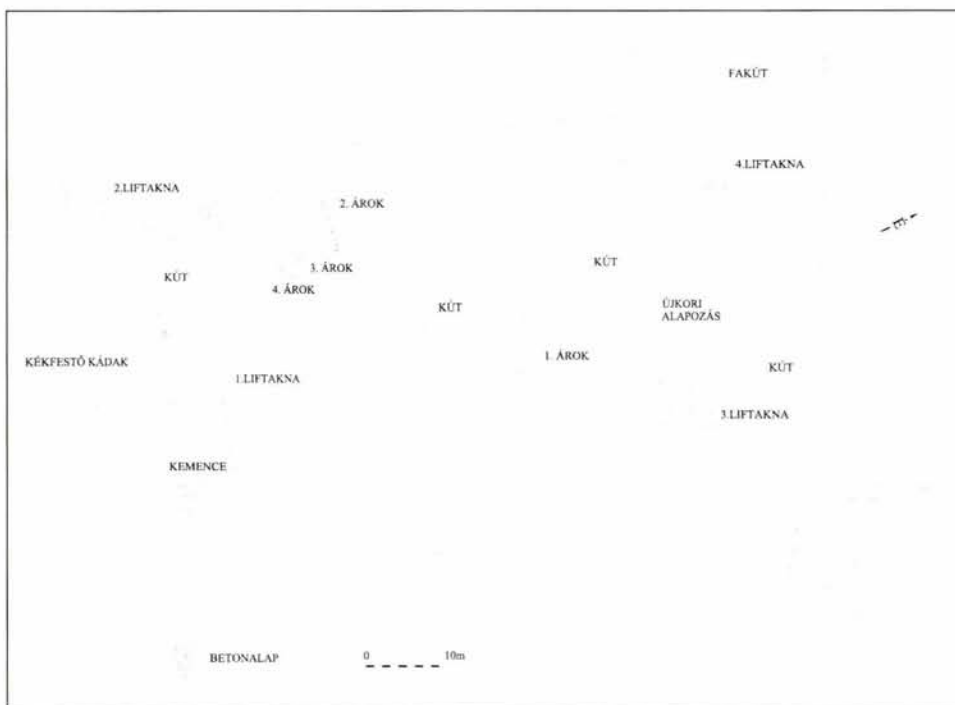
A telek teljes felületű és mélységű feltárására nem nyílt lehetőségünk, csak a kisebb felületű lemélyítésekben jutottunk részlet információkhoz a terület ős- és római kori településtörténetét illetően. (1. kép)

Archaeological investigations in the eastern foreground of the Military Town amphitheatre, in the area of the blue-dying factory founded by Gerzson Spitzer I.

(Budapest III, 1 Nagyszombat Street – 93–97 Lajos Street – 77 Árpád fejedelem Road Lrn: 17 970/1)

The EG Palace Kft intends to construct a residential district of 500 apartments in the southeastern part of the Aquincum Military Town, east of the *limes* road, within an area enclosed by Nagyszombat Street – Lajos Street – Árpád fejedelem Road. At the time of the excavation, the industrial buildings of the Cylinder-printing Factory of the Goldberger Textile Works stood on the lot. These are due to be pulled down in two phases in two subsequent years. The excavations follow the pace of demolition and construction work. They began in the eastern part of the lot in April 2004, and will be continued in 2005 with breaks of various lengths. The purpose of the excavations is, apart from the investigation of settlement density in the Roman period, the study of the role of the area together with the *ala* fort built in AD 73 (KÉRDŐ–NÉMETH 1993), the *canabae legionis* established around the legion fortress in AD 89 (PÓCZY 1983) and the *limes* road (MADARASSY 2000, 46–48).

The lot could not be unearthed over its entire area and to its complete depth.

1. kép. Az ásatás I. ütemének összesítő geodéziai felmérése
Fig. 1: Complex geodetic survey of phase I of the excavation

Őskor

A terület kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően ideális környezetet nyújtott őskori település kialakulásához. Az eddig ismert legkorábbi régészeti jelenség egy római beásással bolygatott késő bronzkori gödör. Az objektum szervesen kapcsolódik a szomszédos telkeken napvilágra került, kiterjedt őskori településhez (REMÉNYI 2003, 49.) a dunamenti partvonalnak ezen szakaszán. A gödörből, a késő bronzkori népesség anyagi kultúrájának maradványai, a számos edénytöredéken kívül, csiszolt kőbaltatöredék és feltehetően nehezékként használt, a felületén rátekert kötél vájta nyomokkal rendelkező ovális kő súly került elő. A őskori leletanyagot Szilas Gábor (BTM) határozta meg.

Only partial information could be had on the settlement history at the lot in prehistoric and Roman times in small test pits. (Fig. 1)

Prehistory

Owing to its favourable geographical setting, the territory offered an ideal environment for the establishment of prehistoric settlement. The earliest archaeological feature is a Late Bronze Age pit disturbed by a Roman pit. The feature is associated with the extensive prehistoric settlement recovered in the neighbouring lot (REMÉNYI 2003, 49) along this stretch of the Danube bank. The pit contained the remains from the Late Bronze Age. Beside numerous pottery shards, a fragment of

Korarámai időszak (Kr. u. 1-2. század fordulója)

A késő bronzkort követően a római kor folyamán vált újra lakottá a terület. A korarámai időszakra tehető a telek északkeleti részén megfigyelt két, feltehetően egymást kiváltó északnyugat–délkeleti irányú árokrendszer, amelyek valószínűleg vízvezetésre szolgáltak a Duna irányába. Beásásuk szintjét a későbbi planírozásokkal megsemmisítették. Betöltésükből keltező értékű leletanyag nem került elő, azonban a környező telkeken feltárt árkokkal összefüggő egységet képeznek. (MADARASSY 2004, 34–35) Az árok betöltéséből kőénymagvakat tartalmazó sötétszürke római házikerámia került elő, (2. kép) amely a gyümölcs római fogyasztására és gyűjtésére utal. A délebbi árok vonalára szabályosan, füzérszerűen fel-fűzve cölöplyukrendszert, illetve ettől délebbre, párhuzamos elrendezésű, hasonló cölöpsort találtunk. (3. kép) A telek északi felében feltárt árkokat a cölöprendszer megszűnését követően hozták létre. Az árok két oldalán többszörösen megújított,

a polished stone axe and an oval stone weight with the grooves made by the rope coiled around it were found. Gábor Szilas (BHM) identified the prehistoric material.

Early Roman period (turn of AD 1st/2nd centuries)

After the Late Bronze Age, the territory was next inhabited in the Roman period. The two northwest–southeast directed ditch systems in the northeastern part of the lot, which were probably dug one after the other, can probably be dated from the Early Roman period. They probably carried water to the Danube. The level, from which they were dug, was destroyed by later levelling works. No datable finds were found in their fill, but they compose a coherent unit with the ditches recovered in the neighbouring lots (MADARASSY 2004, 34–35). Dark grey Roman household ceramics containing blackthorn seeds was found in the fill of the ditch (Fig. 2) showing that the fruit was collected and eaten in the Roman period. A

2. kép. Kőénymagvakat tartalmazó római kori edénytöredék
Fig. 2: Roman pottery fragment containing blackthorn berries

3. kép. A telek északkeleti részén feltárt cölöpsor, árokrendszer és gödrök

Fig. 3: Post row, ditch system and pit features uncovered in the northeastern part of the lot

4. kép. Gödrök a terület északkeleti felében

Fig. 4: Pit features in the northeastern part of the territory

szürke betöltésű gödröket, tárolóvermeket tártunk fel, amelyek a minimális leletanyag miatt nehezen keltezhetők. Egy részük feltehetően a cölöp- és árokrendszert megelőzően, más részük pedig azt követően létesült. (3–4. kép) A kutatott terület nyugati részén nyitott szondákban elszórta kerültek még elő szintén szegényes római leletanyaggal betöltött gödrök.

Hasonlóan a korarómai időszakra keltezhető a telek délkeleti végében feltárt mészegető kemence. (5. kép) A kemence alaprajza kerek, fala vályogból készült, amely az égetések során vörösre színeződött. Belső oldalán spirálisan kialakított padka futott körbe letről felfelé, amely a kiégetésre szánt kövek boltozását segítette. (MÜLLER 1981, 56) A mészkövekkel megrakott kemencét szerves anyagokból

system of postholes was found running in a row along the southern ditch and a similar post row ran parallel to it somewhat farther to the south. (Fig. 3) The ditches were dug in the northern part of the lot after the destruction of the post system. Repeatedly renewed pits and storage pits were found on both sides of the ditch filled with grey earth. They are difficult to date because of the small number of finds. Some were probably dug before the post and ditch systems, while others were used afterwards. (Figs. 3–4) Sporadic pits came to light in the test trenches opened in the western part of the investigated territory. These pits contained a modest material from the Roman period.

The lime kiln unearthed in the southeast end of the lot also dates to the Early Roman

5. kép. Korarómai
mészégető kemence
Fig. 5: Early Roman lime
kiln

épített boltozattal fedték, (6. kép) amelyet több rétegben agyaggal tapasztottak be. A kemence betöltéséből a boltozat töredékein kívül zöldes, üvegszerű, rosszul vagy félig kiégett mésztöredékek kerültek elő. *Cato útmutatásaival* ellentétben (M. P. Cato, *De agri cultura* XLIV, 38.) a tüzelőnyílást az uralkodó, észak-északnyugati széliránnyal ellentétesen délre tájtolták. A tüzelőtérben talált farönkök dendrokronológiai vizsgálata (Grynacus András, Magyar Dendrokronológiai Laboratórium) alapján a kemence a Kr. u. I. század végére keltezhető és feltehetően az első legiotábor környékén kialakuló katonaváros ipari létesítményeivel hozható kapcsolatba. A Nagyszombat utcai mészégető kemence a szomszédos, Lajos utca 71–89. telken talált korarómai kemencékkel és mészégetővel egy ipari régiót alkotott. (HABLE 2003, 40, 43) A két mészégetőből Márton Péter (ELTE Geofizikai Tanszék) által vett agyagminták azonossága feltételezi azok egykorúságát. A korarómai időszakban a telek déli területe ipari-mezőgazdasági jellegű célokat szolgált, feltehetően

period. (Fig. 5) The ground plan of the kiln is round with daub walls which had turned red from the burning. A spiral bench ran around and upwards on the interior of the wall, which helped in piling the stones to be burned. (MÜLLER 1981, 56) The kiln packed with limestone was covered with a dome made from organic materials (Fig. 6), sealed-off with layers of clay. Greenish, glassy, poorly and half-burned limestone fragments were found in the fill beside the fragments of the dome. Contrary to instruction found in *Cato* (M. P. Cato, *De agri cultura* XLIV, 38), the firing hole was oriented to the south, perpendicular to the direction of the dominating north–northwest wind direction. The dendrochronological analysis of the wood found in the firing chamber (András Grynacus, Hungarian Dendrochronological Laboratory) dated the kiln from the end of the AD 1st century. The kiln probably served the needs of the industrial establishments in the Military Town, which developed around the first legion fortress. The lime kiln in Nagyszombat Street comprised a coherent industrial

kívül esett a beépített, lakott részeken és külterületnek számított.

Traianus–Hadrianus kor, Antoninusok kora

A telek néhány pontján nyitott szondában és liftaknákban, római épületek omladékának planírozási rétegére és szórványosan építési törmelékre bukkantunk, amelyet a telek északkeleti és délnyugati végében egyaránt sikerült megfigyelni. A dél-galliai és szórványosan előkerült közép-galliai *terra sigillaták* alapján Kr. u. 2. század elejére keltezhető épületek köves-téglás planírozásaira gondolhatunk. A római épülettörmelék között vörös, építéshez vagy az épületek díszítésére használt kőanyagot találtunk. Hasonló vörös kötőrédek kerültek napvilágra a Kenyeres utca 15. telek feltárása során is, szintén római leletanyaggal keverten (ld. e kötetben). Horváth Zoltán geológus szerint ez a fajta vörös kőanyag a Gerecséből és a Bakonyból ismert, a többi felhasznált kőanyag a Budai-hegységből származik. A római planírozási rétegekben nagy menny-

iségben a korai római kályhák és a mészkályha találtak a szomszédos telken 71–89 Lajos Street. (HABLI 2003, 40, 43) The magnetic orientation of the clay in the samples taken by Péter Márton (ELTE Department of Geophysics) from the two lime kilns corroborates their contemporaneity. The southern part of the territory of the lot served industrial-agricultural purposes in the Early Roman period. It was probably a suburban region separated from the residential areas.

Trajan–Hadrian period, Antonine period

The levelling layer of the remains and the scattered demolition debris from Roman buildings in the test trenches opened at a few points in the lot and in the elevator shafts were discovered. The same could also be observed in the northeast and southwest ends of the lot. The southern Gallic and the sporadically occurring Central Gallic *Samian wares* date the buildings. The stones and bricks come from buildings levelled at the begin-

6. kép. Kemenceboltozat
töredéke szerves
lenyomatokkal
Fig. 6: Fragment of
part of the kiln with
the imprints of organic
materials

7. kép. Kantharost ábrázoló
méces

Fig. 7: Lamp representing a
kantharos

nyiségben kerültek még elő erősen korrodálódott vastöredékek, amelyek egy része feltehetően mezőgazdasági szerszám lehetett.

A liftaknák kutatása során 2. század végére – 3. század elejére keltezhető lócsontváz részletét találtuk, (a csontleleteket Lyublyanovics Kyra (BTM) azonosította) teljes kibontására nem volt lehetőségünk. A csontváz környékéről több, Kr. u. 2. század közepére, végére – 3. század elejére keltezhető római kerámia-töredék és egy helyi gyártmányú relieves méces (IVÁNYI 1935, XI. típus) látott napvilágot. (7. kép) Hasonló ismert még Aquincumból pontosabb lelőhely meghatározás nélkül és Buda-Újlakról. (IVÁNYI 1935, 898–902)

Severus-kor

A Kr. u. 3. század elejére, a Severus-korra keltezhető rheinzaberni, westerdorfi-pfaffenhofeni műhelyek import *sigillatái* nagyobb arányban, szórványként fordultak elő az ásatási anyagban. (8. kép) (A *terra sigillatákat* Vámos Péter (BTM) határozta meg) A területen megfigyelt Kr. u. 2. szá-

ning of the AD 2nd century. A found red stone material was found among the Roman building debris which may have been used in construction or for the decoration of buildings. Similar red stone fragments were unearthed at 15 Kenyeres Street, also mixed with Roman finds (see this volume). According to Zoltán Horváth geologist, this type of red rock is known in the Gerecse and the Bakony. The rest of the rocks came from the Buda hills. The Roman levelling layers contained a large number of strongly corroded iron fragments, some of which must have been agricultural tools.

In the course of the investigation of the elevator shafts, part of a horse skeleton was found dating from the end of the 2nd century – the beginning of the 3rd century (Kyra Lyublyanovics (BHM) analysed the bone finds), which could not be entirely unearthed. A number of pottery fragments dating from the middle and end of the 2nd century and the beginning of the 3rd century were collected in the environment of the horse skeleton together with a locally produced lamp decorated with

zadra keltezhető római kori planírozási réteget több helyen sötétszürke betöltésű gödrökkel bolygatták meg. A Kr. u. 3. századi telepjelenségek valószínűleg áldozatul estek az újkori tereprendezéseknek.

Kr. u. 4. század

A Kr. u. 4. századra elejére keltezhető a telek délnyugati végében talált kelet–nyugati irányú, keleti végében ívesen dél felé forduló vízlevezető árok, amelyet még a század derekán-végén építési törmelékkel töltöttek fel. (9. kép)

Környezeti rekonstrukció

A telek földtani-talajtani vizsgálatainak (Mindszenty A., Horváth Z., Krolopp E., ELTE Alkalmazott- és Környezetföldtani Tanszék) eredményei alapján a térségben nedvesebb környezeti viszonyok rekonstruálhatók. A terület feltehetően hosszabb-rövidebb ideig váltakozva víz alatt álló ártérhez tartozott, vagy a Dunának egyik mellékága vezetett itt keresztül, esetleg mocsaras vidék volt. A római leleteket tartalmazó rétegek abban az

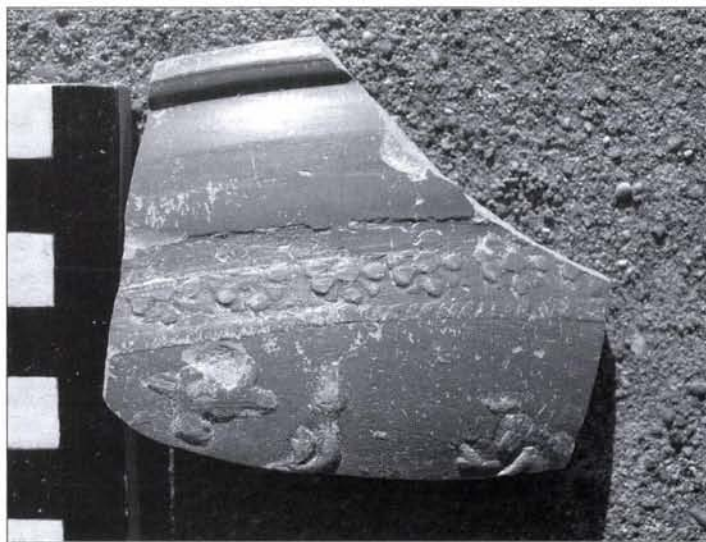
a relief ornament (type IVÁNYI 1935, XI). (Fig. 7) Similar items are known from Aquincum but lack any exact provenance and from Buda-Újlak (IVÁNYI 1935, 898–902).

Severus period

The imported *Samian wares* of the Rheinzabern and Westendorf–Pfaffenhofen workshops from the beginning of the 3rd century, the Severus period, were found scattered in large numbers in the excavation material (Péter Vámos (BHM) identified the *Samian ware*). (Fig. 8) Pits filled in with dark grey soil transversed the Roman levelling layer from the AD 2nd century at several points. The settlement features of the AD 3rd century probably fell victim to modern landscaping work.

4th century AD

The east–west running water ditch found at the southwest end of the lot, turned sharply to the south at its eastern end. It can be dated from the beginning of the AD 4th century. The ditch was filled in

8. kép. Kelet-galliai terra sigillata edény töredéke
Fig. 8: Fragment of an Eastern Gallie Samian ware vessel

időszakban keletkeztek, amikor a folyó alacsonyabb vízállásával vagy az ártérnek egy szárazabb időszakával kell számolni. Feltételezhetjük, hogy a rómaiak az áradások ellen védőgáttal biztosították a területet, ennek bizonyítékát a feltárás során eddig még nem találtuk meg. A Kr. u. 2. századi épülettörmelék borító réteg jellegéből gyakran hosszabb időszakokra vízzel borított ártéri területre vagy a térség elmozsarasodására lehet következtetni.

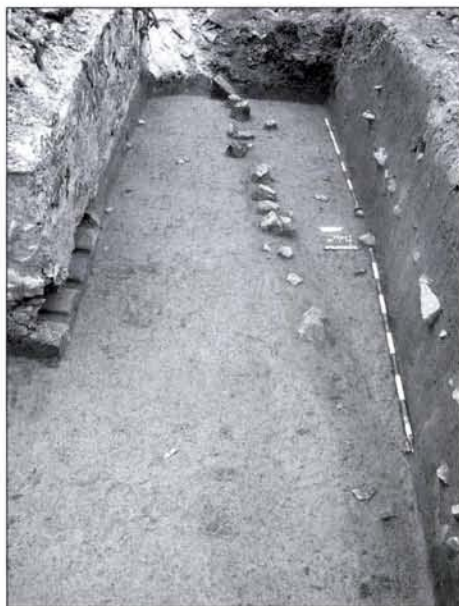
Régészeti emlékek a 18.-19. századi Óbudáról (Alt Ofen)

A telek további történetét illetően a 18–19. századból vannak újra adataink. A terület ebben az időszakban a Zichy grófok uradalmához tartozott. (GÁL 1979, 105) A térség mezőgazdasági jellegű hasznosítására (ENDREI 1979, 326), növénytermesztésre, esetleg ültetett fákra vagy Duna menti fűzfák jelenlétére utalhatnak a lemélyített szondákban megfigyelt, szabályosan egymást követő szürke agyagos foltok és gyökérmaradványok (a favizsgálatokat Grynaeus András végezte, Magyar Dendrokronológiai Laboratórium). Az 1700-as évek közepére és az 1800-as évek elejére keltezhető planírozási és feltöltési rétegekből nagy számban kerültek elő állat-, elsősorban szarvasmarha szarvak és csontok, amelyek alapján a közelben működő húsfeldolgozóra lehet következtetni. A tevékenység jellegéből adódóan a területen állattartás is folyt. Erre az időszakra keltezhető az a négy, feltehetően egymást kiváltó, kőből épített kút, amely az ivóvízellátást biztosította. (10. kép) Teljes feltárásukra nem volt lehetőségünk, az építkezés során nem pusztulnak el. A legdélebbi kútnál a kőkávára zuhant, vödört tartó rudat is megtaláltuk. A számos kuglófsütő forma, a mázas kor-

with demolition debris in the middle or end of the same century. (Fig. 9)

Environmental reconstruction

Moist environmental conditions could be reconstructed from the results of the geological-pedological analyses of the lot (A. Mindszenty, Z. Horváth, E. Krolopp ELTE Department of Applied and Environmental Geology). The territory must have been part of a floodplain that was intermittently inundated, a side-branch of the Danube may have flowed here, or perhaps it was simply a swampy area. The layers that contained the Roman finds may have been deposited in a period when the water table of the river was lower or when a drier period prevailed in the swamps. Probably, the Romans built dams against flooding, although no evidence of such

9. kép. Kelet-nyugati irányú későrómai árokrendszer részlete

Fig. 9: Detail of an east-west running Late Roman ditch system

10. kép. 18.-19. század fordulójáról származó kút, a terület déli végéből
 Fig. 10: Well from the turn of the 18th and 19th centuries at the southern end of the territory

sók és kancsók, a kékmintás porcelánok, a nagyméretű, kétfülű szürke mosogatótálak és a borosüvegek mind az itt élő népesség használati tárgyai, amelyek egyben mindennapi életük tükörképei is. Az 1800-as évek feltöltéseiből nagymennyiségben kerültek még elő különböző méretű és díszítésű kerámiapipák, amelyek egész Óbuda területén megtalálhatók. A pipázás divatja elősegítette ennek az iparágnak a fejlődését. A leletanyagban több műhely termékét is külön lehet választani. Ezek közül a pipafej formája és kivitelezése alapján négy fő típust és ezen belül több altípust lehet megkülönböztetni. Az első típusba tartozó pipák feje széles, szabályosan bevagdosott karimában végződik, bélyegeik alapján eddig két altípusuk ismert: az egyik szögletes formában, két sorban elrendezett M HONIG SCHEM-NITZ szöveg szerepel, amely felett picike rozetta látható, (11. kép) a hátoldalára pedig az uralkodó miniatűr képmását pecsételték, a másik altípuson egyszerű SELMECZ bélyegző látható. A második típus hasonló az elsőhöz, azonban a fej kialakítása kecsesebb, a bevagdosott gyűrűt

structures has been discovered yet. The character of the layer that covers the demolition debris from the AD 2nd century suggests that the area was situated in an intermittently waterlogged floodplain or even that the area was taken over by swamps.

The archaeological remains from Óbuda (Alt Ofen) from the 18th–19th centuries

Regarding the later history at the lot, the next excavation data came from the 18th and 19th centuries. In this period, the territory belonged to the Zichy counts (GÁL 1979, 105). The regular row of grey clayey spots and remains of roots observed in the test trenches evidence that this area was cultivated (ENDREI 1979, 326) or, perhaps, planted with trees or willow trees along the Danube (Dr. András Grynacus, Hungarian Dendrochronological Laboratory, carried out the analyses of the wood samples). The levelling and fill layers dated from the middle of the 1700's and the beginning of the 1800's and contained a large number of animal, mainly cattle bones and horns, which suggest

pedig a hengeres perem alatt helyezték el, a minta csak egy újabb, de díszítetlen léccet követően indul. Három altípust lehet megkülönböztetni: az egyikén két sorba elrendezve SELIG TAUSIG, a másikon a töredékesen megmaradt AMPM... szöveg olvasható, ez utóbbi igényesebben kivitelezett és peremrésze cakkozott, a harmadik altípus kivitelezésében hasonló, azonban a perem alatti gyűrű egyszerű lécből készült, díszítetlen, ugyanakkor az egész pipát zöldes vagy fehér, márványozást utánzó bevonattal látták el. A harmadik típus pipái vékonyfalúak, kecsesek és vésett vagy barokkos motívumokat idéző díszítéssel rendelkeznek, ezeken bélyeg nem található. A negyedik típushoz a kisebb, robosztus kialakítású pipák sorolhatók, amelyek jellemzője a kiégetés előtt szabadkézzel történő bevagdósás, mind a dudoros kiképzés peremfelületén, mind a nyakrészen. A hasonló formák, de eltérő bélyegek alapján a térségben több kisebb, helyi igényeket szolgáló műhely jelenlétével számolhatunk. Az első típus, I. altípusába tartozó M HONIG SCHEMnitz bélyegzős pipák kerültek elő legnagyobb mennyiségben a területről.

the presence of a slaughterhouse close by. Thus, animal keeping must also have been an activity in the region. The four masonry wells, probably built one after each other, which provided potable water, can be dated from this period (Fig. 10). We could not entirely unearth them but they will not be destroyed by the construction work. We found the beam that held the bucket, fallen onto the curb of the southernmost well. The large number of pot-cake moulds, the glazed jugs and jars, the blue-patterned China wares, the large two-handled grey dishwashers and the wine bottles represent articles from the daily life of the people who used to live here. A large number of clay pipes of diverse sizes and ornaments, which are common finds everywhere in Óbuda, were uncovered in the fill from the 1800's. The fashion for pipe smoking advanced the development of this branch of industry. We could differentiate the products from a number of workshops. The shapes and execution of the pipe bowls could be separated into four main types and a number of sub-types. The bowl of the pipes of the first type ended in a regularly grooved

11. kép. 19. századi bélyeges
pipatöredék

Fig. 11: Fragment of a stamped
pipe from the 19th century

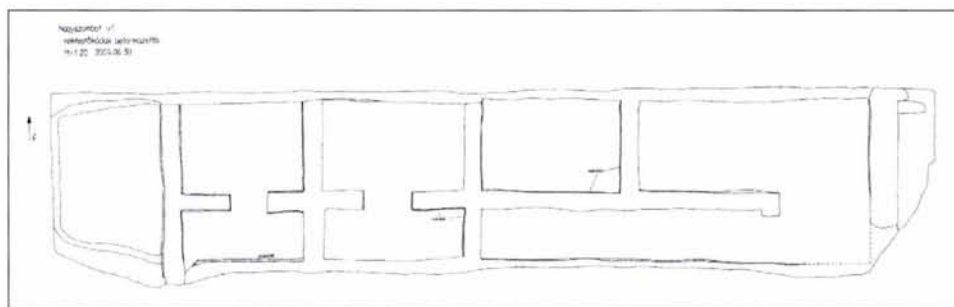
Az 1838-as nagy dunai árvíz nyomait nehéz azonosítani, mivel az újkori rétegeket munkagépekkel bontották el. Az árvíz visszahúzódását követően a nagyobb mélyedésekben megmaradhatott a dunai iszap és homok, ezek a helyenként fellelhető fehér-szürke homokcsíkok hozhatók összefüggésbe dunai áradásokkal.

Spitzer Gerzson kékfestőműhelye

A Nagyszombat utcai telek története a továbbiakban a Spitzer Gerzson-féle kékfestőműhely történetével fonódik össze. 1826-ban, Spitzer Gerzson az apjától örökölt kelmekereskedéssel rendelkező Lajos utca 102-es telek területén kékfestő műhelyt létesít, amelyet folyamatosan bővít és korszerűsít. Egyéni cégét az alapító 1850-ben nővére fiainak (Weisz fivérek) bevonásával, közkereseti társasággá (Spitzer Gerzson és Társa néven) alakítja és 1851-ben új berendezések üzembe helyezésével a kézműipari műhelyt gyárrá fejleszti. A Nagyszombat utca 1. telek területét 1855-ben, a régi Lajos utcai műhely nagy veszteségekkel járó leégését követően, vásárolja meg Spitzer Gerzson. Az új telek beépítési terveit (Varga Antal 1865) követően 1866-ban költözik át a család az új lakóházba. Ezt a legelső lakó- és műhelyépületet 1867-ben Wechselmann Ignác építómester tervei alapján tovább bővítik. A gyár ezzel átkerült a kutatott telek területére. Az alapító 1868-ban bekövetkezett halálát követően 1872-ben a gyár már a Weisz család irányítása alatt kazánházzal, szárítóval és festődéval bővül. Néhány évre rá, 1879-ben az üzem tűzvész áldozatául esik. (GESZLER 1984, 9–56) A 2004-ben a telek keleti felén folytatott bontási munkálatok Spitzer Gerzson kékfestő műhelyének maradványait hozták felszínre.

From their stamps two sub-types could be separated: one showed the text M HONIG SCHEMNITZ arranged in two rows within a rectangular frame with a tiny rosette over the text (Fig. 11). On the backside was stamped a miniature portrait of the emperor. The other sub-type shows the simple stamp of SELMECZ. The second type is very similar to the first one only the bowl is more slender and the grooved ring was placed beneath the cylindrical rim. The pattern starts only after another undecorated section of lathe work. Three sub-types can be differentiated: on one of them SELIG TAUSIG is arranged in two rows, on another the fragmentary text AMPM... can be read. This latter one is more elaborate, the rim is jagged. The execution of the third sub-type is similar only the ring under the rim was made on a simple lathe and is undecorated, while the entire pipe was coated with a greenish or a white marbled coating. The pipes of the third type have thin walls and are slender with incised patterns or an ornament recalling Baroque decoration. They were not stamped. Type four comprised smaller pipes with a more robust finish. Their characteristic feature is that they were notched by hand before baking both on the embossed rim and on the neck. A series of small workshops can be identified in the region from the similar shapes and diverse stamps, serving local needs. Pipes with M HONIG SCHEMNITZ stamps of subtype 1 of the first type occurred in the largest numbers in the region.

It is difficult to identify the traces of the large Danube flood of 1838, since the layers from the modern period were mechanically removed. As the flood waters withdrew, Danubian loam and sand remained in the deeper depressions, and these spo-

12. kép. A 19. század második felében épült kékfestőgyár festődéjének (?) rajza

Fig. 12: Drawing of the dying workshop (?) within the blue-dying factory established in the second half of the 19th century

A fennmaradt tervek és a régészeti megfigyelések alapján a telek délkeleti részén előkerült szögletes betonkazettákból alkotott építmény valószínűleg az 1867-es műhelybővítéssel hozható kapcsolatba. (12–13. kép) Az egyes kazettákban nagy mennyiségű kék festékanyagot találtunk. A kékfestés munkafolyamatait tekintve az építmény kivitelezése egyedülálló, rendeltetése bizonytalan, talán a festést követően vásznak mosásánál használták. Sajnos a bontási munkák során semmisült meg az a szintén a kékfestés egyik munkafolyamatára alkalmazott nagyméretű vasberendezés, amelynek eredeti funkciója kérdéses, kádszerű kialakítása szintén a vásznak mosásánál, keményítésénél való használatra utal. A kerek kékfestőkádak a Pacsirtamező utca 3–11. számú telek északnyugati felében (MADARASSY 2004, 34), területi elhelyezkedésük alapján, a Spitzer-féle műhely korai tevékenységével hozhatók összefüggésbe.

Az 1879-es tűzvészt követően az 1888-ból származó helyszínrajzon szereplő beépítettség valósult meg, az újjáépítés során modernizálták a gyár felszereltségét és új gépeket szereztek be külföldről. (GESZLER 1976, 56) A gyár bejáratát át-helyezték a Nagyszombat utcából a Lajos

radically occurring white-and-grey sand stripes may be associated with the flood waters of the Danube.

Gerzson Spitzer's blue-dying workshop

In the following, the history of the lot in Nagyszombat Street is linked with the history of Gerzson Spitzer's blue-dying workshop. In 1826, Gerzson Spitzer founded a blue-dying workshop in lot no. 102 on Lajos Street, which he had inherited from his father along with a draper's shop. He continuously enlarged and modernised the new workshop. In 1850, the founder transformed his private business into a co-partnership (called Gerzson Spitzer and Co.) with his sister's sons (the Weisz brothers) and developed the handicraft workshop into a factory, putting new machines into operation in 1851. Gerzson Spitzer bought the territory on lot no. 1 Nagyszombat Street in 1855 after the old workshop in Lajos Street burnt down causing grave losses. After the preparation of the construction design in the new lot (Antal Varga 1865) he moved his family into the new residence. The first building containing both an apartment and a workshop was enlarged based on the architectural plans drawn up by Ignác Wechselmann

13. kép. A 19. század második felében épült kékfestőgyár festődéje (?)
 Fig. 13: Dying workshop (?) within the blue-dying factory established in the second half of the 19th century

utcára. A műhelyek vízellátását 1888-at követően Róthler József mérnök tervei alapján készített vízszivattyú rendszerrel oldották meg, amelynek segítségével a Duna vizét megszűrték és két csövön keresztül vezették a gyárba. A szennyezett vizet a Nagyszombat utca túloldalán lévő, Dunában végződő nyitott árokba vezették. (GESZLER 1976, 56–59) A bontási munkák után, a keleti és a nyugati met-szetekben lehetőségünk nyílt felmérni az 1896–1898-ban létesített, téglából épített alagút- és vízvezetékrendszert, a tűzvést követően létesített főző- és gőzölő kazánok épületeit (1880) és azok többszöri átépítésének nyomait (1889–90).

A bontásokat követő megfigyelések, a publikált 1865–67, 1888. évi helyszínrajzok (GESZLER 1976, 48, 49, 60) és a korabeli térképek (Buda-Pest térképei 1882 és 1908-ból) alapján a következő megállapításokat lehet tenni. Spitzer Gerzson nem a mai értelemben vett Nagyszombat utca 1. – Lajos utca 93–99. által határolt területet vásárolta meg az 1855-ös, Lajos utca 102-ben lévő műhelyt elpusztító tűzvést követően, Geszler Ödön véleményével

in 1867. With this, the factory extended into the investigated territory. After the death of the founder in 1868, the factory was enlarged by a boiler-house, a dryer and a dyer in 1872 under the direction of the Weisz family. A few years later, the factory fell victim to a conflagration. (GESZLER 1984, 9–56) In 2004, the remains of Gerzson Spitzer's blue-dying factory were uncovered during demolition work in the eastern part of the lot.

Based on the surviving designs and the archaeological observations, the building with its rectangular concrete cassettes in the southeast part of the lot can probably be associated with the enlargement of the workshop in 1867 (Figs. 12–13). A large quantity of blue dye was found in the individual cassettes. Regarding the working processes of blue dying, the execution of the construction is unique so that the function is uncertain. Perhaps the cassettes were used in washing the cloth after it was dyed. Regrettably, the large iron construction used in another phase of blue-dying was destroyed during demolition. Its original function is uncertain but

ellentétben (GESZLER 1976, 43), hanem csak a telek déli végét, a mai Lajos utca 93-as telket birtokolta, sőt kezdetben (1865) annak is csak déli felét építtette be. A feltárások is ezt a nézetet igazolják, mivel a telek északi részében (Lajos utca 95.; a 97. számú telket az építkezéssel nem bolygatják) megfigyelt két különböző építési periódushoz köthető tömbalapok, az 1907 utáni időszak építkezéseivel hozhatók összefüggésbe. Az északi telkek korábbi, ipari jellegű hasznosítására semmi nem utal.

A gyárat 1905-ben a Weisz testvérek eladják a Fürst Jakab és Fiai cégnek, amelyből új részvénytársaság jön létre Kartonnyomóipar és a Textilkereskedelmi Rt. Fürst Jakab és Fiai néven. Az újabb, 1907-es tűzvészt követően épülnek fel a jelenleg ismert főépületek a már észak felé kibővített és összevont telkeken. 1913-ban a társaság gazdasági csődhelyzete miatt a Fürst család kivonja magát a cég irányításából, így a gyár neve Kartonnyomó-Ipar Rt.-re változik. 1932-ben a veszteségesen működő gyárat bezárják, majd egy évre rá a Magyar Pamutipar Rt. bérbe veszi és megindítja újra a termelést. (HANÁK 1964, 153–154) 1938-ban önálló gyárként működik, majd beolvad a Magyar Pamutipar Rt.-be, ezzel egyidőben az üzemeket korszerűsítik, új műhelyeket építenek. Az 1948-as államosítás után, 1950-ben ismét önálló vállalként, Pamutkikészítőgyár néven működik tovább. (GESZLER 1976, 87–260, II. kötet 5–12) A korábbi Spitzer Gerzson által alapított kékfestőgyár a megalapítást követően folyamatosan vetélkedett legnagyobb konkurensével, a Goldberger Textilnyomógyárral, a sors iróniája, hogy végül 1981-ben, a két gyárat Goldberger Textilművek néven egyesítették. (GESZLER 1984, 420) Az 1982-es évben még konfekció varrodát létesítenek,

its tub-like shape suggests that it was used for washing or starching these textiles. The round blue-dying tubs, which were discovered in the northwest part of lot no. 3–11 Pacsirtamező (MADARASSY 2004, 34), can be linked with the early activity at Spitzer's workshop based on their location.

After the conflagration in 1879, the plans from 1888 were realised and new equipment and new machines were imported at the time of the reconstruction (GESZLER 1976, 56). The entrance of the factory was relocated from Nagyszombat Street to Lajos Street. A water pump system based on designs by József Röhler engineering designs provided water for the workshops from 1888. With this system, the water of the Danube was filtered and carried to the factory through two pipes. The refuse water was released into the open ditch on the other side of Nagyszombat Street, which then ran into the Danube (GESZLER 1976, 56–59). After the demolition work it was possible to inspect the brick tunnel and water conduit system in 1896–1898 in the eastern and the western cross-sections, and the buildings for the cooking and steaming boilers (1880) built after the conflagration as well as traces of their reconstructions (1889–90).

The following can be said based on observations following the demolition work, the published ground plans from 1865–67 and 1888 (GESZLER 1976, 48, 49, 60) and the contemporary maps (maps of Buda-Pest from 1882 and 1908). After the conflagration that destroyed the workshop at 102 Lajos Street in 1855, Gerzson Spitzer did not actually buy the territory bordered presently by 1 Nagyszombat Street and 93–99 Lajos Street because of an argument with Ödön Geszler. (GESZLER 1976, 43) He did purchase

(GESZLER 1984, 420) azonban a rákövetkező évben, 1983-ban, végleg megszűnik a termelés a Nagyszombat utcai részlegben. A telket 1984-ben a Skála Coop Rt. vásárolja meg és Skála Sprint Élelmiszer és Általános Áruház néven üzletet nyitnak a gyár délnyugati részében, amely 4 éves működés után bezárja kapuit. Ezt követően a gyárépületeket bérbe adják, 1995-től az egyik fő bérlő az Interfruct cég, amely az épületek bontásáig, 2005 közepéig, a korábbi áruház helyén élelmiszer árusítást folytat. A telket, a rajta álló épületekkel, 2000-ben vásárolja meg az EG Palace Kft., ami a dűledező, funkcióját veszített ipartelep helyén Dunára néző, belső parkkal kiegészített lakónegyed felépítését határozza el. Az 1907-ben létesített, többször átépített gyárépületek bontása 2004–2005-ben indul meg. A terület, a továbbiakban a Sun Palace lakóparknak fog otthont adni, amely őrzi a gyárépítészet néhány jellegzetes vonását.

Ezúton is szeretném megköszönni Vavra Andrásnak (Engel Group) az építészettel kapcsolatos kérdésekben nyújtott hasznos tanácsait, Fuksz Ferencnek (Engel Group) pedig a régi üzem épületeinek közelmúltbeli hasznosítására vonatkozó információkat. Köszönettel tartozom a budapesti és pápai Textilmúzeumok munkatársainak, akik a kékfestés technológiáját bemutatták és ötletekkel szolgáltak az előkerült objektumok funkcióinak azonosításához.

A 2005-ben, a terület nyugati felén folytatódó építkezést megelőző feltárások újabb adatokkal bővíthetik ismereteinket a *limes* út és a Duna közé eső terület római településtörténetét illetően és a jelenleg még nyitott kérdések is megválaszolhatók lesznek.

Kirchhof Anita

the southern side of the lot, the one that presently at the lot at 93 Lajos Street and raised buildings only on the southern side of this lot (1865). The excavations corroborated this idea since the blocks in the northern part of the lot (95 Lajos Street; lot no. 97 was not disturbed by construction) can be linked to two different construction periods associated with the construction works after 1907. Nothing suggests an earlier, industrial utilisation of the northern lots.

In 1905, the Weisz brothers sold the factory to the Jakab Fürst and Sons corporation, from which a new corporation came into being with the name Calico Printer Industrial and Textile Commercial Corporation, Fürst Jakab and Sons. The main buildings we know today were built after the next conflagration in 1907 in the lot enlarged and unified toward north. In 1913, the corporation went bankrupt and the Fürst family withdrew from the direction of the corporation. Thus, the name of the factory was changed to Calico Printer Industrial Corp. In 1932, the factory produced a deficit and it was closed. Then, a year later, the Hungarian Cotton Industrial Corp. leased it and re-started production (HANÁK 1964, 153–154). In 1938, it worked as an independent factory and then fused with the Hungarian Cotton Industrial Corp. and, at the same time, the workshops were modernised and new ones were built. After nationalisation in 1948, it continued as an independent enterprise in 1950 under the name Cotton Finishing Factory (GESZLER 1976, 87–260, vol. II. 5–12). The blue-dyeing factory, which had been founded by Gerson Spitzer, carried on non-stop competition with the Goldberger Textile Printing

Irodalom/References:

ENDREI 1979 – Endrei W.: Óbuda ipari létesítményei (1690–1850). (Óbuda industrial establishments.) Tanulmányok Budapest Múltjából (Studies on Budapest's Past) XXI, Budapest, 1979, 325–347.

GÁL 1979 – Gál É.: Óbuda helyrajza a török hódoltság végétől a XIX. sz. Középeig. (Óbuda topography from the end of the Turkish Conquest to the middle of the 19th century.) Tanulmányok Budapest Múltjából XXI, Budapest, 1979, 105–151.

GESZLER 1976 – Geszler Ö.: Másfél évszázad az Óbudai kékfestők és textilnyomók között. A Pamutkikészítőgyár története. (One hundred and fifty years among Óbuda blue-print and textile printing. The history of the cotton production factory.) 1826–1976. I. Budapest, 1976.

GESZLER 1984 – Geszler Ö.: A 200 éves Budapest PNYV Goldberger Textilművek története. (The 200 year old history of the Budapest PNYV Goldberger Textile Factory. 1784–1984.) Budapest, 1984.

HABLE 2003 – Hable T.: Két ásatás az Aquincumi canabae déli szélén (Two excavations on the southern part of the Aquincum canabae.) *Aqfűz* 9 (2003) 33–52.

HANÁK 1964 – Hanák P. – Hanák K.: A Magyar Pamutipar története, 1887–1962, PNYV, Magyar Pamutipar I. sz. Gyáregysége (The History of the Hungarian Cotton Industry no. 1 factory unit.) Budapest, 1964.

IVÁNYI 1935 – Iványi, D.: Die pannonischen Lampen. *DissPann* II/2, Budapest, 1935.

KÉRDŐ-NÉMETH 1993 – Kérdő K. – Németh M.: Aquincum I. századi megszállásának kérdéséhez. *BudRég* 30 (1993) 47–53.

Factory its greatest competitor. The irony in this story is that the two factories were finally united in 1981 under the name Goldberger Textile Works. (GESZLER 1984, 420) In 1982 a confection sewing factory was set up (GESZLER 1984, 420), while production finally stopped in the Nagyszombat Street branch the next year in 1983. The Skála Coop Rt bought the lot in 1984 and a store was opened under the name Skála Sprint Food and General Store in the southwest part of the factory. This store closed up after 4 years. Then the factory buildings were rented. From 1995 one of the main renters was the Interfruct enterprise, which sold food in the place of the former grocery store until the middle of 2005 when the building was demolished. The EG Palace Kft. bought the lot with the buildings standing on it in 2000, and decided to build a residential district with an interior park over-looking the Danube in the place of the ruinous industrial district that had by then lost its function. The demolition of the factory buildings, which had been established in 1907 and rebuilt a number of times, was started in 2004–2005. In the following years the territory will be the site of the Sun Palace residential district, which will preserve a few characteristic features of the factory architecture.

Here I would like to express my gratitude to András Vavra (Engel Group) for his useful advice regarding architecture, to Ferenc Fuksz (Engel Group) for the information on the recent utilisation of the buildings of the old factory. I owe my thanks to the collaborators of the Textile Museums in Budapest and Pápa who introduced me to the technology of blue-dyeing and offered their thoughts on the identification of the function of the uncovered features.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén, 1999. (Archaeological investigations in the Military Town of Aquincum, 1999.) Aqfűz 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2004 – Madarassy O.: Korai telepjelenségek kutatása az aquincumi canabae déli régiójában. (The investigation of the early periods in the southern section of the Aquincum canabae.) Aqfűz 10 (2004) 30–36.

MÜLLER 1981 – Müller R.: Mészégető kemencék Magyarországon. (Lime-kilns in Hungary. In: Iparrégészeti kutatások Magyarországon.) Veszprém, 1981, 55–65.

PÓCZY 1983 – Póczy K.: Az aquincumi katonaváros utcahálózata és fontosabb épületei a II. és a III. században. ArchÉrt 110 (1983) 252–273.

REMÉNYI 2003 – Reményi L.: Őskori településnyomok az aquincumi canabae déli szegélyén (Marks of Prehistoric settlement on the southern edge of the Aquincum canabae.) In: Hable T.: Két ásatás az aquincumi canabae déli szélén (Two excavations on the southern part of the Aquincum canabae.) Aqfűz 9 (2003) 47–50.

The investment-led excavations conducted in the western part of the territory in 2005 may also provide further data on the Roman settlement history of the territory between the limes road and the Danube, providing answers to as yet unresolved questions.

Anita Kirchhof

Korarámai épületmaradványok nyomai az aquincumi katonaváros nyugati részéből

(Budapest, III. ker., Bécsi út 181–185.,
Hrsz.: 17255)

A Bécsi út – Föld utca sarkán található telek területén a Propszt Kft. megbízásából másfél hónapos építkezést megelőző feltárást folytattunk. A kutatások elsősorban a telek keleti részére tervezett mélygarázs, csatornaaknákn és liftakna területét érintették, mivel a telek többi részén az alapozás csak újkori feltöltést bolygatott.

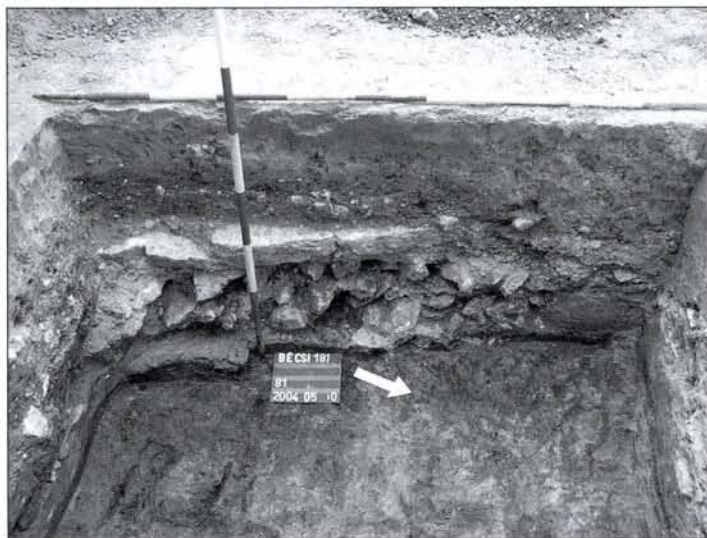
A legkorábbi megtelepülés nyomait a mélygarázs alapozása alá nyúló zompokban és az építkezéssel napvilágra kerülő bombák hatástalanítására ásott gödör metszetében nyílt lehetőségünk megfigyelni. A lemélyítésekkel elértük azt a fekete tömör agyagos réteget, amelyből leletanyag már nem került elő. Ebbe a rétegbe mélyült egy, a bombának ásott árok keleti metszetében megfigyelt hegyes végű karó. Több hasonló karó nyomát nem találtuk. A zompoknál a fekete agyagos rétegre váltakozva rózsaszín és fekete hamus-faszenes római kori rétegeket planíroztak. Az égéstermékekből álló rétegek jelenlétére a Kiscelli utcai kerámiaműhely (NAGY 1937, 268, NAGY 1942, 627–629, PÓCZY 1956, 78–90, PARRAGI 1971, KIRCHHOF 2002, 144, KIRCHHOF 2003, 53–54) közelsége adhat magyarázatot. A kutatás által érintett területen több ponton is lehetőségünk nyílt ezeket a rétegeket megfigyelni, ami valószínűsíti, hogy a telek keleti felében nagyobb felü-

Traces of Early Roman building remains in the western part of the Aquincum Military Town

(Budapest III, 181–185 Bécsi Road, Lrn:
17255)

On the territory of the lots on the corner of Bécsi Road and Föld Street, we conducted excavations over one and a half months at the commission of Propszt Kft. The investigations primarily extended over the territory of the deep parking garage, the channel shafts and the elevator shaft in the eastern part of the garage, since elsewhere the foundation disturbed only modern fill.

The traces of the earliest settlement could be observed in the standages extending under the foundation of the deep parking garage and in the sections of the pit dug in order to defuse the bombs that had been uncovered during the construction. In the pits we reached the black, compact clayey layer from which no archaeological finds were recovered. A pointed post was sunk into this layer. It was observed in the eastern section of a pit dug to defuse a bomb. We could not find traces of more posts. In the standages, pink layers and black ashy Roman layers containing charcoal were alternately deposited on top of the black clayey layer. The presence of layers of burnt materials can be explained by the proximity of the pottery in Kiscelli Street (NAGY 1937, 268, NAGY 1942, 627–629, PÓCZY 1956, 78–90, PARRAGI 1971, KIRCHHOF 2002, 144, KIRCHHOF 2003, 53–54). We

1. kép. Korarómai
falalapozás részlete
Fig. 1: Detail of the base of
an Early Roman Period wall

leten kell a hamus-faszenes planírozással számolni.

A mélygarázs déli felében nyitott zsonp nyugati metszetében a hamus planírozási rétegekbe mélyített, kőből épített észak–déli irányú falalapozást tártunk fel. (1. kép) Ehhez hasonló kőalapozású, agyagtégla felmenőfalú épületalapozások a *canabae legionis* területén a Kr. u. 2. század elejétől kezdődően jelen vannak. (MADARASSY 1998, 50)

A telek nyugati végében ásott liftakana aljában római épület omladékát tártuk fel. A kőalapozású, vályog felmenőfalú épületet fehér vakolattal látták el. Az omladék elbontása során keltező értékű leletanyag nem került elő, azonban a tetőtéglák egyikén a *legio II Adiutrix* kerek, háromszögletű kivágással készített bélyegzőjét figyeltük meg. (2. kép) A Bécsi út 189. telken (MADARASSY 2000, 53) talált épületalapozás hasonló jellegéből adódóan feltételezhető, hogy egyidőben, egy koncepció alapján készültek.

A mélygarázs délnyugati felében agyagtéglából rakott kétperiódusú építmény

had the opportunity in a number of spots in the investigated territory to observe these layers, which implies that landscaping work with a layer of ash and charcoal can be expected over a large surface in the eastern part of the lot.

In the western section of the standage opened in the southern half of the deep parking garage, we uncovered a north-south oriented wall foundation built of stone and sunk into the ashy landscaping layers. Similar building foundations comprised of stone foundations and adobe walls were present in the territory of the *canabae legionis* (Military Town) from the beginning of the AD 2nd century (MADARASSY 1998, 50).

On the bottom of the elevator shaft dug into the western end of the garage, the ruins of a Roman building were unearthed. The building had a stone foundation, and the adobe walls were covered with white plastering. No datable finds were recovered from the ruins, only a round stamp of the *legio II adiutrix* with a triangular perforation in it was observed on one of the roof

délkeleti sarka került elő. (3–5. kép) Az alján nagyobb agyagtömbökből álló, felül szabályos római láb méretű sárga-szürke agyagtégla fal egy része, feltehetően tűzvész során, vörösre és feketére égett. Az építmény alapozását már nem nyílt lehetőségünk megkutatni. Az agyagtégla fal keleti oldala mentén, északkelet–délnyugati irányú fekete, sóderes, apró téglával és csonttörmelékkel kevert réteget figyeltünk meg, amely jelezheti az építményhez tartozó járószintet.

Az agyagtégla lákból álló építmény mellett, annak pusztulását követően ásták azt a kelet–nyugati irányú árkot, (6. kép) amely a hegy irányából származó csapadékvíz elvezetésére szolgált. Feltehetően egy esősebb időszak során létesítették, majd az ezt követő szárazabb periódusban, a hegyről származó kiscelli sárga agyaggal töltődött fel.

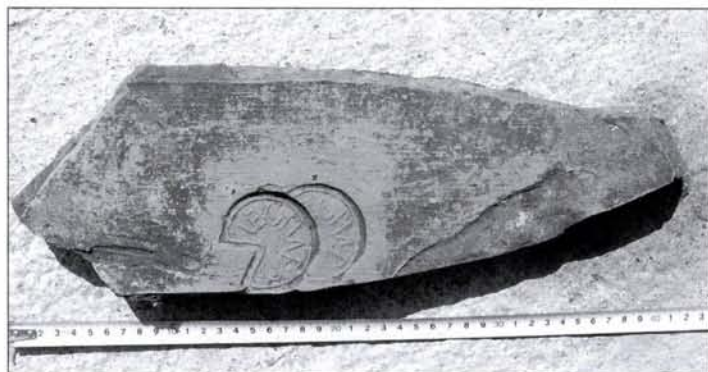
Az árok megszűnését és betöltődését követően a kutatott terület nyugati végében vörösre égett agyag-patrics törmelékkel és apró tégladarabokkal kevert planírozási réteg figyelhető meg, amely vastagabb homokrétegekkel váltakozik. Ez a paticosos réteg a szomszédos Föld utca 54. telek területére is áthúzódott. (MADARASSY 2000, 53–54) A homokréteg nagyobb dunai áradással hozható összefüggésbe.

tiles. We suppose from the similar features of the building foundation unearthed at 189 Bécsi Road (MADARASSY 2000, 53) that these buildings were constructed at the same time and based on the same concept.

The southeast corner of a two period building clay bricks was found in the southwest corner of the deep parking garage. A yellow-grey clay brick wall constructed of large clay blocks, which measured a regular Roman foot at the top, was found at the bottom. A part of it was burnt red and black probably as a consequence of a conflagration. We did not have the opportunity to investigate its foundation. Along the eastern side of the clay brick wall we observed a northeast-southwest running black gravelly layer mixed with small bricks and bone fragments which may indicate the floor level of building.

An east-west oriented ditch was dug besides the clay brick building after its destruction, which carried off rain water from the hill and which was probably dug during a rainy period. In a subsequent dryer period, the ditch filled in with the Kiscelli yellow clay that eroded down from the hill.

After the cessation and the filling-in of the ditch, a levelling layer mixed with

2. kép. A legio II adiutrix téglabélyege a liftaknában feltárt korai római épületmaradványból

Fig. 2: Brick stamp of the legio II adiutrix from the rubble of the Early Roman Period building found in the elevator shaft

3. kép. Agyagtéglafal részlete
a telek délkeleti felében
Fig. 3: Part of the clay brick
wall in the southeastern area
of the lot

4. kép. Agyagtégglák falazási
rendszere felülnézetben
Fig. 4: Walling system of
the clay bricks from above

5. kép. Bedásókkal
bolygatott agyagtégla-
építmény északi metszete
Fig. 5: Northern section
of a disturbed clay brick
construction

6. kép. Kelet–nyugati
vízlevezető árok
Fig. 6: East–west water
ditch

(Mindszenty A, Horváth Z., Krolopp E., ELTE Alkalmazott- és Környezetföldtani Tanszék vizsgálata.) Valószínűleg az áradások során elpusztult római építmények maradványaival kell számolnunk. A planírozási réteg tetején egy kisemlős (macska?) csontváza feküdt.

A mélygaráznak ásott északi felület déli metszetében, szabályos elrendezésben cölöplyukak rendszerét figyeltük meg, amelyek a téglás-paticsos planírozásba mélyültek. Az ásatási anyag feldolgozását követően lehetőség nyílik a Bécsi úti leletek pontosabb keltezésére. A katonaváros nyugati feléből, a Bécsi út 123., (MADARASSY 2001, 55), a Bécsi út 127. (MADARASSY 2000, 46–55) és a Bécsi út 167. számú telekről, (MADARASSY 1997, 48–53) ismerünk már cölöpkonstrukciós-rendszert. A korábbi Bécsi úti és a 2004-ben előkerült leletek kapcsolata azonban még nem bizonyított. Valószínűleg ezzel a cölöépítménnyel hozható összefüggésbe a terület több pontján megfigyelt fehér mészpöttyekkel kevert sárga agyagplanírozás, amelyből agyagtég-

red-burnt clay-daub fragments and small brick fragments was spread at the western edge of the investigated territory. This layer alternates with thicker sand layers. The layer of daub extended into the territory of the neighbouring lot at 54 Föld Street. (MADARASSY 2000, 53–54) The sand layer can be connected with a great inundation of the Danube. (A. Mindszenty, Z. Horváth, E. Krolopp ELTE Department of Applied and Environment Geography) We probably should expect the ruins of Roman constructions that were destroyed by the floods. The skeleton of a small mammal (a cat?) lay on top of the levelling layer.

In the southern section of the northern surface dug out for the deep parking garage, a system of postholes arranged in a regular pattern was observed. These postholes were sunk into the levelling layer of bricks and daub. After the analysis of the find material it will be possible to provide a more exact dating to the finds recovered from Bécsi Road. We know of post structure constructions from the northern part of the Military Town from 123 Bécsi Road,

lából emelt fehérre vakolt épületek közeli jelenlétére lehet következtetni.

Újabb szárazabb időszak nyomát mutatja a hegyről a megnövekedett erózió hatására lecsúszó nagyobb mennyiségű agyagréteg, amely vastagon beborította a területet.

A Kr. u. 2. század elejére keltezhető az a kelet–nyugati irányú köves-téglás, *opus mixtum* jellegű alépitménnyel rendelkező vízvezeték, amelyet egy újabb hegycsuszamlást követően megújítottak. A későbbi víz- vagy csatornavezeték (7. kép) alatt két szögletes, kővekből épített pillért találtunk. (8. kép) A pilléreket sárga agyagos, fehér mészpertyekkel kevert rétegbe ásták be. A vízvezeték külső falát kőből, belsejét tegulából építették, két téglán a *legio II Adiurix PF lunula* és *planta pedis* formájú bélyegei maradtak meg. A vízvezetékét a Kr. u. 2. század közepén vagy azt követően betöltötték. A későbbi csatorna felhagyása után újabb, a hegyről származó agyagesuszamlással kell számolni.

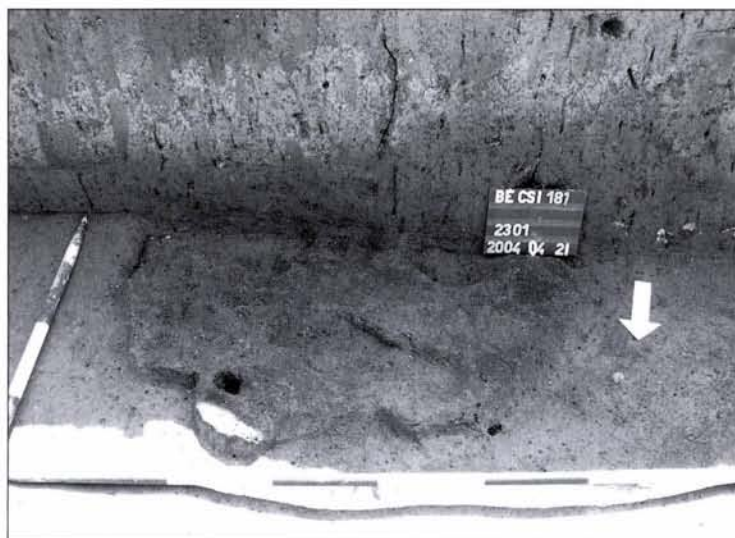
A terület további hasznosítására utalnak az agyagból épített, kővel megerősített falú tűzhelyek vagy kemencék. (9. kép) A tűzhelyek környezetéből nagy mennyiségben láttak napvilágot állatesontok és vasszőgek, azonban keltező értékű leletanyag nem került elő, ezért datálásuk bizonytalan. A kisebb, vörösre égett falú tűzhelytől nyugatra római, köves-téglás planírozást dokumentáltunk. A két, valószínűleg római kori objektum (tűzhely és omladék) déli irányba folytatódott, azonban teljes feltárásukra nem nyílt mód. A szögletes, nagyméretű tüzelőhely esetében középkori vagy az újkori keltezés sem zárható ki. A tűzhelyeket két újabb agyagesuszamlás során keletkezett sárga agyagréteg borította, amelyek között nedvesebb, növényzet megtelepedésére utaló időszak

7. kép. Kelet–nyugati irányú csatorna
Fig. 7: East–west running ditch

8. kép. Pilléralapok (?) a csatorna mellett
Fig. 8: Pillar bases (?) beside the ditch

9. kép.
Tűzhelymaradvány a terület déli felében
Fig. 9: Remains of a fire-place in the southern area of the lot

is rekonstruálható. Ennek keltezéséhez nem rendelkezünk információkkal, mivel az építkezés kezdetén a felső rétegeket munkagéppel elbontották. A második agyagos réteg felett már az újkori humusz figyelhető meg.

Kirchhof Anita

Irodalom/References:

KIRCHHOF 2002 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Kiscelli utca 75. – Budapest III, 75 Kiscelli Street. Aqfűz 8 (2002) 144.
KIRCHHOF 2003 – Kirchhof A.: Régészeti kutatások az aquincumi canabae nyugati, ipari régiójában. (Archaeological investigations in the western, industrial quarters in the Aquincum canabae.) Aqfűz 9 (2003) 53–60.
MADARASSY 1997 – Madarassy O: Régészeti kutatások a katonaváros nyugati szélén. (Archaeological research on the western edge of the Military Town.) Aqfűz 3 (1997) 48–53.

(MADARASSY 2001, 55) 127 Bécsi Road (MADARASSY 2000, 46–55) and 167 Bécsi Road (MADARASSY 1997, 48–53). The connection between previous finds from Bécsi Road and the finds recovered in 2004 is not yet demonstrated. The yellow clay levelling mixed with white limey spots, observed in a number of spots on the territory, can probably be linked with this post construction. This layer suggests the existence of buildings nearby, built of clay bricks and covered with white plaster.

The large bulk of the clay layer that had slipped down from the hill as a consequence of intensified erosion marks another dry period. This clay covered the territory thickly. (A. Mindszenty, Z. Horváth, E. Krolopp ELTE Department of Applied and Environment Geography)

The east-west running aqueduct made of stone and bricks, which had a substructure of an opus mixtum type, can be dated from the beginning of the AD 2nd century. It was renewed after another landslide. Two angular pillars built of stones were found under the later aqueduct or drain

MADARASSY 1998 – Madarassy O. – Kárpáti Z.: Újabb épületek az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában. (A new discovery of buildings in the southeastern region of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 4 (1998) 48–52.

MADARASSY 2000 – Madarassy O.: Régészeti kutatások az aquincumi katonaváros területén. (Archaeological investigations in the Military Town of Aquincum.) *Aqfűz* 6 (2000) 46–55.

MADARASSY 2001 – Madarassy O.: Újabb régészeti feltárások az aquincumi katonaváros nyugati szélén. (Recent excavations at the western edge of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 7. (2001) 52–58.

MADARASSY 2002 – Madarassy O.: Régészeti feltárások az aquincumi katonaváros területén. (Archaeological excavations in the territory of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 8 (2002) 29–35.

NAGY 1937 – Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1923–35. években. (Research and expansion at the Aquincum Museum.) *BudRég* 12 (1937) 261–275.

NAGY 1942 – Nagy L.: Budapest az Ókorban – Budapest in the Antique period. Budapest Története I. (ed.) Szendy K. Budapest. 1942.

PARRAGI 1971 – Parragi Gy.: Koraszászárkori fazekasműhely Óbudán. (Early Imperial potteries in Óbuda.) *ArchÉrt* 98 (1971) 60–79.

PÓCZY 1956 – Sz. K. Póczy: Die Töpferwerkstätten von Aquincum. *ActaArchHung* 7 (1956) 74–138.

pipe. The pillars were dug into a yellow clayey layer mixed with white lime spots. The exterior wall of the aqueduct was built of stone, the interior one of tegulae. Two bricks preserved the lunula and planta pedis-shaped stamps of the legio II Adiurix PE The aqueduct was filled in around the middle of the AD 2nd century or a bit after. After the abandonment of the later channel, there seems to have been another clay slide from the hill.

The hearths or ovens built of clay and reinforced with stone evidence the later utilisation of the territory. A large number of animal bones and iron nails were found in the environment of the hearths although no datable finds have been recovered, thus, their date is uncertain. West of the smaller fire place, the wall of which burnt red, we documented a levelling layer of stones and bricks. The two, probably Roman, features (the fire place and debris) extended towards the south but we had no opportunity to completely unearth them. In the case of the large angled fire place, a dating from the Middle Ages or the early modern period is also possible.

The fire places were covered with a yellow clay layer coming from two more clay slides. Between the layers, a moister climatic period could be documented, which favoured the development of vegetation. We have no information to date this clay layer since the upper layers were removed at the start of the construction work. The modern humus layer appeared on top of the second clayey layer.

Anita Kirchhof

A római kori beépítettség kutatása az aquincumi canabae északi előterében

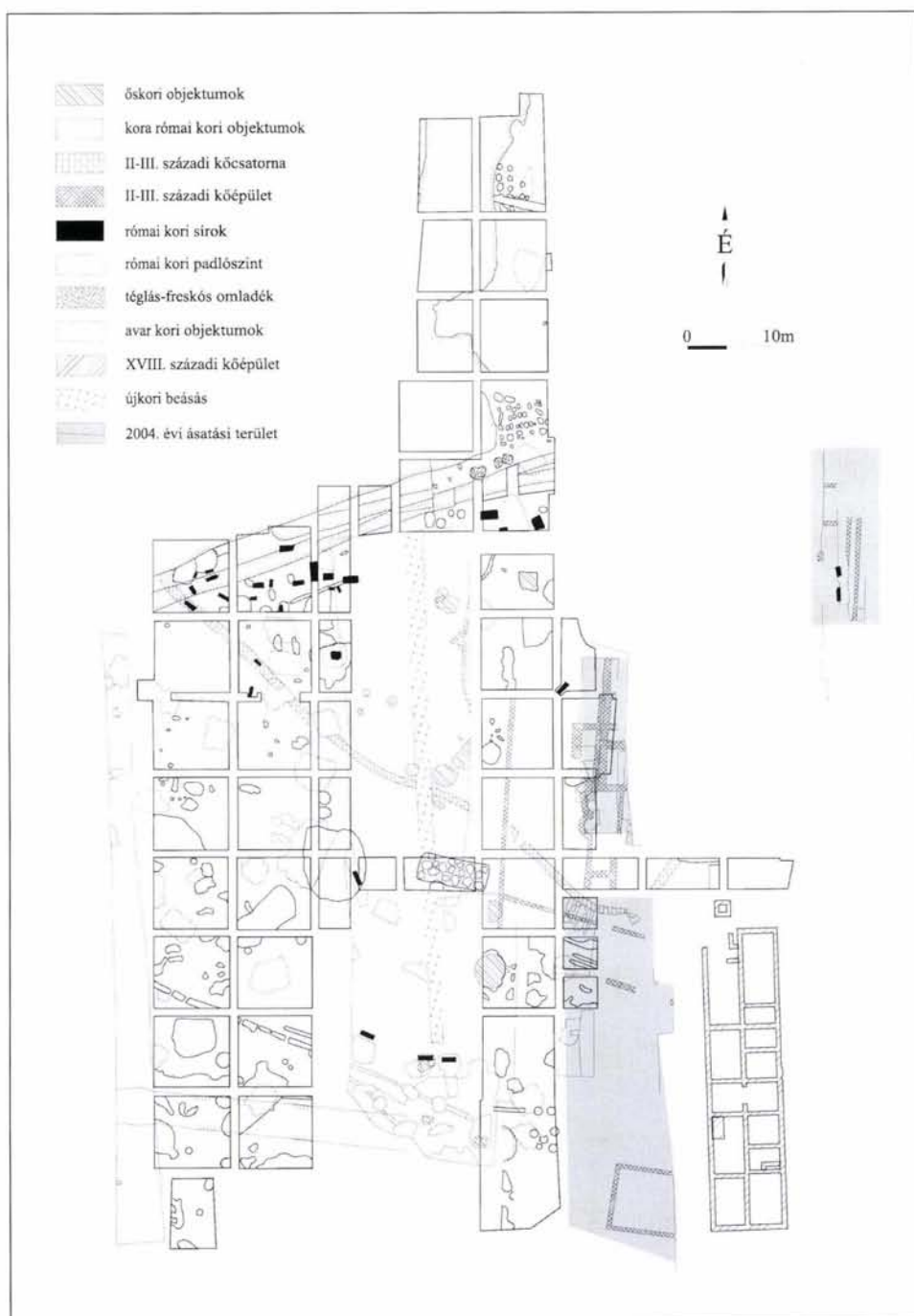
(Budapest, III. ker., Filatorigát, Hrsz.: 19284)

A Baumax-X barkácsáruház építését megelőző feltárássorozat a 2004. évben a befejezéséhez érkezett (az előzményekre ld.: ZSIDI 1998, ZSIDI 2000, ZSIDI 2001, BUDAI BALOGH 2004). A január–februári időszakban lehetőségünk nyílt a házalap keleti kibővítésében a korábbi ásatások alkalmával már lokalizált római kori kőépület további részleteinek vizsgálatára. (ZSIDI 2000, 71–72) A zord időjárás nem kedvezett az ásatásnak, védősátrak alá kényszerültünk. A fagyott földből lényegesen kisebb mennyiségű leletanyagot gyűjtöttünk, mint amennyire a 2003. évi őszi ásatás anyagbősége után számítani lehetett. Ezzel együtt már a terepen nyilvánvalóvá vált, hogy a vendégfogadóhoz tartozó fürdőként (ZSIDI 2000, 72) meghatározott kőépületen belülről és közvetlen közeléből kizárólag római kori anyag kerül elő. A 7. század során életre hívott avar kori telep lakói a végletekig kihasználták a romos állapotú építmény kő-, téгла-, habarcs-, és *terrazzo*- maradványait a gödörházak kemencéi, tűzhelyei számára, ugyanakkor életterüket konzekvensen elhatárolták a romépülettől. (ZSIDI 2000, 72–73) A korábbi ásatások során észlelt késő bronzkori, urnamezős kultúra nyomai az idei ásatási területen nem jelentkeztek. A kőépület egyik falkiszédése és a rá merőleges szelvényfal által bezárt

Investigation of settlement density in the northern foreground of the Aquincum canabae in the Roman period

(Budapest III, Filatorigát, Lrn: 19284)

The series of excavations preceding construction of the Baumax-X store came to an end in 2004 (for the antecedents see: ZSIDI 1998, ZSIDI 2000, ZSIDI 2001, BUDAI-BALOGH 2004). In January and February we had occasion to further investigate details of the Roman stone building, which had been registered in the eastern extension of the building's foundation. (ZSIDI 2000, 71–72) The difficult weather conditions did not favour excavation and it proved necessary to retreat beneath protective tents. We collected a significantly smaller number of finds from the frozen soil than expected after the richness of the material uncovered in the autumn of 2003. Nevertheless, it soon became evident that only Roman material was coming to light from inside and around the stone building, identified as the bath of the inn (ZSIDI 2000, 72). The inhabitants of the settlement established in the Avar period in the AD 7th century made good use of the stone, brick, mortar and *terrazzo* remains from the ruinous building in the ovens and hearths of their pit-houses but they consequently separated their sphere of life from the ruin. (ZSIDI 2000, 72–73) The traces of previously observed Late Bronze Age and Urnfield culture features did not appear in the excavation territory this year. The

1. kép: Az ásattási terület helyszínrajza
Fig. 1: The groundplan of the excavations

sarokban ellipszis alakú gödör részletét tártuk fel. Kibontásakor csupán ugyanazt a sötétbarna, iszapolt földet találtuk benne, amelyről már korábban megállapítást nyert, hogy a rómaiak az építkezést megelőző tereprendezés során tömörítő anyagként használták a lazább betöltésű (pl. őskori) gödrök esetében. Az elmondottaknak megfelelően, minden érőket a római kori kőépület minél részletesebb megismerésére koncentrállhattuk.

A korábbi ásatások során feltárt falkiszédek alapján már tisztázódott az épület északkelet–dél nyugati tájolása. (1. kép) Az épületrészt nyugat felől, mintegy 10 méter távolságra, kerítőfal övezte, amelynek az alapozása lényegesen sekélyebb volt az épület külső és belső falaiénál. Az ásatást előkészítő munkálatok során, még decemberben, az újkori töltés gépi eltávolításaakor ráakadtunk egy északnyugat–délkeleti tájolású falszakasz legalsó kősorára. A fal főntebb részét 1882-ben, a Filatorigát építéskor bontották el a kubikosok. Az előkerült falmaradványt akkor hipotetikusán az épület déli zárófalának tekintettük. Ma már tudjuk, hogy ez a falcsont, amelyet az ugyanezen épület kőcsatornájából ismert, rossz minőségű, sárga színű kövekből építettek, valójában a nyugaton megtalált kerítőfal déli leágazása volt.

A tényleges déli zárófal az említett falcsonttól mintegy 6 méterrel északabbra került elő, mégpedig az ásatási terület legkeletibb részén valódi kőfalként, nyugatabbra falkiszedés formájában. (2. kép) Az épület külső fala, szemben a kerítőfal és a csatorna kőanyagával, lényegesen jobb minőségű, szürke színű kövekből készült. A zárófaltól északra egy szürke színű, nyers kivitelű *terrazzopadlóval* burkolt, belső helyiségbe jutottunk. A *terrazzo* pontosan a zárófalig tartott. A padlószint

fragment of an ellipsoid pit was found in the corner of the trench enclosed by one of the removed walls of the stone building and the wall of the trench perpendicular to it. However, the same dark brown, denuded soil was found after cleaning the pit. It has been demonstrated that the Romans used this soil as a fill to make the looser filling of pits (e.g. prehistoric ones) more compact during landscaping work preceding construction work. Accordingly, we were able to concentrate on gaining the maximum the information possible about this Roman stone building.

The removed walls unearthed during former excavations had already revealed the northeast–southwest orientation of the building. (Fig. 1) A fencing wall bordered the fragment of the building to the west at a distance of about 10 m. The foundation of this wall was significantly shallower than those of the exterior and interior walls of the building. In December, the modern fill was removed by a machine in preparation for the excavation, and the lowermost row of stones from a northwest–southeast oriented wall section came to light. Construction workers had pulled down the upper part of the same wall in 1882 when the Filatorigát was constructed. At that time, the wall remains were hypothetically identified as the southern end wall of the building. It has since been found out that this wall fragment, built of the same inferior quality yellow stones as those found in the stone channel of the same building, was actually a southern extension of the fencing wall uncovered to the west.

The real southern end wall was found about 6 m to the north of this wall fragment as a real stone wall in the easternmost part of the excavation area and as a

2. kép: A kőépület déli fala

Fig. 2: The southern wall of the stone building

3. kép: Az egykori épület alatt kanyarodó kőcsatorna részlete

Fig. 3: Section of the curved stone channel below the former stone building

alól a korábbi ásatásokról már jól ismert kőcsatorna merész íven kanyarodott ki, hogy azután többszöri irányváltást követően észak-északnyugatnak tartson. (3. kép) Az ívelődések a gyorsítás-lassítás célját szolgálták. Az újonnan feltárt szakaszon a csatorna alját *tegulákkal* bélelték ki, ilyesmit tavaly a középső sávban nem tapasztaltunk. (BUDAI BALOGH 2004, 52–53) Korábbi megfigyelés, hogy a csatorna kiindulási szakaszát, amelyet idén nem ástunk ki újra, habarccsal is kikenték, nyilvánvalóan a magasabb higiéniai elvárásoknak megfelelően. (ZSIDI 2001, 63) A csatorna kialakítása egyre egyszerűbbé vált, ahogy távolodott az épülettől.

removed wall farther to the west. (Fig. 2) The exterior wall of the building was made of a much higher quality grey stone than the fencing wall and the channel. North of the end wall an interior room covered with a grey, roughly finished *terrazzo* floor was found. The *terrazzo* floor extended exactly up to the end wall. The stone channel, recognized in earlier excavations, ran from under the floor level in a sharp arc, then, after a series of changes in direction, it ran towards the north–northwest. (Fig. 3) The arcs slowed or accelerated the flow. In the freshly unearthed stretch, the bottom of the channel was lined with *tegulae*. This construction technique was not observed

A csatorna ívének kiásásakor átvágtak egy korábbi fakonstrukciót, amelynek gerendalenyomatait délre megtaláltuk. A kőépület zárófalának alapozása viszont már nem érte el a gerendalenyomatok mélységét.

Az áruház keleti falsíkjának többszöri áttervezése lehetővé tette, hogy az előbb említett területtől 5 méterrel északabbra a kőépület további, eddig még kutatatlan részeit is feltárhassuk. Három korábban csak részben kutatott szelvénynek idén sikerült a másik felét is megvizsgálni. Délről észak felé haladva a következőket állapíthattuk meg. A mostanit megelőző kampány során feltárt kettős apszisos faltól keletre, párhuzamosan előkerült a délebből már ismert falkiszedés folytatása, amely egyben az ásatási területünk keleti határát is jelölte. Az idén ki nem ástott apszisos falkiszedés, illetve az említett keleti fal egy helyiséget zárt közre, amelynek nyugati sarkában előkerült az egykori járószint maradványa: sóderes ágyban

in the central stretch of the channel last year. (BUDAI BALOGH 2004, 52–53) It was noted earlier that the start of the channel, which was not uncovered again this year, was plastered with mortar as well, evidently to meet higher hygienic demands. (ZSIDI 2001, 63) The form of the channel became gradually simpler as it left the building.

When the curve of the channel was dug out, timber impressions from an earlier wooden construction were found intersecting it to the south. The foundation of the southern end wall of the stone building, at the same time, was not as deep as the timber impressions.

The repeated modification of the design of the eastern front of the store allowed us to recover the, heretofore not investigated parts of the stone building lying 5 m north of the above-mentioned territory. The other half of the three trenches, previously cut in two could be examined. From south to north the following features

4. kép: Egykori padlószint és egy korábbi periódusú falmaradvány
Fig. 4: Remains of a former floor-level and that of a wall from an earlier period

tegula darabok. (4. kép) Belebontottunk a padlószintbe, hogy metszetben is láthassuk. Kiderült, hogy keményre döngölt, sötétbarna színű agyagból alapot alakítottak ki a sóderágy alatt. Lejjebb újabb tegulás réteg következett sóderágyban, amely alatt a már ismert, sötétbarna színű padlóalap húzódott. Az alsó *tegulás* szinten *terrazzo* darabokat is találtunk, az egykori járószint maradványát. Feltételezhető, hogy a magasabban fekvő, megújított szint *tegula* maradványai is *terrazzopadlót* tartottak, hiszen a keleti falkiszédésen túl kezdődő újabb, belső helyiségben tökéletesen megőrződött rózsaszínű *terrazzo* is tegulákból épített alapon nyugodott. Az épen maradt *terrazzo* nagyon jó minőségű volt, ellenben a déli helyiség lényegesen durvább, szürke színű változatával. A rózsaszín *terrazzo* felszínén *Probus* egy bronzát találtuk meg. (5. kép)

A periodizáció szempontjából nem érdektelen megemlíteni, hogy az említett

were observed: East of the wall with the double apse found during the previous campaign and parallel to it, we found the continuation of the removed wall discovered further to the south. Thus, it was possible to define the eastern border of our excavation territory. The removed wall of the apse, which was not excavated this year, and the above-mentioned eastern wall enclose a room. The remains of the floor level comprising *tegula* fragments in a gravel bed were found in the western corner of the room. (Fig. 4) We broke through the floor level to establish a cross-section. There was a hard foundation of beaten dark brown clay under the gravel bed. Beneath this foundation there was another layer of *tegulae* followed by a gravel bed, itself underlain by the already recognized dark brown floor foundation. We also found *terrazzo* fragments on the lower *tegula* layer, representing the remains of the floor level. It is possible that the *tegula* re-

5. kép: Késő római érme
Fig. 5: Late Roman coins

padlószintek alatt egy visszaszedett fal maradványa is előkerült. A fal visszabontása lezárta egy építési periódust, amelynek nyomait a helyiség egyéb pontjain is érzékeltük. Az azt követő periódusban létesült az alsó *terrazzoszint*, amelynek megújítása azonban már nem egy soron következő, a teljes épületet átfogó építési periódust jelöl, inkább a padlószinteknek az épület egészétől független megújítására kell gondolnunk. Megjegyzendő, hogy a keletre előkerült helyiség *terrazzo* padlószintje nagyjából a megújított, felső szint magasságában jelentkezett. Az ép *terrazzo* alatt a periódusok kutatására nem maradt időnk, de minthogy ez a helyiség szinte teljes egészében a házalapon kívül esik, a vizsgálódásra a távolabbi jövőben még lehetőség fog nyílni. (Korábban Zsidi Paula is két periódust tudott határozottan elkülöníteni: ZSIDI 2000, 71; ZSIDI 2001, 63)

A két *terrazzopadlós* helyiséget északról egyazon fal zárta le, kiszedés formájában. Erről a falról ágazott le egy széles főfal, amely észak felé végigfutott az egész megásott területen, és azon túl is folytatódnia kell. A főfalról nyugati leágazást nem észleltünk, keleti irányban azonban négy helyiség indulását is regisztrálhattuk, amelyek teljes egészükben a rézsűfalon túl húzódnak. A főfalat két helyen is átvágtuk, alapárka rendkívül mélynek és szélesnek bizonyult. Különösen érdekes, hogy a fal kiszedésekor az egyéb építészeti törmelék mellett feltűnően sok, jó minőségű, hasznosítható követ is a helyszínen hagytak. A főfal és környéke az egykori padlószintnél mélyebben került elő, jócskán a homokos altalajban. Csak remélni lehet, hogy a rézsűfalon túli rész jövőbeni kutatására az 1882. évi tereprendezés szintjétől kezdve lehetőség nyílik majd.

mains from the higher, renewed level also supported a *terrazzo* floor since the pink *terrazzo* perfectly preserved in the next interior room over the eastern removed wall also lay on top of a tegula foundation. The entirely preserved *terrazzo* was of very high quality unlike the significantly coarser grey version found in the southern room. A bronze *Probus* coin was found on the surface of the pink *terrazzo*. (Fig. 5)

Importantly with respect to periodisation, the remains of a pulled-down wall were also found under the floor levels. The removal of this wall ended a construction period, the traces of which could be observed in other parts of the room as well. The lower *terrazzo* level was established in the next period. Its renovation did not reflect however, a subsequent construction period affecting the entire building but only renovation of the floor levels independent of the building complex. It should be added that the *terrazzo* floor level of the room found to the east appeared at approximately the same level as the renovated upper level. We did not have enough time to investigate the periods under the intact *terrazzo*, nevertheless, as this room lies nearly entirely outside the foundation of the building, there will be a possibility to study it later. (earlier, Paula Zsidi was definitely able to differentiate two separate periods: ZSIDI 2000, 71; ZSIDI 2001, 63).

The same removed wall marked one end of the two rooms with *terrazzo* floors in the north. A wide main wall branched off from the place of this wall. It intersected the entire excavated area towards the north and certainly continued even further. No branching to the west from the main wall could be detected, while the start of four rooms could be registered

Az ásatás téli időpontjából adódó irreális talajviszonyok sokáig nem tették lehetővé a sátoron kívüli munkát. Az utolsó napok kedvező időjárásának köszönhetően azonban megkezdhattuk a feltáratlan terület szondázását. A déli kerítőfaltól kiindulva húztunk egy észak–déli irányú szondát, azonban a rendelkezésünkre álló idő kevés volt ahhoz, hogy végigvezessük a teljes ásatási területen, így a legdélebbi rész kutatatlan maradt. Minthogy a feltárt részen objektumnak nem találtuk nyomát, időnk lejártával átadtuk a munkaterületet. Az építkezés folytatásakor a kutatatlanul maradt területen, egészen közel a 18. századi kőépülethez, az ősszel is kutatott vízesárok vonalában előkerült egy, az úgynevezett „fürdőépülettel” megegyező tájolású, de szervesen ahhoz nem csatlakozó, freskóval díszített, négyzetes alaprajzú épületmaradvány. Falait rendkívüli szakszerűséggel szedték ki, kő gyakorlatilag nem maradt benne. A metszetben ragyogóan látszott a teljesen épen megmaradt, kiváló minőségű, rózsaszínű *terrazzopadló*, valamint az épület egykori tetőzetét alkotó intakt *tegula*-omladék, amint az épület állapotromlásával az északi oldala mellé lezuhant. Hatalmas mennyiségű, különböző színű freskómaradvány került innen elő. Csak sajnálni lehet, hogy az épületet az építkezés során elpusztították, és nem nyíltott mód szakszerű feltárássra. A veszteséget tovább fokozza, hogy az épület keleti irányú folytatását már a 18. századi kőépület alapozásakor elpusztították.

Augusztusban a Szentendrei út nyugati oldalán közművesítés indult, és ugyanitt előkészületek történtek az áruház felszíni parkolójába vezető kanyarodósáv kialakítására is. Az észak–déli tájolású közműárkot („A” árok) bejelentés nélkül markolták ki, számunkra a leletmentés maradt. A met-

in the east, all of which extended beyond the retaining wall. The main wall was cut by us in two places. Its foundation trench proved to be extremely deep and wide. It is especially interesting that, beside building debris, many conspicuously, high quality stones, which may have been re-used, were left behind when the wall was pulled down. The main wall and its environs appeared deep in the sandy substratum, deeper than the floor level. It can only be hoped that in the future there will be an opportunity to study the area beyond the retaining wall from the level of the landscaping of 1882.

The unrealistic soil conditions related to the winter weather did not afford us much time to excavate outside the tent. Owing to the favourable weather on the last days, however, the testing of the unexcavated territory could begin. We opened a north–south oriented test trench extending from the southern fencing wall, although there was not enough time to cross the entire excavation area. Thus, the southernmost territory remained unstudied. Since no trace of any feature was found in the excavated area, the territory was turned over to the developers since the time allotted to us expired. As the construction work proceeded, the remains of a building with a square ground plan appeared in the unexcavated territory in line with the water channel that had been investigated in the autumn, next to the stone building from the 18th century. It had the same orientation as the so-called “bath building” although the two were not organically connected. It was decorated with a fresco. The walls had been pulled down very professionally with practically no stone left over. In the cross-section, it was clearly possible to see the completely

6. kép: Mécsöntő minta
Fig. 6: Oil lamp mould

szetfalak megmutatták, hogy a római kori kultúrszint a Szentendrei út síkjához képest hozzávetőleg 0,7 méter mélységben jelentkezik, néhány méterrel keletebbre pedig, már csak 0,5 méter választotta el az úttesttől. A házalapban, valamint az út másik oldalán végzett Ladik utcai ásatás során mért szintadatok egyértelműen természetes kiemelkedésre, egy domb jelenlétére utalnak. (Az említett, Ladik utcai temető feltárásakor egy kiterjedt szakaszon sikerült rekonstruálnunk az egykori felszínt. Ld. e kötetben.)

A közműárok négy kiszedett falat vágott át, közülük kettő esetében biztosan megállapítható volt, hogy lefelé kőfalként folytatódnak. Az egyik mellett lemélyültünk az alapozás aláig. A fal alatt római kori szemetesgödört találtunk, tartalmában egy szokatlanul nagy méretű, de erősen hiányos, világosszürke színű Faltenbecherrel.

Az egykori kelet–nyugati tájolású kőfalakon kívül a metszetfal több, tönkrement és megújított padlószint létezéséről is tanúskodott. Szerény mennyiségben freskódarabokat is megőrzött az egyébként

preserved high-quality, pink *terrazzo floor* and the intact *tegula* remains that composed the roof of the building and which fell onto the northern side of the building as the building started to fall apart. A large number of fresco fragments in diverse colours were found here. It is a pity that the building was destroyed during the modern construction work and could not be properly recovered. The loss is the greater since the eastern continuation had already been destroyed during the foundation work of the stone building raised in the 18th century.

On the western side of Szentendrei Road, the laying of public utilities started in August, and, at the same time, the construction of the curving road leading to the over-ground parking lot for the store began. The trench running in a north–south direction (trench 'A') for the public utilities was dug without being reported to the museum, thus, it was not possible to more than but rescue what remained. The section walls revealed that the culture-bearing level from the Roman period appeared at a depth of about 0.7 m

sűrűn épülettörmelékes rétegsor. Fehér alapon piros vonaldíszű freskódarabokat a markológép meddőhányójában is találtam.

Az árok egy rövid szakaszát a markológép érintetlenül hagyta, itt intakt om-ladéokra bontottunk rá, amelyben a sok laposra faragott kőlap és *tegula* között a lelőhely egyéb pontjaira jellemző anyag-bőséget (kerámia, fémek, állatsont terén) konstatálhattunk. Az egyetlen bélyeges *tegula* a *legio II adiutrix officina figlinájában* készült. *Legió*s téglabélyeget a „fürdőépületben” is találtunk.

Az épület felhagyása utáni időből két csontvázas betemetkezést regisztráltunk. Az egyik csontvázat a közműárkot ásó munkások szétdobálták, csontjait összegyűjtöttük, és a sírhelyét dokumentáltuk. A másik sír az árok metszetalában feküdt, ennek köszönhette megmaradását. (7. kép) A két csontváz jó megtartású, azonban mindkettőnek hiányzik a koponyája. Az *in situ* sírban fekvő test furcsán kitekeredő helyzetben feküdt. A holttestet egyszerű földsírba fektették, majd ezt követően, jóformán közvetlenül a testre, kőlapokat és téglákat helyeztek. Egyértelmű mellékletet egyik sírban sem találtunk, maguknak a sírgödöröknek a pontos kiterjedését sem sikerült tisztázni, mivel a már említett, épülettörmelékes, leletben gazdag római rétegbe ásták bele mindkettőt.

A parkolóba vezető kanyarodósáv nyomvonalán 12 méter hosszú, 2,5 méter széles kutatóárkot nyitottunk („B” árok), amely párhuzamosan futott a fentebb tárgyalt közműárkokkal, attól valamelyest keletebbre. Mivel az úttest alapozási mélysége éppen a római szint fölött maradt, nem volt szükség a teljes nyomvonal feltárására. A kutatóárkokban két északkelet–délnyugati irányba hajló, egymással párhuzamosan

from the level of Szentendrei Road, while only 0.5 m separated it from the pavement a few metres to the east. The altitude data measured on the foundation of the building and during the excavations on Ladik Street on the other side of the road evidently pointed to a natural elevation, a knoll. (During the excavation at the Ladik Street cemetery, the contemporary surface could be reconstructed over a large surface. See this volume).

The trench for the public utilities had intersected four removed walls. Two of them certainly continued downwards as a stone wall. We dug down beside one of them until the bottom of the wall foundation. We found a refuse pit from the Roman period under it, which contained an unusually large although badly fragmented light grey Faltenbecher.

Beside the east–west running stone walls, a number of damaged and renewed floor levels could be observed in the section wall. The layer sequence, with densely deposited building debris contained a modest number of fresco fragments as well. The fresco fragments displayed a red linear ornament on a white background. They could also be collected in the deposit accumulated by the commercial excavator.

The excavator had left intact a short section of the trench. Here we found an undisturbed debris layer, which yielded the same richness of finds characteristic of other parts of the site (regarding ceramics, metals and animal bones) and including a lot of flat-carved stones and *tegulae*. The only stamped *tegula* had been manufactured in the *officina figlina* of the *legio II adiutrix*. A brick stamp with the sign of this legion was also found in the “bath building”.

futó, földberakott kőfalat tártunk fel. A nyugatabbra fekvő 0,4 méter széles fal kis méretű, rossz minőségű kövekből állt. Az árok északi végében már egyértelműen csak falkiszedés formájában volt megfogható. A rendkívül gyenge falkonstrukció, ha létezne átmeneti kategória a falkiszedés és a falazat között, abba tartozna. Falkiszedésnek túlon túl kompakt, falnak rendkívül gyenge. A közműárókban megfigyelt keresztirányú falak, falkiszedések bizonyosan ebbe a falmaradványba kötnek bele nyugat felől. Az árok északi végében sikerült is tetten érnünk egy ilyen becsatlakozást, a többi találkozási pontnak a két árok közötti, kutatatlan sáv alatt kell húzódnia.

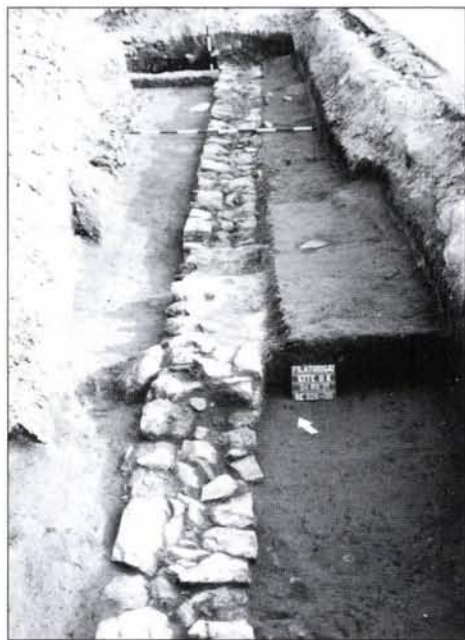
A másik fal 0,7–0,8 méterrel keletebbre húzódik. (8. kép) Sokkal jobb minőségű, szürke színű, nagyobb méretű, lapos kövekből építették. Vastagsága 0,6 méter. Felületben érzékeljük, és a metszetsfalban is látszott, hogy a magasabban fekvő falazást kiszedték. A fal keleti oldalán sárga színű agyagomladék húzódott, majdnem az árok teljes hosszán át. Kevésbé való-

Two skeletons were found from a time after the building had been abandoned. The workers, who dug the trench for the public utilities, dispersed one of the skeletons. We collected the bones and documented the place of the burial. The other grave lay in the section wall of the trench and thus, it could be rescued. (Fig. 7) Both skeletons were well preserved, but both skulls were missing. The body in the in situ grave lay in a strangely distorted posture. The body was laid in a simple grave shaft. Then stone slabs and bricks were placed nearly directly on the body. We did not find grave goods in either grave. We could not even document the exact size of the grave shafts since both were dug into the above-mentioned Roman layer of building debris mixed with many finds.

A 12 m long and 2.5 m wide test trench was opened along the path of the curving lane (trench "B"), which ran parallel to the trench for the public utilities discussed above but somewhat to its east. Since the foundation depth of the pavement

7. kép: A 2. sír
Fig. 7: Grave No. 2

8. kép: A „B” árkot átszelő római fal
Fig. 8: Roman wall running across the trench “B”

színű, hogy a kőalapozás agyagból épített felmenőfaláról van szó, mert az omladék a falkiszedésen is nyugszik, tehát az épület kőanyagának kitermelése után került oda. Az árok déli végében, ugyancsak az említett faltól keletre, de jóval mélyebben, vízszintes kiképzésű, tégladarabokból összekötött padlóalapozási szintet találtunk. Mindez arra utal, hogy az épület kelet felé még a Szentendrei út alatt is folytatódott.

A 2004. évi feltárások megválaszolatlanul hagytak egy sor kérdést a *canabae* északi, elővárosi beépítettségével kapcsolatban. A legfontosabb probléma az *aqueductus* nyomvonalának tisztázatlansága. A Filatorigáton nem sikerült megfognunk sem az áruház alapjában, sem a Mozaik utcai felüljáró alatt, sem pedig a Szentendrei út nyugati oldalán, ahol a leginkább számítottunk rá. Mindazonáltal, a feltárások eredményeképpen, a lehetséges

did not reach the Roman level, there was no need to completely uncover the area to be impacted by this access road. Two parallel stone walls laid in the earth were uncovered in the test trench curving in a northeast–southwest direction. The westerly 0.4 m wide wall was made of small, poor quality stones. Only its removed wall could be observed at the northern end of the trench. The extremely weak wall construction belongs to a construction category between a wall and a removed wall if such a category existed. It was too compact for a removed wall but too weak for a wall. The crosswise running walls and removed walls observed in the public utilities trench certainly ran into this wall remnant from the west. We found one of the wall corners at the northern end of the trench. The remainder of the corners must be located in the zone not yet investigated between the two trenches.

The other wall ran about 0.7–0.8 m to the east. (Fig. 8) It was built of much higher quality, large grey, flat slabs. It was 0.6 m thick. We found its surface and it could be observed in the section wall that the higher parts of the wall had been pulled down. Yellow clay debris ran along the eastern side of the wall nearly down the entire length of the trench. It does not seem to have been a clay wall based on a stone foundation since the debris covers the remains of the wall as well and so it must have been deposited there after the stone material of the building was removed. At the southern end of the trench, also east of this wall although much deeper, the level of the foundation of a floor built of horizontally laid bricks came to light. All these factors suggest that the building extended further, even continuing under Szentendrei Road.

nyomvonalat két sávra szűkíthettük le: az egyik, kevésbé valószínű, az áruháزالap és az idén augusztusban húzott két árok közötti rész, amely északról dél felé haladva részben feltáratlan maradt, részben a 18. századi kőépület építésekor sérült, harmadrészt még később, egyéb munkálatok során a homokos altalajig megsemmisült. Kérdés, hogy a kövezett út és a vízvezeték közötti terület beépítése támogatásra talált-e a római korban. A másik lehetséges nyomvonal a Szentendrei út alatt húzódhat, közvetlenül az utolsó kutatóárókban megfigyelt épületrésztől keletre. Az út mindkét oldalán, a 18. századi kőépületben, illetve a Ladik utcai temető ásásakor újkori falakban észleltük az *aqueductus*-ból származó vízköves építőanyag jelenlétét.

A másik, biztosan meg nem válaszolható kérdés a *canabae* előterében megfigyelt kőépületrészletek egymáshoz való viszonya. A freskós épület térben biztosan elhatárolható a legkorábban feltárt épületrésztől, amely a hipotetikus „fürdőépület” megnevezést viseli. Az augusztusban feltárt épületmaradványok hovatartozása, sőt, összetartozása is további bizonyítást igényel. A különböző épületrészek azonos tájolása, mindazonáltal, átfogó építészeti koncepcióra utal. Az ősz folyamán az áruház elkészült, így a függőben maradt kérdéseket megvilágító munkálatokra a közeljövőben nem számíthatunk.

Budai Balogh Tibor

Irodalom/References:

BUDAI BALOGH 2004 – Budai Balogh T.: Kora római védmű és késő avar kori telep kutatása a *canabae* északi előterében.

The excavations in 2004 left a series of questions unresolved concerning the occupation of the northern foreground of the *canabae*. The main problem is uncertainty concerning the course of the *aqueduct*. It could not be found at Filatorigát either in the foundation of the store or under the Mozaik Street overpass or on the western side of Szentendrei Road where it had been expected. Nevertheless, as a result of the excavation, its possible course could be restricted to two zones: one—less possible—is the area between the two trenches opened this August and the foundation of the store, which remained partly unstudied from north to south. This area was also partly destroyed at the time of the construction of a stone building in the 18th century and partly as the result of other activities which later destroyed it down to the sandy subsoil. The question is if the territory between the paved road and the *aqueduct* was used as a construction site in the Roman period. The other possible path for the *aqueduct* is under Szentendrei Road just east of the building segment observed in the last test trench. The scale-coated building material of the *aqueduct* was found on both sides of the road in the stone building from the 18th century and in modern walls uncovered during the excavation at the Ladik Street cemetery.

Another question that can certainly not be answered is the relationship between the stone building segments observed in the foreground of the *canabae*. The building with the fresco can definitely be spatially separated from the first unearthed building segment, which has hypothetically been called a 'batli'. The affiliation and connection of the building segments uncovered in August needs

(Investigations of Early Roman defence works and a Late Avar settlement in the northern outskirts of the *canabae*.) *Aqfűz* 10 (2004) 47–56.

ZSIDI 1998 – Zsidi P.: Római kori védműrendszer nyomai az aquincumi katonavárostól északra (Bp., III. ker. Filatorigát). (Remains of the Roman fortification system north of the Aquincum Military Town [Bp., District III, Filatorigát].) *Aqfűz* 4 (1998) 65–71.

ZSIDI 2000 – Zsidi P.: Korarómai kori védmű részlete és 2–3. századi kőépület az aquincumi katonavárostól északra (Budapest, III. ker., Filatorigát). (Part of the Early Roman defence system and a stone building from the 2nd–3rd centuries north of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 6 (2000) 62–75.

ZSIDI 2001 – Zsidi P.: Településszerkezet kutatása az aquincumi katonavárostól északra (Budapest, III. ker., volt Filatorigát HÉV állomás). (Research into the settlement structure north of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 7 (2001) 59–67.

further support. The identical orientation of the various building segments, however, suggests a complex architectural concept was at work here. The construction of the store ended in the autumn thus, it cannot be expected that much light will be shed on these problems in the near future.

Tibor Budai Balogh

A Ladik utcai temető újabb részletének feltárása

(Budapest, III. ker., Szentendrei út
105–109., Hrsz.: 19261/1)

2004 tavaszán lebontották a Szentendrei úti parókiával déli irányban szomszédos Törekvés Faipari Szövetkezet épületét. A Mozaik utcai felüljáró déli indulása mentén elterülő telek nagyobb része a Max-Hold Kft. tulajdonába került, nyugati sávját az önkormányzat utépítés céljára tartja fenn.

A Max-Hold Kft. megkeresésére, szeptember elején megkezdtük a tulajdonukba került telekrészen a szondázó jellegű feltárást. Két kutatóárkot húztunk, a szövetkezeti épület hajdani pinceszintjén észak–déli irányban („A” árok), a jelenlegi járószintről indulva („B” árok), a körülmények okán ugyancsak észak–déli irányban. (1. kép) Az „A” árok meghúzásának célja annak tisztázása volt, vajon az egykori pince kiásásakor a teljes kultúrszint elpusztult-e. A „B” árokban a Szentendrei út keleti oldalán a korábbiak során részleteiben már feltárt, úgynevezett Ladik utcai temető folytatását reméltük megtalálni. (ZSIDI 1997, 109–148)

A pinceszinten a vastag új- és legújabb kori feltöltés alatt vastag, keményre tömörödött, vaskiválással helyenként vörösre színezett, olajbarna színű kőzetlisztes agyagréteget találtunk, amelyből igen kevés újkori anyagot tudtunk eltenni. A dunai árterület térszíni mélyedésében álló vízben képződött réteg alatt sárga színű, a

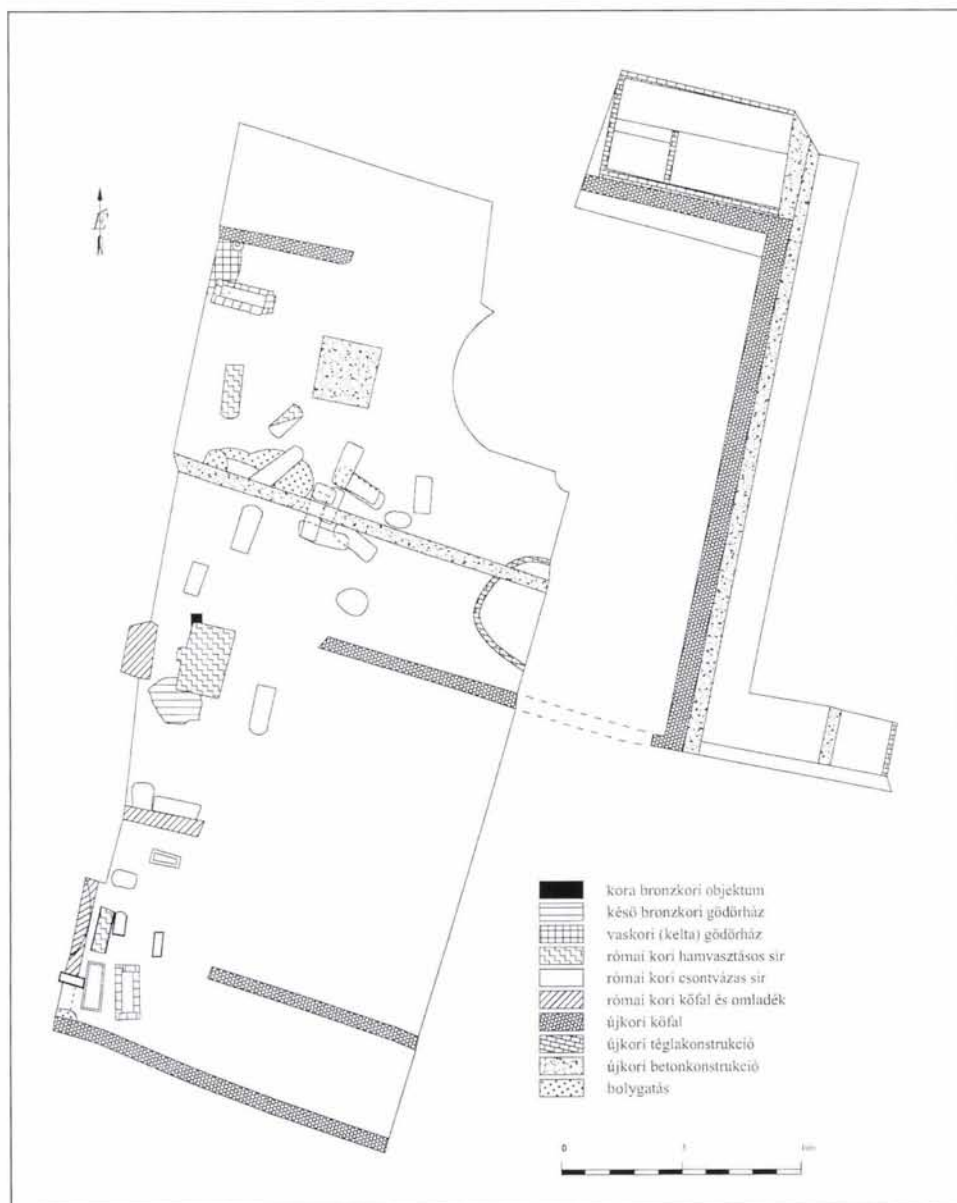
The excavation of another fragment of the Ladik Street cemetery

(Budapest III, 105–109. Szentendrei Road,
Lrn: 19261/1)

In the spring of 2004, the building of the Törekvés Faipari Szövetkezet, which adjoined the parsonage to the south on Szentendrei Road, was pulled down. The larger part of the lot along the southern rampart of the overpass at Mozaik Street came into the possession of the Max-Hold Kft., while the district-government held onto the western zone for road construction.

At the beginning of September, test excavations began at the request of the owner in the part of the lot that had come into the possession of the Max-Hold Kft. Two test trenches were opened, one running north–south at the level of the former cellar (trench “A”) and another one starting from modern ground level (trench “B”) and also running north–south because of circumstances. (Fig. 1) Trench “A” was intended to reveal whether the digging of the cellar had destroyed the entire culture-bearing layer, while in trench “B” there was hope of finding a continuation of the so-called Ladik Street cemetery on the eastern side of Szentendrei Road, fragments of which have already been unearthed (ZSIDI 1997, 109–148).

At the level of the cellar, we found a thick, olive-brown clay layer mixed with stone powder under a thick fill from the modern period. This layer was hard and

1. kép: Az ásatási terület helyszínrajza
Fig. 1: The ground plan of the excavation

2. kép: A déli sírkert sírjai
Fig. 2: Graves in the southern graveyard

esökkenő energiájú folyóvízből leülepedett homok jelentkezett. Ebben helyenként sötétszürke agyagban ülő, köves-téglás foltok látszódtak, amelyek azonban nem alkottak összefüggő felületet. Az egyik folt kibontása után megállapítást nyert, hogy a szóban forgó foltok nem egyebek, mint a nyugaton emelkedő, természetes dombról lemosódott, és a Duna partjának homokos hordalékában összegyűlt törmelékupacok. A téglanyag ezekben a felületekben vegyes, főleg újkori, kisebb részben római kori volt. A homokréteg alatt egy helyen megtaláltuk a Duna egykori kavicsos medrét. (A geológiai megfigyeléseket és kiértékelést Horváth Zoltán végezte el.)

A mélyülés során, a szövetkezeti épület pinceszintje alatt 19.-20. századi kőépület több falát hoztuk felszínre. Az épület egyelőre azonosítatlan, mindenkori jelen-

compact with iron precipitation staining the soil red in certain spots. A very few finds from the early modern period could be collected from it. Yellow sand deposited from a slow-moving current appeared under this layer, developed in stagnant water in the depressions of the Danube floodplain. Stony-bricky spots appeared sporadically in dark grey clay but these never formed coherent surfaces. One of these spots was cleaned and it was found that these debris accumulations must have washed down a natural hill-lock to the west and accumulated in the sandy deposits of the Danube bank. The brick material in these surfaces was mixed, mostly from modern contexts but some from the Roman period as well. The ancient pebbly bed of the Danube appeared under the sandy layer. (Zoltán Horváth carried out the geological observations and analysis.)

Lower down, walls from a stone building from the 19th–20th centuries were found under the cellar level of the building of the co-operative. This building has not yet been identified. Its significance is underlined by the fact that it was repeatedly reinforced with wall constructions characteristic of this particular period (brick, concrete, reinforced concrete). The entire construction, including its later phases, was based in the thick, olive-brown clay layer. No layers or features of archaeological relevance were discovered at the level of the cellar and as the entire eastern half of the lot contained the same fill and had the same stratification as the one described above, the scene of the investigation was switched from the foot of the natural hill to the western part of the site, to the top and slopes of the low hill.

Trench "B" was about 30 m long and 15 m wide. Two culture-bearing layers were

tőségét azonban jól mutatja, hogy különböző időpontokban változatos, az egyes korszakokra jellemző falalkonstrukciókkal (tégla, beton, vasbeton) erősítették meg. Az egész építményt, későbbi periódusaival együtt, a vastag, olajbarna színű agyagrétegbe alapozták. A pinceszinten régészeti korszakba tartozó réteget, illetve objektumot nem találtunk, s minthogy a telek teljes keleti fele az itt ismertetethez hasonló feltöltést és rétegvizonyokat mutatott, vizsgálódásunkat az egykori természetes domb lábától a nyugati részre, az egykori domb tetejére és lejtőjére korlátoztuk.

A „B” árok mintegy 30 méter hosszú és 15 méter széles volt. Itt két kultúrréteget azonosítottunk: egy épülettörmelékes sötétbarna színűt, alatta pedig egy lényegesen homogénebb, intenzív emberi jelenlét nélkül talajosodott, ugyancsak sötétbarna színű réteget, amely azonban lefelé fokozatosan olajbarnába ment át. A jelenség fokozatossága a domb tetején képződött humuszos öntéstalaj tartós szárazra kerülésével, és a növényzet megtelepedéséből következő szervesanyag-felhalmozódással magyarázható. Az emberi tevékenység nyomát bőségesen megtaláltuk a sárga színű, homokos altalajban is. A fentebb vázolt stratigráfia kizárólag az árok nyugati sávjára igaz, ahol egykor a dombtető húzódtott. A lejtős részen a talajosodásnak nem találtuk nyomát, helyén a Duna kiöntéséből származó vörös és sárga színű agyagrétegződések húzódtak. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy sosem volt talaj a lejtőn, sőt, ellenkezőleg, az ott talált sírok betöltése barna színű volt, vagyis a sírok leásása a dombtetőn megfigyelt, talajosodott rétegen keresztül történt, amely a későbbiek folyamán lemosódott, és így számunkra megfoghatatlanná vált.

identified: a dark brown layer with building debris and, underneath it, a much more homogenous one, also dark brown, which had humidified without intensive human interference. Lower down this layer gradually turned olive-brown. The gradual nature of the phenomenon can be explained by the fact that the humic alluvium, which had developed on top of the hill, desiccated and organic material accumulated as the vegetation settled on it. We found ample traces of human activity in the yellow sandy substratum as well. The stratigraphy outlined above was valid only in the western zone of the trench where the top of the plow-zone had been. No traces were found of any trace of humidification on the slope. It had been replaced by red and yellow clay layers from Danube floods. It does not, however, mean that there had never been any soil on the slope. In contrast, the fill in the graves unearthed there was brown in colour, suggesting that the graves were dug into the humidified layer observed on top of the hill, which later became denuded and no longer identifiable.

Roman graves appeared along the entire length of the western zone. They were only sporadically noted on the slope (erosion left intact only the most deeply dug graves).

A northwest-southeast oriented stone wall bordered the southern end of the western zone. Only the lowermost row of stones of the wall was preserved. No other walls branched out from the preserved stretch. Its extension to the southeast was destroyed by constructions in the early and later modern periods. South of this wall we found grave constructions: five brick graves and two stone casket graves. (Fig. 2) All had been violated. Their very

A nyugati sáv teljes hosszában római sírok jelentkeztek. Jelenlétüket a lejtős részen csak szórványosan érzékeltük, csupán a kellő mélységig leásott sírokat hagyta érintetlenül a talajerózió.

A nyugati sáv déli végét északnyugat–délkeleti irányú kőfal határolta le. A falból mindössze a legalsó kősor maradt meg. A megőrződött szakaszról leágazás nem indult, délkeleti irányú folytatását az új- és legújabb kori építkezések során pusztították el. Az említett faltól délre csupa épített sírt: öt téglasírt és két kőládasírt tártunk föl. (2. kép) Kivétel nélkül rabolt volt mindegyik. Rendkívül szoros, olykor teljesen egymáshoz simuló, olykor egymáson nyugvó elrendezésük magában véve is érdekes. A rendezőelvnek, amely e sírokat „összeszűfoltá”, a telekhatár vonalában előkerült kőépület rejtheti a kulcsát. Itt egy északkelet–délnyugati tájolású falat fedeztünk fel, amelyet az egyik téglasírral átvágtak. Amikor a fal átvágása történt, az említett fal értelemszerűen már nem játszott szerepet, sőt, miután az alapokig visszabontották, nem is látszott ki a földből. A helyén ekkoriban már egy, a keleti végén apszissal záródó épület állt, amelynek nyomott ívű lezárásához a korábbi fal egy részét használták alapnak. (3. kép) Az apszisos épület köré temetkeztek a kő- és téglasírok tulajdonosai. A telekhatár vonalában futó, különböző periódust jelölő falak, és a hajdan ezekhez tartozó építmények pontos funkciója a feltártság jelenlegi fokán nem állapítható meg, csupán találgatásokra nyújtanak lehetőséget. A telekről leválasztott, önkormányzati kezelésben lévő sáv jövőbeni feltárása bizonyosan közelebb visz majd a helyes interpretációhoz.

Az északnyugat–délkeleti tájolású kőfaltól északra, az árok teljes hosszában

3. kép: A déli sírkertben álló ismeretlen rendeltetésű kőépítmény keleti lezárása

Fig. 3: The eastern end of the unidentified stone building in the southern graveyard

tight arrangement is interesting in itself; they were sometimes built closely against or over each other. The clue to this arrangement, the “cramping” of the graves, may lie in the stone building discovered in alignment with the edge of the lot. Here, we found a northeast–southwest oriented wall, which was intersected by one of the brick graves. By the time the wall was cut through, logically it must have already lost its function. The wall had thus, been pulled down to its foundations and was no longer visible on the surface. A building closing in an apse on its eastern end stood in its place. This apse, ending in a flattened arch, was based on part of the former wall. (Fig. 3) The dead lying in these stone and brick graves were buried around the building with the apse. The

további, lényegesen ritkább elrendezésű sírokat találtunk. Egy helyen azonban több, egymást vágó sírból álló csoportra bukkantunk. Összesen 32 sírt tártunk föl (legalább 34 regisztrált betemetkezéssel), ezek rítus szerinti megoszlása a következő: 2 szórt hamvasztásos, 1 több személynek szánt, helyben hamvasztásos (ebben megtaláltuk a halotti máglya egyik elszenesedett gerendáját a homokba égett teljes lenyomattal egyetemben; 4. kép), 1 vegyes rítusú kettős betemetkezéssel (szórt hamvasztásos és csontvázaz egyben), a többi csontvázaz sír.

Tájolás tekintetében – a déli sírkerten kívül – két fő csoport különböztethető meg: északkelet–délnyugati és északnyugat–déleleti. A kétféleképpen tájolt sírok területileg nem különültek el. A sírkert sírjainak tartalmát a fosztogatók teljesen szétdobálták, két esetben azonban a bolygatatlanul hagyott lábszár- és lábfejesontok délnyugat–északkeleti tájolásról tanúskodtak. (5. kép) Az erre merőleges sírok tájolása az egyik kőládasír sarkába tolt felső vázcsontok alapján délkelet–északnyugatinak becsülhető. A rendszertől idegen az a kitűnő minőségű, Severus-kori bélyeg-

exact function of the walls running in line with the edge of the lot from subsequent periods, and that of the buildings these walls belonged to cannot be determined at this stage in the investigations. Future excavation in the zone separated from the lot and owned by the district government will certainly bring us closer to a correct interpretation.

North of the northwest–southeast oriented stone wall, more graves were found along the entire length of the trench but in a significantly looser distribution. At one place, however, we found a group of intersecting graves. Altogether 32 graves were unearthed (with at least 34 burials registered in them). Their distribution by rite as follows: 2 followed the scattered ash rite, 1 was a local cremation intended for more than one person (we found a charred wooden beam from the funeral pyre with its intact imprint burnt into the sand; Fig. 4), 1 burial with mixed rites with a double burial (a scattered ashes and inhumation burial together), while the remainder were inhumation burials.

Regarding grave orientation, two main groups can be differentiated out-

4. kép: A halotti máglya elszenesedett maradványa, és homokba égett lenyomata az 1. sírban

Fig. 4: The carbonized remains of the funeral pyre and its impression in the sand (grave no. 1)

5. kép: A célirányosan
kirabolt 16. sír
Fig. 5: The systematically
robbed grave no. 16.

telen téglából nagy műgonddal falazott sír, amelynek tájolása észak–déli, vagy dél–északi volt. (A téglák korának meghatározásáért Havas Zoltánt illeti köszönet).

A sírkerten kívül egy vagy két alkalommal találkozunk még nyugat–keleti, kelet–nyugati, dél–északi, délkelet–északnyugati és délnyugat–északkeleti tájolással is. Különösen érdekes az a szuperpozíciós szituáció, ahol 3 bolygatatlan sír nyugodott egymáson. A legelső délkelet–északnyugati, a középső szinte teljesen nyugat–keleti, míg a legfelső az uralkodónak mondható északkelet–délnyugati tájolást mutatott.

A csontvázak megtartása az épített sírokban, a kevés *in situ* vázsont alapján, jónak mondható, a fakoporsós temetkezések és a földsírok esetében lényegesen gyengébb, különösen a temető általunk még megfogható szélén, amely a későbbiekben elöntéses területté vált. Az értékelhető testhelyzetű csontvázakat, egy magzati pózban fekvő csecsemőt leszámítva, nyújtott pozícióban, hanyatt fektetve helyezték sírba. A lábak egymás mellett, a karok a mellkason vagy a medencecsonton keresztbefektetve nyugodtak. A csontvázak fogsora feltűnően egészséges, az esetek túlnyomó többségé-

side the southern graveyard: one to the southeast–southwest and one to the northwest–southeast. The graves with the two different orientations were not spatially separated. Looters had scattered the contents of the graves around the graveyard. In two cases, bones from the undisturbed legs and feet attested to a southwest–northeast orientation. (Fig. 5) The orientation of the graves perpendicular to these above-mentioned graves seems to have been southeast–northwest based on the bones of the upper part of the body pushed into the corner of a stone casket grave. The grave, which was carefully built from high quality, unstamped bricks of the Severus period was otherwise alien to the burial system. It had a north–south or a south–north orientation. (I am grateful to Zoltán Havas for the identification of the age of the bricks).

There were also a few examples of west–east, east–west, south–north, southeast–northwest and southwest–northeast orientations outside the graveyard. The superpositional situation where 3 undisturbed graves lay over each other is especially interesting. The lowermost was oriented southeast–northwest; the middle

ben hiánytalan. Az emberi maradványok tudományos vizsgálata még nem történt meg, egy igen komoly, patológias eset (torz végtagok) azonban még a laikus számára is nyilvánvaló. (6. kép) Ezt leszámítva egyéb abnormális jelenséget, a koponyán, vázcsontokon külsérelmi nyomokat nem észleltünk.

Az ásatási terület már említett déli sírkertjében, illetve az északi végen csoportosultak az épített sírok (2 kő-, 7 téglasír), ezek mindegyike kivétel nélkül rabolt volt. A kősírok kőlapjai között másodlagosan felhasznált, feliratos vagy faragott követ nem találtunk. A téglasírokhoz általában bélyeg nélküli darabokat használtak, annyi azonban ezekben az esetekben is megállá-

pointed nearly exactly west-east, while the upper, dominating one was oriented northeast-southwest.

Judged from the few in situ bones, the skeletons were found well preserved in the constructed graves. They were less well preserved in burials with wooden coffins and in the simple shaft graves especially at the edge of the cemetery, since this area was later inundated. Where the position of the skeletons could be observed, they were extended on the back except for an infant, which had been placed in the grave in a contracted position. The legs of the deceased were extended side by side; the arms were crossed on the chest or on the pelvis. The teeth were strikingly healthy, and usually none were lost. The scientific analysis of the human remains has not yet been carried out. There was one obviously very serious pathologic case (distorted limbs). (Fig. 6) Other than this burial, no other abnormality or injury could be detected on the skulls or other bones of the skeleton.

The constructed graves clustered in the above-mentioned southern graveyard and in the northern end of the excavation area (2 stone and 7 brick graves). All had been robbed. We could not find secondarily used, inscribed or dressed stones among the stone slabs of the stone graves. Unstamped bricks were usually used for the construction of the brick graves. It can be said, nevertheless, that the building material of the individual graves was homogenous with the bricks coming from the same workshop. Two graves in the graveyard contained bricks produced by cohorts VII Breucorum Antoniniana as well as another cohort, which could not be identified more accurately, were found in the building material of another grave. The

6. kép: A 19. sírban fekvő, komoly patológias elváltozásokat mutató csontváz

Fig. 6: A skeleton in grave no. 19, showing serious pathologies in its structure

7. kép: Reliefdíszes mécses a 32. számú sírból
Fig. 7: Oil lamp with relief decoration from grave no. 32

pítható volt, hogy az egyes sírok építőanyaga homogén, egyazon műhely termékéből származott. A sírkert két sírjából a *cohors VII Breucorum Antoniniana* téglái kerültek elő, rajtuk kívül egy közelebből meg nem nevezett *cohors* termékét is azonosíthattuk egy másik sír építőanyagában. A téglák bélyeges oldala minden esetben kifelé, illetve lefelé nézett.

A felhasznált téglák az egészen vékony, illesztési kivágással ellátott tetőcserepektől a vastos *suspensura*-tégláig igen nagy formai és méretbeli változatosságot mutatnak. A téglasírok konstrukciója ugyancsak variábilisnak bizonyult. Két háztetőformát imitáló, téglával bélelt oldalú sír (*tomba alla cappuccina*; mindkettő hamvasztásos) mellett kettőt lapjaira illesztett (mindkettő csontvázas), hármat pedig élével csatlakoztatott téglákból készítettek (mindhárom csontvázas). Ez utóbbi téglaládák esetében az oldalfalakat alkotó elemek hossz- és rövid oldalainak érintkezését a fedőtéglák rövid- és hossz-oldalaival úgy variálták, hogy mindhárom sír a típusán belül más-más küllemet

stamped sides of the bricks were always turned outside or face down.

The bricks used for the graves show a great variability in shape and measurements from the very thin roofing tiles with fitting holes to the bulky *suspensura* bricks. The construction of the brick graves also varied. Beside two graves imitating roofs, lined with bricks on the sides (*tomba alla cappuccina*; both were cremation burials), two graves were built of bricks laid on their flat sides (both inhumation burials) and three from bricks laid on their thin edges (all three are inhumation burials). The joint of the long and short sides of the elements of the side walls with the long and short sides of the roof bricks in these latter brick caskets were varied so that the three graves appeared to be different within their type. Beside the seven brick graves, a brick roof was also raised over a large local cremation grave although there neither the sides nor the bottom of the shaft were lined with bricks. Similarly to real roofs, the ridge of the roof was covered with imbrices. One of the two *alla*

mutatott. A hét téglasíron kívül, a helyben hamvasztásos, nagy méretű sír fölé is emeltek téglából tetőszerkezetet, itt azonban sem a sírgödör oldalát, sem az alját nem bélelték ki téglákkal. A valódi háztetőkhöz hasonlóan a gerincet ebben az esetben is *imbrexekkel* fedték le. A két *alla cappuccina* épült sír egyike meszelt *suspensura*-téglából készült. A sír konstrukciójában, a bolygatás ellenére is épen került elő. Szokatlan vaskossága miatt, az építők az *imbrexek* használatától eltekintettek.

Az árok déli végében feltárt sírkert téglasírai közül többet habarccsal fogtak össze. Egy esetben fehér, két esetben sötétvörösre színezett habarcsot alkalmaztak. A sírkerten kívüli téglasírokat földbe rakták.

Az egyszerűbb, föld- és fakoporsós sírok kevés kivételtől eltekintve érintetlenek voltak. A téгла és kőláda síroknál költsége-sebb síremlékek a kutatott sávban nem kerültek elő, közeli – és egyébként korábban már dokumentált – jelenlétüket (ZSIDI 1997, 119–120) a telek nyugati szélén szórványosan előkerülő faragott kövek révén idén is érzékeltük. A bolygatatlan sírokon mérhettük le a kevés melléklet elhelyezésének általános elvét, amely magyarázatképpen szolgál arra a tényre, hogy a rabolt sírok közötti területekről is csak csekély mennyiségű leletet tudtunk gyűjteni. Feltűnő volt a *terra sigillata*, az egyéb importból származó, és a helyi igényesebb kerámiafajták, azon túl az üvegedények teljes hiánya, valamint a mindössze 3 darab mécses. (7. kép) Az ép kerámialeletek egyesével fordultak elő a sírokban, túlnyomó többségben szürke házi típusok voltak. Ezzel szemben, gyakori volt az éremmel-léklet, amelyet rendszerint a halott egyik markába zártak, mindössze egy esetben

cappuccina constructed graves was made of whitewashed *suspensura* bricks. The construction of the grave remained intact despite the disturbances. Due to the unusual solidity of the grave, the builders did not use *imbrices*.

Some of the brick graves in the graveyard in the southern end of the trench were reinforced with mortar. In one case, the mortar was white, in two cases it was coloured dark red. Beyond the graveyard, the brick graves were simply laid into the earth.

The simpler shaft graves and burials in wooden coffins were mostly intact. No sepulchres more expensive than the brick and stone casket graves were uncovered in the investigated zone. Their documented presence nearby (ZSIDI 1997, 119–120) was indicated by scattered pieces of dressed stones on the western edge of the lot. The general principle behind the positioning of the few grave-goods could be estimated from the undisturbed graves. It explains why only a few finds could be collected even in the territory between the violated graves. The lack of Samian wares and other imported ceramic goods and local, more exquisite pottery types was conspicuous, similarly to the total absence of glass vessels and the occurrence of only 3 lamps. (Fig. 7) The intact ceramic finds occurred individually in graves and were mostly grey household types. At the same time, coins were common. These were usually put into one of the hands of the dead. A funeral obulus was found near the mouth of the deceased in only one burial. Despite the situation outlined above, silver grave goods, especially rings, were common. A military-type brooch and a silver hairpin also came to light.

találtunk a száj közelében sírobuluszt. Az elmondottak ellenére, viszonylag gyakorinak mondhatók az ezüst mellékek, elsősorban a gyűrűk, de találtunk hágymafejes *fibulát*, hajtűt is ezüsből.

A temetőrészlet bolygatottsága körülbelül 50%-os, ami még elfogadhatónak mondható. (ZSIDI 1996/1997, 29, 31) Az épített sírok mindegyikét, a helyben hamvasztásos sírt, továbbá öt föld- és fakoporsós sírt bolygattak meg. Bolygatáson belül különbséget kell tennünk a rablásos és a vétlen esetek között. Az épített sírokat kivétel nélkül rabolták, míg a szegényebb sírok közül kettő ugyancsak a fosztogatók áldozatául esett. Egy sírt a római kori, északnyugat–délkeleti tájolású fal, egy másikat a legújabb kori falak egyikének alapozásakor pusztítottak el részlegesen, a megtalált nyughely teljes kifosztása nélkül. Sajátságos az a szuperpozíciós eset (25. és 28. sír), ahol egy bolygatatlan, északnyugat–délkeleti tájolású sírban két koponyát találtunk, egyet az anatómiailag megfelelő helyen, egyet a bal könyök mellett. A csontváz felszedése után, szinte pontosan az előbbi alatt egy ugyanolyan tájolású és testhelyzetű csontvázat találtunk, koponya nélkül. A sírgödör tájékán pedig egy emberi koponyatető és alsóállkapocs több darabja hevert szétszórva. A nem anatómiai rendben előkerült csontok hovatartozását az antropológiai vizsgálat fogja tisztázni. Ennek jelenlegi hiányában az eseményeket az alábbi módon rekonstruáljuk: a legkorábbi betemetkezéshez tartozó csontvázat eltávolították a sírból, azonban a koponyája egyes darabjai véletlenül a helyszínen maradtak. Később a sírhelyet ismét igénybe kívánták venni, ezúttal azonban az ott fekvőt, koponyája előkerülése után nem bolygatták, hanem sekélyebbre ásták a sírt a tervezettnél, a ki-

About 50% of the cemetery segment had been disturbed, which is quite acceptable (ZSIDI 1996/1997, 29, 31). All the constructed graves, the grave with the local cremation rite and five shaft graves as well as ones with wooden coffins were disturbed. The robbed graves and accidental disturbances need to be differentiated. All the constructed graves were robbed, while only two of the poorer graves had fallen victim to grave robbers. A grave was destroyed by the foundation of the Roman northwest–southeast oriented wall, while another one was partially destroyed by the foundation of a modern wall and no grave robbing was involved. The superposition where two skulls were found in an undisturbed northwest–southeast oriented grave is a special case. One skull was in its anatomically correct position and the other lay by the left elbow. After cleaning the skeleton, another skeleton with the same orientation and position was discovered without the skull. At the same time, fragments of a human cranium and jaw lay scattered around the grave shaft. The anthropological analysis will clarify the attribution of the bones found out of anatomical order. In the absence of this analysis, events can be reconstructed in the following way. The skeleton from the earlier burial was removed from the grave although fragments of the skull remained at the site. Later the burial place was needed once again; this time however, the body was not disturbed after the skull had been found. The grave was not dug as deep as it had been intended and the removed skull was replaced to the edge of the new shaft.

The periods represented in this cemetery segment will not be identified in this report. Based on formerly uncovered cemetery, Paula Zsidi identified two

8. kép: Kora
bronzkori
edény-együttes
Fig. 9: A collection
of utensils from the
Early Bronze Age

ásott koponyát pedig az új sírgödör szélére helyezték vissza.

A temetőrészlet periodizációjának felállításától jelen helyen eltekintünk. A korábban feltárt részek alapján Zsidi Paula a temetőt két periódusúnak, 2. és 4. századnak határozta meg. (ZSIDI 1997, 142–143) A 2004. évi leletanyag jelenleg mosás, illetve restaurálás alatt áll, tudományos feldolgozását követően a kronológia kérdésében is állást foglalunk majd.

Végezetül elmondható, hogy a lelőhelyen az egykor a *canabae* a polgárvárossal összekötő út keleti oldalán elnyúló temető legszélső, megmaradt sávját tártuk föl. Az ásatási terület és a Szentendrei út közötti, egyelőre előlünk elzárt rész komolyabb sírépítményeket rejlhet magában, és remélhetőleg választ ad a fentebb ismertetett apszisos épület rendeltetésére is. A lelőhely valódi jelentősége a ma még fehér foltként húzódó sáv megismerését követően válik majd igazán lemérhetővé.

A római temető sírjai között korábbi kultúrák nyomaira bukkantunk. A terület emberi használatba vételének legkorábbi

periods from the AD 2nd and the 4th centuries (ZSIDI 1997, 142–143). The finds recovered in 2004 are being washed and restored and we will be able to form an opinion on chronological problems only after scientific analysis of the material.

Finally, the outermost preserved zone of the cemetery along the eastern side of the road that connected the *canabae* and the Civil Town will be described here. The area between the excavation territory and the Szentendrei Road, which is as not available for study, likely contains more significant funeral sepulchres and perhaps will provide a solution concerning the function of the building with the apse. The real significance of the site will be revealed only after this zone is uncovered, which is as yet a white spot on the topographic map of Aquincum.

Traces of earlier occupation was found among the graves from the Roman cemetery. The earliest evidence of human occupation in the territory is an assemblage of intact vessels, which represents 6 different ceramic types from the Early Bronze

bizonyítéka 6 különböző típust képviselő, szinte teljesen ép edény-együttes a kora bronzkorból. (8. kép) Az együtteshez tartozó objektumot (véltetően szórt hamvasztásos, észak–déli tájolású sírról van szó) dél felől római sír kiásásakor teljesen megsemmisítették, csak a 6 edény által elfoglalt terület maradt sértetlen. (A bronzkori anyagot Endrődi Anna határozta meg.)

A késő bronzkori megtelepedésről egy ellipszis alaprajzú gödörház tanúskodott. Északkeleti részét római kori sírásók pusztították el, ugyanazon sír kiásásakor, amely a kora bronzkori, feltételezett sírt is átvágta. A ház hosszabb tengelye mintegy 2,60 méter, a rövidebb 2,20 méter. A jelentkezősi szinttől mért mélysége bő fél méter, ami csak a homokos altalajba ásott részre igaz, eredeti mélysége ennél nagyobb volt. Falai egyenetlenül rézsűsek, alja eredetileg vízszintes lehetett. Padlóképzésnek, tűzhelynek nem találtuk nyomát. A gödör partján sűrűn levert karólyukak tanúskodnak az egykori felépítményről. A ház betöltésében, illetve a környékén minimális mennyiségű patiesot találtunk,

Age. (Fig. 8) The feature that belonged to the assemblage (probably a grave with scattered ashes oriented north–south) was entirely destroyed when the Roman grave in the south was dug. Only the area where the 6 vessels were sitting survived. (Anna Endrődi identified the Bronze Age material.)

A pit-house with an elliptical ground plan evidenced a Late Bronze Age settlement. Its northeastern part was destroyed by the digging of a grave in the Roman period. The same grave intersected the supposedly Early Bronze Age grave. The longer axis of the house measured 2.60 m and the shorter one is estimated to have been 2.20 m long. Its depth from the level of its appearance is about half a metre, which is true only of the part dug into the sandy subsoil; the original depth must have been greater. The walls slant unevenly although the floor must have been horizontal. No trace of a floor construction or a hearth could be found. Densely distributed postholes attest to the superstructure. There were a minimal number of daub fragments in the fill of the house and in

9. kép: A késő bronzkori gödörház

Fig. 10: The pit-house from the Late Bronze Age

amely a felmenőfalból származhatott, ám tekintetbe véve az elenyésző mennyiséget, lészafal (sövényfal) legalábbis részleges alkalmazását sem tartjuk kizártnak. Lakóházfunkciója kétséges. (9. kép)

A vaskori megtelepedés bizonyítékát egy kelta gödörház szolgáltatja. Az objektumot csak részben sikerült feltárnunk, északi részét újkori pince pusztította el, nyugat felől pedig a saját metszetsfalunk jelentett határt. A metszetsfal síkján túl csak idő hiányában nem követtük az objektumot. A feltárt sarok alapján két háztípus is szóba jöhet: egyik a legáltalánosabbnak mondható, lekerékített sarkú, téglalap alaprajzú, két rövidebb oldala közepén egy-egy cölöplyukkal ellátott, a másik a lényegesen ritkább, de éppen Aquincum tágabb környezetében előforduló, a császárkorban jellemző, négyzetes alaprajzi típus. A feltárt délkeleti sarok alapján rekonstruálható, viszonylag nagy méret inkább az utóbbira, a betöltésből származó korai leletanyag (La Tène B/C1) viszont az előbbire utal. Az építmény fala függőleges, padlója enyhén a ház közepe felé lejt. Külön padló kiképzés nincs, a feltárt részen tüzelőhely nyomát sem találtuk meg. Az egyetlen cölöplyuk széles átmérővel indul, majd lényegesen keskenyebbé folytatódik. Az átmérő váltásának helyszínén rögzítés céljára szolgáló köveket, és más egyebet sem találtunk, a jelenség a keleti cölöp megújítására utal. A ház lakófunkciója valószínűsíthető. Feltárása újabb adalékkal szolgál a Duna-part mentén hosszán elnyúló kelta település, vagy inkább településlánc topográfiájához. (A kelta anyagot Maráz Borbála határozta meg.)

Budai Balogh Tibor

its vicinity that may have come from the vertical walls. Considering, however, the small quantities, the construction must have been, at least partially, of wattle. Its function as a dwelling is dubious. (Fig. 9)

A Celtic pit-house provided evidence about settlement in the Iron Age. The feature could not entirely be unearthed. The northern part had been destroyed by an early modern cellar, while our own section wall marked the western edge of the house. Due to a lack of time it did not prove possible to follow the feature beyond the section wall. Two house types could be reconstructed in the excavated corner of the trench. One is a more general type with an oblong ground plan with rounded corners and a posthole in the middle of each of the two shorter sides. The other one is a significantly less common type of dwelling, although one that does occur in the wider region around Aquincum. It has a square ground plan characteristic of the Imperial period. The relatively large measurements reconstructed from the recovered southeastern corner suggest the building was of this latter type, while the early find material recovered from the fill (La Tène B/C1) would be more consistent with the former type of building. The walls of the construction were vertical, the floor slightly slanted toward the centre of the house. The floor was not constructed and there were no apparent remains from a fire place in the uncovered area. The only posthole starts with a wide diameter and narrows sharply in a downwards direction. No stones fixing the post in place were found or anything else at the point where the diameter changed. This eastern post must have been repaired. The building was probably a dwelling. The recovery of this feature contributes to the topogra-

Irodalom/References:

ZSIDI 1996/1997 – Zsidi P.: Temetőelemzési módszerek az aquincumi katonaváros északi temetőjében, *ArchÉrt* 123/124 (1996/1997) 17–48.

ZSIDI 1997 – Zsidi, P.: Grabummauerungen am nördlichen Rand der Canabae von Aquincum (Budapest III., Ládik-Str.), *CommArchHung* (1997) 109–148.

phy of the long-lasting Celtic settlement or rather settlement chain along the banks of the Danube. (Borbála Maráz identified the Celtic material.)

Tibor Budai Balogh

A „Peristyl-ház”: hitelesítő feltárás az aquincumi polgárváros északkeleti részén

(Budapest, III. ker., Szentendrei út 139., Hrsz.: 19343/8)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004. szeptember 6. és november 9. között végezte az említett épület régészeti feltárását és műemléki helyreállításának előkészítését. A régészeti kutatást az NKA Régészeti és Műemléki Szakkollégium pályázatán elnyert összeg tette lehetővé.

A hosszú, téglalap alaprajzú épület az aquincumi polgárváros északkeleti részén található, a Duna felé futó kelet–nyugati főútvonal mentén. A területet a korábbi kutatások már két alkalommal érintették. Északi részét 1890–91-ben Kuzsinszky Bálint ásta, aki itt padlófűtéssel ellátott lakóhelyiségeket és *atrium*-szerű bejárat helyiséget talált (KUZSINSZKY 1891, 123–139). Az épületegyüttes déli felét 1944 és 1947 között Szilágyi J. kutatta, aki az itt talált mészkő préslap és tárlóvermek alapján szőlő- vagy olajfeldolgozó műhelyként azonosította a ház déli traktusát. (SZILÁGYI 1950, 312–317) Az épület helyreállítása szerepelt az 1968–73. évi romkonzerválási programban. Ekkor kapta a szakirodalomban meghonosodott „Peristyl ház” elnevezést.

Az idei feltárás csak az épület déli, úgynevezett műhelyrészlegét érintette. (1. és 2. kép) Itt egyrészt feladatunk volt az eredmények hitelesítése, illetve az épület periódusainak pontosabb meghatározása és a helyiségek funkcióinak tisztázása.

The „Peristyle House”: authenticating excavation in the Northeast part of the Aquincum Civil Town

(Budapest III, 139 Szentendrei Road, Lrn: 19343/8)

The Budapest Historical Museum's Aquincum Museum conducted archaeological excavations from September 6 to November 9, 2004 in the area of the so-called “Peristyle” house in preparation for its reconstruction. The archaeological investigation was financed from the sum won in competition from the NKA Archaeological and Monumental Technical College.

The elongated building with its rectangular arrangement is located in the northeast part of the Aquincum Civil Town along the east–west main road running in the direction of the Danube River. Investigations have been conducted twice in this area of the Civil Town. Bálint Kuzsinszky unearthed the northern part of the building in 1890–1891. He found living rooms with floor heating and an atrium-like entrance room (KUZSINSZKY 1891, 123–139). J. Szilágyi investigated the southern part of the building complex between 1944 and 1947. He identified the southern wing of the building as a wine or oil processing workshop based on the limestone slab press and associated storage pits (SZILÁGYI 1950, 312–317). The “Peristyl house” got its name during the 1968–73 reconstruction program. The expression became common in the scientific literature that time.

1. kép: Az ásatás helyszíne az aquincumi polgárváros területén
Fig. 1: Location of the excavation in the Aquincum Civil Town

Igyekeztünk minden helyiségnek legalább egy ponton a „teljes” rétegsorát megvizsgálni. Munkánkat több tényező nehezítette, így például az épület déli helyiségei felett igen sok, korábbi feltárásból itt maradt (deponált) törmelékanyag volt, illetve rekonstruálnunk kellett a korábbi feltárás módszerét is. Egy második világháborús bombatölesér az 58. és 64. helyiségek rétegsorának nagy részét tönkretette. Mivel munkánk az egyes helyiségek igen kis felületére korlátozódott és a talajvíz is feljött, sok esetben gondot okozott a rétegek értelmezése, és megfeleltetése. További problémát jelentett, hogy a felszínen látszó falak jelentős részét az újkorban – állagmegóvás céljából – felfalazták, így azok szerkezete és kapcsolatai érdemben nem voltak vizsgálhatók. Bár a feltáró munka reményeink szerint a jövő évben

This year the excavation extended only to the southern so-called workshop part of the building (Figs. 1 and 2). The tasks here were the authentication of the former excavation results, the more exact identification of the construction periods and the clarification of the function of the rooms. We made an effort to examine the “entire” layer sequence of each room in least at one spot. A number of factors hindered our work including the thick deposit covering the southern rooms of the building, which had been left there from previous excavations and we also had to reconstruct the former excavation methods. A bomb crater from World War II had destroyed the larger part of the layer sequence in rooms nos. 58 and 64. Since we concentrated on very small surfaces in the individual rooms and ground water seeped

folytatódik, az épület déli traktusában már most körvonalazódni látszik egy legalább négyperiódusú épületegyüttes, amelynek helyiségeit szinte a római kor teljes időszakában különféle ipari célokra használták.

A feltáró munka az idei évben az épület 16., 17., 18., 58., 60., 61., 62., 63. és 64. számú helyiségek részleteit vizsgálta, így egyelőre ezeken alapul a periodizáció.

1. Az Aquincumi polgárváros keleti részén a későbbi korok folyamatos kőbányászata, illetve a több mint 100 éve folyó kutatások miatt az épületek későrómai periódusai már nem vizsgálhatók. Hasonló eredményre jutottunk a „Peristyl-ház” esetében is, ahol a jelenleg felszínen látható falkoronákhoz ugyan már nem találtuk

into the excavation area, it was often difficult to interpret and correlate individual layers. Another problem was that most of the walls appearing on the surface had been walled-up in the modern period to preserve their condition, so their structure and connections could not really be examined. We hope to continue the excavation next year although it already seems evident that the building complex had at least four periods and its rooms were used for various industrial activities throughout nearly the entire duration of the Roman period.

This year, details of rooms nos. 16, 17, 18, 58, 60, 61, 62, 63 and 64 were examined. Their periodisation was based on this work.

2. kép: Az úgynevezett „Peristyl-ház” feltárás közben
Fig. 2: The so-called “House of Peristyl” during excavation

meg a járószinteket (16., 17., 58., illetve 64. helyiségek) de az épület késői időszakához tartozhatott az 58. helyiség mészkő préslapja, (3. kép) amely – az előkerült leletanyag és egyéb objektumok alapján – valószínűleg nem szőlőprés volt. Az igen szűk keresztmetszetben kutatott 63. helyiség késői omladéka, illetve egy *opus spicatum* technikájú falrészlet tartozhatott még ehhez a periódushoz. Ide kapcsolható a 18. helyiség igen sok üvegtöredékkel betöltött beásása és a szintén itt dokumentált nagy mennyiségű állatesont is. Az utóbbiak feldolgozása jelenleg még tart, az azonban nyilvánvaló, hogy tömeges jelenlétüket (elsősorban szarvasapok) az épület ipari jellegű funkciójával lehet magyarázni. A horizont keltezéséhez egyelőre még nem rendelkezünk támpontokkal.

2. A következő időszakot a legtöbb helyiségben falrészletek, ipari jellegű objektumok és járószintek képviselik. Egyes helyeken (58. helyiség) csak az ekkor felhúzott falszakaszokat dokumentálhattuk, a járószinteket a későbbi építkezések során felszámolták. A korábbi kutatások az úgynevezett 18. helyiséget nem érintették, itt egy ponton sikerült a padlószintet megtalálni, illetve alatta kevert faszenes szinteket is dokumentálni. Ide tartozik egy kelet-nyugati irányú köves jelenség is, amelynek funkcióját és kiterjedését nem sikerült meghatározni. A helyiségben – és az épületben – folyt ipari tevékenységet jelzi egy habarccsal lekent, kőplatform és mellette kerámiatöredékekkel kirakott, habarcszott tűztér is. (4. kép) Valószínűleg ide kapcsolható az a másik kőből készült bázis is, amely a 62. helyiség keleti falához épült. A két helyiség ebben a fázisban még összetartozott (18. és 62.). Az itt is előkerült nagy mennyiségű állatesont mellett igen sok terra sigillata töredéket,

3. kép: 58. helyiség – mészkő préslap és a helyiség rétegsora

Fig. 3: Room 58 – remains of a press and the layers underneath

1. The Late Roman periods in the buildings cannot be studied in the eastern part of Aquincum Civil Town because of the continuous quarrying activities of later periods and the investigations conducted there for more than 100 years. The result was the same for the “Peristyle” House, where floor levels associated with the walls appearing on the surface could no longer be found (rooms nos. 16, 17, 58 and 64). Nevertheless, the limestone slab press of room no. 58 (Fig. 3) may belong to a late phase of the building’s use. The recovered finds and other features suggest that it was not a wine-press. The late debris from room no. 63, which was investigated across a very narrow cross-section, and a wall fragment executed in a *opus spicatum* technique may also belong to

illetve épebb edényrészeket tettünk el (pl. Drg. 33 pohár). A 63. helyiségben omladékréteg képviseli ezt a horizontot, míg a 62. helyiségben járósínt, az arra omlott gerendák elszenesedett maradványai, illetve falak omladékai kerültek elő. Az utóbbiból Severus Alexander ezüstdenárját emeltük ki. (5. kép) Valószínűleg ugyanekkor került sor az eredetileg egy helyiséget képező 58–64. megosztására egy kelet–nyugati irányú falszakasszal. Az egyes helyiségek funkcióját egyelőre nehéz meghatározni, de a nagyszámú állatsont ismét műhelyjellegét valószínűsít. A több helyiségben regisztrált égésnyomok arra utalnak, hogy többször is volt tűz az épületben. A periódus keletkezéséhez a már említett ezüstdenár adhat támpontot. A korszak kezdetét (illetve az előző végét) Antoninus Pius denárja jelzi, amely a 62. helyiség e horizonthoz tartozó járósíntje alatti feltöltésből származik.

3. A megelőző építési fázist néhány helyen csak új falak felhúzása jelzi, mivel a római korban több ponton visszabontot-

this period. The pit in room no. 18 was filled in with many glass fragments as well as a large number of animal bones from the same place. The identification of the bones has not yet been completed but it seems obvious that their mass occurrence (especially the cattle horn cores and metapodial bones) is related to the industrial function of the building. We do not have enough information to date the horizon.

2. Wall fragments, industrial features and floor levels represent the next earlier period in most of the rooms. In certain places only the wall sections raised in this period could be documented; the floor levels were destroyed by the subsequent constructions (e.g. 58). The former investigations did not extend to the so-called room no. 18. Here, the floor level was located at one spot and mixed layers of charcoal underneath were also documented. An east–west directed stony phenomenon also belongs here, the extent and function of which could not be determined. A stone platform plastered with mortar and

4. kép: 18. helyiség – tűztér és platform

Fig. 4: Room 18 – Fireplace and a stone platform

5. kép: Severus Alexander ezüst denárja
Fig. 5: Silver coin of Severus Alexander

tak járószinteket a következő periódushoz (58. helyiség). Az épületben tűz pusztíthatott ebben a korszakban is, erre hamus planírozási szintek utalnak (62., 63., 64. helyiségek), néhol vékony homokrétegek is előkerültek. A 63. helyiségben egy gödör is tartozott a horizonthoz. A leletanyag funkcióváltást tükröz az épület ezen időszakában: az állatesontok helyett nagy mennyiségű vas és vassalak jelent meg a rétegekben. A horizont keltezése egyelőre bizonytalan.

4. Jelenlegi ismereteink szerint a terület legkorábbi horizontját falak, illetve nagyobb mértékű tereprendezések vékony planírozási szintjei (58., 64. helyiségek) jellemzik, amelyekből ismét sok égésre utaló nyom került elő. Az ekkor még összetartozó 58–64. helyiségekből e fázishoz jó állapotú, bár kis töredékekből álló freskóanyag tartozik. Kirchhof A. meghatározása szerint a különböző motívumok részleteit mutató töredékek egykorúságát bizonyítja a vastag fehér *intonaco*, a viszonylag vékony és magas homoktartalmú

a mortared firing space lined with pottery sherds next to it (Fig. 4) evidence the industrial activity that was pursued in the room and also in the building. The other stone basement built against the eastern wall of room no. 62 is also probably linked with it. In this phase, the two rooms still belonged together (nos. 18 and 62). Beside the large number of animal bones found here, we collected especially many Samian ware fragments and more intact vessel parts (e.g. a Drg. 33 cup). A debris layer represents this horizon in room no. 63, while in room no. 62 a floor level and the charred remains of the beams which had fallen on it and the ruins of the walls were uncovered. The latter yielded a silver denar of Severus Alexander (Fig. 5). Rooms nos. 58 and 64 were probably separated in this phase by an east–west wall. The function of the individual rooms cannot as yet be determined although the large number of animal bones suggests again a workshop character. The traces of burning observed in a number of rooms imply that the building repeatedly caught fire. The above-mentioned silver denar may help in dating this building phase. The start of the period (and the end of the previous one) is marked by Antoninus Pius' denar, which came from the fill beneath the floor level of this period in room no. 62.

3. Only the construction of new walls indicates the previous construction period since the floor levels were lowered in a number of places in the Roman period in preparation for the next period (58). Fire must have devastated the building in this period as well as evidenced by the ashy levelling layers (62, 63, 64). In a few spots, thin sand layers were also discovered. A pit also belonged to the horizon in room no. 63. The finds reflect a change in the

ariccio réteg, a hasonló kivitelezés és festésmód. A fehér háttéren alkalmazott díszítőelemek közül a sárga-vörös ívelődő füzérdíszítést lehet kiemelni, amelyet két végén valószínűleg a felerősítést szolgáló vörös masnival díszítettek. (6. kép) Ehhez hasonló sárga-vörös, zölddel váltakozó füzérdíszítést ismerünk a polgárváros úgynevezett festőlakásának 2. szobájából (NAGY 1958, 164–165, 170, 29. kép) és az aquincumi legiotábor mithraeumának falfestményéről. (MADARASSY 1991, 123–126; MADARASSY 1991, 207–211.) A másik, vakolatának jellege alapján ebbe a csoportba sorolható töredékek díszítését fehér alapon sárga félkörökből alkották. A töredékek virág-rozettás boltíves menyegyzetet díszítő tapétamintára engednek következtetni. Ugyanebbe a csoportba tartoznak az átlós irányú, sárga színű hullámvonallal kialakított márványimitációs töredékek, amelyek oldalfalat, feltehetően lábazati zónát díszítettek. Hasonló márványt utánzó lábazati falfestmények közkedveltek Aquincum területén. (pl.: a katonavárosból zöld színnel: Gólyás falfestmény: SZIRMAI 1991, 203–206, Abb. 1.; Kiscelli utcából: PÓCZY 1955, 41) Az ehhez a csoporthoz tartozó további töredékek zöme fehér vakolat vagy fehér alapon vörös és színes csíkos. Az apró töredékek egyelőre nem nyújtanak elegendő információt a különböző motívumokból alkotott díszítések kompozíciójának és motívumainak pontos meghatározásához és kiserkesztéséhez. Az épületrészlet északkeleti részén előkerült freskók azt jelezhetik, hogy az 58–64. helyiségek ekkor esetleg még a lakórészleghez tartoztak. A horizont keltezéséhez egy Traianus denár nyújthat fogódzópontot az 58. helyiségből, a többi helyiség funkciójára pedig a változatlanul gazdag vas-anyag, (7. kép) illetve

6. kép: Freskótöredék az 58. helyiségből

Fig. 6: Fragment of a wall-painting from room 58

function of the building in this period. The animal bones were replaced by a large quantity of iron and iron slag. The dating of the horizon is yet uncertain.

4. As far as we know, the earliest horizon in the territory is represented by walls and thin levelling layers from large-scale landscaping work (58, 64), which once again contained numerous traces of conflagration. A well-preserved fresco found in small fragments in rooms 58–64 belonged to this phase although it has not yet been sorted. According to A. Kirchhof's identification, the thick white intonaco, the relatively thin ariccio layer with its high sand content and similar execution and painting methods demonstrate that the fragments showing details of various motives are contemporary with each other. From the decorative elements applied against a white background, a yellow-red, arched garland ornament can be mentioned (Fig. 6), which was decorated with a red bow that probably as a fixed point on the garland. A similar red-and yellow

a 62. helyiség vassalakkal betöltött gödrei utalnak. Egyikükben két, egymásba helyezett nagyméretű fazék került elő, körülöttük vasdarabokkal. Valószínűleg ide tartoznak még a rétegsor alján több ponton előkerült agyagos-homokos, fekete színű szintek, amelyekből sok állatesont, csiga illetve dél-galliai terra sigillata töredéke került elő (62. helyiség). Mindszenty A. és Horváth Z. geológusok, illetve Krolopp E. malakológus vizsgálatai alapján a rétegek ártéri, nedves környezetre utalnak. A feltörő talajvíz és a nagy mélységek miatt ugyan nem volt módunk további kutatásra (58–64. és 62. helyiségek) elképzelhető azonban, hogy a rétegek árvíz során kerültek a területre és ott egy ideig esetleg kisebb állóvizet képezhettek. Az épület-rész középső részén (62. helyiség) érzékelt mélyedés és az itt regisztrált többszörös fal- és szintmegújítások alátámasztani látszanak a feltételezést.

Egyelőre nem meghatározható – de valószínűleg korábbi horizontot képvisel – a 62. helyiségben feltárt, egy sor kőből álló, észak–déli irányú fal és a hozzá tartozó két beásás is. (8. kép) Az egyikben füstölőtál nagyobb töredéke került elő.

garland decoration alternating with green is was found in room no. 2 of the so-called painter's house in the Civil Town (NAGY 1958, 164–165, 170, fig. 29) and from the fresco of the mithraeum in the Aquincum legionary fortress (MADARASSY 1991, 123–126; MADARASSY 1991, 207–211.). The other ornament discernible in the fragments that can be grouped here based on the plaster was composed of yellow semicircles against a white background. The fragments suggest that tapestry patterns of flowers and rosettes decorated the vaulted ceiling. The fragments of marble imitation made of diagonal yellow wavy lines belong to the same group. They decorated the vertical wall, probably the footing. Similar marble imitation footing frescos were popular in Aquincum (e.g. in green in the Military Town: the Stork fresco: SZIRMAI 1991, 203–206, Abb. 1; in Kiscelli Street: PÓCZY 1955, 41). Most of the other fragments of the same group are white plaster fragments or ones that contain red and coloured stripes against a white background. The tiny fragments are not sufficient to exactly identify and reconstruct the composition and the

7. kép: A 61. helyiség rétegsora egy korábbi fal szakaszával

Fig. 7: Layers of room 61 with remains of an earlier period wall

A „Peristyl-ház” déli traktusának esetleges fa előzményére utaló nyomot nem találtunk.

A fenti periodizáció természetesen egyelőre csak igen nagy vonalakban rajzolja meg a ház építéstörténetét. (9. kép) A leletanyag feldolgozásával és a reményeink szerinti folytatás alkalmával az egyes horizontokon belüli további fázisok, megújítások is elkülöníthetők lesznek.

A ház déli traktusának funkciójához és szerepéhez már most igen sok új adattal rendelkezünk. A polgárváros északkeleti részét a kutatás hagyományosan ipari, kereskedelmi tevékenységekkel kapcsolja össze (legutóbb: ZSIDI 2002, 77–78). A „Peristyl-házat” – Szilágyi J. feltárása nyomán – a bor- vagy olajfeldolgozással hozták összefüggésbe. A feltárás eredményei alapján a déli traktus fennállásának valószínűleg teljes időtartama alatt valóban ipari jellegű volt: a korábbi épületekben (3. és 4. horizont) fémfeldolgozás folyhatott (igen nagy mennyiségű vassalak, vastörédék), míg a későbbi időszakokban (1. és 2. horizont) már állatcsont feldolgozását végezhatték itt. A csontanyag jellege alapján (sok szarv) bőrfeldolgozásra és enyvkészítésre gondolhatunk (tűztér, platformok, illetve a Szilágyi J. által dokumentált tárolóvermek). Az itt végzett igen tűzveszélyes ipari tevékenységek sokszor vezethettek az épület helyiségeinek leégéséhez: szinte minden horizonthoz tartoznak hamus, faszenes rétegek. Hirtelen történt pusztulásokra utalnak azok az egész, vagy nagyrészt ép edények is, amelyek a különböző horizontokhoz kapcsolható rétegekből kerültek elő (18. helyiség: jól állapotú Drg. 33 csésze (Rheinabern?) az 1. horizontból; 58. helyiség: mortarium, benne állatcsont, 2. horizont; 62. helyiség: egymásba rakott edények vasdarabokkal, 4. horizont stb.).

8. kép: 62. helyiség – korai falrészlet feltárás közben (Kr. u. 2. század első fele)

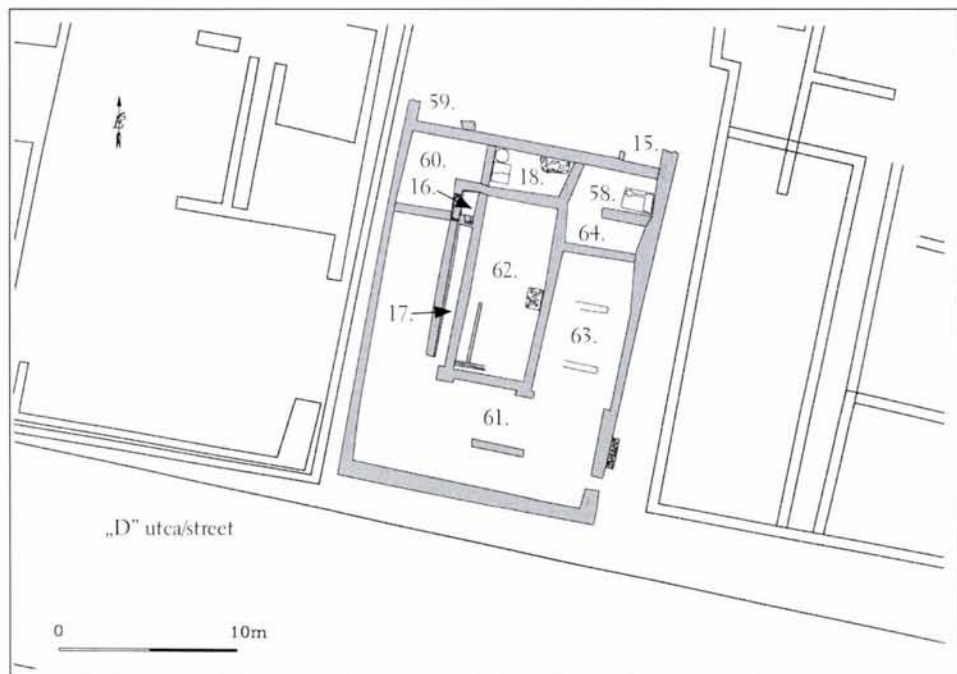
Fig. 8: Room 62 – detail of an early period wall during excavation (first half of 2nd century AD)

motives in these ornaments. The frescos found in the northeast part of the building segment may indicate that at that time rooms nos. 58–64 were still part of the dwelling area. A Trajan denar may help us date the horizon (no. 58). (Fig. 7) The consistent richness of iron remains and the pits in room no. 62 filled in with iron slag suggest the function of the rest of the rooms. One of the pits contained two large pots, one placed in the other and surrounded with iron fragments. The clayey-sandy black layers found at the bottom of the layer sequence in numerous spots, from which many animal bones, snails and the fragments of southern Gallic Samian wares were recovered (62), probably belong here as well. According to analyses carried out by A. Mindszenty

Az építési periódusok keltezése ugyan még várat magára, az előkerült keltező értékű leletanyagok (érmek, sigillák) alapján azonban már most érzékelhető, hogy a nagyobb átépítési fázisok időpontjai megegyeznek az aquincumi polgárváros más részein megfigyelt periodizációval (PÓCZY 1970, 179–182; FORSCHUNGEN 2003, 127–135). A jelenleg legkorábbinak tartható kőfalak Trajanus uralmának időszakára keltezhetőek (4. horizont) míg a két eltérő ipari tevékenység közötti váltást (fém- és csontmégmunkálás) járószint alatti feltöltésből származó Antoninus Pius érme keltezi. Utóbbi talán a markomann háborúk után lezajlott társadalmi-gazdasági változásokat is tükrözi. Az épület legkésőbbi vizsgálható periódusa Kr. u. 3. század első harmadára-közepére tehető, ami szintén

and Z. Horváth geologists and E. Krolopp macrologis, the layers indicate a moist waterlogged environment. The seeping ground water and the great depth hindered continuation of the investigations (58–64 and 62). However, it seems likely that these objects were transported here during a flood with the water lying stagnant here for some time. The depression observed in the central part of the building fragment (62) and the repeated renovations of walls and floor levels seem to support this idea.

The north–south oriented wall represented by a row of stones in room no. 62 and the two pits linked with the wall cannot as yet certainly be identified although they seem to belong to the earlier horizon (Fig. 8). One of the pits contained a larger fragment of a censuring dish.

9. kép: Az úgynevezett „Peristyl ház” 2004. évben feltárt részletének alaprajza az 1–4. építési periódusokkal
Fig. 9: Ground plan of the 2004 excavation of the “Peristyl House” with periods 1–4

megegyezik a kutatásban eddig megjelent adatokkal (például: Basilica, Festő-lakás: NAGY 1964, 47; NAGY 1958, 158; FORSCHUNGEN 2003, 155.). Az 1. horizont *opus spicatum* falrészlete (63. helyiség) is illeszkedni látszik az aquincumi falazási technikákról korábban kialakult képhez. (PÓCZY 1970, 181)

Az épületben végzett ipari jellegű tevékenységek és a „Peristyl-ház” Aquincum polgárvárosában betöltött szerepének kiértékelésére egyelőre még nem vállalkozhatunk, néhány megfigyelést azonban már most is tehetünk. Első megközelítésben talán furcsának tűnhet, hogy az aquincumi polgárváros rezidenciális részén, igen közel a városközponthoz, fürdőépület szomszédságában igen tűzveszélyes és bizonyos időszakokban meglehetősen kellemetlen szagú és környezetszennyező ipart űztek. A tudatosan megtervezett, impozáns fórummal, széles utcákkal, szent ligetekkel, szökőkutakkal rendelkező római nagyvárosoktól (amilyen Aquincum is volt) azonban nem volt idegen az efféle tevékenység, néhol nagy méretekben is. A „Peristyl-ház” legjobb párhuzamát ebből a szempontból a belgiumi *civitas Tungrorum* (Tongeren) adja (VANDERHOEVEN-ERVYNCK 2002, megjelenés alatt). A városközpont közvetlen szomszédságában, nagyipari méretekben dolgoztak fel elsősorban szarvasmarhacsontokat, készítették ki a bőrt, főzték a velőt és az enyvet. Ezeket a műveleteket itt is díszesebb kivitelű lakóházak külön traktusaiban végezték. A kutatás feltételezi, hogy a városi elit érdekszférájába tartozó tevékenységekről lehetett szó, amely komoly bevétellel rendelkezett a csont- és bőrfeldolgozásból. Az ezzel együtt járó hatalmas mennyiségű szemét, szennyeződés és szagok pedig részei voltak a város életének. Hasonló helyzettel

We did not find any trace of a possible timber antecedent to the southern wing of the “Peristyle” house.

The above periodisation is only a sketchy outline of the construction history of the building. (Fig. 9) With the analysis of the find material and hopefully continued excavation we expect to be able to differentiate further phases within the individual horizons as well as renovations.

We already have numerous new data on the function and role of the southern wing of the house. Science has traditionally correlated the northeast part of the Civil Town with industrial and trading activities (recently: ZSIDI 2002, 77–78). The “Peristyle” house was associated with wine or oil production following J. Szilágyi’s excavation. The results of the excavation imply that the southern wing really had an industrial purpose as long as it existed. Iron working could have been pursued in the earlier buildings (horizons 3 and 4) (large number of iron slag and fragments), while in the later periods (horizons 1 and 2) animal skins and bones were processed here. Based on the character of the bones (many horncores and metapodials) hide processing and glue production seems to be indicated (firing space, platforms and the storage pits documented by J. Szilágyi). The highly fire hazardous industrial activities carried out here may often have resulted in conflagrations in the rooms of the building. Layers of ash and charcoal can be linked with nearly every horizon. The entire or mostly intact vessels that were found in the layers of various horizons also indicate sudden combustion (a well-preserved Drag 33 cup (Rheinzaabern?) from horizon 1 in room no. 18; a mortarium with an animal bone in it from horizon 2 in room no. 58; the vessels placed in each other containing

találkozunk Nicopolis ad Istrum, Colonia Ulpia Traiana (Xanten) vagy Augusta Raurica (Augst) településeken is. Aquincum polgárvárosa esetében is ez lehetett a helyzet, bár egészségügyi szempontból itt számolhatunk a Solymár-völgy felől érkező, uralkodó északnyugati irányú széllel, amely kivihette a csontfeldolgozással együtt járó kellemetlen szagokat. A műhely topográfiai helyzete sem lehet véletlen: a város fő kelet-nyugati útvonala mentén épült (talán az ide nyíló elárúsítóhellyel együtt), amely közvetlenül a feltételezett kikötőhöz vezetett. Így telepítő tényező volt az erős forgalom, és talán a Barbaricum felől ide érkező állatszállítmányok csont- és bőranyaga is (PRK 1990, 204).

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

- FORSCHUNGEN 2003 – Forschungen in Aquincum 1969–2002. (Red: P. Zsidi) Budapest, 2003.
- KUZSINSZKY 1891 – Kuzsinszky B.: Az aquincumi amfiteátrum. Függlékül: két lakóház. Az 1890. és részben 1891-ki papföldi ásatások. *BudRég* 3 (1891) 83–139.
- MADARASSY 1991 – Madarassy O.: A tribunus laticlaviusok háza az aquincumi 2–3. sz-i legiotáborban. A mithraeum falfestménye. *BudRég* 28 (1991) 123–126.
- MADARASSY 1991a – Madarassy, O.: Die bemalte Kultwand im Mithraeum des Legionslagers von Aquincum. *KöJb* 24 (1991) 207–211.
- NAGY 1958 – Nagy T.: Az aquincumi ún. festőlakás. *BudRég* 18 (1958) 149–187.
- NAGY 1964 – Nagy T.: Perióduskutatások az aquincumi polgárváros területén. *BudRég* 21 (1964) 9–54.

iron fragments from horizon 4 in room no. 62, etc.).

The dating of the construction periods has not yet been resolved. The datable finds (coins and Samian wares) recovered so far already imply that the dates of the major reconstruction periods match the periodisation observed in other parts of the Aquincum Civil Town (PÓCZY 1970, 179–182; FORSCHUNGEN... 2003, 127–135). The walls that can be determined as the oldest at present were raised during Trajan's rule (horizon 4), while the shift between the two industrial activities (metallurgy and bone processing) is dated by the Antoninus Pius coin found in the fill under the floor level. The latter one mirrors perhaps the social-economic changes that took place after the Marcoman wars. The latest period of the building which could still be investigated, can be dated from the first third – middle of the AD 3rd century, which also matches the former data identified during previous research (e.g. Basilica, Painter's house: NAGY 1964, 47; NAGY 1958, 158; FORSCHUNGEN 2003, 155). The opus spicatum wall fragment from horizon 1 (room no. 63) also seems to match the picture of the walling technique in Aquincum (PÓCZY 1970, 181).

It is not yet possible to estimate the role of industrial activity carried out in the building and the "Peristyle house" in the Civil Town of Aquincum although a few remarks are already possible. At first glance it may seem strange that such a fire-hazardous industrial activity, which could also sometimes produce a rather unpleasant smell and was very polluting, was carried out next to a bath, close to the city centre in the residential area of the Aquincum Civil town. Nevertheless, such activities were common, sometimes

PÓCZY 1955 – Póczy K.: Római épületek Óbudán a Kiscelli u. 10. sz. alatt. *BudRég* 16 (1955) 41.

PÓCZY 1970 – Póczy K.: Anwendung neuerer Ausgrabungsergebnisse bei der Ruinenkonservierung in der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67 (1970) 177–194.
PRK 1990 – Pannonia régészeti kézikönyve (szerk.: Mócsy A. – Fitz J.) Budapest, 1990, 204.

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.

SZIRMAI 1991 – Szirmai, K.: Neue Wandgemälde auf dem Gebiet der Lagerstadt von Aquincum. *KöJb* 24 (1991) 203–206.

VANDERHOEVEN–ERVYNCK 2002 – Not in my backyard? The industry of secondary animal products within the Roman civitas capital of Tongeren (Belgium). In HINGLEY, R. & WILLIS, S. (eds.) *Promoting Roman Finds: context and theory*, Durham 6–7 June 2002, Durham, Oxbow. Megjelenés alatt.
ZSIDI 2002 – Zsidi P.: *Aquincum polgár- városa*. Budapest, 2002

on a large scale, even in carefully designed Roman cities with a compelling forum, broad streets, holy gardens and fountains like Aquincum. The best analogue to the “Peristyle house” was perhaps the civitas Tungrorum (Tongeren) in Belgium (VANDERHOEVEN–ERVYNCK 2002, in press) in this respect. Cattle carcasses were processed right next to the centre of the town, leather was tanned and marrow and glue were cooked in industrial dimensions. These procedures were pursued in separate wings of more ornamented residential buildings here as well. It is assumed that these were activities within the interest sphere of the elite of the town, which accrued a significant income from bone and hide processing. The large amount of refuse, pollution and smells caused by these activities were natural offshoots of city life. A similar situation can be found at the settlements of Nicopolis ad Istrum, Colonia Ulpia Traiana (Xanten) or Augusta Raurica (August) as well. The same may have been true in the Civil Town of Aquincum although here we can also take into consideration from a sanitary point of view the prevailing northwest wind blowing from the Solymár valley, which would have swept out the unpleasant smells generated by hide and bone processing. The topographic position of the workshop was not accidental: it was built along the main east–west road of the town (perhaps together with the connected booth where the products were sold), which led directly to the hypothesized location of the harbour. Thus, the heavy traffic and perhaps the hide and bone material from animal transports arriving here from the Barbaricum may have been among the

Feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben

(Budapest, III. ker., Keled utca, Hrsz.: 19600/3)

2004. szeptember 13. és november 12. között szondázó jellegű és hitelesítő ásatást végeztünk az Óbudai Pályaudvar közelében, az úgynevezett az Aranyhegyi-patak menti római temetőben, a Budapesti Fővárosi Önkormányzat megbízásából. A munkákat a tervezett Aquincumi Duna Hídhöz kapcsolódó úthálózat tervezése tette szükségessé.

Az úgynevezett Aranyhegyi-patak menti temető az aquincumi polgárváros nyugati temetője, régóta ismert lelőhely. Az esztergomi vasút építésekor 1895–96 körül számos sír került elő. Nagy Lajos folytatott itt ásatásokat 1926–29 között, mintegy 50 kő sírpítményt és sírkertet és 266, zömmel hamvasztásos temetkezést tárva fel. A sírok nagy része a késő Flavius-kortól a 2. század közepéig keltezhető, de előkerült itt néhány 3. század eleji temetkezés is. A temető leletanyaga néhány rövid rész tanulmányt leszámítva (NAGY L. 1942, 465–468; 476–479) publikálatlan maradt. Sajnos az ásatás szinte teljes dokumentációja elveszett, mindössze két, Nagy Lajos által tartott előadás kézirata és a temető összesítő rajza maradt ránk. 1956-ban Kaba Melinda kisebb feltárásokat végzett a Nagy Lajos által feltárt terület közepén, 1978-ban pedig az Aranyárok déli oldalán tárt fel további sírkerteket, bizonyítva, hogy a temető déli

Excavations in the cemetery on the Aranyhegyi Stream

(Budapest III, Keled Street, Lrn: 19600/3)

Test and authenticating excavations were conducted in the so-called Roman cemetery on the Aranyhegyi Stream near the Óbuda railway station, commissioned by the City government of the capital city of Budapest between September 13 and November 12, 2004. The planning of the road system linked to the future Aquincum Danube Bridge made the excavations necessary.

The so-called cemetery on the Aranyhegyi Stream has long been recognized as it is the western cemetery of the Civil Town of Aquincum. A number of graves were found during construction of the Esztergom railway around 1895–1896. Lajos Nagy conducted excavations here between 1926 and 1929. He unearthed about 50 stone tombs and graveyards as well as 266 mostly cremation burials. Most of the graves date from the Late Flavian period to the middle of the AD 2nd century, although a few burials were also discovered from the beginning of the AD 3rd century. The find material from the cemetery has not been published apart from a few partial studies (NAGY L. 1942, 465–468; 476–479). Regrettably, nearly the entire documentation of the excavation has been lost with only the manuscripts of two lectures given by Lajos Nagy and the summary map of the cemetery pre-

irányban tovább húzódik. (TOPÁL 2003, 165)

A korábbi ásások alapján a következő ismereteink voltak a temetőről. Az Aranyhegyi-patak menti temető egyelőre feltáratlan nyomvonalú, nagyjából kelet–nyugati irányú út mellett fekszik a polgárvároستól nyugati irányban, a nyugati városfalától mintegy 200 méterre. A temető északi irányban az Óbudai MÁV pályaudvar alá húzódik, dél felé pedig a területen már az újkorban átvezetett Arany-árok túloldalán folytatódik. Keleti irányban a temetkezések legalább a Kuni-gunda útja – Keled utca kereszteződéséig megtalálhatóak. Azonban az előbbi út túl oldalán, az egykori Katonai Lókörház (anyagraktár) alatt már a Flavius kortól a Kr. u. 140-es évekig működő fazekastelep állt (NAGY L. 1942, 629–630; ZSIDI 2002, 99). A temetőt nyugati irányban a fenti kereszteződéstől mintegy 300 méter távolságig tárták fel, bár már Nagy Lajos is biztos volt benne, hogy a sírkertek sora tovább folytatódik.

A korábbi ásatási eredmények alapján a 2004-ben végzett munkák legfontosabb céljai az alábbiak voltak:

1. Megismerni és geodéziailag pontosan bemérni a Nagy Lajos által feltárt és térképre rajzolt sírkerteket és sírokat, ellenőrizve az egykori alaprajz pontosságát.

2. Kutatóárrakkal hitelesítő ásásokat végezni a Nagy Lajos által feltárt területen, megvizsgálva, hogy az eredeti összehelyesítő rajzon a sírok között üresen hagyott területeken folytak-e feltárások, illetve maradtak-e feltáratlan objektumok.

3. Kutatóárrakat nyitni a már feltárt területtől nyugatra, megvizsgálva, hogy a temető tovább folytatódik-e nyugati irányban.

served. In 1956, Melinda Kaba conducted small-scale excavations in the centre of the territory unearthed by Lajos Nagy, and in 1978, she unearthed further graveyards on the southern side of Aranyárok demonstrating that the cemetery extended farther to the south (TOPÁL 2003, 165).

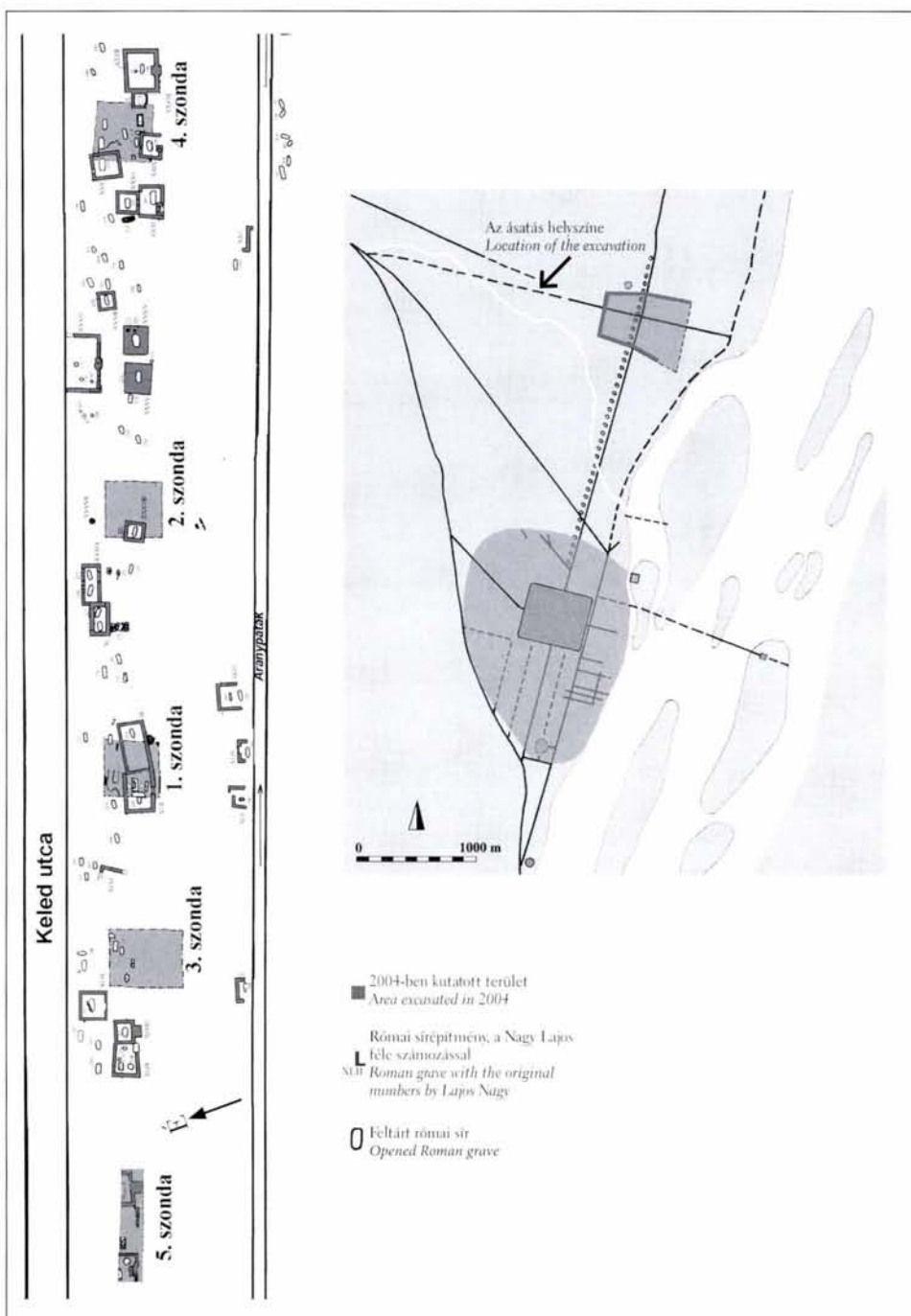
We know the following from the results of the former excavations:

The cemetery on the Aranyhegyi stream lies along an as yet uninvestigated road running approximately in an east–west direction west of the Civil Town, about 200 m from the western wall of the town. In the north, the cemetery extends under the Óbuda MÁV railway station, while in the east it continues on the other side of Arany-árok, which was driven across this territory in modern times. In the east, burials can be found at least until the crossing at Kunigunda Road and Keled Street, but a pottery was already standing on the other side of the first road beneath the Military Horse Hospital (depot), which was active from the Flavian period to the AD 140s (NAGY L. 1942, 629–630; ZSIDI 2002, 99). The cemetery was unearthed up to a distance of about 300 m from this crossing towards the west, although Lajos Nagy had already been convinced that the row of graveyards extended even farther to the west.

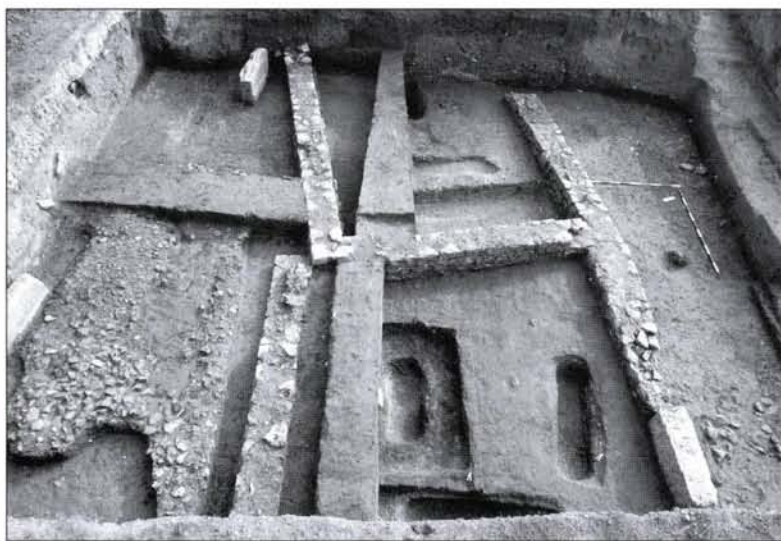
The most important targets of the excavations in 2004 were the following, based on the results of these previous excavations:

1. To learn about and exactly locate geodetically the graveyards and graves that Lajos Nagy unearthed and marked on the map and to check the accuracy of the map.

2. To conduct authenticating excavations with trenches on the territory un-

1. kép: Az ásatás összefoglaló rajza a Nagy Lajos által feltárt sírokkal és építményekkel
 Fig. 1: Ground plan of the excavation with the graves and funeral buildings observed by Lajos Nagy

2. kép: Római
sírkertek és
hamvasztásos sírok
az 1-es szondában
Fig. 2: Roman
period cemetery
constructions and
cremation burials
in trench no. 1

Munkánk során az Aranyárok és a Keled utca közti földszávon 5 kutatóárkot nyitottunk, amelyek közül négy a Nagy Lajos-féle összesítő rajz szerint már feltárt területen húzódott, egy pedig a feltárt területtől nyugatra. (1. kép)

A feltárások során csak a legfelső, általában 1,5 méter vastag, legújabb kori feltöltést távolítottuk el gépi erővel. Az ez alatt található és alkalmanként még az 1920-as években visszatöltött, valamint a régészeti korú rétegeket részletes stratigráfiai megfigyeléssel, kézi erővel bontottuk. A szondák közül négyben (1–4. szonda) elértük a bolygatatlan altalajt, és számos, a korábbi kutatások által nem érintett objektumot, valamint 14 új sírt (11 hamvasztásos, 2 csontvázas valamint egy szarkofágos sírt) és egy további temetkezést tártunk fel.

Az 1. szondát a feltárt temető nyugati részén nyitottuk 10×10 méteres nagyságban, amelyet később 3 méterrel kibővítettünk. A szondát a feltárás során szabályos metszetsfalakkal négy negyedre osztottuk. A szondában két összecsöpült

earthed by Lajos Nagy and to examine if there were excavations conducted or features left unexplored in the areas that appear empty between the graves on the complex map.

3. To open trenches west of the unearched territory to see if the cemetery extended farther in that direction.

Five trenches were opened in the zone between Aranyárok and Keled Street. Four of them ran on the territory that had been excavated by Lajos Nagy based on the summary map, while one was opened west of the unearched territory (Fig. 1).

Only the uppermost, usually 1.5 m thick fill from the modern period was mechanically removed. The underlying soil, which represented fill from the 1920s and archaeological levels, were manually cleaned in parallel with detailed stratigraphic observations. Four of the test trenches (test trenches 1–4) extended down to the undisturbed virgin soil. Numerous features that had formerly not been investigated and 14 new graves (11

sírkert részletét tártuk fel, (2. kép) melyek szabályos, a felmenő részekben átlagban 0,5 méter vastag kőfalait jó minőségű habarcs rögzítette. A falak kövei általában a két sor mélységű szélesebb alapozás fölött két sor magasságban maradtak meg. Mindkét sírkert nagyjából kelet nyugati tájolású, bejáratuk dél felé nyílt.

A keleti sírkert a korábbi, Nagy Lajos-féle XLI. sírkerttel azonosítható, amelynek belsejében az akkori ásató egy hamvasztásos sírt tárt fel. Ennek az építménynek nyugati falához épült hozzá a másik sírkert (XLII. sírkert), amelyben három ovális, már feltárt hamvasztásos sír nyomát találtuk. A sírkertek déli falán kívül az egykori falkutató árkokon kívül két járósíntet különítettünk el a sárga murvás geológiai rétegek fölött. A sírkertek északi oldalán köves felület részlete rajzolódott ki, amely azonban omladék is lehetett, alatta korábbi fázisra utaló, kövekkel szabályosan körberakott cölöplyukat találtunk. A keleti sírkert északi fala mellett földbemélyített sírkő alsó részét tártuk fel, amelyet valószínűleg már az ókorban szétvágtak.

A 2. szondát az első szondától keletre nyitottuk 10×10 méteres méretben. A szonda nyugati felében megtaláltuk a Nagy Lajos által térképen jelölt négyszögletes, részben elpusztult sírkert (XXXVIII. sírkert) két párhuzamos, kelet–nyugati irányú falát. Hogy az építmény keleti része miért pusztult el, arra a feltárás során választ kaptunk. Ennek oka, hogy a sírkert keleti része egyelőre ismeretlen rendelkezésű, nagyjából északkelet–délnyugat irányú hatalmas beásás (ovális beásás, árok?) fölé épült. A nagy mennyiségű kora római kerámiát tartalmazó beásást több fázisban töltötték fel, betöltésében cölöpkötegek nyoma is megfigyelhető volt. A törmelék fölé épített fal valószínűleg valamilyen

cremation and 2 inhumation burials and a sarcophagus) and yet another burial were uncovered.

Test trench 1 was opened in the western part of the unearthed cemetery. It measured 10×10 m, and was later enlarged by 3 m. The test trench was divided into four quarters with regular section walls. The fragment of two connected graveyards was found (Fig. 2). The regular stone walls, which were 0.5 m thick on average in the vertical parts, were fixed with high quality mortar. The stones were preserved in two rows on top of a wider foundation, also comprising two rows. Both graveyards had an approximately eastern orientation with the entrance facing south.

The eastern graveyard was earlier and had been marked as graveyard XLI by Lajos Nagy who unearthed a cremation burial in it. The other graveyard was built against the western wall of this construction (grave garden XLII). In it we found traces of three oval, formerly unearthed cremation burials. Two floor levels could be differentiated above the yellow geological layers with rubble outside the southern wall of the graveyards and outside the former trench deepened for the exploration of the wall. Part of a stony surface was outlined on the northern side of the graveyards, which may just as well be a debris layer. A posthole surrounded by a regular circle of stones was found under it dating from a former phase. Beside the northern wall of the graveyard, the lower part of a sunken tombstone was discovered which had probably been cut in two in classical times.

Test trench 2 was opened east of the first trench measuring 10×10 m. In the western part of the trench we found two parallel (east–west oriented) walls of the quadrangular, already partially destroyed

talajmozgás következtében megsüllyedt és összedőlt. A szonda délkeleti negyedében kisebb, kelet–nyugati tájolású, ovális hamvasztásos sírt találtunk.

A 3. észak–déli szondát az első szondától nyugatra nyitottuk 14×10 méteres méretben. A szonda északkeleti részében, a metszettel közelében a későbbi bolygatások által nagyrészt elpusztított kőépítmény maradványait találtuk meg. A szonda északi részében három kelet–nyugati tájolású, ovális, bolygatatlan hamvasztásos és egy csontvázas sírt tártuk fel. A hamvasztásos sírok halotti máglyán összeégett mellékletéből üveg- és kerámia töredékek, egy firmaméces és egy bronzérem került elő. A kelet–nyugati tájolású csontvázas, koporsós sírban súlyos, valószínűleg háborús sérülés volt megfigyelhető a holttest koponyáján, aki mellé hosszú nyakú balzsamos üveget helyeztek. A szonda északi részén a sírok több keskeny, hosszúkás árkot és ismeretlen korú kerek cölöplyukat vágnak, a szonda déli felében a talajszint erőteljesen lejt dél felé.

Ebben a szondában is, mint az egész területen többször igen nehéznek bizonyult a mesterséges és a természetes képződésű talajréteg szétválasztása. Az Aranyárok környéke ugyanis a tavaszi időszakban gyakran kerülhetett víz alá és alsóbb talajrétegekben lévő dolomitos, kavicsos és meszes anyag gyakran tömörödött össze, természetesen is kisebb nagyobb foltokban. A terület geopedológiájának részletes vizsgálatát Mindszenty Andrea és Horváth Zoltán végezte.

A 4. szondát a 2. szondától keletre nyitottuk 10×10 méteres méretben. Itt három, már korábban ismert sírkert részletét tártuk fel (XXVIII., XXIX. és XXX. sírkert). Az építmények mellett Nagy Lajos két hamvasztásos sírt talált. Mi további

graveyard, marked on Lajos Nagy's map (graveyard XXXVIII). We also found out how the eastern part of the construction had been destroyed. The eastern part of the graveyard was built over a huge pit (oval pit, ditch?) running approximately northeast–southwest, the function of which is unknown. The pit, which contained a large number of early Roman pottery shards, was filled in subsequent phases. Bunches of posts could be observed in the fill. The wall built over the detritus probably sank and collapsed as a consequence of soil movement. A smaller, east–west oriented, oval cremation burial was found in the southeastern quarter of the trench.

The north–south oriented test trench no. 3 was opened west of the first trench. It measured 14×10 m. In the northeastern part of the trench, close to the section wall, the remains of a stone construction were found, largely destroyed by later disturbances. In the northern part of the trench, three east–west oriented oval, undisturbed cremation burials and an inhumation burial were found. Glass and pottery shards, a firm lamp and a bronze coin were recovered from the grave-goods of the cremation burials, all of which were burned on the funeral pyre. The deceased in the east–west oriented inhumation burial was buried in a coffin. A serious injury, probably a war wound, could be observed on the skull of the deceased and a long-necked balm bottle was placed beside the body. In the northern part of the trench, the graves intersect with an elongated ditch and a round posthole of an unknown age, while in the southern part of the trench, the surface sloped sharply southwards.

Differentiation between soils of natural and artificial origins often proved very

3. kép: Újonnan felfedezett sírkert közepén hamvasztásos sírral az 5. szondában

Fig. 3: Newly discovered graveyard with cremation burial in its center in trench no. 5

négy hamvasztásos és egy csontvázas sírt leltünk a szondában, gazdag éremből, mécsesekből és kerámiából álló melléklettel. A szonda délkeleti részében nagy, az alaprajzon nem szereplő mészkő szarkofág alsó részét találtuk. A kelet–nyugati tájolású kőkoporsót valószínűleg már az ókorban összetörték, rövidebb oldalait oszlopfaragásokkal (kapu ábrázolás) díszítették. Ehhez nagyon hasonló díszítésű szarkofág került elő a Bécsi úti temetőből Pia Celerina feliratával, amely 150–200 közé datálható. (KUZSINSZKY 1934, 64; ERDÉLYI 1974, no. 66) A szonda keleti részén feltártunk egy ovális, 3,5 méter átmérőjű, mintegy 2 méter mély római beásást, amely korábbi, szabálytalan helyzetű, hason fekvő, ismeretlen korú, dél–észak tájolású gyermeksírt vágott el.

Az 5. szondát a terület nyugati részén, korábban még feltáratlan területen nyitottuk kelet–nyugati irányban 20×4 méteres méretben. A szondában két nagyobb sírkertet tártunk fel. A keleti sírkertnek – 6 méter hosszú építménynek – 2,5 méter széles részét tártuk fel. A fő égtájak irányába tájolt épület déli részéhez 2×1,3

difficult in this trench as well as on the entire territory. The environment of the Aranyárok was probably often waterlogged in the spring and the dolomitic, pebbly and limy clay of the lower layers often became compacted in areas of various size. Dr. Andrea Mindszenty and Zoltán Horváth carried out a detailed geological investigation of the territory.

Test trench no. 4 was opened east of trench 2 and measured 10×10 m. Here the fragments of three already known graveyards were unearthed (graveyards XXVIII, XXIX and XXX). Lajos Nagy brought to light two cremation burials in addition to the constructions. We found four more cremation burials and an inhumation burial in the trench with rich grave goods of coins, lamps and pottery. In the southeastern part of the trench, the lower part of a large limestone sarcophagus was found, not marked on the ground plan map. The east–west oriented stone casket had already probably been broken into in classical times. The shorter sides were decorated with carved columns (gate representation). A very similar sarcophagus

méteres kőből épített négyszögletes platform csatlakozott. (3. kép) A sírkert közepén ovális formájú kelet–nyugati irányú hamvasztásos sírt tártunk fel. A szonda középső részén egy másik, kőekkel körberakott kelet–nyugati irányú hamvasztásos sírt bontottunk ki. (4. kép) A sír által vágott humuszréteg alatt vékony meszes, elsimított szintet találtunk, amely még a szondában megfigyelt sírkertek építésénél korábbi fázishoz kapcsolódhat. A szonda talajrétegei dél felé lejtnek. A déli oldalon megfigyelt bizonytalan vonalú kőomladék arra utalhat, hogy valamikor itt kelet–nyugati irányú fal állhatott. A szonda nyugati felében feltártuk egy másik, négyszögletes, kelet–nyugati irányban 5 méter hosszú sírkert 3,5 méter széles részét. Az építmény falai dél felé haladva valószínűleg az erózió miatt egyre rosszabb állapotúak. A déli fal közepéhez az építmény belseje irányában nagy négyszögletes platform csatlakozik, amely valószínűleg valamilyen síremlék alapzata lehetett.

A sírkerten belül, az építménnyel egykorú, kelet–nyugati tájolású, ovális és egy annál korábbi, nagyjából kör alakú hamvasztásos sírt tártunk fel. Az építmény déli

was found in a cemetery on Bécsi Road with the inscription *Pia Celerina*. The latter sarcophagus dates to between AD 150 and 200 (KUZSINSZKY 1934, 64; ERDÉLYI 1974, no. 66). In the eastern part of the trench, an approximately 2 m deep oval Roman pit with a diameter of 3.5 m was uncovered, intersecting with an earlier south–north oriented grave of a child of an unknown age lying on its belly.

Test trench no. 5 was opened in the western part of the territory in an unexplored area. It measured 20×4 m in an east–west direction. Two larger graveyards were uncovered in the trench. A 2.5 m wide segment of the 6 m long construction of the eastern graveyard was unearched. A large 2×1.3 m quadrangular stone platform oriented in the cardinal directions was built against the southern part of the building. (Fig. 3) An oval, east–west oriented cremation burial was uncovered in the centre of the graveyard. (Fig. 4) Another east–west oriented cremation burial surrounded with stones was unearched in the central part of the graveyard. A thin limy, smoothed level was found under the humus layer the grave had been dug

4. kép: Kőekkel körberakott hamvasztásos sír az 5. szondában

Fig. 4: Cremation burial surrounded with stones

fala további hamus jelenséget, valószínűleg korábbi hamvasztásos sírt vágott el. A szonda középső és nyugati negyedében a bolygatlan geológia rétegek fölött mintegy 0,3–0,4 méterrel be kellett fejeznünk a kutatást.

Az Aranyhegyi-patak menti temetőben végzett munkák során az előzetes céloknak megfelelően geodéziailag pontosan lokalizáltuk a temető 1920-as években feltárt sírkertjeit, és megállapítottuk, hogy a fennmaradt 1:200 léptékű térképen szereplő építményeket egymáshoz képest pontosan tüntették fel. A feltárások során fény derült arra, hogy Nagy Lajos kutatóórákokkal és nagyobb felületekkel egyaránt kutatta a temetőt, a mélyebben fekvő sírokat gyakran érintetlenül hagyva. A feltárt sírkertek között nagy területek maradtak feltáratlanul. Ahogy Nagy Lajos és Kaba Melinda is sejtette, a temető sírkertjei tovább folytatódnak a feltárt területen túl, nyugat felé.

A feltárások legkorábbi lelete egy apró kelta bronzérem, amely az 5. szonda egyik késői rétegéből került elő, de más jellegzetes kelta leletanyag nem került elő. Az 1. 2. 3. és az 5. szondában több, a temetkezéseknél korábbi, földbe mélyített objektumot találtunk, amelyhez valamilyen cölöpszerkezetes (1. századi?) építményekhez tartozhatnak. Ezeknek az objektumoknak a megszűnése és feltöltése után ásták a területen az első sírokat, amelyek legnagyobb részt kelet–nyugati tájolásúak. A legkorábbi feltárt sírok a korábbi publikációk szerint késő Flavius-koriak, de az általunk feltárt hamvasztásos temetkezések előzetesen inkább a 2. századra datálhatóak, több sírból Hadrianus bronzá került elő. A temetőben a sírkerteket a 2. században átépítették, és elsősorban a temető keleti felében a 3. század elejére keltezhető temetkezések is voltak.

into. It seemed to be connected with a phase preceding the construction of the observed graveyards. The soil layers of the cutting sloped southwards. The stone ruin with dim outlines observed on the southern side suggests that an east–west oriented wall had stood there. In the western part of the trench, the 3.5 wide fragment of another quadrangular graveyard was unearthed, which was 5 m long in an east–west direction. The condition of the walls of the construction gradually deteriorated towards the south, probably due to erosion. A large quadrangular platform joined the southern wall in the middle and extended toward the centre of the construction. It may be the pedestal from a tomb.

An east–west oriented oval cremation grave, contemporary with the construction, and an approximately round grave from an earlier phase were unearthed in the graveyard. The southern wall of the construction intersected another ashy phenomenon, probably an earlier cremation grave. In the central and western quarters of the trench, the investigations had to be terminated about 0.3–0.4 m above the undisturbed geological layers.

The geodetic position of the graveyards of the cemetery unearthed in the 1920s during the course of the work carried out on the cemetery on Aranyhegyi Stream as was intended and we concluded that the places of the constructions were correctly marked in relation to each other on preserved maps at a scale of 1:200. We found that Lajos Nagy investigated the cemetery with trenches and on larger surfaces and often left the deeper graves intact. Large areas were left unexplored between the uncovered graveyards. As Lajos Nagy and Melinda Kaba suggested, the graveyards

Ezt követően, valószínűleg a 4. században, a felhagyott temető számos síremlékét, felszíni kőépítményét viszszabontották, és kőanyagát elszállították. A legkésőbbi lelet, Valentinianus császár follisa, már szórványleletként került elő az 1. szonda bolygatott felső rétegéből.

Az Aquincumi Híd által érintett területen a szondázások 2005-ben várhatóan tovább folytatódnak.

Lassányi Gábor

Irodalom/References:

- ERDELYI 1974 – Erdélyi G.: A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon. (Roman stone carving and stone statuary in Hungary.) Budapest, 1974
- KUZSINSZKY 1934 – Kuzsinszky B.: Aquincum. Ausgrabungen und Funde. Budapest 1934.
- NAGY L. 1942 – Nagy L.: Temetők és temetkezés. Gazdasági élet. In: Budapest története. Szerk: Szendy K. Budapest 1942, 464–485, 569–650.
- TOPÁL 2003 – Topál J.: Die Gräberfelder von Aquincum. In: Forschungen in Aquincum 1969–2002. Szerk: Zsidi Paula, Budapest, 2003, 161–167.
- ZSIDI 2002 – Zsidi P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest, 2002.

from the cemetery continued farther to the west from the investigated territory.

The earliest find from the excavation was a small Celtic bronze coin which came from one of the late layers of test trench no. 5. No other characteristic Celtic material was found. A number of sunken features were found in test cuttings nos. 1, 2, 3 and 5 from before the burials. They may belong to post-structure buildings (from the AD 1st century?). The first graves were dug after these features had been abandoned and filled up. Most of these graves had an east–west orientation. The earliest uncovered graves came from the late Flavian period according to earlier publications, while the cremation burials we have unearthed can rather be dated from the AD 2nd century since a number of graves contained Hadrian's bronze coins. The grave gardens were reconstructed in the 2nd century and there were also burials from the beginning of the AD 3rd century, especially in the eastern part of the cemetery.

Numerous funeral sepulchres and overground stone constructions from the abandoned cemetery were pulled down in the AD 4th century and the stones were transported away. The latest find is Emperor Valentinian's follis, which was found as a scattered find in the disturbed upper layer of test cutting no. 1. Investigations in the area of the cemetery and on the territory to be occupied by the Aquincum Bridge will probably be carried on in 2005.

Gábor Lassányi

Szondázó jellegű kutatás a Bécsi út 260. számú telken

(Budapest, III. ker., Bécsi út 260. Hrsz.: 20089/11–12)

A Maxabo Kft. megbízásából végeztünk szondázó jellegű kutatást a Bécsi út nyugati oldalán, a Kubik utcától északra elhelyezkedő telekcsoponton. A mintegy 70 méter hosszan, két szakaszban 8 méter, illetve lépcsőzetes kialakításban 8 méter és 3 méter szélességben megnyitott szondázó árunkunk iránya hozzávetőleg kelet–nyugati, a Bécsi útra merőleges.

Az árok keleti szakaszán a felszíntől számított 2,50 méter mélységig a megvizsgált rétegek mindegyike újkorinak bizonyult. A hegy irányában vastagodó modern feltöltés alatt vastag, a 2 métert is elérő természetes üledék jelentkezett, amit több modern objektum: árok, közművek, meszesgödör, kút vágott. A finoman rétegzett, homokos, kőzetlisztes üledéket több köves, apróköves horizont tagolja, ezek részben a hegy felől, nyugat–északnyugatról érkező időszakos vízfolyások hordalékaként azonosíthatóak, részben hosszabb-rövidebb ideig használt utak kövezéséhez tartoztak. (1. kép) A dokumentált útrétegek egyike sem volt a 19. századnál korábbra keltezhető a leletanyag alapján, bár szórványosan kerültek elő erősen kopott, lekerelkedett római kerámia és téglátöredékek is mind az útrétegekből, mind a hordalék- és üledékrétegekből. Egyik út sem azonosítható a Bécsi út korábbi nyomvonalaként, mivel mindegyik iránya erősen eltér nyugat (azaz a hegy)

Test excavations on lot 260 Bécsi Road

(Budapest III, 260 Bécsi Road, Lrn: 20089/11–12)

Test excavations were conducted on the western side of Bécsi Road on a group of lots north of Kubik Street, commissioned by Maxabo Kft. The test trench was 70 m long and 8 m wide in two stretches and respectively 8 m and 3 m wide in the stepped stretch. It ran in an approximately east-west direction perpendicular to Bécsi Road.

All the layers were from the modern period down to a depth of 2.50 m from the surface in the eastern part of the trench. Natural sediments appeared under the modern fill, which became thicker towards the hill. The sediments, which attained a thickness of 2 m, was intersected by modern features: a trench, public utilities, a lime pit and a well. The finely stratified sediment of sand and rock powder was segmented by a series of horizons of fine gravel. They can be identified as the deposits of the intermittent water streams flowing down the hill from a west-north-west direction and as the pavement of roads that were used for various lengths of time (Fig. 1). None of the documented road layers could be dated from before the 19th century from the datable find material, although heavily eroded, rounded Roman shards and brick fragments sporadically occurred both in the road layers and in the sediments. None of the roads

1. kép: Újkori földút részlete

Fig. 1: Detail of an Early Modern dirt-road

felé a mai nyomvonaltól. Nem kivétel ez alól az a körülbelül 6 méter széles, 60 centiméter vastagon lekövezett út sem, amit csak igen keskeny sávban és metszetben volt lehetőségünk dokumentálni. Utóbbi utat nyugatról kisebb mesterséges töltés dombvonulata kísért, aminek a túloldalán már az 1880-as évekig folytatott szőlőművelés nyomai voltak dokumentálhatóak; az egykori tőkék köré összehúzott kupacok a filoxéra pusztítása után, és a hegy felől érkező üledék lerakódása során is épen maradtak. (2. kép)

Miután meggyőződünk róla, hogy a történeti rétegeket jóval mélyebben kell keresnünk, az árok nyugati szakaszát lépcsőzetes kialakításban, legmélyebb pontján a felszíntől számított 3,20 méterig bontottuk ki, de az alatt csak egy keskeny szondában, 3,70 méter mélyen értük el. A terület modern feltöltése az árok nyugati végén elérte a 2 métert is, alatta azonban a természetes üledékréteg csak

could be identified with the previous track of Bécsi Road since their direction was significantly different (towards the hill). The same is true of the approximately 6 m wide road with a 60 cm thick pavement, which could be documented along a very narrow stripe and in cross-section. A smaller artificial embankment ran along the western side of this road. Beyond this bank, traces of vineyards functioning until the 1880's could be found. The earth piles gathered around the former vine-stocks survived after the phylloxera devastation and despite the deposition of the soil eroded down from the hill (Fig. 2).

After it was discovered that the historical layers lay much deeper, we proceeded in steps down to a depth of 3.2 m from the surface in the western part of the trench. Even so, the the subsoil was reached only in a narrow test pit at a depth of 3.7 m. The modern fill attained a thickness of 2 m in the western end of the trench, while the natural sediments could be followed only until the middle of the western section of the trench. This layer probably originally thinned out in a westerly direction and a larger part of it was destroyed.

The humus layer, which was under cultivation in the modern period, appeared to be 50–60 cm thick. It contained sporadic Roman material, which became more abundant in the vicinity of the stone wall unearthed along a length of 17 m at the western end of the trench. The layer partly covered the wall and partly accumulated to its south. A badly worn coin, which probably dates from the Constantine dynasty, was found above a collapsed stretch of the wall. The east-west oriented wall (Fig. 3) had neither a foundation nor was it mortared. The repeated mending and renovation events can be traced in

a nyugati árokszakaszk közepéig volt követhető. Ez a réteg valószínűleg eredetileg is vékonyodott nyugat felé, de nagyobb részt el is pusztították.

Az újkorban művelt humuszos réteg 50–60 centiméter vastagnak bizonyult, szórványosan, illetve az árok nyugati végén 17 méter hosszan feltárt kőfal környezetében nagyobb mennyiségben tartalmazott római leletanyagot. A réteg részben borította a falat, részben pedig tőle délre rakódott le. A fal egy kiemelt szakasza felett valószínűleg a Constantinus-dinasztia korszakára datálható erősen kopott érem került elő. A kelet–nyugati irányú fal (3. kép) alapozás és kötőanyag nélkül épült, a többszöri javítás, megújítás nemcsak az egyes falszakaszok eltérő falazástechnikája és szélessége (50–95 centiméter), de a felhasznált kőanyagban mutatkozó eltérések alapján is nyomon követhető volt. (A területen Horváth Zoltán végzett geológiai, geo-pedológiai vizsgálatokat.) A falat olyan felszínen építették fel, ami az újkorival párhuzamba állítható üledék-hordalék rétegen alakult ki. Az üledék

the different walling technologies and widths (50–95 cm) and in the diverse stone material as well. (Zoltán Horváth carried out geological and geo-pedological analyses in this territory). The wall was built on a surface that developed on a sediment layer similar to the modern one. The deposition of the sediment was probably connected with the stream flowing from the direction of the hill, the filled-in basin contained finds no younger than the Roman period. The deposition continued even after the construction of the wall but now it accumulated north of the wall, which functioned as a retaining wall although its original function must have been as a fence. The sediment accumulated behind the wall contained a Severus denar minted in AD 195 among other Roman finds.

The sediment layer mixed with rock debris developed on top of a greasy, dark brown humic layer, which contained only sporadic prehistoric shards. The undisturbed subsoil was found beneath this layer.

2. kép: Az újkori szőlőművelés nyomai az üledékkel borított felszínen

Fig. 2: Traces of modern vineyards on the surface covered with alluvium

lerakódása valószínűleg összefüggésben áll azzal a hegy felől érkező patakkal, aminek a hordalékkal feltöltődött medréből római kornál későbbi leletek már nem kerültek elő. A fal felépítése után az üledék lerakódása tovább folytatódott, de immár a faltól északra halmozódott fel, és ettől kezdve az eredetileg talán kerítés céljából épített fal részben támfalként is funkcionált. A fal mögött lerakódott üledékből más római leletek közt Septimius Severus 195-ben vert denárja is előkerült.

A kerítésfal alatti üledékes, kőzettörmelékes réteg közvetlenül azon a zsíros sötétbarna humuszos rétegen alakult ki, ami már csak szórványos őskori kerámia töredékeket tartalmazott, e réteg alatt találtuk meg az érintetlen altalajt.

A megismert rétegsor és objektumok alapján az alábbi következtetések vonhatóak le a terület történetével és helyrajzával kapcsolatban: az alapozás és kötőanyag nélküli kelet–nyugati kőfal legnagyobb valószínűséggel közeli, eddig ismeretlen villagazdaság kerítésfalaként értelmezhető. A fal és így valószínűleg a villa is állt már a Severus-korban.

Az újkori, és a vele valószínűleg párhuzamba állítható ókori üledék-lerakódás a természeti környezet szempontjából egyértelműen a terület fölötti hegyoldal növénytakarójának gyérülését, lepusztulását jelzi. A 19–20. századra vonatkozóan biztosnak tűnik, hogy a háttérben az agyagbányászat áll. A mára visszatöltött, egykor bányászott (Gölöncsér és Testvérhegyi utak által határolt) területet ma is gyér növénytakaró fedi. A kerítés megépítése előtt elkezdődő, és fennállásával egy időben folytatódó üledék-lerakódás háttérben is feltételezhetünk hasonló emberi tevékenységet. A feltételezett ókori bányászat megszűntét, a növény-

3. kép: Római kerítésfal

Fig. 3: Roman fencing wall

The following historical and topographic conclusions can be drawn from the layer sequence and the features. The east-west running stone wall without a foundation and mortar can be identified, with a great certainty, as the fencing wall of a nearby, as yet unidentified villa farm. The fencing wall, and probably also the villa, already functioned in the Severus period.

With respect to the natural environment, the modern sediment and the similar alluvial sediments deposited in the Roman period indicate the thinning and erosion of vegetation on the hillside above the area. The opening of clay pits in the 19th–20th centuries must be regarded as the cause this phenomenon. The territory of the refilled clay pits (bordered by Gölöncsér and Testvérhegyi Roads) is covered with thin vegetation even at present. Similar human impacts are likely to have taken place behind the alluvial deposition,

zet helyreállítását az az immár védettebb környezetben kialakuló humuszos réteg jelzi, melynek felszíne a 19. század végéig mezőgazdasági művelés alatt állt.

Havas Zoltán

which started before the construction of the fence and continued afterwards when it already existed. The cessation of the hypothesised clay digging in the Roman period and the recovery of the vegetation is indicated by the formation of the humic layer in the more protected environment. This humic layer was cultivated until the end of the 19th century.

Zoltán Havas

Régészeti kutatások a Gellérthegy északi oldalán

(Budapest, I. ker., Bérc utca 4/A, 4/B, 8.; Hrsz.: 5332, 5333, 5319/3)

Archaeological investigations on the northern side of Gellért Hill

(Budapest I, 4/A, 4/B, 8 Bérc Street; Lrn: 5332, 5333, 5319/3)

A B. Soares Ingatlanfejlesztő Kft. megbízásából társasházak építését megelőző próbaásatásra, megelőző feltárássra és régészeti felügyeletre került sor a Gellérthegy északi oldalán, a Bérc utca 4/A, 4/B, 8. számú telkek területén.

A próbaásatással érintett terület a kelta sánctól északra, tehát a sánc külső oldalán helyezkedik el, és a Gellérthegy platójának északi peremén van. (1. kép) A II. világháborúból származó bombatölcséreként kívül más bolygatás nyoma nem látszott a területen, és az azt megelőzően épített (majd 1944–1945-ben megsemmisült) villák attól délre álltak. Így a jelenleg csaknem teljesen beépített késő bronzkori és késő La Tène kori lelőhely legnagyobb kutatásra alkalmas részének volt tekinthető. (2. kép)

A próbaásatás célja a gellérthegi késő bronzkori és La Tène kori település kiterjedésének, északi határának a megállapítása volt.

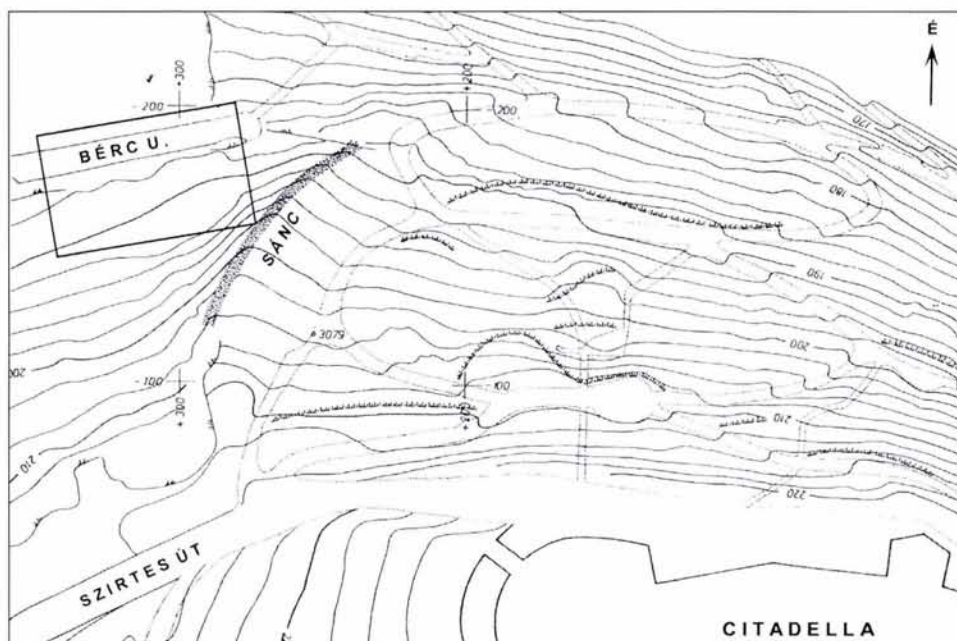
A sánctól legtávolabb eső, 5319/3 hrsz. telken (Bérc utca 8.) az eredeti sziklafel szín bolygatatlan volt, és felette 35–48 centiméter vastag humuszréteg feküdt. A telek északi felén lévő kutatóárkokban kevés kora újkori (török?) kerámiaanyag került elő a humuszrétegben, régészeti objektumot nem találtunk, csak egy ismeretlen korú temető észak–déli tájolású

Test excavations preceding the construction of blocks of freehold flats, investment-led excavations and archaeological inspection were carried out on the territory of lots 4/A, 4/B and 8 Bérc Street on the northern side of Gellért Hill on the commission of B. Soares Ingatlanfejlesztő Kft.

The territory of the test excavation lies north of the Celtic rampart, that is, on the outside of the rampart and on the northern edge of plateau of Gellért Hill (Fig. 1). No disturbances apart from bomb craters from World War II could be observed, and the villas that had been built before the war (and destroyed in 1944–1945) stood north of this area. So this seemed to be the largest area of the Late Bronze Age and La Tène period site that it has been possible to investigate since the rest of the territory is nearly entirely built over (Fig. 2).

The purpose of the test excavation was to determine the extent and the northern border of the Late Bronze Age and La Tène settlement on the Gellért hill.

On lot no. 5319/3 (8 Bérc Street), which lay farthest from the rampart, the rock surface was undisturbed beneath a 35–48 cm thick humus layer. A few shards from the early modern period (Turkish?) were found in the humus in the test trench opened in the northern part of the lot.

1. kép: Budapest, I. ker.; a Gellérthegy északi oldala a Bérc utcai feltárások helyével.

Fig. 1: Budapest I: north side of Gellért Hill with the excavation territory on Bérc Street

sírgödreinek a sziklába vájt maradványait. A telek magasabban fekvő, déli harmadában a sziklafelszín feletti rétegben kevés késő bronzkori, La Tène kori és kora újkori (török?) kerámiaanyag került elő, valamint egy késő bronzkori és egy La Tène kori gödör kevés kerámiával. Az építkezést megelőző humuszosítás során is ugyanebben a sávban kevés késő bronzkori, illetve kelta edénytöredéket találtunk. Ez a telekrész – fekvését tekintve – a Citadella körüli platóhoz kapcsolható, és az őskori település szélét világosan jelzik az előkerült régészeti jelenségek (195–193 m tszf. magasságban). Ugyanitt, a felső humuszrétegben egy La Tène C típusú gyöngyözött díszű bronzkarperec került elő, amely a Gellérthegy eddig ismert kelta leletei közül a legrégebbre datálható darab. A Bérc utca 8. számú telek déli végében, a Citadella buszparkolója irányában húzódó

No archaeological features were observed except for the remains of north–south oriented grave shafts from a cemetery of an unknown age were noted, carved into the bedrock. In the higher southern third of the lot, the layer that covered the rock surface contained a few Late Bronze Age, La Tène period and early modern period (Turkish?) shards as well as a pit from the Late Bronze Age and another one from the La Tène period both containing a few pottery fragments. During the course of the removal of the humus preceding the construction work, a few pottery fragments from the Late Bronze Age and the Celtic period were found in the same zone. This part of the lot is connected with the plateau by the Citadella. Regarding its geographical position and the recovered archaeological phenomena clearly indicated that this had been the

2. kép: Budapest, I. ker.; a Bérc utcai feltárások helyszínrajza.

Fig. 2: Budapest I: Map of the excavation on Bérc Street

5338/3–4 hrsz. beépítetlen telkeken a felszínen is gyűjthetők kelta edénytöredékek. A Bérc utca 8. számú telekkel nagyjából szemközt, a Bérc utca északi oldalán lévő 17. számú telken (2. kép) szintén módunk volt próbaásatást végezni, amelynek eredménye ugyancsak azt mutatja, hogy sem a késő bronzkori, sem a késő La Tène kori település nem folytatódik észak felé, a Tabán irányában ezen a szakaszon.

A sánc külső oldalán, attól körülbelül 35–40 méter távolságra lévő 5333 hrsz. telken (Bérc utca 4/B), a telek keleti sávját kivéve, az eredeti sziklafelszín is bolygatott volt, nemcsak a felette lévő humuszréteg. A Bérc utca déli teleksora fölött 1944–45-ben elpusztult villa terasztöltéséhez hordhatták fel innét a földet és a követ, amelyet az erózió és mesterséges terepre-

margin of the prehistoric settlement (at an altitude of 195–193 m a.s.l.). In the same area, a beaded bronze bracelet of an LT C type was found in the humus layer. The bracelet represents the oldest Celtic find recovered so far on the Gellért hill. At the southern end of lot 8 on Bérc Street, Celtic shards could be collected on the surface on the vacant lot no. 5338/3–4 which extends in the direction of the bus parking area of the Citadella. Test excavations could be conducted on lot no. 17 on the northern side of Bérc Street, more or less, across from lot 8 Bérc Street (Fig. 2). The results corroborated that in this section neither the Late Bronze Age settlement nor the one from the late La Tène period continued towards the north in the direction of the Tabán.

dezési munka azóta visszajuttatott eredeti helyére, összekeverve a régészeti települési rétegeket. A kutatóárkokban a köves altalajon legújabb kori mázas edénytöredékek és építési törmelék feküdt, a fölötté lévő 45–178 centiméter változó vastagságú humusrétegben pedig legújabb kori edénytöredékek társaságában késő bronzkori, La Tène kori és kora újkori (török?) kerámiaanyag, töredékes kelta vaskések kerültek elő. A telken talált leletanyag, annak stratigráfiai helyzete és feltételezett eredete alapján ítélve a Bérc utca 4/B telek a gellérthegyvi késő bronzkori és kelta magaslati telep része volt. (A telektől délre, a Citadella felé eső 5337 és 5336 hrsz. telteken a felszínen késő bronzkori és kelta edénytöredékeket gyűjtöttünk.)

Az 5332 hrsz. telek (Bérc utca 4/A) a sánc külső oldalán, a sánc lábától mindössze 25–30 méter távolságra van. Déli, magasabban fekvő felén a bolygatatlan sziklafelszín borító humusrétegben kevés késő bronzkori, kelta és kora újkori (török?) kerámiaanyag volt, északi felén viszont (195–194 m tszf. magasságban), legújabb kori eróziós és feltöltési rétegek alatt kerámiaanyaggal jól datálható kelta és késő bronzkori gödrök kerültek elő, valamint észak–déli tájolású, sziklába mélyedő sírgödrök. Ezek egyikeben emberi combcsont töredékét, valamint vas koporsókapcsot és egy török (?) rézcsatot találtunk.

A Bérc utca 4/A. telek területe tehát része volt a késő La Tène kori kelta magaslati településnek, amely az oppidum sánc-erődítésénél korábban keletkezhetett. A sáncnál régebbi településrész meglétére egyébként a sáncban talált késő La Tène kori kerámiaanyagból is következtethettünk (PETŐ 1993; BARRAL 1998; BARRAL 2000). Ugyancsak egy, a késő La Tène kori oppidumnál korábbi település-

On lot no. 5333 (4/B Bérc Street) about 35–30 m outside the rampart not only was the humus but even the original rock surface was disturbed, except in the eastern zone of the lot. The soil and the rock must have been transported to fill up the terrace for the villa that formerly stood above the row of lots on Bérc Street and which was destroyed in 1944–1945. Erosion and artificial landscaping have since transported these artifacts to the source area mixing the archaeological settlement layers in the process. Fragments of glazed vessels and building debris from recent times were found in the test trench on top of the stony substratum, while shards from recent times were mixed with pottery from the Late Bronze Age, the La Tène period and the early modern period (Turkish?). Fragmentary Celtic knives were found in the overlying 178–45 cm thick humus layer. The finds recovered on the lot, their stratigraphical position and supposed origin suggest that the territory of lot 4/B Bérc Street was part of the Late Bronze Age and Celtic hill settlement on Gellért Hill. (South of the lot, Late Bronze Age and Celtic shards were collected on the surface on lots nos. 5337 and 5336 lying closer to the Citadella.)

Lot no. 5332 (4/A Bérc Street) lies outside the Celtic rampart, only about 25–30 m from its foot. The humus layer on the undisturbed rock surface in the southern higher part of the lot contained a few Late Bronze Age, Celtic and early modern period (Turkish) pottery fragments, while in the northern half of the lot (195–184 m a.s.l.), Celtic and Late Bronze Age pits with clearly datable ceramic material and north–south oriented graves cut into the bedrock beneath eroded and refilled layers of recent origin. One of the latter features

hez tartozó ház maradványait tárta fel 1985–86-ban Pető M. a Gellérthegy déli oldalán. (PETŐ 1991, 67)

A kelta (és késő bronzkori) teleprész további kiterjedése észak felé nem vizsgálható, mivel a Bérc utca vonalán húzódó jelenlegi járda és út kialakításakor jelentős terület-átalakításokat végeztek. A társasház-építéshez kapcsolódóan, az Antal utcától a Bérc utca 4/A telekig ásott közműárok régészeti felügyelete során megállapíthattuk, hogy a jelenlegi úttest alatt már csak nyers kőzet található; ha voltak is itt valaha régészeti objektumok, azok a szőlőparcellák, utak és telkek kialakításakor már régen megsemmisültek.

Maráz Borbála

Irodalom/References:

BARRAL 1998 – Barral, Ph.: Bilan des recherches franco-hongroises sur l'oppidum de Gellérthegy-Tábán à Budapest (1990–1992, 1996). AAH 50 (1998) 343–379.

BARRAL 2000 – Barral, Ph.: Les recherches franco-hongroises sur l'oppidum de Gellérthegy-Tábán à Budapest. In: Collegium Budapest (2000) 37–50.

PETŐ 1991 – Pető M.: Újabb fémleletek a gellérthegy-i késővaszkori oppidum területéről. (Recent metal finds from the late Iron Age oppidum on the territory of Gellért Hill.) BudRég 27 (1991) 67–71.

PETŐ 1993 – Pető M.: Neuere Forschungen im spätkeltischen Oppidum auf dem Gellért-Berg (1985–1991). AAH 45 (1993) 33–44.

contained a fragment of a human thigh-bone, an iron coffin nail and a Turkish (?) copper clasp.

Thus, lot 4/A Bérc Street must have been part to the Celtic hill settlement from the late La Tène period which seems to have been established earlier than the rampart fortification of the oppidum. The late La Tène period ceramics recovered from the rampart also indicated that this must have been part of a settlement that was older than the rampart (PETŐ 1993, BARRAL 1998; BARRAL 2000). M. Pető unearthed the remains of a house that belonged to a settlement established earlier than the oppidum from the late La Tène period on the southern side of Gellért Hill in 1985–1986 (PETŐ 1991, 67).

The extent of the Celtic (and Late Bronze Age) settlement segment to the north will likely never be known because the landscape was significantly altered when the pedestrian pathway and the road along Bérc Street were constructed. A trench was dug for public utilities from Antal Street to 4/A Bérc Street in connection with the construction of the block of flats. During the archaeological surveillance it was determined that only the bare rock could be found under the modern pavement. If there ever had been archaeological features here, they were destroyed by vineyards, the construction of roads and when these lots were expropriated.

Borbála Maráz

Régészeti kutatások a Rudas fürdő területén

(Budapest, I. ker., Döbrentei tér 9., Hrsz.: 5542)

2004. május 13-án a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Rt. megbízásából kezdtük meg a fürdőben a régészeti feltárást, (1. kép) valamint a falkutatást, mely az épület tervezett rekonstrukciójához és fejlesztéséhez kapcsolódott. Az ásatással párhuzamosan elkezdődött a kivitelezés is, amit a nagyon szűkre szabott átadási határidő indokolt.

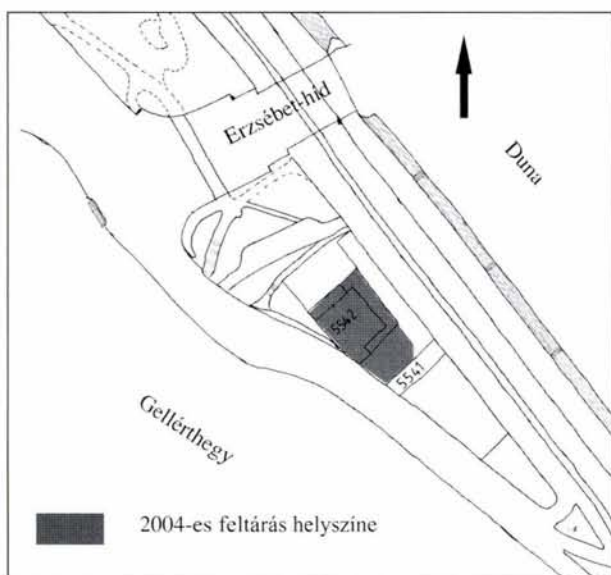
A fürdőt 1566–1572 között építette Szokollu Musztafa budai pasa, aki itt alakította ki mahalle-központját. A fürdőt ekkortól folyamatosan használják, alakítják a kor igényei szerint, bővítik az épületegyüttest. A mostani felújítás a fürdő gőzosztályát érintette: a mai előcsarnoktól északra eső épületrészeket, leszámítva a Duna felőli homlokzatot adó Juventus kádosztályt. A feltárássra jellemző, hogy főként azokon a területeken folyt, amelyeket a felújítás során megbolygatnak, elbontanak, ezért az teljesnek nem tekinthető. Ugyanakkor a tervek szerint nagyméretű földkiemelés szükséges az egykori udvartér (a mai szaunák – 19, 20, 21, 23, 24. helyiségek – és a Juventus kádosztály közötti terület), valamint a kupolaterületén. Ezért nyílt lehetőségünk a kupolaterben, illetve az udvartéren nagy felületen, jelentős mélységekig kutatást végezni. A falak alaposabb megkutatását a feltételezett kőfalak bemutatását célzó tervezői elkép-

Archaeological excavations in the area of the Rudas bath

(Budapest I, 9 Döbrentei Square, Lrn: 5542)

Archaeological excavation and wall exploration were started at the bath on the commission of the Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Rt. on May 13, 2004 (Fig. 1). The work was linked with the reconstruction and development of the building. The building work started in parallel with the excavation as time was short.

Sokollu Mustafa, pasha of Buda, had the bath built between 1566 and 1572. He established his mahalle centre here. From that time, the bath has been continuously in use, reconstructed and enlarged depending on the demands of the moment. The object of the recent renovation was the steam department of the bath: the building parts north of the vestibule disregarding the Juventus bath-basin department, facing the Danube. The excavation especially concentrated in areas that might be disturbed or damaged during the course of reconstruction work, so it was not a complex excavation. At the same time, there are plans to remove a large block of earth from the former courtyard (to date the area between the saunas—rooms nos. 20, 21, 23 and 24—and the Juventus bath-basin department) and in the area of the hall under the dome. Thus, we had the opportunity to investigate the hall under the dome and the courtyard over a large surface and to a

1. kép: Budapest, I. ker.,
Döbrentei tér 9. A Rudas
fürdő helyszínrajza.

Fig. 1: Budapest,
District I., Döbrentei
Square 9. Ground plan of
the Rudas Bath.

zelés tette lehetővé. A régészeti munkák folyamata alkalmazkodott a kivitelezés kívánalmaihoz, az egyes helyiségekben olyan sorrendben végeztük a feltárást, ahogy a kivitelezési munkák megkívánták.

A kupolaterről (18. helyiség) és a tőle északra található helyiségekről (25–27. helyiségek) bizonyosodott be, hogy török koriak. Az utóbbi helyiségekben módunk volt a boltozat megkutatására is, azok szintén török koriak, bár 19. századi átalakítások nyomai figyelhetők meg rajtuk. Egyértelműen kirajzolódnak a hatszögletű felülvilágítók, melyeket a 19. században elfalaznak, és egy nagyobb felülvilágítót nyitnak a 26. helyiségben. A téglaboltozaton megmaradt a török vakolat, ami rózsaszínű.

Az évszázadok folyamán megőrződött a fürdő török kori gépészete is. A falakban a vízvezetékek olykor erősen sérültek, de nyomvonaluk végig követhető. Kőbetétek szakítják meg a kerámia csöveket, itt a török korban fali csörgőkutakból folyt a víz a kurnákba. Írott adatok szerint (CSELEBI

significant depth. The extensive investigation was made possible by the design that included exhibition of the supposed stone walls. The process of the archaeological work was adjusted to the demands of the building contractors, unearthing the individual rooms in an order that best fit the executive work.

The hall under the dome (room no. 18) and the rooms north of it (rooms nos. 25–27) proved to be of a Turkish age. In the latter rooms we had the opportunity to investigate the vaults, which were also built in the Turkish period although the traces of a reconstruction in the 19th century could also be observed. The hexagonal overhead lighting holes were clearly outlined. They were walled in in the 19th century, and a larger overhead lighting hole was opened in room no. 26. The pink Turkish plaster was preserved on the brick vault.

The machinery of the bath has been preserved from the Turkish Period. The water pipes in the walls were gravely dam-

1904, 247) 8 csorgókút volt a kupolatérben, ebből 7 helyét azonosítottuk. A 8. vélhetően a későbbi falátörések során semmisült meg. A déli falban a nagymedence feltöltésére szolgáló kerámia vezetékeket is megtaláltuk. Hasonlóakat talált Gerő Győző a Király fürdőben. (GERŐ 1963, 143)

A padlószint alatt, a kupolatér déli felében már lényegesen sérültebb állapotban került felszínre a kőből rakott török esztarna, ami a vizet szállította ki a kupolatérből. A felújítás megkezdéséig ennek a falon áthaladó szakaszát használták a víz elvezetésére, anélkül, hogy az évszázadok során megbolygatták volna. A falak mentén padka haladt körbe, ami a mai török fürdőkép egyik jellegzetes elme. Ezt törtkövekkel szilárdított rózsaszínű habarcsból alakították ki. Nyomát a falakon körben megfigyelhetjük, ami alátámasztja, hogy a török korban csak egy medence, a mai nagymedence létezett.

Kisebb szakaszon a török kőburkolatot is „*in situ*” megtaláltuk, (2. kép) ezt a kismedencék kialakítása, valamint az újkori

aged in a few places yet their course could be followed along their entire length. Stone inlays break the line of ceramic pipes. Here, in the Turkish period, water flowed into the kurnas from wall fountains. According to documents (CHELEBI 1904, 247), there were 8 wall fountains in the hall beneath the dome. The places for seven fountains were identified. The eighth one must have been destroyed when the walls were broken through in later periods. Győző Gerő found similar wall fountains in the Király bath (GERŐ 1963, 143).

The Turkish stone drain was found in a significantly more damaged condition under the floor in the southern part of the hall beneath the vault. This drain carried the water away from the hall under the dome. Until the start of the reconstruction, the part of this drain that passed across the wall was used to carry away water undisturbed for centuries. A bench ran along the walls, a characteristic element of modern Turkish baths. It was prepared from pink mortar reinforced with rubble. We could observe traces of it all around

2. kép: Török kőpadló részlete a kupolatérből.
Fig. 2: Detail of the Turkish stone pavement in the dome-hall.

3. kép: Facölöpök a nagymedence aljában.
Fig. 3: Wooden post at the bottom of the large basin.

vízvezetékesövek bolygatták meg nagymértékben. Máshol az újkori padlószint a török korival egyezett meg, így az egykori kőpadló esett áldozatul a felújításoknak.

A feltárások során megismerhetővé vált az épület egykori szerkezete, gépészeti rendszere. Mivel az épületet megépítése óta rendeltetésszerűen használják, kevés leletanyag került felszínre. A fürdő működése óta eltelt időkből főként a 19. századi leletanyag dominál (eltekintve az eldugott részekre bedobált nagymennyiségű egyszerűszerhasználatos borotvától).

Az építkezéshez köthető török kori leletek döntő részét az épület szerkezetéhez kapcsolható, jó állapotban megőrződött fagerendák, facölöpök alkották. Csak a nagymedence alatt több, mint 300 db facölöp került napvilágra. (3. kép) A falszövet nedves részein, főként az alapozásban szintén épen láthatók a fa kötőgerendák, a falban a kerámia vízvezetékesövek. Szintén az építkezéshez köthetők a forrásfoglalás betöltésében találtak – többnyire alakatlan kövek, azonban találtunk itt egy fa fésűt is. (PA)

on the walls, which corroborates the fact that only a single basin, the modern large basin, existed in the Turkish period.

The Turkish stone pavement was also uncovered "in situ" in a short stretch (Fig. 2). It was largely disturbed at the time of the construction of the small basins and the modern water pipes. At other spots, the modern floor level was the same as the Turkish one, so the original stone pavement was destroyed at the reconstructions.

The structure and mechanical system of the building was revealed during the course of the excavation. As the building had retained its original function from the time it was built only a few finds came to light. Finds from the 19th century dominate from the years the bath functioned (apart from the large number of disposable razors thrown into hidden corners).

The majority of the finds from the Turkish period was composed of well-preserved wooden beams and posts from the inner building structure. More than 300 wooden posts were uncovered under the

Késő La Tène kori és 1. századi eraviszkusz település maradványai a Rudas fürdő területén

A Gellérthegy meredek keleti lejtője és a Duna-part közti keskeny sáv már régebről ismert késő La Tène kori illetve eraviszkusz lelőhely. A Rudas fürdő területén, az Attila ivókúttól néhány méterre, 1957-ben az Erzsébet-híd rekonstrukciós munkái során kerültek elő kelta leletek: az eraviszkusz település két lakógödrének részletét és tűzhelymaradványát Póczy K. publikálta és a Kr. u. 1. századra keltezte. (PÓCZY 1959, 66–70) Hasonló eredményre jutott a településrészlet kronológiai helyzetének megállapításánál Bónis É. is. (BÓNIS 1969, 231–232)

Minden valószínűség szerint ugyanekhez a késő La Tène korra, illetve korai római korra datálható településhez tartozhattak azok a leletek, amelyeket a Rudas fürdő török kori épületén belül, a kupolaterben (18. helyiség) és a 26–27. sz. helyiségekben nyitott szondákban nagy mennyiségben találtunk. A kerámiaanyag alapján ítélve a török fürdő jelenlegi padlószintje alatt, rétegekben és másodlagos helyzetben előkerült leletek a Póczy Klára által 1959-ben közölt településrészlet további objektumaiból származnak.

A kupolaterből északnyugat felé elhelyezkedő helyiségekben a 18. századi terrazzo-padló alatt vastag, mészkőtörmelékkel kevert, hamus-faszenes rétegből került elő kelta kerámia és állatsont. A La Tène kori település maradványai közül keletkezett feltöltési réteg alatt megtaláltuk a török fürdő alapozásául szolgáló, sűrűn elhelyezkedő facölöpöket.

A kupolater (18. helyiség) központi nagy fürdőmedencéje alatti facölöpök között szintén kelta kerámiaanyaggal

large basin alone. Intact wooden balks could be observed in the moist areas of the wall, especially in the foundation, and the ceramic water pipes were also preserved in the wall (Fig. 3). The finds in the spring head can also be linked with the construction: These usually took the form of amorphous stones, although a wooden comb was also discovered. (AP)

The remains of an Eraviscan settlement from the late La Tène period and the AD 1st century in the area of the Rudas bath

The narrow strip between the steep side of the Gellért Hill and the Danube Bank has been known as an Eraviscan site and a site from the late La Tène period. In 1957, Celtic finds were discovered during the reconstruction of the Elisabeth bridge a few metres from the Attila drinking-fountain in the area of the Rudas bath. K. Póczy published fragments from two semi-subterranean dwellings with the remains of fireplaces of an Eraviscan settlement and dated the finds to the AD 1st century (PÓCZY 1959, 66–70.). É. Bónis arrived at the same conclusion when dating this settlement fragment (BÓNIS 1969, 231–232).

The large number of finds that were recovered in the Turkish building of the Rudas bath in the hall under the dome (room no. 18), and in the test trenches opened in rooms nos. 26–27 most probably belonged to the same settlement, which can be dated to the late La Tène and the Early Roman period. Judging from the ceramic material, the finds unearthed in primary and secondary positions under the modern floor level of the bath came from other features from the same settlement fragment that Klára Póczy published in 1959.

kevert föld volt, a sarokmedencék közötti szondákban pedig az újkori kerámiával, illetve vörösmárvány-törmelékkel kevert rétegek tartalmaztak nagymennyiségű késővaskori kerámiát és állatesontot.

A leletanyag régeltani helyzete és a rétegek jellegzetességei azt mutatják, hogy a török fürdő építésekor az ugyanott lévő késő La Tène kori településmaradványokat rejtő talajt használták fel a tereprendezési és az alapozási munkákhoz. A Rudas fürdő régészeti kutatásai során a másodlagos helyzetben talált kelta kerámiaanyag főbb típusai: grafitos-fésűs fazekak, megvastagodó peremű hombárok, élesprofilú tálak, besímitott rácsmintával díszített fazekak töredékei, valamint vörös sávós festésű edénytöredékek. (MB)

Papp Adrienn – Maráz Borbála

Irodalom/References:

- BÓNIS 1969 – Bónis É.: Die späteltische Siedlung Gellérthegy-Tabán in Budapest. *ArchHung* 47 (1969)
CSELEBI 1904 – Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. Ford. Karácson Imre. Budapest, 1904.
GERŐ 1963 – Gerő Gy.: A török kori Király fürdő. (The Turkish period Király bath.) *BudRég* 20 (1963)
PÓCZY 1959 – Sz. Póczy K.: A Gellérthegy-tabáni eraviszkusz telep topográfiájához. *ArchÉrt* 86 (1959) 63–69.

Celtic ceramics and animal bones were found in a thick layer of ashes and charcoal mixed with limestone rubble under the terrazzo floor of the 18th century in the rooms lying northwest of the hall beneath the dome. Under the fill layer comprising remains from the La Tène period settlement, we found a dense concentration of posts that served as a foundation for the Turkish bath.

The soil was also mixed with Celtic ceramics between the wooden posts under the central large basin of the hall beneath the dome (room no. 18). In the test trenches deepened between the corner basins, layers mixed with modern ceramics and fragments of red marble contained a large number of Late Iron Age ceramics and animal bones.

The stratigraphic position and the characteristics of the finds show that the soil containing the settlement remains from the late La Tène period was used for landscaping and during foundation work when the Turkish bath was constructed. The main types in the Celtic find material found in a secondary position during the archaeological investigation of the Rudas bath were as follows: fragments of graphite-broomed pots, storage jars with thickened rims, bowls with sharp profiles, pots decorated with smoothed-in lathe ornaments and shards with red striped painting. (BM)

Adrienn Papp – Borbála Maráz

Feltárás az albertfalvi auxiliáris vicus déli részén

(Budapest, XI. ker., Panel út, Hrsz.:
E-43584/4)

A címben jelzett területen, a 6-os út (Hunyadi János út) keleti oldalánál, régészetileg védett területen gépi földmunkavégzésre lettünk figyelmesek 2004. július 30-án. A GRC Hungaria megbízásából a PETI SPED mint kivitelező a Panel út új nyomvonalát kívánta előkészíteni, amely a termőföldnek a sárga altalajig való kiszédését jelentette volna. Szerencsére a munkálatokat még időben sikerült leállítani, így a régészeti rétegekben dokumentálható kár nem keletkezett. Néhány nappal később felvonulhattunk a munkaterületre és megkezdtük a megelőző feltárást a mintegy 120 méter hosszú és 20 méter széles nyomtávon. A kutatható felületet a nyomtáv közepén húzódó újkori csatornavezeték két sávra osztotta (1. és 2. felület). Október 5-ig állt módunkban dolgozni, a teljes feltáró munkát azonban nem tudtuk elvégezni, így ennek befejezése a 2005. évre maradt (az eddig feltárt felületeket téliesítettük).

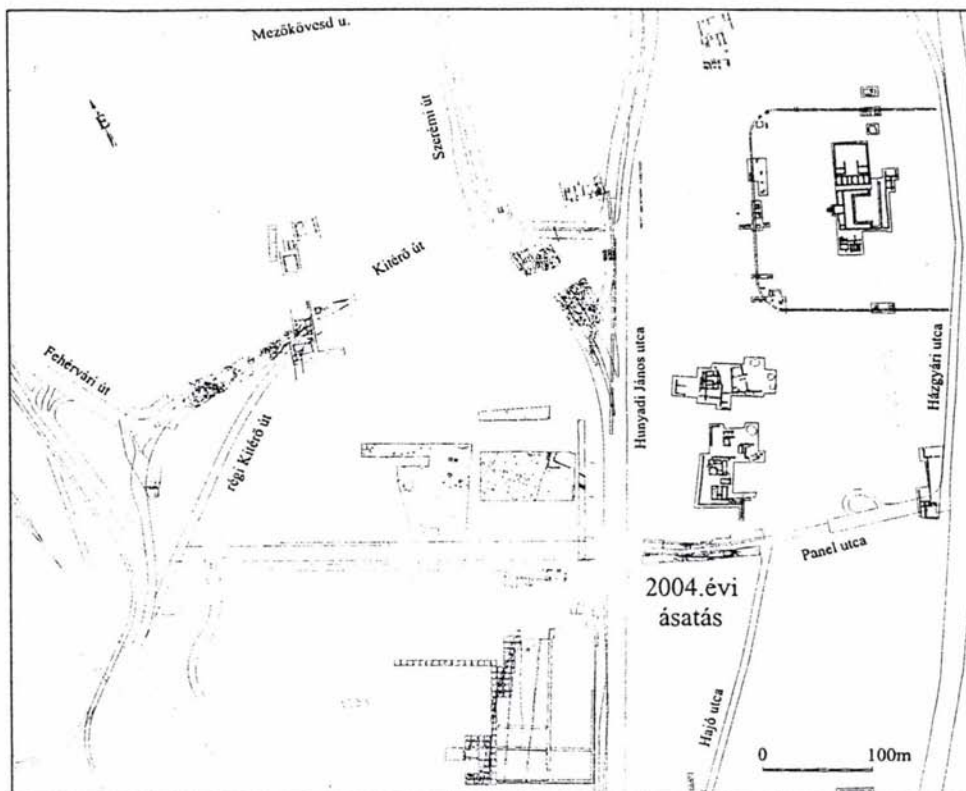
A szóban forgó terület az albertfalvi auxiliáris vicus déli, sűrűn beépített részén húzódott. (1. kép) Több korábbi feltárás is zajlott a közelben. A Panel úttól északra, alig 30 méterrel Nagy Tibor folytatott feltárásokat az 1940-es években, melynek során lakóházakból és gazdasági rendeltetésű épületekből álló, kőkerítéssel körülvárt épülethegyűttes került napvilágra. (NAGY

Excavation in the southern part of the Albertfalva auxiliary vicus

(Budapest, XI, Panel Road, Lrn:
E-43584/4)

On July 30, 2004, mechanical earth moving work was noted in the archaeologically protected territory on the eastern side of Route no. 6 (Hunyadi János Road) in the territory indicated in the title. PETI SPED the construction company had intended to prepare the new track for Panel Road at the commission of the GRC Hungaria. It involved removal of the soil down to the yellow subsoil. Luckily, the work was suspended in time and no noticeable damage was done to the archaeological layers. A few days later we occupied the territory and started the investment-led excavation along the approximately 120 m long and 20 m wide track. The investigated territory was divided into two parts by a modern drain pipe in the centre of the track (surfaces 1 and 2). We were able to work until October 5, but could not complete the excavation, which had to be postponed to 2005 (the uncovered territory was winterised).

This territory can be found in the southern territory of the Albertfalva auxiliary vicus, which was densely built-up (Fig. 1). A number of excavations have been conducted in the area. Barely 30 m north of Panel Road, Tibor Nagy conducted excavations in the 1940's. At that time a building complex comprising both residential and out-buildings

1. kép: Albertfalva, Panel út. Az ásatás helyszíne és tágabb környezete

Fig. 1: Albertfalva, Panel St. Location of the excavation and its surroundings

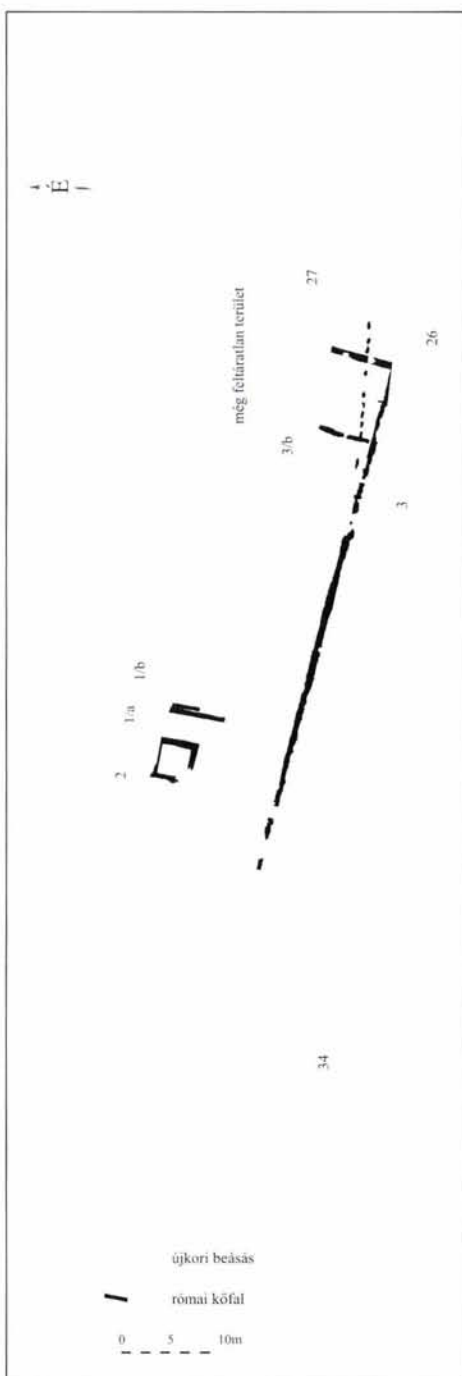
1948; NAGY 1962, 521) Délnyugatra, a 6-os út nyugati oldalán a mai Auchan épülete alatt Szirmai Krisztina tárt fel hosszú árkokat, árokrendszereket amelyeket részint egy menettábor árkainak, részint katonai jelleget nélkülöző, egyéb funkciójú árkoknak határozott meg (SZIRMAI 2000; SZIRMAI 2002; SZIRMAI 2003). Ugyanitt Endrődi Anna kora bronzkori telepet tárt fel (ENDRŐDI 2002). A Panel úttól nyugatra, a jelenlegi OBI áruház területén ugyancsak Szirmai Krisztina vezetett 2003-ban kiterjedt feltárást, ahol újabb árokrendszerek (vízelvezető árkok), kutak, tároló vermek és kemencék kerültek elő (SZIRMAI 2004, 116–119).

was found enclosed by a stone fencing wall (NAGY 1948; NAGY 1962, 521). To the southwest, on the western side of Route 6, Krisztina Szirmai unearthed long ditches and ditch systems beneath what was to be the building of the Auchan store. She identified them as the ditches of a marching fort and ditches with other non-military functions SZIRMAI 2000; SZIRMAI 2002; SZIRMAI 2003). At the same place, Anna Endrődi uncovered an Early Bronze Age settlement (ENDRŐDI 2002). West of Panel Road, in the territory of the OBI store, Krisztina Szirmai conducted extensive excavations in 2003 where further ditch

Jelen ásatás során a római *vicus* több periódusra bontható, az 1. század végétől nagyjából a 3. század első feléig keltezhető időszak telepjelenségei kerültek elő. Ezen kívül a munkaterület nyugati szélén kibontottunk egy lelet nélküli, de formája és betöltésének színe alapján valószínűleg őskorinak (bronzkor?) tartható gödröt. (2. kép) A római teleprész pontosabb kronológiájának kidolgozására és a leletanyag átfogó ismertetésére a feltárás 2005. évben esedékes befejezését követően nyílik mód.

Mintegy 52 méter hosszan tudtunk nyomon követni egy kelet–nyugati irányú, kisebb kövekből rakott kerítésfal-alapozást (3. obj.), amelynek megtaláltuk fordulását az innen észak felé futó szakasz 6 méter hosszú részletével együtt. A kerítésfal észak–déli szakaszának meghosszabbításában található Nagy Tibor fentebb említett ásatásának egyik azonos irányú kerítésfal-maradványa (NAGY 1948, felmérési rajz). A két kerítésfal-alapozás tehát egyazon telekhatároló konstrukció részét képezhette. Nagy Tibor ásatási alaprajzain jól megfigyelhető, hogy a *vicus* déli részén a kerítésfalakkal lehatárolt telkeken (insulákon?) belül helyezkedtek el a lakó- és gazdasági rendeltetésű kőépületek.

Hasonló megfigyeléseket tudtunk tenni a Panel út nyomvonalán is. A kerítésfalon belül egy kőépület négyszögletes, 3×3 méteres kis helyisége (2. obj.) és egy két-periódusú keleti zárófal (1/a és 1/b) kisebb szakasza esett kutatási területünkbe. (3. kép) A keleti zárófal nyugati falszakasza (1/a) azonos falazási technikával, azonos tájolás szerint épült mint a négyszögletes helyiség, így ezek azonos időszakból származnak. A zárófalhoz keletről egy eltérő kőanyagú és eltérő habarcsoszerű falat (1/b) építettek hozzá. Ez utóbbi építési

2. kép: Az ásatás összesítő alaprajza (2004. évi állapot)
Fig. 2: Ground plan of the excavations in 2004

3. kép: 2. századi
kőépület
falmaradványai
Fig. 3: Remains of
the wall of a AD
2nd century stone
building

szintje is magasabban volt megfigyelhető, mint a nyugati fal építési szintje.

A valószínűleg lakóházként meghatározható épület további helyiségei, valamint a telekhez tartozó egyéb lakó- és gazdasági épületek a Panel úttól északra várhatók.

A kőépület szintje alatt, a vicus palánk-periódusához tartozó cölöplyukak és gödör-objektumok kerültek elő. Ugyanehhez a – több barbotindíszes Drag 36-os sigillátát tartalmazó – korai periódushoz tartozott az a téglalap alakú, félig földbemélyített, 230 centiméter szélességű objektum, amelyet lakógödörként határozhatunk meg. Hossza az újkori csatornanyomvonal miatt már nem volt mérhető.

A kerítésfallal határolt parcella délkeleti sarkát egy észak–déli irányú habarcsos kötésű kőfallal (3/b) lehatárolták, ilyen módon egy kisebb helyiséget alakítottak ki a kerítésfalhoz tapaszta. A habarcsos fal és a kerítésalapozás észak–déli szakasza között 7 méter távolságot mértünk, az északi zárófal a feltárás jelenlegi stádiumában még nem ismert. (A 2005. évi tervezett ásatás céljai között szerepel az alaprajz északi irányban történő tisztázása). A

systems (water ditches), wells, storage pits and ovens came to light (SZIRMAI 2004, 116–119).

This excavation uncovered settlement features from the Roman vicus from subsequent periods from the end of the AD 1st century to approximately the first half of the AD 3rd century. Besides, a pit on the western edge of the investigated territory was found. Although, it did not contain any finds the shape of the feature and the colour of its fill suggest that was prehistoric (Bronze Age?). (Fig. 2) A more exact chronology for the Roman settlement fragment and a more detailed description of the finds will be possible after the termination of the excavation in 2005.

We could follow an east–west running fence foundation built of smaller stones along a length of about 52 m (feature no. 3). We found the spot where it turned and uncovered a 6 m long fragment of the foundation running from here towards the north. The remains of the fencing wall running in the same direction uncovered by Tibor Nagy (NAGY 1948, survey sketch) lay along the extension of the north–south

helyiség belteréből 27 cölöplyuk került elő. (4 kép) Ezek egyértelműen a lehatárolt helyiséghez tartoztak, amit az is alátámaszt, hogy a felületen csak az említett helyiségen belül találtunk cölöplyukakat.

A kerítésalapozás észak–déli szakaszának keleti oldalán egy kavicsból, kisebb kövekből, valamint tetőtéglatörödékekből álló, 4 méter szélességű út került elő (26. obj.), amely a kerítésfal meszes építési rétegével egyazon színtről indult, tehát ugyancsak a kőperiódushoz tartozott. A kisebb felületen történt átvágás alapján a 10 centiméter vastagságú út egyrétegűnek tekinthető, megújításnak nem volt nyoma.

Az útfelületet, valamint a 2. századi kerítésfalas konstrukció objektumait egy északkelet–délnyugati irányban húzódó köves sáv (fal?) vágta (27. obj.). A csupán 25–35 centiméter szélességű, szakaszosan jelentkező, kisebb kövekből, tegulatörödékekből és helyenként kerámiadarabkákból álló objektum a település legkésőbbi periódusához tartozott. Ugyancsak késői objektumként határozható meg a 2. felület nyugati végében, a limes út feltételezett

section of the fence. Thus, this must mean that the two fence foundations were part of the same construction on the boundary of the lot. Tibor Nagy's excavation ground plans show that the dwellings and out-buildings built from stone were situated in the southern part of the vicus on lots (insulae?) enclosed by fencing walls.

Similar observations could be made along the track of Panel Road as well. The small, rectangular, 3 × 3 m room (feature no. 2) from a stone building and the shorter section of an eastern end wall representing two periods (1/a and 1/b) were found within the fencing wall in the investigated territory (Fig. 3). The western stretch of the eastern end wall (1/a) was made using the same walling technology and given that it also has the same orientation as the rectangular room, suggests they date from the same period. A wall employing different stone material and mortar was built against the closing wall from the east (1/b). The construction level of this latter feature was also higher than that of the western wall.

4. kép: Cölöplyukak a kerítésfal délkeleti sarkánál

Fig. 4: Post holes at the southeastern corner of the fence wall

5. kép: Bronz csatfibula
Fig. 5: Bronze buckle-brooch

nyomvonalához közel előkerült tárológödör (34. obj.), amelyet Severus-kori sigillaták kelteznek.

Az ásatás során viszonylag nagy számban kerültek elő fémtárgyak (érmek, bronz karkötő, övesat, fibulák, ékköves gyűrű, stílus stb.). (5. kép) Az érmek Nerva és I. Constantinus uralkodása közötti időszakból származnak (az éremanyag meghatározásáért Torbágyi Melindának tartozom köszönettel). A késői darabok a *vicus* lakottságának, illetve felhagyásának idejéhez nem nyújtanak egyértelmű támpontot, ugyanis ezek előfordulását a limesút közelsége indokolhatta.

A Panel út idej feltárásában Szirmai Krisztina is résztvett, akinek ezúton is megköszönöm segítségét. A régészeti terepi munkák 2005-ben várható befejezése és az ezt követő remélhetőleg mielőbbi részletes publikáció az albertfalvi auxiliáris *vicus* egy újabb, sűrűn lakott területéről nyújt majd értékes adatokat.

Beszédes József

The rest of the rooms in the building, which was probably a residential, and the rest of the residential and out-buildings on the lot can be expected north of Panel Road.

Postholes and pits of the timber period at the *vicus* were uncovered beneath the level of the stone building. The oblong, semi-subterranean, 230 cm wide feature identified as a dwelling belonged to the same early period, which contained a number of Samian wares of Drag 36 type decorated with barbotine ornaments. The length of the feature could not be determined because of the modern drain pipe.

The southeastern corner of the lot enclosed by a fencing wall was bordered by a mortared stone wall (3/b) suggesting that a small room was attached to the fencing wall. A distance of 7 m was measured between the mortared wall and the north–south section of the fence foundation. The northern end wall has not yet been found (the clarification of the ground plan in the north is among the targets set for 2005). Twenty-seven postholes were found inside the room (Fig. 4). They were certainly part of the enclosed room, as seen by the fact that all the postholes discovered on the investigated surface lay inside this room.

A 4 metres broad road made from gravel, small stones and roof tile fragments was found on the eastern side of the north–south section of the fence foundation (feature no. 26). It started from the same layer as the limy construction level of the fence so it must have belonged to the same stone period. The cross-cut made over a smaller surface revealed that the 10 cm thick road was single layer with no signs of renovation.

Irodalom/References:

ENDRŐDI 2002 – Endrődi A.: Korabronz-kori telepfeltárás Budapest-Albertfalván. (Early Bronze Age settlement excavation at Budapest-Albertfalva.) *Aqfűz* 8 (2002) 81–91.

NAGY 1948 – Nagy T.: Az albertfalvi római telep. Előzetes jelentés az 1947. évi ásatásról. (The Albertfalva Roman settlement. Preliminary report from the 1947 excavations.) *Antiquitas Hungarica*, II. évf. 1–2. szám. Budapest, 1948, 92–114.

NAGY 1962 – Nagy T.: Az Albertfalva Hunyadi János úti római település. (The Roman settlement from Hunyadi János Road at Albertfalva.) In: Budapest műemlékei II. Budapest, 1962, 519–523.

SZIRMAI 2000 – Szirmai K.: Új katonai tábor nyomai Albertfalván. (New traces of the Military fort in Albertfalva.) *Aqfűz* 6 (2000) 83–90.

SZIRMAI 2002 – Szirmai K.: Római kutatások Albertfalván. (Roman research in Albertfalva.) *Aqfűz* 8 (2002) 92–103.

SZIRMAI 2003 – Szirmai K.: Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához. (New data on the roman period topography of Albertfalva.) *Aqfűz* 9 (2003) 151–154.

SZIRMAI 2004 – Szirmai K.: Feltárások és leletmentések az auxiliáris castellum vicusában Albertfalván. (Excavations and rescue excavation at the vicus of the auxiliary castellum in Albertfalva.) *Aqfűz* 10 (2004) 116–122.

A northeast–southwest oriented stony stripe (wall?) (feature no. 27) intersected the road surface and the features of the AD 2nd century construction enclosed by the fencing wall. The feature made from small stones and tegula fragments, and sometimes also pottery fragments, which appeared in sections in widths of only 25–35 cm, belonged to the last period at the settlement. The storage pit (feature no. 34) found near the supposed track of the limes road in the western end of surface 2, was also a late feature as dated by the Samian ware from the Severus period found there.

A relatively large number of metal objects (coins, a bronze bracelet, belt buckle, brooches, bezelled rings, a stylus etc) was found (*Fig. 5*). The coins came from the period between the rules of Nerva and Constantine the Great (I owe thanks to Melinda Torbágy for her identification of the coins). The late items do not help us in dating the use and abandonment of the vicus, since the proximity of the limes road may also be the reason they were found here.

Krisztina Szirmai also took part in the excavation on Panel Road this year, and I am grateful for her help. The expected termination of the archaeological field work in 2005 and the subsequent and hopefully, fast detailed publication will provide valuable data on yet another densely inhabited area of the Albertfalva auxiliary vicus.

József Beszédes

Kutatások az albertfalvi auxiliáris vicus nyugati részén

(Budapest, XI. ker., Albertfalva, Kitérő út,
Hrsz.: 43569/2)

Az elbontásra ítélt albertfalvi Kitérő út északi oldala mellett, a tervezett új nyomvonalon gépi földmunkavégzésre lettünk figyelmesek 2004 júniusában, egy rutinelőrzés során. Miután a gépi földkitermelés a régészeti védelem alatt álló területen a törvény által engedélyezett mélységet jócskán meghaladta, továbbá számos kerámiatöredéket találtunk a friss földdepóniában, a Kivitelező és a Beruházó cég felé tett helyszíni tájékoztatást követően bejelentést tettünk a KÖH-nél a földmunka mielőbbi leállítására érdekében. A napokon belül leállított kivitelezői munkavégzés után nyílt lehetőség a régészeti feltárássra, amely június 11. és július 16. között, megkezdésénél fogva ütemben zajlott le.

Sajnos az említett pusztítás során egyes felületeken már a sárga altalaj is előkerült, így az alább olvasható szakmai értékelésnél figyelembe kell venni, hogy az újkori bolygatás (ide értve az 1970-es években létesített Kitérő út földmunkáit is) jelentős mértékben ronszolták a régészeti rétegeket. A pusztítás mértékét jól érzékelteti, hogy noha az ásati terület részben átfedte Nagy Tibor 1952. évi ásati területét, ahol kőfalas épületek is előkerültek, ezeket felületben már nem tudtuk regisztrálni, csupán a metszetszalmon jelentkeztek.

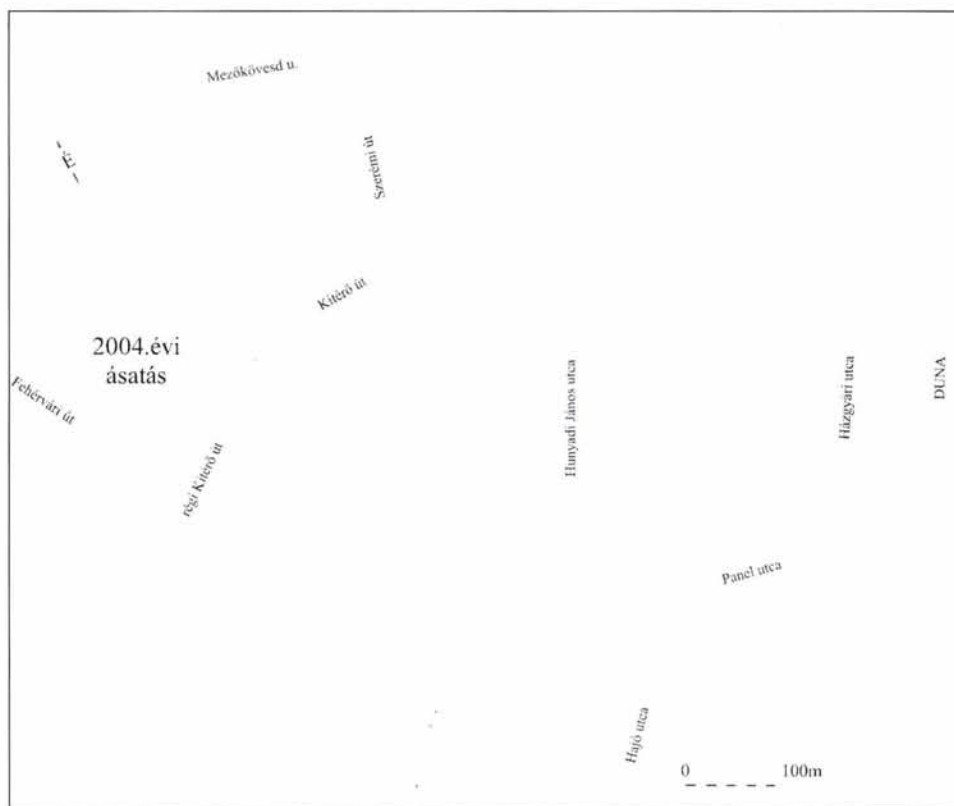
A feltárás során, mintegy 7000 négyzetméter kiterjedésű területen összesen

Investigations in the western part of the Albertfalva auxiliary vicus

(Budapest XI, Albertfalva, Kitérő Street,
Lrn: 43569/2)

During the course of routine inspection in June 2004, we observed mechanical earth-moving along the path of a future road down the northern side of Kitérő Road in Albertfalva, itself destined for demolition. As the mechanical digging in the archaeologically protected territory surpassed by far the depth afforded by law, and as we found a number of pottery shards in the freshly deposited earth, we informed the Contractor and the Investing firms on spot and reported the event to the KÖH with a request to suspend these activities as soon as possible. The executive work was suspended in a few days and we had the opportunity to conduct archaeological excavations there, which was accomplished at a fast pace between June 11 and July 16.

Regrettably, as a consequence of the above-mentioned damage, the yellow subsoil was visible in some spots, so that, it must be considered in the following archaeological evaluation that modern disturbances (including the earthworking in the 1970's when Kitérő Road was built) significantly damaged the archaeological features. The measure of the damage is excellently illustrated by the fact that although Tibor Nagy's excavation surface partly overlapped our excavation surface, we could not find traces of it in our trench but only in the section walls.

1. kép: Albertfalva, Kitérő út, az ásatás helyszíne és tágabb környezete

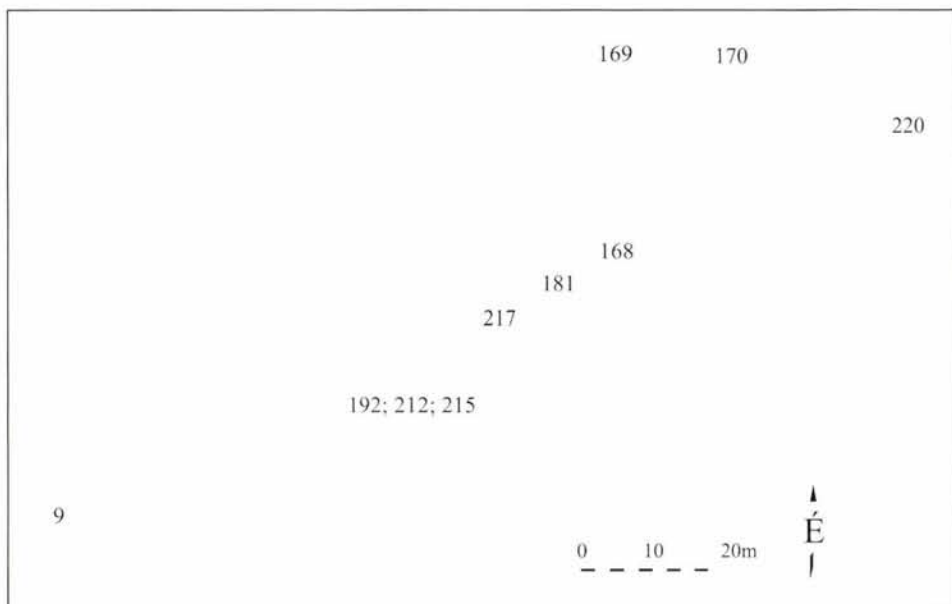
Fig. 1: Albertfalva, Kitérő Street, location of the excavation and its surroundings

több mint 200 régészeti objektum került elő, amelyek zömét rézkori, bronzkori és római kori telepjelenségek tették ki. Ezen kívül egy-egy objektum reprezentálta a La Tène D periódust, valamint a középkort (13–14. század). Az őskori jelenségek terepi feltáró munkái Endrődi Anna vezetésével zajlottak, értékelésük jelen kötetben olvasható. Az alábbiakban csupán a római kor összefoglalására szorítkozunk.

A nagyjából kelet–nyugati irányú, 270 méter hosszú ásatási terület az albertfalvi auxiliáris vicus nyugati peremterületén helyezkedik el. Keleti vége az auxiliáris tábornól körülbelül 380 méterre húzó-

Altogether more than 200 archaeological features were uncovered on a surface covering about 7000 square metres. Most were settlement phenomena from the Copper Age, the Bronze Age and the Roman period. In addition there was one feature from the La Tène D period and one from the Middle Ages (13th–14th centuries). The excavation of the prehistoric features was directed by Anna Endrődi. Her analysis can be read in this volume. In the following we will sum up the finding from the Roman period.

The 270 m long, approximately east–west oriented excavation territory is

2. kép: A feltárási terület keleti fele

Fig. 2: The eastern part of the excavation area

dott. (1. kép) Munkánk során 25 római kori objektumot sikerült megfigyelni, melyek mindegyike az auxiliáris vicusok jellemző telepjelenségei közé sorolhatók (földbemélyített házak, kő és földkutak, vermek, cölöplyukak és egy árok). A római jelenségek (az objektumok és a leletek egyaránt) az ásatási felület keleti végében koncentráálódtak. (2. kép) Ez megerősíti azt a korábbi megfigyelést (NAGY 1962, 521; KOVÁCS 1999, 28), hogy a vicus beépítése nem volt egyenletes, sűrűbb beépítettséggel elsősorban a táborból kivezető utak mentén számolhatunk, a *castellum porta decumanajától* nyugati irányba kivezető út valószínűleg az ásatási felületünk északi szomszédságában húzódott.

Az előkerült leletanyag zöme a Kr. u. 2. századból származott, de a 3. század első felére keltezhető leletek is napvilágra kerültek. Az egyes objektumok és az építési periódusok precízebb keltezésére

located on the western outskirts of the auxiliary vicus of Albertfalva. The eastern end lay about 300 m from the auxiliary fort. (Fig. 1) Twenty-five features from the Roman period came to light. All are standard settlement features of auxiliary vicuses (semi-subterranean houses, masonry and shaft wells, pits, postholes and a ditch). The Roman phenomena (both the features and the finds) were concentrated at the eastern end of the excavation surface. (Fig. 2) This corroborates the earlier observation (NAGY 1962, 521.; KOVÁCS 1999, 28) that the vicus was not uniformly built-up. A more densely inhabited area would be expected along the roads that left the fort. The road leaving the porta decumana of the castellum probably ran just north of this excavation surface.

The majority of the uncovered finds came from the AD 2nd century, with only a few datable to the first half of the AD

3. kép: Félig földbemélyített lakógödör (169. obj.) bontás közben
Fig. 3: Semisubterranean dwelling pit (feature no. 169)

a leletanyag teljeskörű feldolgozása után vállalkozunk.

A legjobban megfigyelhető lakóobjektumot egy $4,8 \times 3,5$ méter alapterületű, észak–déli tájolású, földbemélyített lakógödör (169. obj.) jelentette. (3. kép) A 90 centiméter mélyre leásott, szabályos téglalap formájú lakógödör kontúrját nem szakította meg sehol lejárát, a bejutást minden bizonnyal pallókkal, vagy más egyéb mozdítható segédeszközzel oldották meg. Egy ilyen palló befogadására alkalmas lehetett az a körülbelül 1×1 méteres alapterületű, 10–15 centiméter mélyen a padlószintbe süllyesztett lemélyítés, amely a lakógödör déli széléhez illeszkedett. A betöltés leletanyagban gazdag, átégett vályogtéglás, paticosos és faszenes omladékból állt. Ez az omlási-pusztulási réteg a sigillata anyag tanúsága alapján a markomann háborúkhöz köthető, a sigillataanyag meghatározásáért Gabler Dénesnek tartozom köszönettel. A paticosos, vályogtéglás omlásrétegen planírozás húzódtott, amelyre egy észak–déli irányú, kőből rakott falat húztak fel a 2. század

3rd century. The more

exact dating of the individual features and the construction periods will be possible only after complete analysis of the find material.

The most clearly visible dwelling feature was a semi-subterranean house (feature no. 168). (Fig. 3) Its ground plan measured 4.8×3.5 m and it had a north–south orientation. No entrance disrupted the outlines of the regular oblong-shaped pit dug down to a depth of 90 cm. People probably entered the construction with a plank or some other moveable construction. The approximately 1×1 m large and 10–15 cm deep depression in the floor along the southern edge of the pit could have accommodated such a plank. The fill contained many finds. It comprised building debris such as burnt adobe, daub and charcoal. This destruction layer can be associated with the Markomann wars based on the Samian wares. (Thanks to Dénes Gabler for the identification of the Samian ware). a north–south oriented stone wall was raised at the beginning of the 3rd century on top of a levelling layer

4. kép: Kőből rakott kút
(168. obj.)

Fig. 4: Stone well (feature
no. 168)

végén, 3. század elején. Ehhez a kőfalhoz egy sóderes járószint is tartozott.

Az ásátás során három kutat tártunk föl, (4. kép) amelyek közül kettő földkút volt (170. és 217. obj.), egyet pedig kőből raktak (168. obj.). Ez utóbbi, 135×115 centiméter belvilágú kút betöltéséből gazdag leletanyag került elő. Vörös és fehér festésű freskótöredékek, római házikérámia, állatesont, tegulák, imbrexek, örlőkő, profilált párkánykötöredék, küszöbkő, kisebb szobor befogadására szolgáló kőfülke, két felirat nélküli és egy Silvanus Domestikusnak dedikált feliratos oltárkő. (5. kép) Talán jogos a feltevésünk, hogy a kútba egy elpusztult Silvanus szentély inventáriumának anyagát is behajították, a szoborfülke, az oltárkövek és a jóminőségű, vastag alaprétegű freskótöredékek legalábbis ebbe az irányba mutatnak.

Az említett Silvanus oltárt egy bizonyos Aurelius Lucilius állíttatta, aki *nomen gentileje* alapján valószínűleg Caracalla Kr. u. 212-es *constitutioja* alkalmával kapta meg római polgárjogát. A település kronológiai kérdéseire vetítve ez azt jelenti, hogy Silvanus Domestikus közelbe

covering the destruction layer of daub and adobe. A gravelly floor level was associated with this stone wall.

Three wells were unearthed during the excavation. (Fig. 4) Two of them were shaft wells (features nos 170 and 207) and one was a masonry-lined well (feature no. 168). This latter one measured 135×115 cm on the inside and its fill contained a rich find material: red and white painted fresco fragments, Roman household pottery, animal bones, tegulae, imbrices, a quern, a fragment of a profiled corbel, a threshold stone, a stone niche, which may have held a small statue, two altar stones with no inscriptions and one inscribed with a dedication to Silvanus Domesticus. (Fig. 5) It seems likely that this find assemblage represents the remains a destroyed Silvanus shrine that had been tossed into the well, at least this is what the statue niche, the altar stones and the high quality fresco fragments with their thick paint undercoating suggest.

A certain Aurelius Lucilius had the above-mentioned Silvanus altar raised. According to his *nomen gentile*, he was

lokalizálható szentélye (szent körzete?) a késő Severus-korban még biztosan funkcionált, tehát a *vicusnak* ezen a részén (az úgynevezett „nyugati negyed” területén) nem szűnt meg az élet a markomann háborúk pusztításaival. Ugyanerre utal a fent említett, markomann háborúkban elpusztult lakógödör is (169. obj.), amelynek planírozással kiegyenlített omlásrétegére egy kőkonstrukciójú építményt emeltek megújított járószínttel.

Mezőgazdasági munkálatokkal kapcsolatos építmény része lehetett az a teknőszerűen mélyülő, alján kavicsos, oldalain agyagfallal határolt nagyobb gödör (181. obj.), amelyből kiemelkedően nagy mennyiségben kerültek elő növényi magvak, elsősorban gabonamaradványok (az archaeobotanikai vizsgálatokról lásd lentebb). Az objektum zöme a Kitérő út alá futott, teljes megkutatására, alaprajzának tisztázására így sajnos nem volt lehetőség. A betöltéséből előkerült közép-galliai sigillaták, pannoniai pecsételt kerámia és az „S” profilú tálak együttese alapján a 2. század első felére keltezhető az objektum. A gödör fölötti metszetsíkon tudtuk csak dokumentálni a Nagy Tibor 1952. évi ásatása alkalmával előkerült háromhelyiséges kőépület egyik észak–déli falát, amely ráépült a betöltésre.

Ugyancsak gazdasági-ipari célokat szolgálhatott az a több földbemélyített gödörből álló objektumcsoport (192., 212. és 215. obj.), amely a római telepjelenségek nyugati szélén helyezkedett el. Az újkori bolygatások miatt a gödröknek csupán az alja maradt meg, így a funkció meghatározásában kevés adata támaszkodhatunk. A gödör csoport délnyugati részén, részben kőlapokkal szegélyezett csatornaszerű kiképzést találtunk (212. obj.), amely egy mélyebb, kiöblösödő gödörbe (215. obj.)

probably granted Roman citizenship on the occasion of Caracalla's constitution in AD 212. Concerning the chronology of the settlement this means that the nearby Silvanus Domesticus shrine (holy district?) was still certainly functioning in the late Severus period. Consequently, life did not come to an end in this part of the *vicus* (in the territory of the so-called “western district”) despite the devastation brought about by the Markomann wars. The above-mentioned semi-subterranean house (feature no. 169) suggests the same. It was destroyed during the Markomann wars, but a stone construction with a renewed floor level was raised on the leveling layer spread over it.

The trough-shaped, larger pit with a pebbly bottom and clay sides, may have been part of a construction linked with some kind of agricultural activity (feature no. 181). An uncommonly large quantity of seeds, especially cereals, was found in its fill (for the archaeobotanical analyses see below). The better part of the feature extended under Kitérő Road, and, regrettably, it was not possible to investigate the entire feature. The Central Gallic Samian wares, the Pannonian stamped ceramics and the bowls with ‘S’ profiles date the feature to the first half of the AD 2nd century. One of the north–south running walls of the three-roomed stone building uncovered during Tibor Nagy's excavation from 1952, built over the fill, could only be documented in the section wall above the pit.

The feature cluster of a series of pits (features 192, 212 and 215) may have also served agricultural purposes. It was uncovered by the western edge of the Roman settlement phenomena. The modern disturbances left only the bottom of the pits, thus, we have very little information

futott. Ennek a kiöblösödő objektumnak az alján zöldessárga, szerves anyagban gazdag, iszapos jellegű réteg húzódott. A gödörkomplexum rendeltetése ezek szerint valamilyen ülepítés, esetleg áztatás, vagy komposztálás lehetett. Tárológödörként szolgálhatott a függőleges falú, vízszintes fenekű 91. számú objektum. Keltezéséhez a betöltésből előkerült Severus-kori rheinzaberni sigillaták szolgálnak támpontul.

Az albertfalvi *vicus* délnyugati részén az utóbbi néhány év feltárásai során több egymást metsző árok, árokrendszer került felszínre a település lakóövezetein kívül. Az árkok formája, iránya és mérete változó, funkciójuk meghatározása is többféle. Felmerült egy részüknél a menettáborhoz, vagy katonai gyakorlótérhez tartozás, de vízelvezető, mocsárlecsapolási munkálatokhoz kapcsolódó árokként is meghatározásra került némelyikük (SZIRMAI 2000; SZIRMAI 2002; SZIRMAI 2003; SZIRMAI 2004). Idei ásásunkon is előkerült egy kisebb, kelet–nyugati irányú árok a munkafelület keleti végében (220. obj.). Az árok lekerekített aljú volt, megfigyelhető szélessége csupán 40 centimétert tett ki. Formai sajátosságaiból, valamint a *militaria* hiánya miatt katonai funkcióját kizárnánk, inkább vízelvezető, vagy telekhataró árokként jellemezhetjük.

A római kori (valamint La Tène D) jelenségek közül összesen tizenkettőtől tettünk el földmintát, melyek archaeobotanikai meghatározását és kiértékelését Gyulai Ferenc végezte el. Részletes vizsgálati eredményeit az alábbiakban foglaljuk össze röviden.

A 9. számú méhkasalakú La Tène D tárológödörben lelt növénymaradványok között gabonafélék (köles, árpa, tönke és tönköly), konyhakerti növények (mezei borsó) és elsősorban őszi vetésű gabona-

5. kép: Silvanus Domesticus tiszteletére dedikált oltárkő

Fig. 5: Altar dedicated to Silvanus Domesticus

to identify the function. A channel-like construction partly edged by stone slabs (feature no. 212) was found in southwest part of the pit group which ran into a deeper, bulging pit (feature no. 215). A greenish yellow loam-like layer, rich in organic material, covered its bottom. Accordingly, the function of the pit complex may have been some kind of alluvion, perhaps for soaking or compost production. Feature no. 91 with its vertical walls and horizontal bottom may have been a storage pit. The Rheinzabern Samian wares from the Severus period found in its fill date the feature.

During the course of excavations from the past few years, a number of intersecting ditches, ditch systems were uncovered outside the residential zone of the settlement in the southwestern part of the

félékhez köthető gyomnövények (pl. héla zab, vetési galaj, szulákkeserűfű) mutathatók ki. A római objektumokból begyűjtött földmintákból összesen 48 növényfajt sikerült kimutatni az anyagvizsgálat során. A termesztett növények zömét a gabonafélék (árpa, búza, abrakzab, rozs, köles) teszik ki. A gabonaszemek mennyisége és magas százalékos aránya arra mutat, hogy a gabonatermesztés meghatározó jelentőségű volt az auxiliáris *vicus* mezőgazdasági életében. A gabonagyomok alapján megállapítható, hogy a lakosság inkább őszi vetésű gabonákat termesztett. A konyhakerti hüvelyes növényeket a mezei borsó, cicorlencse és a fejlettebb római növénytermesztésre utaló, nemesebb nagymagvú lencse képviselte. Ez utóbbi eddigi legkorábbi hazai előfordulása Keszthely-Fenekpuszta 5. századi rétegéből volt ismert. Ételmaradványok közül a gabonakása (91. és 181. obj.), köleskása (181. obj.) és kelesztett kenyér (169. obj.) maradványai jelentkeztek. A település szűkebb természetes környezetéről nyújtanak információkat egyes további fajok. Pl. a tavi káka nádasra, a mocsári csetkáká jelenléte magassásos környezetre utal, míg a nagyobb darabszámban jelen lévő tejoltó galaj, lándzsás útifű és komlós lucerna szárazabb rétre, legelőre enged következtetni.

Az albertfalvi *vicus* nyugati részein a Savoya park kiépülése kapcsán további beruházások, ezzel együtt régészeti feltárások várhatók, amelyekről a régészeti ismeretanyag további bővülését várjuk.

Beszédes József

Albertfalva vicus. The shapes, directions and measurements of the ditches were diverse just like the determination of their function. In some cases it was suggested that the ditches were associated with the marching fort or the practice field while other ditches were identified as water channels for the draining of swamps (SZIRMAI 2000; SZIRMAI 2002; SZIRMAI 2003; SZIRMAI 2004). This year a small east-west running ditch came to light at the eastern end of the excavation surface (feature no. 220). The ditch had a rounded bottom and the observable width was only 40 cm. The morphological specifics and the lack of militaria exclude the possibility that it had had a military function. It may rather be described as a water channel or ditch that demarcated a lot.

We collected soil samples from twelve of the Roman period (and La Tène D) features, of which Ferenc Gyulai identified and evaluated the archaeobotanical material. The detailed analytical results will be summed up in the following.

Cereals (millet, barley, emmer and spelt), legumes (pea) and weeds, especially autumn cereals (e.g. wild oats, bedstraw, black bindweed), could be demonstrated among the plant remains found in the beehive-shaped storage pit no. 9 of La Tène D age. The analysis demonstrated altogether 48 plant species. Cereals (barley, wheat, oats, rye and millet) comprised the majority of cultivated plants. The quantity and the high proportion of cereal seeds suggest that crop cultivation was most important in the agricultural life of the auxiliary vicus. The cereal traces reveal that autumn cereals were preferred. Peas, lentils and the more refined large-seeded lentil, evidence of the more developed Roman cultivation, represent the legumes.

Irodalom/References:

KOVÁCS 1999 – Kovács P.: Vicus és castellum kapcsolata az Alsó-Pannoniai limes mentén. (The connection between vicus and castellum along the Lower poannonian limes.) *Studia Classica. Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. Ser. Historica* 1. Piliscsaba, 1999.

NAGY 1962 – Nagy T.: Az Albertfalva Hunyadi János úti római település. (The Roman settlement from Hunyadi János Road in Albertfalva.) In: *Budapest műemlékei* II. Budapest 1962, 519–523.

SZIRMAI 2000 – Szirmai K.: Új katonai tábor nyomai Albertfalván. (Recent finds of the military fort in Albertfalva.) *Aqfűz* 6 (2000) 83–90.

SZIRMAI 2002 – Szirmai K.: Római kutatások Alberfalván. (Roman period reserch in Albertfalva.) *Aqfűz* 8 (2002) 92–103.

SZIRMAI 2003 – Szirmai K.: Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához. (New data on the roman period topography in Albertfalva.) *Aqfűz* 9 (2003) 151–154.

SZIRMAI 2004 – Szirmai K.: Feltárások és leletmentések az auxiliáris castellum vicusában Albertfalván. (Excavations and rescue excavation at the vicus of the auxiliary castellum in Albertfalva.) *Aqfűz* 10 (2004) 116–122.

Until now the earliest occurenceof the latter legume came from a AD 5th century level at Keszthely-Fenékpuszt. From among the food remains, The remains of grain mush (features 91 and 181) and leavened bread (feature no. 169) were found among the remains of food. The other plant species present reflect the closer natural environment of the settlement. The great bulrush implies a reed-belt, the occurrence of *Heleocharis palustris* indicates a higher elevation, while the large number of specimens of cheese-rennet, rib-grass and black nonsuch speak to a drier meadow or pasture environment.

Further investments and consequent archaeological excavations can be expected in connection with the development of the Savoya park on the western part of the Albertfalva vicus, thus, enriching our archaeological knowledge of this area.

József Beszédes

A késő rézkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván

(Budapest, XI. ker., Kitérő út, Hrsz.: 43569/2)

Budapest XI. kerület, Albertfalva Kitérő út szélesítését megelőzően 2004-ben a Budapesti Történeti Múzeum 1 hónapig tartó próbafeltárást folytatott. (1. kép) (Az előzményeket lásd Beszédes József előzetes jelentésében jelen kötetben.) A feltárt terület nagysága mintegy 6900 négyzetméter, melynek közelében az elmúlt 10 évben számos régészeti kutatás volt. Ezek során területünkől északkeletre római kori *vicus* maradványai, keletre római kori árokrendszer (SZIRMAI 2003) és kutak (SZIRMAI 2002), a 6-os számú főút bővítését megelőzően újkőkori és középső rézkori telepobjektumok, középső rézkori (Furchenstich kerámia) sírok és a Harangedény-Csepel csoport íves oldalú házakból álló települése került feltárássra (ENDRŐDI 2002; ENDRŐDI-REMÉNYI 2003).

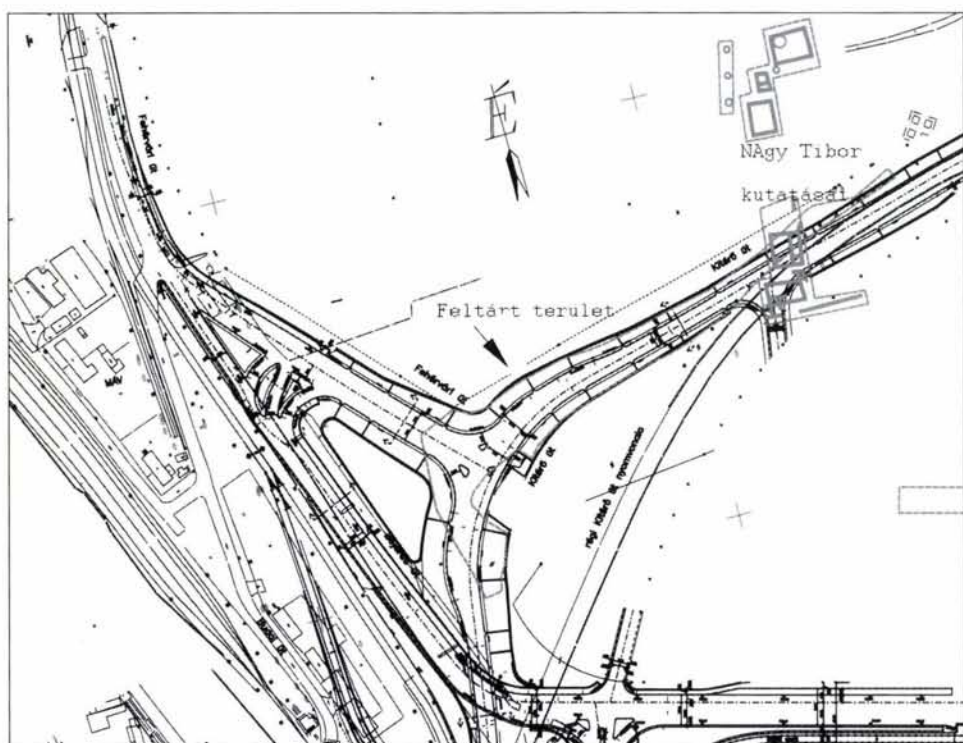
A 2004-ben folytatott próbafeltárással során a késő rézkori Baden-kultúra település objektumai (101. obj.), a késő bronzkori urnamezős kultúra árka, hulladékgödrei valamint egy föld kút (10. obj.), kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport hulladékgödre, római kori település maradványai (lásd Beszédes József előzetes jelentését jelen kötetben) (28. obj.), kelta gödör (1. obj.), valamint egy középkori gödör került feltárássra. A régészeti objektumokat több esetben új-

Settlement phenomena of the Late Bronze Age Baden culture at Albertfalva

(Budapest, XI, Kitérő Road, Lrn: 43569/2)

In 2004, the Budapest History Museum conducted a month of excavations preceding the widening of Kitérő Road in district XI Budapest in Albertfalva (Fig. 1). (For the antecedents to the excavation see in József Beszédes' preliminary report in this volume.) The extent of the uncovered surface was about 6900 square metres. A number of archaeological investigations have been conducted in the area over the last decade. The remains of a Roman *vicus* were uncovered northeast of this territory. A Roman ditch system (SZIRMAI 2003) and wells (SZIRMAI 2002) came to light in the east. Settlement features from the Neolithic and the Middle Copper Age, Middle Copper Age (Furchenstich pottery) graves and a settlement with the arch-sided houses of the Bell-beaker-Csepel group (ENDRŐDI 2002, ENDRŐDI-REMÉNYI 2003) were unearthed during the course of excavations preceding the enlargement of Route no. 6.

The test excavation conducted in 2004 uncovered features of the Late Copper Age Baden culture (feature no. 101), a ditch, refuse pits and a shaft well (feature no. 10) from the Late Bronze Age Urnfield culture, a refuse pit from the Early Bronze Age Bell-beaker-Csepel group, the remains of a Roman settle-

1. kép. Albertfalva-Kitérő út 2004. ásatás helyszínrajza

kori beásások bolygatták. A feltárás során számos cölöplyuk került elő (52. obj), melyek betöltése csupán néhány esetben tartalmazott kerámiát, így ezek az objektumok feltételezhetően a késő bronzkori településhez tartozhattak, rendszert közöttük felfedezni nem lehetett.

A késő rézkori Baden-kultúra településének előkerülése nem volt meglepő. Nagy Tibor 1955-ben a római tábor területén, valamint a jelenlegi Kitérő út nyomvonalán és attól északra folytatott leletmentő ásatásokat. Kutatása során késő rézkori telepjelenségek is feltárt, sajnálatos módon azonban erről dokumentáció nem maradt fent, hagyatéki anyagának folyamatban lévő feldolgozásától várhatunk értékelhető adatokat. Az általunk feltárt

ment (see József Beszédes' preliminary report in this volume) (feature no. 28), a Celtic pit (feature no. 1) and a medieval pit. A number of archaeological features were disturbed by modern pits. Numerous postholes were uncovered (feature no. 52), but only a few of them contained ceramics. They probably came from the Late Bronze Age settlement but no patterning could be identified.

The appearance of a settlement of the Late Copper Age Baden culture was not a surprise. Tibor Nagy conducted rescue excavations on the territory of the Roman fort and along the path modern Kitérő Road and to its north in 1955. He also unearthed Late Copper Age settlement features but, regrettably, the

egykor nagyterjedésű település a Duna jelenlegi fő ágától mintegy 700 méterre található 1200 négyzetméter nagyságú területen, amely feltételezéseink szerint a Nagy Tibor által feltárt település része lehetett. A feltárás során a telep keleti és nyugati széle az objektumok megszűnésével behatárolható volt, az északi és déli azonban nem, ezt további kutatásokkal lehet majd tisztázni.

A főváros késő rézkori kutatása szempontjából az 1947–1958 között, Nagy Tibor által Lágymányoson folytatott régészeti leletmentő ásatások hozták meg az első jelentős eredményeket. Budapest XI. kerületében az alábbi késő rézkori Baden-kultúrába sorolható régészeti lelőhelyek találhatók. A Bocskai út (volt Lenke utca), BEAC sportpálya, Gyapot utca (Szellőzőművek) és Hunyadi János utca területéről a Baden-kultúra szórvány leletei ismertek, Andor utca (volt Galvani utca) lelőhelyen telepobjektumok és egy zsugorított csontvázas sír, Andor utca – Budafoki út (Tress vegyészeti gyár) területén 7 zsugorított csontvázas sír került elő (ENDRŐDI 1997).

A lelőhelyek koncentrálódása Albertfalván elsősorban a geomorfológiai viszonyokkal magyarázhatók (Schweitzer Ferenc geomorfológiai vizsgálata). A fent említett késő rézkori lelőhelyek a Duna jobb partján a Gellérthegy dolomit sasbérceitől Lágymányos, Őrmező, Péter-hegy, Albertfalva, Budafok vonalában a fiatal pleisztocén időszi Duna oldalazó mozgása által kialakított öblözet déli részén helyezkednek el, kiemelt helyzetű egykori zátonyszigeteken, melyek a nagyvizek idején is tartósan szárazulatok voltak.

A Kitérő út mentén általunk feltárt késő rézkori település objektumai többsége

documentation has not been preserved. We hope to find the necessary data after studying his bequest, which is now in progress. The eastern and the western edges of the settlement over the 1200 square metre excavation territory where Tibor Nagy had uncovered settlement fragment were identified as the areas where features disappeared. The northern and the southern boundaries have not yet been found so that further investigations will be necessary in these directions.

The first significant results regarding Late Copper Age investigations in the capital came with the archaeological rescue excavations conducted by Tibor Nagy in Lágymányos in 1947–1958. The following Late Copper Age, Baden culture archaeological sites can be found in Budapest 11th district: Sporadic finds of the Baden culture are known from the territory of Bocskai Road (former Lenke Street), the BEAC sports ground, Gyapot Street (Szellőzőművek) and Hunyadi János Street. Settlement features and a burial with a crouched skeleton were uncovered in Andor Street (former Galvani Street), and 7 graves with crouched skeletons were unearthed on Andor Street – Budafoki Road (Tress chemical factory) (ENDRŐDI 1997).

The concentration of the sites in Albertfalva can primarily be explained by local geomorphological conditions (Ferenc Schweitzer's geomorphological analysis). The above-mentioned Late Copper Age sites are located on the right side of the Danube, from the dolomite horsts of Gellért-hill along Lágymányos, Őrmező, Péter-hill, Albertfalva and Budafok, on the southern part of the bight formed by the siding movement of the

2. kép. A 183. számú objektum állattemetkezései.

kerek, hengeres falú, a Baden-kultúra klasszikus fázisának kerámiatöredékeit tartalmazó hulladék gödör és gödör együttesekből álló agyagkitermelő helyek voltak. Egy esetben másodlagosan felhasznált gödör tűzhelyet figyeltünk meg (178. obj.).

A településjelenségek közül a rituális állattemetkezések jelenléte figyelemre méltó. A 12. objektum ovális gödrében egy szarvasmarha csontváz (gépi földmunka miatt korábban bolygatott) vázrészei voltak. A 183. számú objektumban észak–déli tájolású, bal oldalán fekvő vaddisznó, valamint kelet–nyugati tájolású kiskérődző volt a gödör aljára fektetve, amely mellé egy őstulok szarvat helyeztek. (2. kép) A 185. gödrében szarvasmarha koponyája a gerinccel együtt anatómiai rendben feküdt, a váz többi része az állkapocs csontok kivételével hiányoztak. A vázrész fölött ép korsó került elő. Utóbbi két esetben a gödör alja faszemes, hamus volt, tehát az állatok (hiányos állat részek) gödörbe helyezése előtt tűzgyújtással számolhatunk. A rituális állattemetkezések magyarországi lelőhelyeinek száma az Albertfalva–Kitérő úti

intermittent Danube in the early Pleistocene. The settlements occupied formerly elevated sandbanks, which were permanently dry even when the water table was high.

The majority of the features from the Late Copper Age settlement unearthed along Kitérő Road comprised round refuse pits and clay pit complexes with cylindrical walls, which contained the pottery shards of the classical phase of the Baden culture. A secondarily used pit-hearth could be observed in a single case (feature no. 178).

Among the settlement features, the appearance of ritual animal burials is noteworthy. In the oval pit of feature no. 12, the skeletal parts of a cattle skeleton lay (disturbed by mechanic earth movement). In feature no. 183, a north–south oriented boar lay on its left side and an east–west oriented small ruminant was placed on the bottom of the pit with an aurochs horn beside it (Fig. 2). Pit no. 185 contained a cattle skull with the vertebral column still in anatomical order, while the rest of the skeleton, apart from the jaw, was missing. A complete jug was

településsel 25-re emelkedett. Körvonala-zódni látszik, hogy e jelenség elsősorban a Duna-könyök, Pest megye, Budapest területén koncentrálódik, hiszen a lelő-helyek közel ötven százaléka (!) itt talál-ható. Mindez úgy véljük, hogy a kedvező geomorfológiai viszonyok következtében kialakult nagy település sűrűséggel, a társadalmi élet stabilizálódása követke-ztében létrejött hosszabb idejű letelepe-déssel, a hatékonyabb gazdálkodással (a rituális állattemetések – elsősorban a szarvasmarha temetések intenzív nagyál-lattartást feltételeznek) magyarázhatók. (ENDRŐDI-VÖRÖS 1999)

Telepünkön feltűnő volt ugyanakkor az állatsontok hiánya a hulladékgödrökben, amely egyébként a Baden-kultúra telepei-re nem jellemző és azon hulladékgödrök nagy száma, melyeknek betöltésében nagy mennyiségű, esetenként több kiló csiga és kagylóhalom volt, amely jelenség ennyire intenzíven a káposztásmegyeri, tehát a Dunától kissé távolabb fekvő lelő-helyre nem volt jellemző. A Duna, mint élelemforrás kiaknázása ezen a területen jelentős lehetett.

Megfigyelhető volt továbbá, hogy az ásási területen, amelyen a település gödrei sűrűn jelentkeztek, két esetben a régészeti objektumok hiányoztak, ezeken a felszíneken feltételezésünk szerint há-zak (talpas boronaházak) állhattak.

Kutatásunkat geológiai (Horváth Zoltán) és archaeobotanikai (Gyulai Ferenc) vizsgálatokkal egészítettük ki, a kiiszapolt földmintákból termesztett gabonafélék (alakor, tönke, tönköly búza), valamint gyűjtögetett növények (som) szenült maradványai kerültek elő.

Endrődi Anna

found above the partial skeleton. In the latter two cases, charcoal and ashes were observed on the bottom of the pits which means that a fire had been lit before the animals (animal fragments) were placed in the pit. The number of the ritual ani-mal burials in Hungary rose to 25 with the Albertfalva–Kitérő Road settlement. The phenomenon seems to be especially concentrated in the Danube Bend, Pest county and the territory of Budapest since nearly fifty percent (!) of such sites can be found in this region. We think that this is linked with the great density of settlements owing to the favourable geomorphological conditions, the lon-gevity of the settlements rooted in the stability of society and a more efficient economy (ritual burials, especially the cattle burials suggest intensive large-animal keeping) (ENDRŐDI-VÖRÖS 1999).

At the same time, the lack of animal bones in the refuse pits was conspicu-ous, since this is not particularly char-acteristic of Baden culture settlements. There were very many refuse pits that contained a large quantity, sometimes kilograms of snail and bivalve shells. This phenomenon never appeared with such intensity at the Káposztásmegyér sites that lie farther away from the Danube. The exploitation of the Danube as a food source must have been significant in this territory.

In two cases, there were features on parts of the excavation territory where otherwise the pits were densely distrib-uted. Houses (footed log houses) must have been placed here.

The investigations were complement-ed with geological (Zoltán Horváth) and archaeobotanical (Ferenc Gyulai)

Irodalom/References:

ENDRŐDI 1997 – Endrődi A.: A késő rézkori bádeni kultúra Budapest, Andor utcai telepnyaga a kulturális kapcsolatok tükrében. (Die Siedlungsmaterialien der Spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstrasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen.) *BudRég* 31 (1997) 121–175.

ENDRŐDI 2002 – Endrődi A.: Kora bronzkori telepfeltárás Budapest Albertfalván. (The exavation of an Early Bronze Age settlement at Budapest-Albertfalva.) *Aqfűz* 8 (2002) 81–91.

ENDRŐDI-REMÉNYI 2003 – Endrődi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei. (The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva.) *Aqfűz* 9 (2003) 146–150.

ENDRŐDI-VÖRÖS 1999 – Endrődi, A. – Vörös, I.: The beliefs of the Baden culture as reflected by finds from Budapest. In: *Studien zur Metallindustrie und Glaubenswelt der Kupferzeit Mitteleuropas. Festschrift für Pál Patay zum 85. Geburtstag* (in print).

SZIRMAI 2002 – Szirmai K.: Római kori kutatások Albertfalván. (Roman Period investigations at Albertfalva.) *Aqfűz* 8 (2002) 92–103.

SZIRMAI 2003 – Szirmai K.: Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához. (New data on the Roman Period topography of Albertfalva.) *Aqfűz* 9 (2003) 151–154.

analyses. The remains of domesticated cereals (einkorn, emmer and spelt) and collected fruits (cornel) were found in levigated soil samples.

Anna Endrődi

Régészeti kutatások az egykori albertfalvai strand területén

(Budapest, XI. ker., Fehérvári út 202., Hrsz.: 43903)

A Budapesti Történeti Múzeum az Interchair-H Kft. megbízásából, 2004. augusztus 10. és szeptember 24. között megelőző feltárást végzett az egykori albertfalvai strand területén, régészetileg védett ingatlanon. A tervezett épületekhez illeszkedően összesen négy szelvényt nyitottunk, így összességében körülbelül 850 négyzetméternyi felületet kutattunk át. (1. kép) A munka során a területet borító törmelékes újkori feltöltést géppel távolítottuk el.

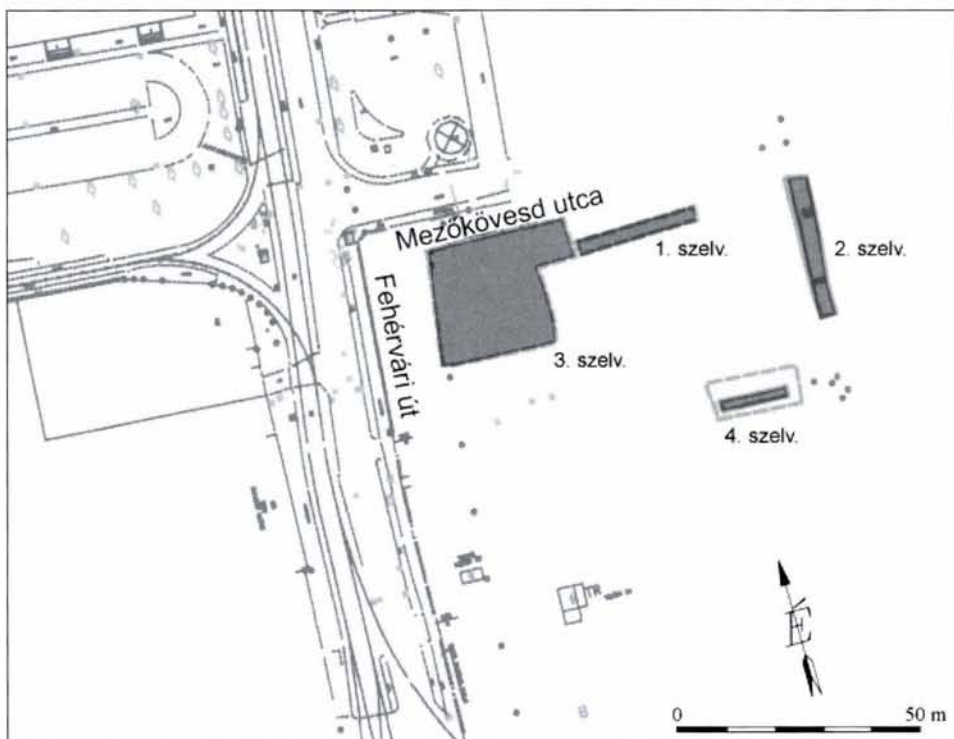
A telek északnyugati részén egymáshoz csatlakozva két szelvényt jelöltünk ki (1. és 3. szelvények). A terület korábban csőtörés következtében jelentősen átázott, így a mélyebb objektumok feltárása, illetőleg megfigyelése csak folyamatos szivattyúzás mellett volt lehetséges. A 20×3 méteres kelet–nyugati irányú 1. számú szelvény középső részében nyugat felől lejtő, keleti irányban emelkedő természetes lemélyedés jelentkezett, amelyet a folyamatosan megjelenő talajvíz miatt csak 3 méter mélységig tárhattunk fel. A geo-pedológiai vizsgálatok szerint az 1. szelvényben megfigyelt jelenség egy közel észak–déli irányú, a Duna medrével nagyjából párhuzamos, természetes térszíni mélyedést jelezhet, amely gyakran megfigyelhető az alluviális síkságon medrük vonalát változtató vízfolyások környezetében. (HORVÁTH 2004) A mélyedés sötétbar-

Archaeological investigations on the territory of the former open-air bath of Albertfalva

(Budapest XI, 202. Fehérvári Road, Lrn: 43903)

The Budapest History Museum conducted an investment-led excavation in an archaeologically protected lot on the territory of the former open-air bath of Albertfalva, commissioned by the Interchair-H Kft. between August 10 and September 24, 2004. Altogether four trenches were opened adjusted to the area planned buildings, and a surface of altogether 850 square metres was investigated. (Fig. 1) A modern filling containing rubble was removed from the territory with machines.

Two trenches were opened next to each other in the northwest part of the lot (trenches 1 and 3). The territory had been soaked as the result of a broken water pipe, so continuous pumping was necessary to unearth and observe the features that lay deeper. The natural depression observed in the central part of trench 1, which measured 20×3 m from east–west, slanting westwards and rising eastwards. Owing to the constantly seeping ground water, it was only possible to unearth to a depth of 3 m. The geological analyses imply that the phenomenon observed in trench 1 was a natural depression in the surface running in a north–south direction, more-or-less, in parallel to the bed of the Danube. Similar phenomena can often be observed near water courses

1. kép: Budapest, XI. Fehérvári út 202. Az ásatás helyszínrajza

Fig. 1: Ground plan of the excavation at Budapest XI, Fehérvári St. 202

na humuszos betöltődésében körülbelül 250 centiméter mélységtől a Dunántúli Vonaldiszes Kerámia (DVK) fiatalabb (Zseliz?) időszakára keltezhető lekopott, besodródott kerámiatöredékek kerültek elő.

A nyugat felől csatlakozó, 650 négyzetméteres felületen feltárt 3. számú szelvényben az altalaj az 1. szelvényben megfigyelt természetes mélyedéstől indulva nyugati irányban fokozatosan emelkedett. A felület feltárása során az emelkedőn, körülbelül 25 méter hosszúságban hármas árokrendszer észak–déli irányú, déli részén enyhén nyugat felé ívelődő részlete került elő, belső oldalán palisád fal alapozó árkával. (2. kép) A párhuzamosan

that change the course of their beds in the alluvial plain (HORVÁTH 2004). In the dark brown humic fill of the depression, worn, washed-in ceramic fragments from a younger (Zseliz?) period of the Neolithic Transdanubian Linear Pottery culture were found at a depth of approximately 250 cm.

In trench 3, which adjoined the above one on the west and was unearthed over a surface of 650 square metres, the subsoil gradually rose westwards from the natural depression observed in trench 1. The north–south part of a triple ditch system with the southern part slightly curving to the west was uncovered along a length of about 25 m on the slope together with

haladó, lefelé szűkülő oldalú árkokat (3/1-3. objektumok) átlagban 4 méter távolságban létesítették, a 40–50 centiméter széles, 10–20 centiméter mély, egyenes aljú palisád árok (3/12. objektum) a legbelső ároktól 2 méter távolságra húzódott. A palisád belső oldalán, attól 150 centiméter távolságra két 150–170 centiméter hosszú, 30–40 centiméter széles, egymástól 150 centiméterre jelentkező sekély árokszakaszt is megfigyeltünk (3/13. objektum). A rövid árkok és a palisád között átlósan haladó, bizonytalanul jelentkező hasonló szélességű sekély árkot is dokumentáltunk (3/15. objektum). A hármas árokrendszer többnyire 3–3,5 méter szélességben jelentkező legbelső árkának (3/1. objektum) oldala „V” alakban szűkült, legaljának kutatását a folyamatosan megjelenő talajvíz nehezí-

te the foundationditch of a palisade wall. (Fig. 2) The parallel ditches with downward narrowing sides (features no. 3/1–3) were established at a distance of 4 m on average. The 40–50 cm wide and 10–20 cm deep palisade ditch with a flat bottom (feature no. 3/12) ran 2 m from the innermost ditch. Two 150–170 cm long and 30–40 cm wide stretches of shallow ditches (feature 3/13) were observed 150 m apart on the inside of the palisade, 150 cm away from it. A diagonal, amorphous shallow trench with a similar width was also documented between the short ditches and the palisade ditch (feature 3/15). The sides of the innermost ditch (feature 3/1) of the triple ditch system, which mostly had a width of 3–3.5 m, narrowed into a V-shape. The uncovering of its bottom was difficult because of the

2. kép: A 3. szelvény részlete nyugatról az árokrendszerrel
Fig. 2: Detail of trench 3 with the ditch-system from the west

3. kép: A 3/1. objektum (árok) és a palisád (3/12. obj.) metszete a déli szelvényfalban
 Fig. 3: Section of Feature 3/1 (ditch) and the palisad (Feature 3/12) in the southern trench

tette. (3. kép) Az árok ilyen körülmények között megállapítható mélysége átlagosan 120–130 centiméter volt. A betöltés alsó részében vékony agyagos, humuszos bemosódott rétegeket figyeltünk meg, amely fölött teknősen záródó, viszonylag homogén világosabb szürkésbarna betöltődés jelentkezett, (HORVÁTH 2004) igen kevés, a DVK fiatalabb, Zseliz időszakára keltezhető kerámiatöredékekkel. Az árok felső részében végigfutó teknős aljú mélyedést, az innen származó minimális kerámialelet alapján ugyancsak a Zseliz időszakban sötétbarna humuszos réteggel töltötték fel, amely viszonylag nagy mennyiségben tartalmazott megmunkált kőtöredéket, kavicsot és omladékból származó paticsötredékeket. Ez a feltöltés vékonyabb rétegben, kevesebb leletanyaggal, helyenként a középső árok felső részén (3/2. objektum) is megfogható volt, míg a legszélső árok (3/3. objektum) tetején csak foltokban, minimális paticsöttermeléssel jelentkezett. A 3/2, de főként a 3/3. számú, lefelé ugyancsak szűkülő oldalú,

seeping ground water. (Fig. 3) The depth of the ditch as we could measure it within such circumstances was 120–130 cm on average. Thin clayey, humic washed-in layers were observed in the lower part of the fill, which were overlain by a relatively more homogenous greyish brown fill closed in a trough-shape (HORVÁTH 2004). It contained a few shards dated from the younger Neolithic Zseliz phase of the Transdanubian Linear Pottery culture. The trough-shaped depression running the length of the upper part of the ditch was also filled with a dark brown humic layer in the Zseliz period according to the few ceramic finds recovered from it. This fill contained a large number of processed stone fragments, pebbles and daub fragments from the ruins of a wall. The same layer appeared in a thinner deposit and with fewer finds in a few spots in the upper part of the central ditch as well (feature 3/2), while it only sporadically appeared on the top of the last ditch (feature 3/3) and yielded

átlagosan 2–2,5 méter szélességben előkerült objektumokat (árkokat) a legtöbb helyen csak 30–40 centiméter vastagságú, ugyancsak minimális fiatalabb DVK lelettel keltezhető, teknős aljú szürkéssárga iszapos betöltődés jelezte. Az árkok alsó része, amely szintén tartalmazott kevés fiatalabb DVK töredéket, a világos szürkés elszíneződéssel jelentkező erőteljes átiszapolódás miatt nem volt egyértelműen megfogható. A 3/1. objektumra (árokra) ásva kör alakú, kevés, fiatalabb DVK kerámiatöredéket tartalmazó sekély gödört bontottunk ki (3/9. objektum). Egy további, szintén kevés DVK töredéket tartalmazó gödör (3/10. objektum), a 3/1 és 3/2 objektumok (árkok) által közrefogott területen került elő. Mindezek szintén alátámasztják az árkok betöltése alapján is valószínűsíthető feltételezést, amely szerint a DVK fiatalabb (Zselíz) időszakában létesített árokrendszer részleges feltöltődését követően, az árkokat még ugyanebben az időszakban feltöltötték. Az árokrendszer által körülvett, feltárásunkba eső kis területen mindössze egyetlen kisméretű sekély, minimális DVK kerámia töredékekkel keltezhető gödör került elő (3/14. objektum). A szelvény feltárása során az árkok között négy, összefüggés nélküli sekély oszlophelyet (?), és egy római kori objektumot is feltártunk (3/4. objektum). A kör alakú, erőteljesen lemeélyedő római kori objektum (esetleg földkút) aljának teljes feltárására a folyamatosan megjelenő talajvíz miatt nem volt lehetőség. A kevés tegula töredéket, állatesontot és néhány kerámiatöredéket tartalmazó objektum oldala, betöltésének rétegződése alapján többször is beomlott.

A terület keleti szélén kijelölt 30×5,5 méteres 2. számú szelvényben összesen 6 objektumot tártunk fel. Egy teknőaljú ró-

only a few daub fragments. Features 3/2 and especially 3/3 (ditches) unearthed in a width of 2–2.5 m with downwards narrowing walls were often indicated only by a 30–40 cm thick greyish-yellow loamy fill, which had a trough-shaped bottom. This fill contained a minimal find material dated from the younger Transdanubian Linear Pottery culture. The lower part of the ditches, which also contained fragments from the younger Transdanubian Linear Pottery culture and appeared as light greyish discolourations, could not be definitely identified because of the strong loam development. A shallow round pit with a few shards from the younger Transdanubian Linear Pottery culture (feature 3/9) was unearthed in feature 3/1 (trench). Another pit, also with a few Transdanubian Linear Pottery culture shards (feature 3/10) was found on the territory enclosed by features (ditches) 3/1 and 3/2. All these support the supposition derived from the fill of the ditches that after the partial filling in of the ditch system established in the younger (Zseliz) Neolithic period of the Transdanubian Linear Pottery culture period, the ditches were entirely refilled in the same period. Only a small and shallow pit dated by a few Transdanubian Linear Pottery culture shards was found in the small area enclosed by the ditch system in the excavated territory (feature 3/14). Four unrelated postholes (?) and a feature from the Roman period (feature 3/4) were also unearthed between the ditches. The uncovering of the bottom of the round and deep Roman period feature (perhaps a shaft well) was impossible because of the constant seeping of the ground water. The wall of the feature, which contained a few tegula fragments,

mai kori gödröt (2/3. objektum), 3 kisebb lelet nélküli objektumot (2/4-6. objektumok), továbbá egy méhkas alakú (2/2. objektum), és egy kisméretű kerek gödröt (2/1. objektum) bontottunk ki, amelyekből egy-két őskori (DVK) kerámiatöredék került elő.

A terület déli részén, a strandfürdő egykori medencéjétől északra, az ott húzódó közműárkok elhelyezkedése a tervezettnél kisebb, mindössze egy 14×2 méteres szelvény feltárását tette lehetővé (4. szelvény). A szelvényben néhány szórványos őskori (DVK) kerámiatöredéken kívül más régészeti jelenséget nem találtunk.

A feltárás eredményeit összegezve elmondható, hogy a kutatott terület nyugati részén, a Duna felé lejtő egykori kiemelkedésen, belső oldalán paliszád fallal kísért hármás árokrendszer létezett, amely a kevés értékelhető kerámialelet alapján a DVK fiatalabb (Zselíz) időszakára keltezhető. Az árokrendszer még a Zselíz időszakban elvesztette jelentőségét, amelyet az árok mesterséges feltöltése mellett, a betöltésébe beásott objektum is bizonyít. Ebben a folyamatban bizonyára meghatározó szerepet játszottak a Duna időszakos áradásai, amelyet az árkok alsó részének természetes feltöltődése és a mélyebb területekre sodródott leletek megjelenése alapján feltételezhetünk. A feltárás eredményei alapján a térségben a DVK fiatalabb szakaszának jelentősebb kiterjedésű településével számolhatunk, amelynek centruma a kutatott területtől északra, illetve nyugatra, a Fehérvári út és a környező lakótelep kapcsolódó területén húzódhatott. A közép-európai vonaldiszes kerámia más területein szintén megjelenő árokrészleteket korábban több ásatáson megfigyeltek a Dunántúlon és Budapest területén is (Békásmegyer: GÁBO-

animal bones and a few shards, repeatedly collapsed based on the layer sequence of the fill.

Altogether 6 features were unearthed in trench 2, which was opened the eastern part of the territory and measured 30×5.5 m. A Roman period pit with a trough-shaped bottom (feature 2/3), 3 smaller features without finds (features 2/4-6) and a beehive-shaped pit (feature 2/2) and a small round pit (feature 2/1) were unearthed. These contained a couple of prehistoric (Transdanubian Linear Pottery culture) shards.

In the southern part of the territory, north of the former basin of the open-air bath, the positioning of the public utilities only permitted the opening of a 14×2 m large trench, smaller than what had been intended (trench 4). Apart from a few scattered prehistoric (Transdanubian Linear Pottery culture) shards, no archaeological phenomena were observed.

Summing up the results of the excavation we can say that a triple ditch system existed with a palisade wall along its inner side in the western part of the investigated territory, on an elevation sloping towards the Danube. It can be dated to the younger (Zselíz) phase of the Transdanubian Linear Pottery culture based on the few pottery finds which could be evaluated. The ditch system had already lost its importance in the Zselíz period, which is shown by the refilling of the features and by the features which were dug through them. The intermittent flooding of the Danube may have played a decisive role in this process as suggested by the natural fill in the lower parts of the ditches and the appearance

RI-CSÁNK 1967; Becsehely I.: KALICZ 1983–84; Bicske: MAKKAY 1975, 1978; Balatonszárszó: OROSS 2004, Biatorbágy: REMÉNYI-TÓTH 2004). A kultúra legidősebb szakaszában már megjelenő létesítmények (KAUFMANN 1982) a közép-európai vonaldíszes kerámia területén főként a fiatalabb fázisokban terjedtek el. Méretük, szélességük, szerkezetük változatosságot mutat, funkciójuk gazdasági, védelmi, közösségi, kultikus egyaránt lehetett (pl. HÖCKMANN 1972, 14. ábra; WINDL 1991). Az árokrendszer magát a települést is védhette, de a telepeken belül önálló árokrendszerek is megjelennek. Miután az albertfalvai árokrendszer kiterjedése, alaprajza jelenleg csak töredékesen ismeretes, rendeltetésével kapcsolatosan további kutatások adhatnak választ.

A feltárás során talált kevés leletet tartalmazó, szórványos római kori gazdasági objektumok (földkút és gödör) alapján arra következtethetünk, hogy a terület már kívül esett az albertfalvai auxiliáris *vicus* sűrűbben beépített lakóövezetein. Ennek a települési peremzónának a funkcióját nyilvánvalóan a különféle mezőgazdasági tevékenységek, állattartás és legeltetés határozták meg.

M. Virág Zsuzsanna – Beszédes József
– Reményi László

Irodalom/References:

GÁBORI-CSÁNK 1967 – Gábori-Csánk V.: Budapest III. Békásmegyer. Az 1966. év régészeti kutatásai. RF 28 (1967) 9.
HORVÁTH 2004 – Horváth Z.: A Fehérvári út 202. régészeti lelőhely geo-pedológiai vizsgálata. Budapest, 2004. (Kézirat)
BTM Régészeti Adattár

of finds washed into the deeper areas. As a result of the excavation we know that a more extensive settlement from a younger phase of the Transdanubian Linear Pottery culture was located here. Its centre must have been north or west of the investigated territory, in the region of Fehérvári Road and in the residential district in the same region. The ditch fragments that have also appeared in other sites of the Central European Linear Pottery culture have been observed at a number of excavations in Transdanubia as well as in Budapest (Békásmegyer: GÁBORI-CSÁNK 1967; Becsehely I.: KALICZ 1983–84; Bicske: MAKKAY 1975, 1978; Balatonszárszó: OROSS 2004, Biatorbágy: REMÉNYI-TÓTH 2004). These ditch systems, which already appeared in the oldest phase of the culture (KAUFMANN 1982), became especially common in the territory of the Central-European Linear Pottery culture in its younger (earlier) phases. Their measurements, widths and constructions display great diversity. Their function may have been defensive, communal or cultic (e.g. HÖCKMANN 1972, fig. 14; WINDL 1991). The ditch system may have played a part in defending the settlement itself, although independent ditch systems can be found within the settlements as well. As the extent and the ground plan of the ditch system at Albertfalva is still fragmentary, further investigations will be necessary to determine its function. Scattered economic features from the Roman period (shaft well and pit), which contained only a few finds, suggest that the territory lay outside the densely inhabited residential area of the *vicus* of the Albertfalva auxiliary fort. Most probably various ag-

HÖCKMANN 1972 – Höckmann, O.: Andeutungen zu Religion und Kultus in der bandkeramischen Kultur. In: Fitz J. (szerk.) Die aktuelle Fragen der Bandkeramik. Székesfehérvár 1972.

KALICZ 1983–84: Kalicz, N.: Übersicht über den Forschungsstand der Entwicklung der Lengyel-Kultur und die ältesten „Wehranlagen“ in Ungarn. MÖAG 33–34 (1983–84) 271–293.

KAUFMANN 1982 – Kaufmann, D.: Zu einigen Ergebnissen der Ausgrabungen im Bereich des linienbandkeramischen Erdwerks bei Eilsleben, Kreis Wanzleben. In: Chropovsky, B. (Hrsg.) Siedlungen der Kultur mit Linearbandkeramik. Nitra 1982, 69–91.

MAKKAY 1975 – Makkay J.: A bicskei neolitikus telep és temető. Bulletin du Musée Roi Saint Étienne. Série D. No. 104. Székesfehérvár, 1975, 1978, 9–60

MAKKAY 1978 – Makkay, J.: Excavation at Bicske I. The Early Neolithic. The earliest Linearband Ceramic. Alba Regia 16 (1978) 9–60.

OROSS 2004 – Oross K.: Újkőkori telep-kutatók Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő lelőhelyen 2000–2003. között. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003. 17–25. Budapest 2004. 17–25.

REMÉNYI-TÓTH 2004 – Reményi L. – Tóth A.: Óskori telepek, római kori árokrendszer, avar sírok Biatorbágy-Hosszúréték lelőhelyen. (Prehistoric settlements, a ditch system from the Roman Period, Avar graves at the site of Biatorbágy-Hosszúréték.) AqFüz 10 (2004) 160–167.

WINDL 1991 – Windl, H.: Grabungen in einem Siedlungsareal der Linearbandkeramik in Asparn/Zaya, BH Mistelbach, Niederösterreich. Zalai Múzeum 2 (1991) 19–21.

gricultural activities, animal keeping and pasturing determined the function of this outskirts of the settlement.

*Zsuzsanna M. Virág – József Beszédes
– László Reményi*

Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros-Lakópark területén folyó régészeti feltárásról

(Budapest, XI. ker., Kőérberek, Tóváros
– Lakópark)

A lelőhely mintegy 26 hektáros területét keletről a 7-es út, délről a Kő-ér patak, nyugatról a budaörsi, egykori Vasvári lak-tanya, északról pedig a Budapest–Bécs vasútvonal határolja. A lelőhely ideális természetföldrajzi környezetben, a Buda-hegységet több oldalról határoló árkos-sasbérces kismedencék egyikében, a jó megtelepedési feltételekkel és kedvező közlekedés földrajzi adottságokkal rendelkező Budaörsi-medencében található. A déli irányban a Kő-ér patak medrére lankásan lejtő nyugat–északnyugat – kelet–délkeleti vonalban futó dombvonulat környezete ugyanis sokrétű gazdálkodási rendszer kialakítását teszi lehetővé, a medence elhelyezkedéséből adódóan pedig az egyik legfontosabb kelet–nyugati irányú közlekedési csatorna a régióban, ugyanis nyugati irányból a Dunához való jutás legközelebb az észak és dél felé egyaránt 15–15 kilométerre lévő Aranyhegyi- és Benta-patak medencéjében lehetséges. A Kő-ér patak túloldalán már a 100 méter relatív szintkülönbséggel kiemelkedő, kiváló építőanyagot biztosító, szarmata- és lajtmészkből felépülő Tétényi-fennsík, északról a Budai-hegység keretezi.

A területen hatalmas méretű, nyolc lakótömbből álló lakópark, bevásárló-

Preliminary report on the archaeological excavation conducted parallel to the construction on the territory of the Kőérberek, Tóváros Residential District

(Budapest, XI, Kőérberek, Tóváros
– Residential District)

The ca 26 hectares site is bordered by the Kő-ér stream to the south, the former Vasvári barracks in Budaörs to the west and the Budapest–Vienna railway to the north. The site lies in an ideal geographical environment in the Budaörs Basin, one of the small basins scattered around the Buda Hills segmented by trenches and horsts. It provided excellent conditions for settlement and communication routes. The environment on the row of hills, running in a west–northwest—east–southeast direction and sloping gently toward the basin of the Kő-ér stream in the south permitted the development of a complex economic system. At the same time, its geographical position renders it one of the most important regional communication channels in an east–west direction, since, coming from the west, the shortest way to the Danube leads into the basins of the Aranyhegyi and the Benta streams, both about 15 km to the north and the south respectively. The Tétényi plateau can be found on the other side of the Kő-ér stream. It is formed from Sarmatian and Lajta limestone, both excellent building materials. The Buda hills border the territory in the north.

A large residential district of eight apartment blocks, a shopping centre and

1. kép: Légi fotó az első lakótelepről és a körülötte végzett ásatásról (Miklós Zsuzsa felvétele)

Fig. 1: Aerial photo of the first apartment block and the excavation around it (Photo by Zsuzsa Miklós)

központ és sportcentrum épül. (1. kép) Az építkezést megelőző régészeti feltárást 2003 szeptemberében kezdtük meg a MAC. Kft megbízásából. Ettől kezdve 15 hónapon keresztül, rövid év végi leállással dolgoztunk. Ennek során olyan lelőhely került feltárássra, melyen a neolitikum óta kisebb nagyobb megszakításokkal emberi települések léteztek. A teljes feltárandó terület 26 hektár, amelynek eddig közel 85%-át kutattuk át, melyen jelenlegi tudásunk szerint 14 történelmi korszak és alperiódus objektumai találhatók.

A sűrű határidő miatt, egész télen dolgoztunk, ami sok esetben nehezítette, néha lehetetlenné is tette munkánkat. Kezdetben 40–50, majd nyáron 160–165 munkással és az őket dokumentálásban követő 20–25 diákkal, rajzolóval, technikussal. Volt, amikor az összlétszám megközelítette a 200 főt.

a sports centre are being constructed on the territory (Fig. 1). The archaeological excavation preceding the construction was commissioned the MAC Ltd. in September 2003. We worked 15 months with a short interruption at the end of the year. The result was the excavation of a site where human settlements followed each other from the Neolithic with short breaks in the sequence. The entire territory to be unearthed covers 26 hectares of which about 85% has already been investigated. On this surface, features from 14 historical periods and their phases have been found.

We worked all through the winter to keep to the terms of the agreement with the contractor, which often made our job difficult, sometimes even impossible. Initially 40–50, then in the summer, 160–165 workers were employed as well as 20–25 students, draftspeople and technicians

A munkákat, mely során 7000 objektum és közel 1100 középkori sír került elő, Terei György (középkor), Maráz Borbála, Horváth László András, Reményi László, Szilas Gábor (őskor) és Korom Anita (népvándorláskor) irányította. Hosszú ideig segítségünkre voltak, Éder Katalin, Ferenczi László, Füredi Ágnes, Hancz Erika és Papp Adrienn és Mordovin Maxim régészek, László Orsolya antropológus valamint sok régészhallgató, restaurátor, rajzoló, fotós és technikus.

A kőérberki ásatás legkorábbi leletei a Dunántúli Vonaldiszes Kultúra korából származnak. Bár néhány objektum a kerámia pelyvás soványítása, az égetés módja, az edények felszíne és bizonyos díszítések alapján egyértelműen a kultúra kezdeti fázisára tehető, (2. kép) a neolitikus leletek túlnyomó többsége a kottafejes és a zselizi korszakból származik. A humusz gépi eltávolítása miatt az eredeti őskori felszíneket nem, vagy csak a legritkább esetben sikerült lokalizálnunk. Ilyenre helyben összeroppant edények (3. kép) vagy a felszínen fekvő nagy méretű őrlőkövek esetében volt lehetőségünk. Neolitikus leleteket és objektumokat találtunk a kereskedelmi központtól nyugatra, a jelenlegi vasúti ároktól délre is, de összefüggő telepjelenségek a Finta-, a Vadász-, és a Marosi-tömbökben, valamint az ezektől délre eső patakparti részeken jelentkeztek. Az itt egyetlen tömböt alkotó település mintegy hat hektár kiterjedésű és teljes egészében feltárható volt helyzeténél fogva. A két nagy alkorszak objektumai között éles területi határvonalat nem lehetett húzni, de nagy általánosságban már előzetesen is megállapítható volt, hogy a korábbi (kottafejes) periódus idején a patakhoz közelebb laktak, míg a zselizi időben egyre följebb költöztek a domb oldalán. Találtunk ne-

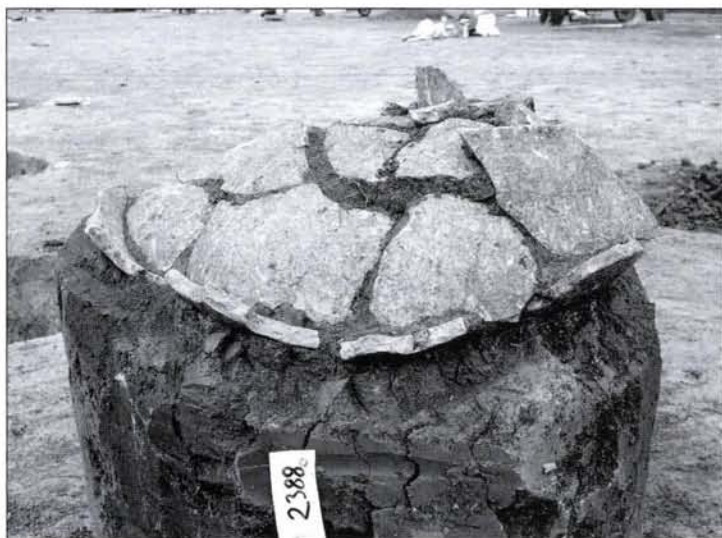
followed the workers with the documentation. Sometimes there were as many as 200 individuals on the staff.

György Terei (Middle Ages), Borbála Maráz, László András Horváth, László Reményi, Gábor Szilas (Prehistory) and Anita Korom (Migration Period) directed the uncovering of 7000 features and about 1100 medieval graves. Katalin Éder, László Ferenczi, Ágnes Füredi, Erika Hancz, Adrienn Papp and Maxim Mordovin archaeologists, Orsolya László anthropologist and many students of archaeology, restorers, draftspeople, photographers and technicians offered their help over long periods.

The earliest finds from the Kőérberk excavation came from the period of the Transdanubian Linear Pottery culture. A few features can certainly be dated from

2. kép: A DVK korai fázisának leletei előkerülésük után
Fig. 2: The finds from the early phase of Transdanubian Linear Band ceramic culture after their recovery

3. kép: Az eredeti neolitik járószinten megtalált, helyben összeroppant edény

Fig. 3: A vessel cracked on the spot and found on the original Neolithic floor level

olit gödröket a vízpart közvetlen közelében is, amelyeket a feltörő talajvíz miatt csak részben tudtunk feltárni. Mindezek a korszakon belül bekövetkezett klímaváltozással, illetve a maitól markánsan különböző időjárási viszonyokkal magyarázhatók. Az összesítő rajz alapján eddig öt cölöpvázas épület alapjait sikerült azonosítanunk. Ezek közül három, szintén a patakhoz közel, a domb aljában fekszik. A házakat három, párhuzamos cölöpsorból építették, a délen fekvők irányítása északnyugat–délkelet. A másik kettő ettől északabbra helyezkedett el. Méretük lényegesen kisebb az előzőekénél, mindössze 12 (3×4) cölöp tartotta a falakat. (4. kép) Irányításuk is eltér valamelyest a patakhoz közelebb fekvőkéitől (észak–dél). A leletanyag alapos kiértékelése nélkül ezek korszakhoz sorolása még nem lehetséges, de a már említett földrajzi elkülönülés és a 2003-ban Törökbálint-Dulácskán talált hasonló háztípusok és azok ottani elhelyezkedése alapján (HORVÁTH 2004, 157) a nagyobb épületeket talán a kottafejes, a kisebbeket pedig a zselizi korszakban

the initial phase of the culture based on the chaff tempering of the ceramics, the firing method, the surfaces and certain ornaments on the vessels (Fig. 2), yet the overwhelming majority of the Neolithic finds came from the Notenkopf and the Zseliz periods. We could not or only rarely identify the original prehistoric surfaces because of the mechanical removal of the humus. On-the-spot cracked vessels (Fig. 3) or large querns lying on the surface indicated these exceptional situations. Neolithic finds and features were discovered west of the trading centre and south of the of the railway bed. Coherent settlement features appeared in the blocks Finta, Vadász and Marosi and on the banks of the stream to their south. The settlement, which forms a coherent unit here, extends over a surface of six hectares and it could be entirely unearthed. No sharp border existed between the features of the two major phases. It could, however, be observed in genperiodl that people lived closer to the stream in the earlier (Notenkopf) period, while in the Zseliz period

építhették. A legtöbbször kis felületű ásatások miatt csak nagyon kevés párhuzamot ismerünk a kőérberki házakhoz. A Šturovón feltárt hasonló korú településen a kisméretű épület szintén az egyik legkésőbbi települési fázisba (VIII. horizont) tartozott, amelyet J. Pavúk a zselizi kultúra klasszikus (IIa) fázisába sorolt. (PAVÚK 1994, 217–218) A kiemelkedő objektumok közé tartozott még egy sekély, kerek gödör, amelyben két hatalmas méretű őstulok szarv feküdt, közel kör alakba rendezve. (5. kép) Ez az objektum kívül esett az összefüggő neolit telepjelenségeken. A hatalmas mennyiségű kerámia túlnyomórészt jó, illetve kiváló minőségű volt. A kottafejes korszakban a fekete, a hozzákevert grafitól csillogó felületű, a zselizi időben pedig a kiválóan égetett és a bekarcolások közén vörös-sárga festett kerámia érdemel említést. A telepen, pontosabban annak nyugati szélén két neolitikus temetkezést is feltártunk, amelyekben azonban rendkívül rossz állapotú embercsontokat és edényeket találtunk csak. Az egyikben összesen hét vagy nyolc

they moved higher up the hillside. Neolithic pits were found next to the banks as well, which could only partly be excavated because of the seepage of ground water. It can be explained by a climatic change that occurred during this period with its radically different weather conditions from the present ones. Up to now, the foundations of five post-construction buildings could be identified within this complex map. Three were located close to the stream at the foot of the hill. The houses were built on three parallel post rows. The southern ones had a northwest–southeast orientation. Two other houses lay north of the one described above. They were significantly smaller with only 12 (3×4) posts supporting the walls (Fig. 4). Their orientation also diverged somewhat from the ones standing closer to the stream (north–south). Until a thorough analysis of the finds they cannot be ascribed to phases. Nevertheless, the above-mentioned geographical separation and the similar house types and their distribution in the Törökbálint–Dulácska site un-

4. kép: Egy neolitikus ház alaprajza

Fig. 4: The ground plan of a Neolithic house

edény töredékei feküdtek, melyek közül azonban csak kettő volt megmenthető. A neolit telep déli, összefüggő objektum-együttese a maga hat hektáros felületével teljes mértékben feltárható volt az ásatás során. Hasonló korú leletekre esetleg a vasúttól északra számíthatunk majd.

A középső neolitikum végétől a középső rézkor elejéig a patakpartnak ezen a szakaszán nem telepedett meg ember. Ez az első megtelepedési hiátus a lengyeli kultúra teljes időszakát felöleli, beleértve a kialakulási folyamatot is.

A neolitikus teleptől kelet-északkeleti irányban feküdt a középső rézkori Ludanice kultúra lelőhelye. Ennek legjelentősebb reprezentánsa az a feltárási terület északi szélén húzódó körülbelül 220 méter átmérőjű, átlagosan 130 centiméter mély és 200 centiméter széles, függőleges falú és lapos aljú (!) árok, (6. kép) amelynek a déli részét, talán éppen a felét sikerült az ásatás során regisztrálnunk. Az árok, amennyiben északi oldalán is olyan szabályos vonalban haladt, mint délen, akkor egy lekerekített sarkú téglalap alakú, hatalmas ca. öt hektáros területet fogott körül. Körbe futó vonalát a megfigyelt illetve feltárt szakaszon nyolc, szabálytalan távolságokban jelentkező átjáró, földhíd szakítja meg. Ezek közelében egyetlen esetben sem sikerült azonban bármiféle kapuszerkezetre utaló nyomot, például cölöplyukakat találnunk, ami azt bizonyítja, hogy az árok által körülölelt terület folytonosan nyitva állt, az árok csak szimbolikusan védte a belső teret. Az árkot egykor minden bizonnyal a kitermelt földből emelt sánc is kísérte, amelynek nyomát a folytonos erózió és az intenzív modernkori talajművelés következtében már nem találtuk meg. Az említett területet belsejében, a későbbi korok (boleraízi csoport, kora bronzkor, Ár-

5. kép: Őstulokszarv neolit kultuszgödörben

Fig. 5: An aurochs horn in a Neolithic cultic pit

earthed in 2003 (HORVÁTH 2004, 157) suggest that the larger houses were used in the Notenkopf period, and smaller ones in the Zseliz period. Only a few analogues to the Kőérberek houses can be found from excavations, which were mostly conducted on small surfaces. The small building unearthed in a settlement of the same period at Šturovo also came from the youngest settlement phase (horizon VIII). J. Pavúk grouped it with the classical (IIa) phase of the Zseliz culture (PAVÚK 1994, 217–218). Another special feature was a shallow round pit in which two huge aurochs horns were lying arranged to form a, more-or-less, regular circle (Fig. 5). This feature stood apart from the coherent Neolithic settlement features. The majority of the immense eperiodmic material was well and excellently preserved. From the Notenkopf period came black ceramics with shiny surfaces from the added graphitic material, while from the Zseliz period the well-fired ceramics decorated with red-and yellow painting between incised patterns deserve attention. Two Neolithic burials were also uncovered in the settlement or rather at its western

6. kép: A rézkori árok egyik metszete

Fig. 6: A cross-section of a ditch from the Copper Age

pád-kor) leletein kívül a Ludanice-kultúra nagyszámú gödrét tártuk fel. Ezek az objektumok, bár számos kisebb formai eltérést is mutattak, betöltésük és leleteik (a gödör aljára helyezett, többnyire tudatosan összetört edények, őrlőkövek, égetésnyomok, obszidián pengék és szinte minden esetben a gödörbe szánt szándékkal helyezett, nagy mennyiségű esigaház) alapján kultikus gödrök voltak. (7. kép) Az árok által határolt területen sem profánnak nevezhető gödröt, sem lakóépület nyomát nem találtuk. A korszak ilyen jellegű településnyomai az Árpád-kori templomtól délkeletre feküdtek egy meglehetősen kis területen. Megjegyzendő, hogy középső rézkori kultuszgödrök ezen a területen is voltak, sőt feltártunk ilyeneket az ásatási terület délkeleti sarkában is, több száz méternyire, délkeletre. Az egykorú objektumok szóródása a feldolgozottság mai szintjén még nem magyarázható. Kiemelkedő jelentőségű, hogy az árkon belüli kultuszgödrök között olyan objektumok is voltak, amelyekben a Ludanice kultúrával egykorú, de a Kárpát-medencén

edge. The graves contained very poorly preserved human bones and vessels. In one of the graves lay fragments of seven or eight vessels, of which only two could be rescued. The southern coherent feature complex of the Neolithic settlement could be entirely unearthed over a surface of six hectares. Finds from the same period can be expected north of the railway as well.

People avoided this side of the stream from the end of the Middle Neolithic to the beginning of the Middle Copper Age. This first settlement hiatus embraces the entire length of the Lengyel culture including the initial phase of its evolution.

A site of the Middle Copper Age Ludanice culture lay in an east–northeast direction from the Neolithic settlement. The most significant representative of the culture is a circular ditch running along the northern edge of the excavation territory (Fig. 6). It had a diameter of 220 m, a depth of 130 cm and a width measuring 200 cm. It had vertical walls and a flat bottom (!). We could document perhaps half of its

kívül élt kultúrák leletei feküdtek. Ez jelentősen növeli az árokkal körülvett terület jelentőségét. Az objektumegyüttes párhuzamát Kárpát-medencei kortárs kultúrából nem ismerjük. Kiemelendő még két további objektum, melyek az árkon kívüli felületen, a középkori temető területén kerültek feltárára. Mindkét esetben részben szabályosan eltemetett, részben a gödörbe bedobott halottakat illetve emberi testrészeket találtunk ludanicei kerámia és jelentős mennyiségű égett házfaltöredék társaságában. (8. kép) A felszínen épületek nyomai nem voltak megfigyelhetők. A ludanicei edények az előzetes vizsgálat alapján teljes egészében megfeleltek a Budapest környékéről eddig ismert kerámialeleteknek. (VIRÁG 1996; VIRÁG 2002; VIRÁG 2003; HORVÁTH 2003) A kőérberki középső rézkori telep a Ludanice-kultúra első, minden bizonnyal teljes mértékben feltárt lelőhelye Magyarországon.

A Ludanice- és a badeni kultúrák közötti viszonylag rövid időszakot a tűzdelt barázdás kerámia kultúrája képviseli lelő-

southern part. The ditch, if it followed the same regular line in the northern part as in the southern one, enclosed a huge oblong-shaped territory of ca. five hectares. Eight irregularly distributed gateways or earthen bridges break the line of the ditch in the observed and uncovered area. We could not find any trace of a gate, be it only a posthole, which demonstrates that the territory enclosed by the ditch was permanently open and the ditch offered only symbolic protection to the interior. A rampart made from the earth of the ditch must have run along the ditch, the traces of which have been obliterated by constant erosion and intensive agricultural activity. Inside the area described above there were many pits of the Ludanice culture beside the finds of later periods (Boleráz group, Early Bronze Age, Árpá-dian period). These features represent cultic pits based on their fill and finds (vessels that were mostly intentionally broken and placed on the bottom of the pit, querns, traces of burning, obsidian blades and nearly always a large number

7. kép: Szájával lefelé fordított rézkori edény az egyik kultuszgödörben
Fig. 7: A Copper Age vessel turned with the mouth downward in one of the cultic pits

8. kép: Emberáldozat
maradványai egy rézkori
gödörben

Fig. 8: The remains of
a human offering in a
Copper Age pit

helyünkön. A kis számú, sekély objektum területünk délkeleti részén, a Kő-ér-patak partján került feltárássra. Jellegzetes díszített és durvított felületű edénytöredékeik a kultúra kifejezett fázisát képviselik, de a restaurálás és feldolgozás előtt egyelőre ennél többet nem állapíthatunk meg róluk. Ettől a területtől keletre, mintegy kétszáz méternyire, egy kis területi hiátussal tártuk fel a tűzdelt barázdás kerámiához kronológiailag közvetlenül kapcsolódó protobolerázi időszak objektumait. Ezek már a Balatoni úttól közvetlenül nyugatra, de szintén a patak közelében feküdtek. A szokásos gazdag hulladékgödörök mellett feltártunk egy többszörösen megújított külső kemencét is ebből a korból, amely egy nagyobb gödörkomplexum legalján épült. A mészbetéttel kiemelt, kimetszett díszek és a kevés tűzdelt barázdás technikájú edény alapján a kis teleprészlet a protobolerázi fázis korai szakaszához tartozhat. (KALICZ 1991; KALICZ 2001; HORVÁTH 1991; HORVÁTH 1993; HORVÁTH 2001) Mindezek alapján lelőhelyünkön a tűzdelt barázdás és a protobolerázi fázis telepei között tel-

of snail shells intentionally placed in the pits) even though they displayed minor morphological divergences (Fig. 7). Neither pits used in daily life nor dwellings could be found in the area enclosed by the ditch. The settlement features of the period lay southeast of a church from the Árpáadian Period on a relatively small surface. It should be added that there were cultic pits from the Middle Copper Age in this region as well and similar ones were also uncovered in the southeastern corner of the excavation territory hundreds of metres to the southeast. The distribution of the contemporary features cannot yet be interpreted at the present stage of analysis. It is of extreme importance that there were features among the cultic pits within the ditch that contained the finds of archaeological cultures contemporary to the Ludanice culture but living outside the Carpathian Basin. This significantly increases the importance of the territory enclosed by the ditch. We do not know any analogue to the feature complex from other contemporary cultures of the Car-

jes kontinuitást feltételezünk. Ugyanakkor a Ludanice és a tűzdelt barázdás kerámia kultúrája között itt sem találtunk bizonyítékot a két korszak folyamatosságára, ez pedig megerősíteni látszik azt a korábbi feltételezésünket, hogy a nagy kulturális váltás és törés a Kárpát-medencén belül a középső rézkor korai és késői szakasza között történt meg és, hogy a badeni fejlődés kezdeteit innentől a tűzdelt barázdás kerámia és a hunyadihalmi kultúra horizontjától számíthatjuk. A protobolerázi település mérete az objektumok alapján nagyon nehezen határozható meg. A kiásott terület környékén nem minden esetben tudtunk teljes feltárást végezni, pedig a patakhoz közel eső részen elképzelhetőek további objektumok is ebből a korból. Nem kizárt az sem, hogy a középső rézkor végi falu a Balatoni úttól keletre is folytatódott, ahol az ottani építkezéseket nem előzte meg leletmentés. A protobolerázi fázis vagy horizont lelőhelyeit és leletanyagát sokáig nem ismerte a magyar őskorkutatás. Annak felismerése és első leírása Kalicz Nándor munkájaként született meg. (KALICZ 1985) Az egész országban és ezen belül Budapesten is egyre szaporodó protobolerázi lelőhelyek arra utalnak, hogy a késő rézkor bevezető szakaszában nagyobb népsűrűséggel kell számolnunk a Kárpát-medence területén, mint ahogy azt korábban gondolta a kutatás. Ez a különböző kultúrák összeolvadásából keletkező új kulturális egység tájegységenként más és más alapokból jött létre, jelentős külső – mai tudásunk szerint főként déli és keleti – hatásokra. Kialakulása és jellege az egykori Ludanice-kultúra területén még fehér foltnak számít az őskorkutatáson belül, ez pedig különös fontosságot kölcsönöz a Budapest környéki településeinek, így a kőérberki lelőhelynek is.

pathian Basin. Two more features are of special importance. They were recovered outside the ditch in the territory of the medieval cemetery. Both contained normally buried individuals and bodies and body parts thrown into the pit together with the ceramics of the Ludanice culture as well as a large number of burnt wall fragments of houses (Fig. 8). No traces of buildings could be observed on the surface. The vessels of the Ludanice culture perfectly matched the eperiodmic finds uncovered so far in the region of Budapest according to the preliminary analysis. (VIRÁG 1996, VIRÁG 2002, VIRÁG 2003, HORVÁTH 2003) The Copper Age settlement at Kőérberk is most probably the first, entirely unearthed site of the Ludanice culture in Hungary.

The Stab-and-Drag Pottery culture represents a relatively short period between the Ludanice and the Baden cultures at this site. A few and shallow features were uncovered in the southeastern part of the area on the bank of the Kő-ér stream. The characteristic shards with ornamented and roughened surfaces represent the evolved phase of the culture and this is all we can say until the the restoration and the analysis is finished. About two hundred metres east of this territory, the features from the Proto-Boleráz period were uncovered after a narrow empty zone, which is chronologically directly linked to the Stab-and-Drag Pottery culture. They lay directly west of the road to the Balaton yet also near the stream. Beside the rich refuse pits, the common finds of the period, a repeatedly renewed outdoor oven was also unearthed at the bottom of the largest pit complex of the period. The occurrence of ornaments excised on the surface and emphasised with lime

Kronológiailag folyamatosan, bár területileg távol folytatódott a megtelepülés a kőérberki dűlőben a bolerázi kultúra klasszikus fázisában. Történetileg és régészetileg egyaránt rendkívül jelentős, hogy a Ludanice-kultúrájánál említett hatalmas őskori árok betöltésében, annak felső 30 centiméterében számos, a késő rézkor elejére datálható cseréptöredéket találtunk. A középső rézkori, az árok legalját kitöltő szint és a bolerázi réteg között, lassú feltöltődésre utaló, vastag, homogén, szürkésbarna betöltés húzódott, amelyben nem találtunk leleteket. Eszerint az árok még a bolerázi időszakban is nyitva volt, a felső rétege – pontos mélységét a humuszolás miatt soha nem fogjuk megismerni – csak ekkor töltődött fel. Az árkon belül három jelentős objektumot találtunk ebből a korszakból. Az egyik egy gödörbe épített, de még az őskor folyamán szétvert tűzhely, amelynek romjai alatt egy rézbalta agyag öntőformájának felét találtuk meg. A másik, ennél nagyobb gödör szintén égett maradványokkal volt tele, bár fémművességre utaló bizonyítékokat itt nem találtunk. A kis területen elhelyezkedő objektumok és a hagyományos gödrök hiánya kérdésessé teszi, hogy a bolerázi csoport ezen lelőhelyét tekinthetjük-e lakóhelynek, vagy inkább kisebb, ma még nem lokalizálható, közeli településen kívül eső műhelyről van-e szó.

Az őskori korszakok sora a kora bronzkori makói kultúra időszakával folytatódik. A feltáráson előkerült kora bronzkori teleprészlet 150 objektumával – szemben a makói kultúra eddig feltárt, nagynak számító 20–30 gödörből álló településével (BONDÁR 1995; CSÁNYI 1996; SZATHMÁRI 1999) – a legnagyobb kiterjedésű feltárt makói telep. A lelőhely egyetlen korszaka, amely a feltáras teljes

encrustation and the few representatives of the stab-and-drag technique show that they must be associated with the small settlement fragment containing an early phase of the Proto-Boleráz period (KALICZ 1991, KALICZ 2001, HORVÁTH 1991, HORVÁTH 1993, HORVÁTH 2001). This suggests continuity between the settlements of the Stab-and-Drag and the Proto-Boleráz phases. At the same time, we did not find any hint at continuity between the Ludanice and the Stab-and-Drag cultures, which seems to support our idea that a great cultural change and break happened in the Carpathian Basin between the early and the late phases of the Middle Copper Age and that the beginning of the so-called Baden evolution may be counted from here, from the horizon of the Stab-and-Drag pottery and the Hunyadihalom culture. The extent of the Proto-Boleráz settlement is difficult to determine from the features. We could not always complete the excavation around the unearthened territory although further features from this period can be expected near the stream. It is also possible that the village from the end of the Middle Copper Age continues east of the road to the Balaton, where the construction work was not preceded by archaeological rescue excavations. For a long time, the sites and finds of the Proto-Boleráz phase or horizon were unknown in Hungarian prehistoric research. Nándor Kalicz identified and described it (KALICZ 1985). The increasing number of Proto-Boleráz sites in Budapest and in the entire country implies that a larger population density can be supposed in the Carpathian Basin in the initial phase of the Late Cooper Age than had been previously thought. This new cultural

területén megtalálható volt, bár nem egyenlő intenzitással. Habár a korszakok le-
lőhelyen belüli elterjedési térképe a lelet-
anyag feldolgozatlansága miatt még nem
készülhetett el, már így is látszik, hogy a
gödrök nagyobb csoportokban fekszenek,
így rajzolva ki az egyes településgóccokat.
Az ásatás során kizárólag gödröket talál-
tunk, a házak cölöpei talán nem érték el
az egykori humusz alját, így a gépi föld-
munka során megsemmisültek, pedig a
gödrökben előkerült nagymennyiségű
égett házfaltapaszt-töredék földfelszínre
épített, cölöp- vagy deszkaszerkezetű
házakra utal. A gödrök hengerek,
vagy méhkas alakúak voltak. Ez utóbbi
csoportból kiemelkednek azok az objek-
tumok, melyeknek az aljára kúpalakban
több-kevesebb sárga agyagot halmoztak
fel. (9. kép) Ezek alatt nem egy esetben
kisebb állatesontokat, vagy kevés kerámiát
találtunk, de gyakran üresnek bizonyultak
ezek a rétegek. Ugyancsak méhkas formá-
júak voltak, de legtöbbször az említett
'kúp' nélkül, azok a gödrök, amelyeket
különleges összetételűk – rétegzett, nagy
mennyiségű hamu, a hamuban talált
égett edényserepek és/vagy állatesontok,
a gödör aljára helyezett egész edények,
időnként őrlőkövek – alapján kultikus ob-
jektumoknak tarthatunk. Megjegyzendő,
hogy ezek nagy része a rézkori árkon be-
lül feküdt és hogy azok jelentős méretük
ellenére sem bolygatták soha a sokszor
közvetlenül közelükben fekvő középső
rézkori áldozógödröket. A kora bronzkori
objektumok rendszertelen elhelyezkedése
miatt nem kizárt, hogy a még feltárandó
területen további településgóccok kerülnek
majd elő ebből a korból.

A telep kerámiaanyagának elsődleges
vizsgálata alapján megállapítható, hogy a
kerámiaanyagban egyaránt megvannak a

unity evolved on significant foreign, as far
as we know mainly southern and eastern
effects, from the amalgamation of various
cultures, existing on diverse foundations
in individual geographical units. Its devel-
opment and features are as yet unknown
on the territory of the former Ludanice
culture, which lends a special importance
to the settlements around Budapest,
among them the one at Kőérberék.

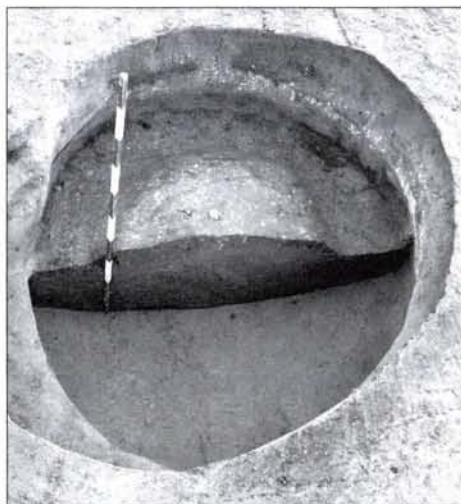
The new settlement from the classi-
cal phase of the Boleráz culture followed
chronologically without a break although
somewhat farther away in the Kőérberék
site. The fact that numerous shards from
the beginning of the Late Copper Age
were uncovered in the upper 30 cm of
the fill of the huge prehistoric ditch men-
tioned in connection with the Ludanice
culture is especially important both from
a historical and an archaeological point of
view. A thick, homogenous, greyish brown
fill lay between the lowermost level at the
bottom of the ditch from the Middle Cop-
per Age and the Boleráz level, which at-
tests to slow deposition. This layer did not
contain finds. Accordingly, the ditch was
still open in the Boleráz phase and the
uppermost layer, the exact thickness of
which cannot be estimated because of the
mechanical removal of the humus, filled
in only in this period. Three important
features were uncovered from this period
in the area enclosed by the ditch. One
was a hearth in a pit, which was already
destroyed in prehistoric times. Half of a
clay mould for a copper axe was found
under its ruins. The second one was a
larger pit, also filled in with burnt remains,
although no evidence of metallurgy could
be found here. The features clustered in a
small area and the lack of traditional pits
suggests that Boleráz group site may have

makói kultúra (KALICZ 1968; KALICZ 1984) és a Somogyvár-Vinkovci-kultúra (BÓNA 1965; DIMITRIJEVIČ 1982; BONDÁR 1995) jellegzetes kerámiaformái (belső díszes talpas tálak, amforák, fazekak, füles korsók, tálak), ezek mellett a telep néhány gödrében harangedény-töredékek is előkerültek. A Somogyvár-Vinkovci-kultúra és a Harangedény-Csepel-csoport párhuzamosságát Kalicz-Schreiber Rózsa bizonyította (KALICZ-SCHREIBER 1976), aki ez utóbbi megjelenését a kora bronzkor 2a időszakra datálta. Ugyancsak erre az időszakra (a makói kultúra 1. időszakát követő korra) keltezhetők az Északnyugat-Dunántúlon előkerült Somogyvár-Vinkovci lelőhelyek. (FIGLER 1996) A kőérberki telep objektumainak többsége tehát a kora bronzkor 2 időszakra datálható, azonban az, hogy vannak-e esetleg a kora bronzkor 1 időszakába sorolható objektumok, csak a leletanyag részletes átvizsgálása után dönthető el.

Az Északkelet-Dunántúl területén, hasonlóan Északkelet-Magyarországhoz, (KOÓS 1998) a kora bronzkor 2 időszakban egyre inkább körvonalazódni látszik a makói kultúra késői időszakának (Makó 2) horizontja. A Budapest-Aranyhegyi úton előkerült sír, (KALICZ-SCHREIBER 1994) illetve a Tatán talált sír korszói (VADÁSZ-VÉKONY 1978) egyértelműen a Somogyvár-Vinkovci-kultúra edénytípusaival mutatnak párhuzamosságot, azaz a kora bronzkor 2 időszakra tartoznak. Ezen lelőhelyek sorába tartozik a kőérberki telep is. A telep a Somogyvár-Vinkovci-kultúra összetartozása miatt a Vučedol C időszakra datálható Vinkovci A kultúrával egyidős. (DIMITRIJEVIČ 1982) A Vučedol C időszak a vučedoli kultúrkör expanziójának időszaka, (VUČEDOL 49–50) az Északkelet-Dunántúlon meg-

been a settlement or a small workshop on the outskirts of a settlement of unknown location.

The next prehistoric period was that of the Makó culture. About 150 features of this fragment of an Early Bronze Age settlement have been unearthed here. If we compare it to the large settlements of 20–30 pits of the Makó culture recovered to date (BONDÁR 1995, CSÁNYI 1996; SZATHMÁRI 1999), this would seem to be the largest Makó settlement known. This was the only period at the site that could be found everywhere in the excavated territory although the density of finds varied. Although the distribution map of the various periods within the site has not yet been prepared due to lack of sufficient analysis, it seems obvious that the pits were distributed in large groups delineating individual settlement centres. Only pits were found. The posts of the houses perhaps did not reach deep enough into the the humus and were destroyed by

9. kép: Egy kora bronzkori 'kúpos'-gödör metszete
Fig. 9: The cross-section of an Early Bronze Age pit with a "cone" bottom

jelenő Somogyvár-Vinkovci edényformák a Somogyvár-Vinkovci-kultúra dél-északi összekötő szerepével magyarázható. A telepet, hasonló korú telepek radiocarbon adatai alapján a Kr. e. 2600–2200 közé datálhatjuk. (VUČEDOL 40, 45) A telep nagy mérete összefügg a korszakban zajló életmódbeli változásokkal. (REMÉNYI 2003a, 2003b)

Az előkerült kora bronzkori leletegyüttes kiemelkedő darabja az 1373. objektumban előkerült idoltöredék. Az idolnak csupán a nyaka és feje maradt meg, az arcot realiztikusan kidolgozták, a fejet pártá, vagy esetleg korona díszíti. Az idol eltér a korszak jellegzetes lapos idolkaitól, (BONDÁR 1995, 218–220) párhuzamai a Kárpát-medencéből és a környező területekről egyedül a Somogyvár-Vinkovci-kultúra börcőncei telepéről ismertek, itt két, rosszabb kidolgozású példány került elő. (BONDÁR 1995) Az idollal egy gödörből származó kerámiaanyag párhuzamait a Somogyvár-Vinkovci-kultúra lelőhelyeiről, (BÓNA 1965, DIMITRIJEVIČ 1982) így például a Börcőncéről ismerjük. (BONDÁR 1995)

A lakópark nyugati szélén, az egykori Vasvári-laktanya kerítése melletti szélső sávban egy Vátya-Koszider kori település néhány tucat gödre is napvilágot látott. A település pontos kiterjedése jelenleg nem állapítható meg, de a 8. lakótömb területén további objektumok előkerülése várható.

A feltárás során egy, a kora vaskor idejére tehető nyílt színi település maradványait is megtaláltuk, mely egy 50 méter széles és mintegy 350 méter hosszú sávban húzódott, a Kő-ér-patakot északról kísérő dombvonulat gerincevonalában. Elképzelhető, hogy e telephez tartozhattak a Nagy Margit által 1977-ben a Vasvári laktanya területén feltárt koravaskori leletek. (BTM Ad. 668–78)

the earth-moving machinery. The large number of daub fragments coming from the walls of houses suggests the existence of above-ground post or plank construction houses. The pits were cylindrical or beehive-shaped. Some of the beehive-shaped pits had bottoms where yellow clay had been heaped in a cone. (Fig 9). In a number of cases we found small animal bones or a few ceramics under them although these layers often proved empty. The pits that can be regarded as cultic features were also beehive-shaped but mostly lacked the above-mentioned "cones". They had a special composition with a large quantity of ash with burnt shards and/or animal bones in it, entire vessels and sometimes querns placed on the bottom. It must be remarked that the majority of these features lay inside the Copper Age ditch and never disturbed despite their considerable sizes, the nearby Middle Copper Age cultic pits. The unsystematic distribution of the Early Bronze Age features implies that further settlement centres are likely to be unearthed in the excavation territory.

Preliminary analysis of the ceramic material from the settlement shows that the characteristic shapes (pedestalled bowls with interior ornaments, amphorae, posts, handled jugs and bowls) of the Makó culture (KALICZ 1968, KALICZ 1984) and the Somogyvár-Vinkovci culture (BÓNA 1965, DIMITRIJEVIČ 1982, BONDÁR 1995) may all be found here. In addition, Bell-beaker fragments were also recovered from a few pits at the settlements. Rózsa Kalicz-Schreiber has demonstrated the parallel existence of the Somogyvár-Vinkovci culture and the Bell-beaker-Csepel group (KALICZ-SCHREIBER 1976), and dated the

A település objektumai között legnagyobb számban a méhkas alakú, olykor meredeken, rézsúsen szűkülő falú tárolóvermek fordultak elő; néhányuk alja és oldala vörösre égett. Külön említést érdemel a 6001. objektum, mely 2 méter oldalhosszúságú négyzetes gödörként indul, de mintegy 70 centiméter mélyen hirtelen kör alakúvá válik, méhkasszerűen kiszélesedik, fala és alja gyengén vörösre égett. (10. kép) A 4033. méhkas alakú gödörben szintén voltak égésnyomok, ám itt valószínűleg rituális okokból a gödör közepére, illetve sarkába egy-egy szépen polírozott, árkolt edényt, csücskös peremű tálat, utóbbival átellenben egy kutyakoponyát helyeztek. (11. kép) A nagyobb méretű vermekben gyakran feltöltődésük folyamán tüzeltek, mely a telep hosszabb ideig tartó fennállását bizonyítja.

Kisméretű, 2–2,5 méter oldalhosszúságú, fél méter mélységű négyszögletes házaik kettesével-hármasával, csoportosan helyezkedtek el, közöttük nagyobb üres, vagy egyéb objektumot tartalmazó 40–70 méter széles területek húzódtak. Felépítésük igen egyszerű volt: félig földbe voltak mélyítve, tartóoszlopok nyomait általában nem találtuk, így feltehetően az egykori járószintre támaszkodó tetőzettel rendelkeztek. Egy esetben (4259. objektum) azonban a két szemközti oldalfalba ívesen bemélyülő cölöpök nyomát sikerült dokumentálni. Tűzhelyet, kemencét sem tudtunk megfigyelni bennük, ám számos orsógomb, agyaghehezék a helyben végzett fonásra-szövésre utal.

Több esetben az épület használatának felhagyása után, vagy még közben a szél-árnyékos keleti és északi falába méhkas alakú gödröket vájtak, melyek betöltése élesen elválik a házak feltöltődési szintje-

10. kép: Kora vaskori égett falú tárolóverem

Fig. 10: An early Iron Age storage pit with burnt walls

appearance of the latter from Early Bronze Age phase 2a. The Somogyvár-Vinkovci sites uncovered in Northwestern Transdanubia (FIGLER 1996) can be dated from the same period (after phase 1 of the Makó culture). The majority of the features of the Kőérberék settlement can thus, be dated from phase 2 of the Early Bronze Age. The detailed analysis of the find material will be necessary to decide if there were features from phase 1 of the Early Bronze Age as well.

The horizon of the late phase of the Makó culture (Makó 2) seems to become more and more distinct in phase 2 of Early Bronze Age in the territory of Northeastern Transdanubia as well as in Northeastern Hungary (KOÓS 1998). Jugs from the graves recovered from Budapest-Aranyhegyi Road (KALICZ-SCHREIBER 1994) and in Tata (VADÁSZ-VÉKONY 1978) display an evident similarity with the vessel types of the Somogyvár-Vinkovci culture, so they belong in phase 2 of the Early Bronze Age. The Kőérberék settlement belongs among these sites. The settlement is contemporary with the

itől. (12. kép) Néhol égetőhelynek is használták a már félig feltöltődött házgödöröket, a 6826. nagyméretű, több gödörből álló tároló helyiség feltöltődése során a járószintjükhöz közeli magasságban kemencét vájtak az oldalába és a betöltésbe. Érdekes ugyanakkor, hogy szabadban álló kemencét igen kevés esetben tudtunk megfigyelni. A korszakban általánosan hiányzó földfelszíni épületek létezéséről itt sincs semmilyen információnk, az a kevés cölöplyuk, mely a területen előkerült nem köthető biztosan egyik időszakhoz sem.

A házak közötti területeken jól elkülönülve három 14–16×10–12 méter alapterületű hatalmas, adott esetben 40–50 gödörből álló komplexum feltárását is elvégeztük, melyek agyaggyerő helyek lehettek. (13. kép) Ezek a nyesett felszínen még egyseges barna kevert betöltésűnek mutatkoztak, 1–1,5 méter mélyen azonban méhkas alakú gödrökre bomlottak. Számos esetben ideiglenes tüzelőhelyet létesítettek benne, de később többnyire hulladékgödörnek használták, valamint a telepen elhullott állatok tetemeit is ide dobálták be.

A feltárt kerámiaanyag döntően a Ha C periódusra jellemző, jellegzetes típusai előfordulnak a kor ismert telepein (Sopron-Várhely: PATEK 1982) és halmos temetkezések leletei között (a közelből Százhalombatta: HOLPORT 1993; Süttő: VADÁSZ 1983).

A leggyakoribb edénytípusok a tojásdad testű, perem alatt, a nyakon elhelyezett négy-négy lapos, vagy ujjbenyomkodással tagolt fogóbütyökkel ellátott fazekak. Szinte minden gödör anyagában megtalálható az erőteljesebben, vagy enyhébben behúzott peremű táltípus. Emellett sűrűn előfordulnak az árkolt vállú, lapos, kisméretű bütykökkel díszített vállú, szélesszájú, rövid hengeres nyakú, illetve a cson-

Vinkovci A culture, which dates to the Vučedol C phase, based on its connection with the Somogyvár-Vinkovci culture (DIMITRIJEVIĆ 1982). Vučedol C phase is the time when the Vučedol cultural entity expanded, (VUČEDOL 49–50) and the Somogyvár-Vinkovci vessel types appearing in Northeast Transdanubia can be explained by the south-north mediating role of the Somogyvár-Vinkovci culture. The settlement date between 2600 and 2200 BC based on 14C dates from settlements of a similar age (VUČEDOL 40, 45). The large extent of the settlement is linked with changes in lifeways that occurred in this period (REMÉNYI 2003a, 2003b).

The most exquisite item from the Early Bronze Age finds brought to light was an idol fragment from feature no. 1373. Only the neck and the head of the idol have been preserved. The face is realistic and the head is ornamented by a headdress, perhaps a crown. The idol is different from the characteristic flat idols of the period (BONDÁR 1995, 218–220) with analogues only from the Börzönce site of the Somogyvár-Vinkovci culture, where two less elaborate items were recovered (BONDÁR 1995). The analogues to the ceramics found in the same pit can be found at sites of the Somogyvár-Vinkovci culture (BÓNA 1965, DIMITRIJEVIĆ 1982), among others at Börzönce (BONDÁR 1995).

A few dozen pits of a settlement of the Vátya-Koszider period came to light in the band along the fence of the former Vasvári barracks at the western edge of the residential district. The exact extent of the settlement cannot as yet be determined, more features can be expected on the territory of apartment block 8.

kakúpos nyakú, kihajló peremű edények. Egyes gödrök korai használatát jelzi, hogy megtalálható bennük a turbántekeretes váll-, illetve peremdísz, mely a behúzott peremű tállakkal egyetemben késő bronzkori fazekashagyományok továbbélésére utal.

A leletanyag bizonyos vonatkozásaiban tehát a Hallstatt-kultúra edényművészétének jegyeit viseli magán, ám néhány típusa gyakori az egyre jobban ismert szkíta házi kerámiának is. Mivel a Hallstatt-kultúra nyílt színi telepein használatos kerámianyagát ma még alig ismerjük, a kőérberki vaskori anyag feldolgozása sok új adatot szolgáltathat a probléma megoldásához.

Feltűnően nagy számban fordulnak elő különböző méretű és díszítésű orsógombok, nagyobb méretű agyag karikák, oldaltöredékekből kialakított orsókarikák, valamint kőből, illetve agyagból készített kisméretű, trapéz alakú, olykor bekarcolt jelekkel ellátott szövőszéknehezékek. Egy esetben földbe mélyített ház padlóján, máskor méhkas alakú verem fenekén kerültek elő példányaik. Ezek egyértelműen

The remains of a settlement from the Early Iron Age were also found. It occupied a 50 m wide and about 350 m long band on the ridge of the row of hills skirting the northern bank of the Kő-ér stream. The Early Iron Age finds that Margit Nagy unearthed on the territory of the Vasvári barracks in 1977 probably belonged to this settlement (BTM Ad. 668–78).

The most numerous features from the settlement were the beehive-shaped storage pits sometimes with steeply narrowing walls. The bottom and the sides of a few pits were burned to a red colour. Feature no. 6001 deserves special attention. It started as a quadrangular pit with the sides measuring 2 m. At a depth of about 70 cm it suddenly became round and widened into a beehive shape. The walls and the bottom burned to a red colour (Fig. 10). Traces of burning could also be observed in beehive-shaped pit no. 4033, however, a finely polished channelled vessel and a bowl with a spouted rim were placed into the centre and the corners of the pit and a dog skull was laid facing the

11. kép: Áldozati gödör a Hallstatt-kultúra időszakából

Fig. 11: A cultic pit from the period of the Hallstatt culture

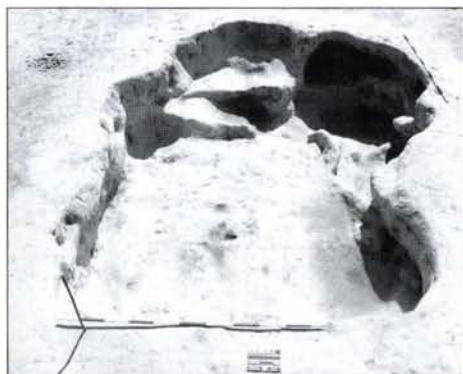
bizonyítják a helyi szövés meglétét, melyet valószínűleg minden egyes portán űztek. Igen kisszámú vastárgyat találtunk a telepen, bronz, vagy vASFeldolgozásra utaló jelenségeket pedig egyelőre nem tudtunk dokumentálni.

A feltárt koravaskori teleprészlet jelentősége abban rejlik, hogy a magyar kutatás az erődített telepek és halomsírmézők mellett egyelőre még alig ismeri a Hallstatt-kultúra horizontális településeit. A lelőhely feldolgozásával nem csupán a gazdag telepkerámia repertoárját, a telep és a korszak háziiparát, gazdálkodásmódját ismerhetjük meg. A kutatott terület nagyságából kifolyólag olyan település-szerkezeti információkat is nyerhetünk, mely egy ilyen laza, szórt szerkezetű telep esetében óriási jelentőséggel bír.

A lelőhely a késő vaskor időszakában is aktív, ugyanis mintegy 20 gödör a késő kelta időszakra datálható kerámiaanyagot szolgáltatott. Az objektumok igen nagy szóródással három kisebb csoportban jelentkeztek a feltárási terület középső és nyugati területén. Megjegyzendő, hogy a még fel nem tárt három nyugati lakótömb területén nem kizárt összefüggő kelta telepjelenségek előkerülése sem.

Szórványos római kori leletek Árpád-kori és avar objektumokban is előkerültek. Középkori objektumokban sigillata-töredékeket, illetve a lelőhely nyugati részén egy 10. századi ház (6581. objektum), betöltésében Silvanus-oltárt találtunk (14. kép).

Az ásatási terület nyugati felén későa- var telep részletét tártuk fel. Az idei év során a telep pontos kiterjedését minden irányból nem sikerült lehatárolni, de az objektumok intenzitása alapján úgy tűnik, hogy a lelőhely északnyugati szélét megtaláltuk és valószínű, hogy délkeleti

12. kép: Kora vaskori földbe mélyített épület

Fig. 12: An Early Iron Age semi-subterranean house

bowl, probably as part of a ritual (Fig. 11). Fires were lit in the larger pits as they were filled showing the long duration of the settlement.

The small, quadrangular houses with wall lengths of 1–2.5 m, extended into the earth to a depth of half a metre. They were distributed in groups of two or three. Between these groups, large, 40–70 m wide zones were left empty or occupied by other features. The houses had a simple structure and were semi-subterranean. Usually no traces of posts could be found, so the roofs probably rested on the ground. In a single case (feature no. 4259), however, traces of posts aligned in an arch into the two facing walls could be observed. These houses were without hearths or ovens, while numerous spindle whorls and clay weights indicated that weaving and spinning was done in the house.

In a number of cases, beehive-shaped pits were dug into the eastern and northern walls of the buildings where they were protected from the wind, either after the abandonment of the house or while it was still occupied. The fill of these pits differs sharply from the fill levels of the houses (Fig. 12). The half-filled pits of houses

13. kép: Kora vaskori
gödörkomplexum
Fig. 13: An Early Iron Age pit
complex

irányban is lezártnak tekinthetjük. Nagy a valószínűsége tehát, hogy a jövő év során a teljes telep feltárására lehetőségünk nyílik. Lelőhelyünk azon túl, hogy a pár évtizede megkezdődött telepkutatásokhoz nyújt újabb eredményeket, a 9–10. század régészeti és történeti kérdéseit is érinti. A telep területén ugyanis 10. századi objektumok is kerültek elő, és nem egy esetben szuperpozíciót is meg tudtunk figyelni a késő avar és a 10. századi objektumok között. A 9–10. század településtörténeti változásaival kapcsolatos megfigyeléseket is tehettünk: az ásatás eddigi eredményei azt mutatják, hogy az avar objektumok nagyjából egyenlő arányban fordultak elő a laposabb és a magasabb fekvésű területeken. Ellentétben a 10. századi objektumokkal, melyek a kizárólag a magasabb dombtetőn kerültek elő.

Közel 200 objektum sorolható az avar korba, számos gödört, árkot, házat tártunk fel. A házak viszonylag kis méretűek, átlagosan $3-4 \times 2-3$ métereseek voltak, a telepen belül rendszertelenül helyezkedtek el. Előfordult, hogy közvetlenül egymás

were sometimes used as fireplaces. Close to the contemporary ground level, an oven was dug into the side and the fill of a large storage space composed of a group of pits (feature no. 6826). It is interesting, at the same time, that only a few outdoor ovens came to light. We do not have any information on above-ground buildings, which were commonly missing in the period. The few postholes that were discovered in the area are not associated with either of the periods.

Three huge complexes of 40–50 pits were unearthed between the houses on surfaces measuring $14-16 \times 10-12$ m. these may have been clay extraction pits (Fig. 13). They appeared on the surface as a uniform brown discolouration, and they were separated into distinct beehive-shaped pits only at a depth of 1–1.5 m. In many cases temporary fire places were established in them, while later they were used as refuse pits and the bodies of dead animals were thrown into them.

The majority of the ceramics is characteristic of the Ha C period, the character-

mellett álltak, máskor pedig a köztük lévő távolság elérte a 30 métert is. Kivétel nélkül egyosztatúak, négyszögletesek és félig földbemélyítettek. Kevés esetben találtuk meg a házban belül a tetőszerkezetet tartó oszlopok nyomát, a tetőzet feltehetően a földfelszínre támaszkodhatott. Tapasztott padlót, bejáratra utaló nyomot nem találtunk. Minden házban volt kemence, az legtöbbször a délkeleti sarokban állt. Két típus fordult elő, az épített kőkemence és a ház oldalfalába bevált, igen kis méretű tűzhely, tapasztásuk nem volt.

Számos, az avar telepekre jellemző rövidebb és hosszabb árokszakaszt figyeltünk meg. Közülük a legnagyobb egy széles, több ágú árokrendszer, mely a telepet teljesen északnyugat–délkelet irányban kettészelte. Méretéből adódóan településhatároló funkciót is tulajdoníthatnánk neki, de inkább vízlevezető szerepe lehetett, hiszen mindkét oldalán találtunk avar kori objektumokat. Az eddig feltárt telepekkel ellentétben lelőhelyünkön a házakat kerítő árkokat nem sikerült megfigyelni. (BÓNA 1973, 64–65) A késő avar tele-

istic types found at settlements of the period (Sopron-Várhely: PATEK 1982) and among the finds from tumulus graves (in the region Százhalombatta: HOLPORT 1993; Süttő: VADÁSZ 1983).

Most of the vessels were pots with ovoid bodies with four flat lugs on the neck under the rim or ones segmented with finger impressions. Bowls with strongly or moderately inverted rims were found in nearly every pit. Besides vessels with grooved shoulders decorated with small knobs, wide mouths, short cylindrical necks and ones with truncated cone-shaped necks and everted rims were also common. The occurrence of the spiral channelled ornaments on the shoulder and the rim similarly to the bowls with inverted rims, which attest to the survival of Late Bronze Age pottery traditions, evidence the early utilisation of a few pits.

Certain features of the finds are characteristic of the ceramics of the Hallstatt culture, while other types frequently occur in Scythian household pottery. As we know little about the pottery that was

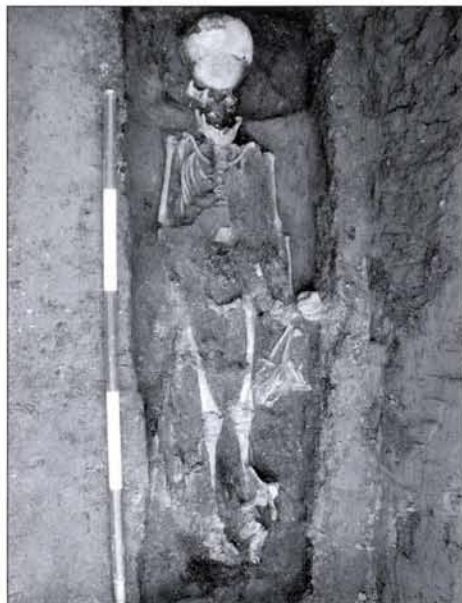
14. kép: Silvanus-oltár
Fig. 14: Silvanus altar

pen belül kevés esetben figyeltünk meg szuperpozíciót, ez inkább a késő avar–10. század vonatkozásában fordult elő.

Az előkerült leletanyag nagy részét a kerámia alkotja. Közülük a kézzel formált sütőharang töredékek, a perem belső oldalán hullámvonalköteggel díszített, kézikorongolt töredékek a 8–9. századra datálják telepünket. (BÁLINT 1991, 61)

Az avar teleprészlettől északnyugatra, a dombtetőn futó északi autóbuszút feltárása során két avar sír került elő. A sírok egymástól kis távolságra feküdtek, tájolásuk északnyugat–délkeleti. A lekerekített sarkú, függőleges falú aknasírokban, hanyatt fekvő, nyújtott csontvázas női és egy fiatal, mellékletei alapján fiú váza feküdt. A női sírban gömbös, granulációkkal díszített arany fülbevalók, orsókarika és a bal medencénél egy csontnyeles vaskés feküdt. A gyermek sírjában a koponya mellett szintén arany nagygömbös fülbevalópárt találtunk. Dereánál igen rossz állapotú bronz lemezes veretkből álló övgarnitúra feküdt. A test mellé ételmellékletet helyeztek. (15. kép) Mindkét sírnál koporsóra utaló nyomokat figyeltünk meg. Az ívét jelző elszíneződés mellett, a fej-láb felőli rövidebb oldalon található viszonylag szélesebb mélyedések is a koporsó formáját jelzik. A leletek alapján a 7. század utolsó harmadára keltezhetjük a sírokat. (GARAM 1993, 26, 29. t. 10.) Sajnos az idén csak a két fenti sír feltárására volt lehetőségünk, így arról jelenleg nincs fogalmunk, hogy van-e és ha igen, akkor mekkora lehet a temető. A 2005-ös ásatás feladata lesz ennek, továbbá a teleprész és a sírok közötti kapcsolat és a telep szerkezetének tisztázása.

A terület északnyugati részén, a dombtetőn, az avar kori objektumok mellett több, a leletanyag alapján 10. századi,

15. kép: Fiatal avar fiú sírja

Fig. 15: The grave of a young Avar boy

used in the open-air settlements of the Hallstatt culture, the analysis of the Iron Age material of the Kőérberek site can provide much new data in this respect.

An astonishingly large number of spindle whorls of diverse sizes and ornaments, large clay rings, spindle whorls made of pottery shards, and small, trapezoid loom weights with incised signs were found. They were found on the floor of a semi-subterranean house in one case, in other cases they lay on the bottoms of the beehive-shaped pits. They clearly show that weaving was probably practised in every household. Very few iron objects were recovered in the settlement and we could not document phenomena that attested to bronze or iron metallurgy.

The significance of the unearthed Early Iron Age settlement fragment lies in the fact that horizontal settlements are barely known in Hungary beside the fortified

négyzetes alapterületű földbemélyített lakóház került elő, sarkában kőkemencével. A területen valószínűleg pár száz évvel később is látszódhattak a mélyedések, hiszen több helyen megfigyeltük, hogy a 10. századi házakba, később, feltehetően az Árpád-korban kemencéket ástak bele. Az előkerült 11 ház átlagos mérete 3×3 méter. Jelenlegi mélységük az altalajtól mérve 70 centiméter. Többjükben megtalálható volt a két szemben lévő oldalon a cölöpök helye. A ház sarkában minden esetben kövekből megépített kőkemencét találtunk, gyakran épen, de néhány esetben csak a szétszórt kövek maradtak meg. Kitapasztott platniréteget egyetlen esetben sem tudtunk megfigyelni, mindig csak a tüzelés során vékonyabban–vastagabban átégett altalajt találtuk meg. Felébe, negyedébe tört malomköveket előszeretettel építettek bele a kemencékbe. Érdekes háznak számított a 4082. számú objektum. (16. kép) A négyzetes gödör északi és déli falának közepénél a falba mélyedve találtuk meg az egykori cölöpök helyét, északkeleti sarkában pedig egy összedőlt kőkemencét, valamint annak szájától 1 méter hosszúságban déli irányba lefutó kősort. Valószínűsíthetjük, hogy elrekesztő funkciója volt. A ház felhagyása után északnyugati sarkába kemencét vág-tak. A 10. századi objektumok még csak kis számban jelentkeztek, és csak a domb tetején. 2005 folyamán lehetőség nyílik a település déli részét is megtalálnunk, jelenleg a leletanyag rendszerezése, restaurálása és feldolgozása folyik.

Ásatási területünkől légvonalban néhány száz méterre, a Tétényi – fennsík peremén, a Balatoni út mellett tárta fel H. Gyürky Katalin 1981 és 1989 között a kánai apátság romjait. Munkáiban több helyen is leírja, hogy a közelben lenni kell

settlements and the tumulus graves. With the analysis of the find material we can get information about the rich ceramics used in settlements, the crafts practised at such settlements and in the period and also something about the economy. From the large extent of the investigated territory much can be learned about the structure of settlements, which may have immense importance in the case of a settlement with such a loosely scattered structure.

The site was occupied in the Late Iron Age as well, since about 20 pits yielded eperiodmic material from the Late Celtic period. The features appeared in three small groups displaying a large dispersion in the central and the western part of the excavated territory. It should be added that coherent Celtic settlement phenomena may occur on the territory of the three western apartment blocks, which have not yet been unearthed.

Scattered finds from the Roman period occurred in Avar features and ones from the Árpadian Period. Samian ware fragments were found in medieval features and a Silvanus altar (Fig. 14) was unearthed in the fill of a house from the 10th century (feature no. 6581) in the western part of the site.

The segment of a Late Avar settlement was unearthed in the western part of the site. This year, it did not prove possible to locate the edges of the settlement in all directions. It seems from the density of features found on the northwest edge of the settlement as well as probably on its southeast edge. Thus, it is very likely that the entire settlement will be uncovered next year. This site has yielded new data for the settlement research started a few decades ago and also sheds light on the archaeological and historical problems of

16. kép: 10. századi földbe mélyített ház

Fig. 16: A semi-subterranean house from the 10th century

egy Árpád-kori falunak. (H. GYÜRKY 1996, 21) A faluról oklevelekben közvetett bizonyíték olvasható. 1325-ben Nevegy falu határleírásánál említik először Kána falut, 1361-ben a kánai határban található szőlőkről olvashatunk, 1405-ből Jacobus tétényi lakosról, 1412-ből pedig egy óbudai apácáról, akik a korábbi kutatók szerint Kánáról származtak. (H. GYÜRKY 1996, 17)

A 15 hónapos kutatómunka során kiderült, hogy az Árpád-kori falu 15–16 hektár nagyságú. Délen a patak volt a középkorban is a határoló elem, nyugaton megtaláltuk az utolsó Árpád-kori objektumokat, északon a területet vágja a vasút, ezért ezen az oldalon nem határozható meg a település széle, a keleti oldalon valószínűsíthetjük, hogy csak kis rész esett a feltárási határokon kívülre. Az Árpád-kori sírok, házak, gödrök, kemencék száma meghaladja a háromezretet.

2004-ben sikerült feltárni a falu plébánia templomát. (17. kép) Építése a templom elhelyezkedéséből, a kőfaragványokból, alaprajzából valamint az építési szintről előkerülő II. Béla (1131–1141)

the 9th–10th centuries. Features from the 10th century were also found within the area of the settlement. There were even a few superpositions between the features from the Late Avar period and the 10th century. Observations were made regarding historical changes on the settlement level in the 9th–10th centuries. Excavations results suggest that Avar features occur in approximately the same proportion in flat areas as on higher elevations in contrast to features from the 10th century, which were found only on higher hill-tops.

Nearly 200 features can be assigned to the Avar period. Numerous pits, ditches and houses were uncovered. The houses were relatively small, measuring 3–4 × 2–3 m on average, and were unevenly distributed within the settlement. Some stood side by side, while other houses could have up to 30 m between them. They were all single room, rectangular semi-subterranean houses. Traces of the posts that supported the roof were found only in a few cases. The roofs probably rested on the ground. Neither plastered

ezüst pénze alapján a 12. század közepére tehető. A 10 méter hosszú, 6 méter széles félköríves szentélyzáródású templomból a legalsó felmenő kváder kősor maradt meg. A templomtól nyugatra, a nyugati fallal párhuzamosan hasonló szerkezetű fal került elő. Felmerült, hogy a későbbi templom nyugati karzatalapozása lenne, de a szintadatok vizsgálata után valószínűbbnek látszik, hogy az első periódus tornyához tartozott. A 13. század elején a templomot 7 méterrel nyugat felé megtoldták. A templom építészeti elemeinek vizsgálatát Győző Eszter művészettörténész végzi. A falakon belül és kívül kisebb nagyobb gödrök kerültek elő, bennük néhány jellegtelen középkori kerámián kívül nagy mennyiségű megmunkált kő, és építészeti elem volt. A gödrök funkciója egyelőre kérdéses, elképzelhetőnek tartjuk azonban, hogy a falu elpusztulása, és az épület felhagyása után, rablógödröket ástak a falak mellé.

A templom körül 1078 sír került elő 2–3 rétegben. Ebből közel négyszáz falazott sír. (18. kép) A sírgödröt kibélelő kövek

floors nor traces of an entrance were identified. Each house had an oven, usually located in the southeast corner. Two types were identified; a constructed stone oven and a very small hearth cut into the wall of the house. Neither type was plastered.

Numerous ditch fragments of various lengths were found, characteristic of Avar settlements. The largest, broad ditch system with several branches intersected the entire settlement in a northwest–southeast direction. Given its size, it may have marked the border of the settlement although it rather seems to have functioned as a drain since Avar features were found on both sides of the ditch. As opposed to settlements unearthed so far, here we could not observe ditches around the houses (BÓNA 1973, 64–65). Superpositions rarely occurred at the Late Avar settlement. The ones that were observed included features from the Late Avar period and the 10th century.

The majority of the finds were ceramic shards. The baking bell fragments and the fragments of vessels made on slow

17. kép: A templom és a temető feltárás közben
Fig. 17: The Kána church and the cemetery during excavation

minden esetben megmunkált mészkövek. Gyakran építészeti elemeket, oszlopokat, nyíláskereteket, építettek be a sírokba. Ezek valószínűleg a templom átépítése után történhettek. A sírgödöröket több esetben fa deszkával fedték le. A csontvázak nyújtott helyzetűek, legtöbbjüköt gyolesba tekerhették, bizonyíték rá a felugró váll és a szorosan a test mellől előkerült karesontok. A csontvázak vizsgálatát László Orsolya antropológus végzi. A sírmeléklet közül gyakori az S-végű hajkarika, ezen kívül ezüstpénzeket, néhány vas és bronzsatot, (19. kép) ezüstgyűrűt, bronz melltűt és egy csontkeresztet tártunk fel.

Az előkerült 200 földbemélyített ház átlagos nagysága 3,5×2,5 méter. Tájolásuk alapján két csoportra oszthatjuk. Több esetben megfigyelhető volt a kemence szájával szemközti oldalon egy árok, amely analógiák alapján füstelvezetésre szolgálhatott. (MOLNÁR 2001) A házakban a kemencék kialakításánál több módot figyelhattunk meg. Vagy meghagytak egy „földkockát” és abba vájták bele a kemencét, vagy a ház belső falához tapasztották, és a szabadon álló oldalát kövekkel erősítették meg. A másik esetben a kemencét a sarokba, a ház alapterületén túlnyúlva alakították ki. A kemence platniját sok esetben, négyszer-öttször, megújították.

A házakon kívül három nagyméretű mélyebb, téglalap alaprajzú Árpád-kori objektumot tártunk fel, ezekben minden esetben lejáratot is találtunk. Alapterületük háromszor-négyszer nagyobb volt, mint a házaké. Kemence nem volt bennük, tároló funkciót valószínűsíthetünk.

A szabadon álló kemencéknek 120–150 centiméter átmérőjű volt a sütőfelületük. Szájukat kövekkel erősítik meg, melyek sokszor a templomból származó kváderkövek voltak. Két teljesen épen maradt

18. kép: Falazott sír a templom körüli temetőből
Fig. 18: Walled grave from the Kána churchyard

19. kép: Árpád-kori bronz övesat
Fig. 19: A belt buckle from the Árpadian Period

20. kép: Teljes épségben megmaradt Árpád-kori kemence bontás közben

Fig. 20: Completely preserved oven from the Kána village (Árpadian period) during cleaning

21. kép: Közel 40 sarkantyú került elő a falu feltárása során

Fig. 21: Nearly 40 stirrups were found in the village

kemencét sikerült feltárnunk, (20. kép) és Bakayné Perjés Judit irányításával kiemeltük, restaurálása jelenleg folyik.

Az előkerült leletek jelenleg restaurálás alatt állnak. A falusi környezethez képest gazdagabb életmódot mutat a színes leletanyag: nagyszámú egész kerámia, az épen szemétdöörbe dobott vastárgyak (sarkantyúk, (21. kép) nyílhegyek, kardmarkolat, kasza, sarló, ásópapucs, csákány, szőlőmet-

wheels and ornamented with a bunch of wavy lines on the inside of the rim date the settlement to the AD 8th–9th centuries (BÁLINT 1991, 61).

Two Avar graves were found northwest of the Avar settlement segment during the excavation of the northern bus road on the hill-top. The graves lay a short distance from each other and had a northwest–southeast orientation. A woman lay

sző kések, patkók, kulcsok, záruk, kések), az üvegtöredékek, az előkerült 60 pénz. A régészeti leletek alapján a falu a 12. század közepén született és a 14. század folyamán hanyagták fel.

*Horváth László András – Korom Anita
– Terei György – Szilas Gábor
– Reményi László*

Irodalom/References:

BÁLINT 1991 – Bálint Cs.: Die spätawarenzeitliche Siedlung von Eperjes. *Varia-ArchHung* Budapest 1991.

BÓNA 1965 – Bóna I.: The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary I-II. *Alba Regia* 4–5 (1963–64) 17–81.

BÓNA 1973 – Bóna I.: VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban. *FontArchHung*, Budapest, 1973.

BONDÁR 1995 – Bondár M.: Early Bronze Age Settlement Pattern in South-west Transdanubia. *Antaeus* 22 (1995) 197–268.

CSÁNYI 1996 – Csányi M.: Újabb adat kelet-magyarországi kora bronzkorunkhoz. (New data to the Early Bronze Age of East Hungary.) *Tisicum* 9 (1996) 45–75.

DIMITRIJEVIČ, S. 1982 – Dimitrijevič S.: Die frühe Vinkovci-kultur und ihre Beziehungen zum Vučedoler Substrat im Lichte der Ausgrabungen in Vinkovci (1977/78). *Opuscula Archaeologica* 7 (1982) 7–36.

FIGLER 1996 – Figler A.: Adatok Győr környékének bronzkorához. *PáMÉ* 6 (1996) 21–38.

GARAM 1993 – Garam É.: Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und

extended on her back and a young man, a boy based on his grave goods, lay in grave pits with rounded corners and vertical walls. Gold globular earrings decorated with granulation, a spindle whorl and an iron knife with a bone handle by the left pelvis were found in the woman's grave. In the grave of the child was another pair of gold earrings with large globules found by the skull. A poorly preserved belt set of bronze plaque mounts lay at the waist. Food was placed beside the body (Fig. 15). Traces of coffins were noted in both graves. Beside the discolouration that marked their arched sides, the relatively wide depressions at the shorter sides of the graves at the feet and skulls also indicated the shape of the coffins. The finds date the graves from the last third of the AD 7th century (GARAM 1993, 26, Pl. 29, 10). Regrettably, only these two graves could be unearthed this year, so it remains unclear whether these graves belonged to a cemetery there and, if so, how large it may have been. It will be the task of the 2005 excavations to answer this question and to clarify the connection between the settlement segment, the settlement structure and the graves.

A number of semi-subterranean, quadrangular dwellings with stone ovens were uncovered in the corner next to the Avar features on the hill-top in the northwest part of the territory. The finds date these houses from the 10th century. The depressions could probably be seen even a few hundred years later since it was observed that ovens were dug into the houses of the 10th century probably in the Árpadian Period. The aperiodidge measurements of the 11 houses recovered were 3 × 3 m. Their depth from the subsoil is 70 cm. Postholes could be found on the two facing sides

der Fundstücke aus den Fürstengräbern im ungarischen Nationalmuseum. *Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Series Archaeologica I.* Budapest 1993.

H. GYÜRKY 1996 – H. Gyürky K.: A Buda melletti kána apátság feltárása. Akadémiai Kiadó, Budapest 1996.

HOLPORT 1993 – Holport Á.: Koravaskori halomsíros temető Erd-Százhalombatta határában. In: 4000 év a 100 halom városában. Százhalombatta 1993, 23–34.

HORVÁTH L 1990 – Horváth L. A.: Beziehungen zwischen der Tiefebene und Transdanubien in der mittleren Kupferzeit. *Zalai Múzeum* 2 (1990) 81–100.

HORVÁTH L 1993 – Horváth L. A.: A Kárpát-medence középső-rézkorának történeti és kronológiai kérdései (A tűzdelt barázdás keramika helyzete az Alföldön). (Die geschichtlichen und chronologischen Fragen der Hochkupferzeit im Karpatenbecken. Die Lage der Furchenstichkeramik in der Ungarischen Tiefebene. Dissertation zur Erlangung des CsC. Manuskript.) Zalaezerszeg 1993.

HORVÁTH L 2001 – Horváth L. A.: Die relativchronologische Position des Protoboleráz-Horizontes aufgrund seiner südlichen Komponenten. In: P. Roman – S. Diamandi (ed.). *Cernavoda III – Boleráz. Symposium Mangalia/Neptun* (18. – 24. Oktober 1999. *Studia Danubiana Series Symposia II.* 2001, 459–515.

HORVÁTH L 2003 – Horváth L. A.: Rézkori temetkezés a budapest-aquincumi gázgyár mellett. In: (Viga Gy. – Holló Szilvia A. – CS. Schwalm Edit szerk.) *Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából.* Archaeolingua Budapest 2003, 257–265.

HORVÁTH L 2004 – Horváth L. A.: Középső neolitikus település Törökbá-

in most of the houses. Each house had a stone oven in the corner. Most of these were intact, although in a few cases only scattered stones were preserved. No plastered baking surfaces could be found but rather only the subsoil burnt to various thicknesses during the course of firing could be observed. Millstones broken into two or four pieces were often incorporated into the oven construction. Feature no. 4082 (Fig. 16) was a particularly interesting house. The places of the posts were sunk into the wall in the middle of the northern and the southern walls of the quadrangular pit. A collapsed oven was uncovered in the northeastern corner and a stone row appeared running from its mouth towards the south for 1 m. It may have served as a barrier. After the house was abandoned, an oven was cut into its northwest corner. There were only a few features from the 10th century, all on the top of the hill. In 2005, we will have the opportunity to find the southern part of the settlement. At present, the organisation, restoration and the analysis of the finds is in progress.

Between 1981 and 1989, Katalin H. Gyürky unearthed the ruins of the Kána monastery on the edge of the Tétényi plateau on the road to Balaton, a few hundred metres from our site as the crow flies. She described in her papers that a village of the Árpadian period must have stood nearby (H. GYÜRKY 1996, 21). Indirect proof of the existence of this village can be found in documents. Kána village was first mentioned in the description of the lands of Nevegy village in 1325. In 1361 we can read about the vineyards at Kána, in 1405 Jacobus, an inhabitant of Tétény, is mentioned, while in 1412 a nun from Óbuda is recorded whom researchers have

lint-Dulácskán. (A Middle Neolithic settlement at Törökbálint-Dulácska.) *Aqfűz* 10 (2004) 156–159.

KALICZ 1968 – Kalicz N.: Die Frühbronzezeit in Nordost Ungarn. *ArchHung* 45, Budapest 1968.

KALICZ 1984 – Kalicz N.: Die Markó-Kultur. In: Tasić (Hrsg.) *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Beograd 1984, 93–107.

KALICZ 1980 – Kalicz N.: The Balaton-Lásinja culture Groups in Western Hungary, Austria and northwestern Yugoslavia concerning their distribution and origin. *JIES* 8 (1980) 245–271.

KALICZ 1985 – Kalicz N.: On the Chronological Problems of the Neolithic and Copper Age in Hungary. *MittArchInst* 14 (1985) 21–51.

KALICZ 1991 – Kalicz N.: Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: Lichardus, J. (Hrsg.): *Die Kupferzeit als historische Epoche*. Symposium Saarbrücken und Otzenhausen 6.–13.11.1988. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde. Bonn 1991, 347–387.

KALICZ 2002 – Kalicz N.: Die Protoboleráz-Phase an der Grenze von zwei Epochen. In: P. Roman – S. Diamandi (ed.). *Cernavoda III – Boleráz*. Symposium Mangalia/Neptun (18–24. Oktober 1999) *Studia Danubiana Series Symposia* II. 385–435.

KALICZ-SCHREIBER 1976 – Kalicz-Schreiber R.: Die Probleme der Glockenbecherkultur in Ungarn. In: *Glockenbecher Symposium Oberried* 1974. Bussum/Haarlem 1976, 183–215.

KALICZ-SCHREIBER 1994 – Kalicz-Schreiber R.: Siedlungsfunde und ein Bandgrab der Frühbronzezeitlichen Markó-kultur in Budapest. (A kora bronzkori makói kultúra telepeleitei és hamvasztá-

discovered came from Kána (H. GYÜRKY 1996, 17).

During these 15 months of investigations, it seems that the Árpadian village extended over a surface of 15–16 hectares, edged by a stream to the south in the Middle Ages as well. In the west were found the last features from the Árpadian Period. In the north, the railway intersected the territory so here the edge of the village seems to be missing. To the east it seems that only a small part of the village extends over the excavation area. There are over 3000 graves, houses, pits and ovens from the Árpadian Period.

In 2004, the parish church of the village came to light (*Fig. 17*). Its construction can be dated from the middle of the 12th century based on the location of the church, the stone carvings, the ground plan of the building and the Béla II silver coin found in the construction levels. The lowermost row of ashlar has been preserved from the 10 m long and 6 m wide church closed by a semi-circular apse. A wall with a similar structure was found west of the church running parallel to the western wall. First, it was thought that this wall might be the western foundation of the chancel but the altitude data suggests that it was more likely a tower from the first period. At the beginning of the 13th century, the church was enlarged 7 m to the west. Eszter Győző, an art historian, has examined the architectural elements of the church. Pits of various sizes were found within the walls and contained a few indistinctive medieval shards and a large number of dressed stones and architectural elements. The function of the pits is unknown. It may be that robbers dug pits along the walls after the destruction of the village and the abandonment of the building.

szos sírja Budapesten.) Zalai Múzeum 5 (1994) 39–59.

KOÓS 1998 – S. Koós J.: Grabungen auf neueren Fundstellen der Makó-Kultur in Nordost-Ungarn. In: Ciugudean, H. – Gogaltan, F. (Ed.) *The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Basin*. (Bibliotheca Musei Apulensis 8) Alba Iulia, 1988, 7–30.

MOLNÁR 2001 – Molnár E.: Esztergom – Zsidód Árpád-kori település lakóházai. In: Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig. Szentendre–Szolnok 2001, 109–128.

PATEK 1982 – Patek E.: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. BRGK 63 (1982) 105–178.

PAVÚK 1994 – Pavúk J.: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994.

REMÉNYI 2003a – Reményi L.: A gazdálkodás és életmód kérdései a bronzkori Kárpát-medencében. In: Viga Gy. – Holló Sz. A. – Cs. Schwalm E. (szerk.): *Vándorutak – Múzeumi örökség*. Budapest 2003, 267–275.

REMÉNYI 2003b – Reményi L.: Megjegyzések a Kárpát-medence középső bronzkori „virágkorának” kérdéséhez. *Össrégészeti Levelek* 5 (2003) 51–64.

SZATHMÁRI 1998–99 – Szathmári I.: Adatok a kora bronzkori makói kultúra kérdéséhez. (Beiträge zur Frage der frühbronzezeitlichen Makó-kultur.) *Savaria – pars archaeologica* 24/3, (1998–99) 141–152.

VADÁSZ 1983 – V. Vadász É.: Előzetes jelentés a koravaskori halomsír feltárájáról Süttőn. *ComArchHung* 1983, 19–54.

VADÁSZ–VÉKONY 1978 – V. Vadász É. – Vékony G.: Tata története a jégkorszak végétől a római foglalásig. In: *Tata története I*. Tata 1978, 49–77.

VIRÁG 1995 – M. Virág Zs.: Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest

Altogether 1078 graves were recovered from around the church in 2–3 layers. Nearly 400 of them were from walled graves (Fig. 18). The stones that lined the graves were always dressed limestone blocks. Often architectural elements, pillars, frame mouldings were built into the graves probably after the renovation of the church. The grave shafts were often covered with wooden boards. The skeletons lay in extended positions. Most of the bodies seem to have been wrapped in shrouds based on the drawn up shoulders and the arm bones lying close to the body. Orsolya László, anthropologist, is studying the bones. S-terminalled lockrings were frequently found in the graves. In addition to silver coins, a few iron and bronze buckles (Fig. 19), a silver ring, a bronze breast-pin and a bone cross were also found.

The average size of the 200 semi-subterranean houses uncovered here was 3.6×2.5 m. Two groups can be differentiated based on their orientation. In two cases, ditch could be observed facing the mouth of the oven. Analogies suggest the ditch functioned to carry off smoke (MOLNÁR 2001). Various kinds of oven construction could be observed in the houses. Either an earth “cube” was left and the oven was cut into it, or it was built against the interior wall of the house and the free sides strengthened with stone. In the second case, the oven was built in the corner extending over the interior of the house. The baking surface of the oven was repeatedly renewed, sometimes even four or five times.

Beside the houses, three large, oblong features with entrances were uncovered from the Árpadian Period. Their ground plan was three or four times that of the

und in NO-Transdanubien (Das Ludanice-Problem). *ActaArchHung* 47 (1995) 61–94.

VIRÁG 1997 – M. Virág Zs.: Adatok Budapest középső rézkorához. A Remete-barlang középső rézkori leletgyűjtése. (Angaben zur mittleren Kupferzeit von Budapest. Der mitteläneolithische Fundkomplex aus der Remete-Höhle.) *BudRég* 31 (1997) 5–40.

VIRÁG 2002 – M. Virág Zs.: Data on the Middle Copper Age archaeological topography of Budapest Environs (sites of the Ludanice Culture). *BudRég* 36 (2002) 93–113.

VIRÁG 2003 – M. Virág Zs.: Settlement historical in Transdanubia in the first half of the Middle Copper Age. In: Jerem, E. – Raczky, P. (Hrsg.) *Morgenrot der Kulturen. Frühe Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südost-europa. Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag.* *Archaeolingua* 15. Budapest 2003, 375–400.

VUČEDOL – Durman, A. (ed.): *Vučedol, treće tisućljeće p.n.e – Vučedol, three thousand years b.c.* Zagreb 1988.

houses. They did not contain ovens. They were probably storage spaces.

The outdoor ovens had a baking surface with a diameter of 120–150 cm. The mouth was reinforced with stones, which were often ashlar from the church. Two entire ovens could be recovered (*Fig. 20*) and lifted out under the direction of Judit Bakay-Perjés. They are being restored.

The restoration of the recovered finds is in progress. The colourful find material, the large number of intact vessels, the intact iron objects (stirrups (*Fig. 21*), arrowheads, a sword grip, a scythe, a sickle, a spade-shoe, an adze, pruning knives, horseshoes, keys, locks, knives), the glass fragments and the 60 coins evidence a wealthier lifestyle than would have been expected in such a rural environment. The archaeological finds show that the village was established in the middle of the 12th century and abandoned during the course of the 14th century.

László András Horváth – Anita Korom
– György Terei – Gábor Szilas
– László Reményi

Paskál lakópark II. építési ütemének régészeti kutatása

*(Budapest, XIV. ker., Rákospatak – Szugló
utca – Miskolci utca által határolt terület,
Hrsz.: 31374/2, 31373/2)*

A XIV. kerületben, a Rákospatak mentén elterülő közel 4 hektár nagyságú területre „Paskál lakópark” néven lakótömböt terveztek. Az építkezés első ütemének keretében a patak déli oldalán, közel 1 hektárnyi területen a BTM 2003-ban szondázó ásatást végzett. Ennek során császárkori telep részletét és a korszakhoz sorolható sírt tártak fel, továbbá objektumhoz nem köthetően középső rézkori kerámiatöredékek kerültek elő. (ENDRŐDI–HORVÁTH 2003)

Az idén a Rákospatak északi oldalán, az építkezés II. ütemében megépítésre kerülő L500, L600 és L700-as tömbök megelőző feltárását végeztük el a Paskál Park Rt. megbízásából 2004. május 13. – június 30. között az említett területre tervezett épületek közel 1,2 hektárnyi alapozási területén.

A kitűzött házalapokat tíz szelvény segítségével vizsgáltuk meg, ezek közül hét teljesen üresnek bizonyult. Régészeti jelenséget tartalmazó három szelvényünk közül az objektumok száma miatt az 5-ös és 8-as esetében a teljes házalap feltárását elvégeztük. A szondázást közvetlenül a patak északi oldalán kezdtük meg. A nagy arányú újkori bolygatás mellett a 2-3. szelvényben feltehetően a Rákospatak egykori árterének nyomát figyeltük meg, a fekete, igen vastag mocsaras réteg a jelenlegi patakmedertől a körülbelül 150

Archaeological investigation of construction phase II of the Paskál residential district

*(Budapest XIV, territory bordered by the
Rákos Stream – Szugló Street – Miskolci
Street, Lrn: 31374/2, 31373/2)*

Construction of a block of apartments called the “Paskál residential district” is planned on a territory of about 4 hectares along the Rákos Stream in the 14th district. Within the framework of the first phase of the construction, the Budapest Historical Museum conducted test excavations over nearly 1 ha in 2003. Part of a settlement from the Imperial Period and a grave of the same age were unearthed as well as scattered Copper Age shards not associated with a feature (ENDRŐDI–HORVÁTH 2003).

This year excavations were conducted on the north side of the Rákos Stream preceding the construction of blocks L500, L600 and L700 for Phase II of the constructions, at the commission of the Paskál Park Rt. The excavations lasted from May 13 to June 30 and covered nearly 1.2 hectares in the area of the foundation of the above-mentioned buildings.

Ten trenches were opened in order to examine the staked-out foundations for buildings. Seven of them proved empty and three contained archaeological phenomena. The entire foundation of one block was unearthed in trenches 5 and 8 because of the number of the features found there. The first test trenches were deepened on the northern side of the stream. Beside significant disturbances

1. kép: Rézkori sír
bontás közben (67.
objektum)

Fig. 1: Copper Age
grave during cleaning
(feature no. 67)

méterre északra kezdődő 7. szelvényünk délnyugati faláig húzódott.

Régészeti jelenséget csak az 5-ös, 7-es és 8-as szelvényben tudtunk megfigyelni, ezekben is igen jelentős volt az újkori bolygatás. A terület egykor bolgárkertészet része volt, ennek működése során jelentős talajcserét hajtottak végre, az eredeti humuszréteget a régészeti jelenségeket tartalmazó egykori kultúrréteggel együtt elhordták és feltehetően a kertészeti tevékenység felhagyása után a feltárássra került felület nagy részét átlagosan 2–2,5 méteres újkori törmelékes szeméttel töltötték fel. A feltöltés nagysága jelentős különbségeket mutatott, a terület keleti szélén előfordult 6–7 méter vastag szemetes réteg is. A földmunkák során a sekélyebb objektumok nagy része teljesen elpusztulhatott. Ennek nyomát figyeltük meg az 5-ös és 7-es szelvényünkben, itt a gödröknek legtöbb esetben csak az alját tudtuk megfigyelni, többségük feltehetően a bolygatás miatt leletanyagot egyáltalán nem tartalmazott. Egyedül a Miskolci utcával

from the modern period in trenches 2 and 3, we observed what seemed to have been traces of the former floodplain of the Rákos Stream. The black, very thick swampy layer extended from the modern basin of the stream to the southwestern wall of trench 7, which started about 150 m to the north.

Archaeological phenomena could be observed only in trenches 5, 7 and 8, and even here the modern disturbances were significant. The territory was formerly part of a Bulgarian market garden. This activity required a significant exchange of soil. The original humus layer together with the culture-bearing layer that contained the archaeological features was transported away and the larger part of the investigated territory was filled in with modern debris and refuse to a thickness of 2–2.5 m after the gardening came to an end. The thickness of the fill was very variable; in the eastern part of the territory, the layer mixed with refuse could reach thicknesses of 6–7 m. Most of the

párhuzamosan futó 8-as szelvényünk tűnt újkori feltöltéstől mentesnek, de sekély újkori épületalapozások, beásások számos objektumot itt is megbolygattak.

A 2004-es ásatás során 130 objektumot tártunk fel, melyek körülbelül egyharmadának kora meghatározhatatlan, mivel többségükből állatsonton kívül más leletanyag nem került elő. Ennek oka elsősorban a fent vázolt talajcsere lehet. A lelet nélküli, igen sekély objektumok másik része pedig újkorinak bizonyult.

Az előkerült régészeti objektumok közül a legkorábbi időszakot egy viszonylag mélyebben fekvő területen előkerült két méhkas alakú és néhány alaktalan, sekély újkőkori gödör képviseli. Az utóbbiak a telepnek crózió és talajcsere által elpusztított vékony kultúrrétegének maradványai. Az ezekben talált kerámiatöredékek a Dunántúli Vonaldíszes kultúra fiatalabb szakaszába sorolják a teleprészletet. A töredékek nagy része díszítetlen, néhány kottafejes, körömcspéses és bütökdíszes töredék emelhető ki.

A lelőhely magasabban fekvő északi részén, a Rákos-patak medrét követő homok hordalékháton került elő a középső rézkor időszakára datálható 67-es objektum. A kerek, teknős aljú gödörbe egy holttestet dobtak. A csontváz a gödör alján anatómiai rendben feküdt, de mindkét lábát térdtől levágták és a test mellé hajították. (1. kép) A csonkítás mellett a koponyán egy nagyobb méretű ovális lyukat is megfigyeltünk. A mellkasát több nagyobb méretű, durvított felületű kerámiatöredékekkel takarták be. (2. kép) A gödör alján, az északi részen és középen, a csontváz mellkasának vonalában égésre utaló hamus foltot tártunk fel, a koponya egy kis felületen megégett. A gödör falánál, az égett folt alatt egy agyagtapasztást

shallower features probably perished during the course of earth-moving. Traces of this event could be observed in trenches 5 and 7. Here only the bottoms of the pits could be observed in most cases, and the majority did not contain finds because of the disturbances. Only trench 8, which ran parallel to Miskolci Street, seemed to be void of any modern fill, although shallow modern building foundations and pits disturbed many features here as well.

A hundred and thirty features were uncovered in 2004. The date could not be determined for a third of these features since most of them contained nothing but animal bones. This may have been the result of the above-mentioned exchange of soil. The other part of the very shallow features without finds proved to have come from the modern period.

The earliest period is represented by two beehive-shaped pits and a few amorphous, shallow Neolithic pits found in a relatively deeper territory. The latter ones are the remains of the thin culture-bearing layer of the settlement, damaged by erosion and the exchange of soil. The ceramic shards found in it date this settlement fragment with the younger phase of the Transdanubian Linear Pottery culture. Most of the fragments are undecorated. Of note are a few fragments with note-head, pinched and knob ornaments.

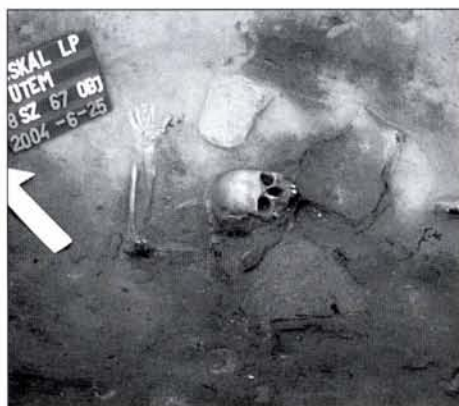
Feature no. 67 from the Middle Copper Age was uncovered on an alluvial sand ridge running along the basin of the Rákos Stream in the higher northern part of the site. A corpse had been thrown into the trough-shaped pit. The skeleton lay on the bottom of the pit in anatomical order although both legs had been cut off at the knees and bent beside the body (Fig. 1). Beside this maiming, we also observed

találtunk, ebből, a vázat befedő durvított külső felületű edény töredékei, valamint egy kőpenge került elő. A csonkított váz ettől a tapasztott, égett kis dombtól délre feküdt. A kerámiatöredékek alapján az objektumot a középső rézkor időszakára datálhatjuk. A gödör magányosan került elő, építményre utaló nyomot nem figyeltünk meg. Középső rézkori szórványos kerámiatöredékek a Rákos-patak tulsó partján 2003-ban feltárt területen kerültek elő. (ENDRŐDI-HORVÁTH 2003)

Az objektum nem sorolható a középső rézkor időszakának ismert zsugorított csontvázas sírjai közé (a főváros vidékéről: VIRÁG 1995; ENDRŐDI-REMÉNYI 2003, 2. kép; ZSIDI-REMÉNYI 2003, 6. kép; HORVÁTH 2003), ugyanakkor a feltárt jelenség párhuzamai ismertek a középső rézkor időszakából. (MAKKAY 1980/1981; BÁNFFY 1985; BÁNFFY 1991) Balatonmagyaródon egy gödörben, amelynek közepén szintén egy kisebb halom állt, egy hasonló testtartásban gödörbe helyezett váz került elő. (BÁNFFY 1985) Ugyancsak a 67. objektumhoz hasonlóan csonkított (levágott lábú) vázat találtak (több holtest maradványával együtt) Balatonöszödön egy kútban. (HORVÁTH-JUHÁSZ-KÖHLER 2003) A kutatás az ilyen objektumokat egyértelműen áldozati gödörként interpretálja. A Zuglóban előkerült objektum esetében ezt erősíti a szokásos temetkezésektől eltérő módon történő gödörbe helyezés, a test megcsonkítása (a lábak levágása és a koponya betörése), a gödörben és a vázon megfigyelt égésnyomok. A gödörben található halom balatonmagyaródi párhuzamát Bánffy Eszter az antik világban ismert omphalos-szal hozza kapcsolatba. További hasonlóság a zuglói gödör és a Bánffy Eszter által összegyűjtött hasonló objektumok között az összetört edény töredékeinek,

a large oval hole on the skull. The chest was covered with a number of larger shard of coarsened surfaces (Fig. 2). An ashy spot, suggesting burning, was unearthed aligned with the chest of the skeleton on the bottom of the pit, in its northern part and in the centre while the skull was also burnt on a small surface. Clay plastering was observed on the wall of the pit under the burnt spot, from which fragments of the vessel with roughened surfaces covering the body and a stone blade were recovered. The maimed skeleton lay south of this plastered, burnt small heap. The shards date the feature from the Middle Copper Age. The pit was an isolated feature with no trace of an nearby dwelling. Scattered shards from the Middle Copper Age were collected on the other side of the Rákos Stream, which was investigated in 2003 (ENDRŐDI-HORVÁTH 2003).

The feature cannot be classified among the known inhumation burials with crouched skeletons dated from the Middle Copper Age (from the territory of the capital: VIRÁG 1995, ENDRŐDI-REMÉNYI 2003, Fig. 2, ZSIDI-REMÉNYI 2003, Fig. 6, HORVÁTH 2003). Analogues to the un-

2. kép: Rézkori sír (67. objektum)

Fig. 2: Copper Age grave (feature no. 67)

3. kép: A 8. szelvény észak-északkeleti felének objektumai nyelés után

Fig. 3: Features in the northern-northwestern part of trench 8 after scraping

valamint a használati tárgy (kőeszköz) gödörbe helyezése. Azonban eltéréseket is találunk az ismert leletegyüttesekhez képest. A hasonló objektumokba (pl. Balatonmagyaród) általában gyermekeket helyeztek, akiken csonkítás nyomát nem figyelték meg, ugyanakkor a balatonöszödi kútban előkerült holttestet a zuglóihoz hasonló módon megcsonkították. Az ásatási megfigyelések alapján, ha nem is rekonstruálhatjuk a gödörnél több mint ötezer évvel ezelőtt történeteket, néhány megállapítást tehetünk a szertartás részleteivel kapcsolatban. Abból következően, hogy a vázat fedő edény darabjai a tapasztás alól kerültek elő, feltételezhetjük, hogy az edényt a szertartás előtt összetörték, darabjaiból a gödör aljára helyeztek néhányat, egy használati tárggyal (kőeszköz) együtt. Ezután készítették el a tapasztást, az omphalost, melynek tetején tüzet raktak. A koponyán és vállcsonton talált égésnyomok alapján az erősen égő tűzbe, a tapasztás mellé dobták a megcsonkított vázat.

A feltárt leletegyüttes későbbi részletes elemzése újabb adatokkal szolgálhat a kö-

covered phenomena, however, are known from the Middle Copper Age (MAKKAY 1980/1981; BÁNFFY 1985, 1991). A skeleton in a similar posture was found in a pit with the same heap in the centre at Balatonmagyaród (BÁNFFY 1985). A similarly maimed skeleton (cut-off legs) as the one in feature no. 67 was found (together with the remains of other skeletons) in a well at Balatonöszöd (HORVÁTH-JUHÁSZ-KÖHLER 2003). These features may definitely be interpreted as sacrificial pits. In the case of the feature uncovered in Zugló, the fact that the body had been placed in a pit and not buried in the customary way, the maiming of the body (the cutting off of the legs and the fracture on the skull) and the traces of burning observed in the pit and on the skeleton support this idea. Eszter Bánffy associated the Balatonmagyaród drew parallels between the pile in middle bottom of the pit with the omphalos of the Classical world. Another similarity between the Zugló pit and similar features collected by Eszter Bánffy is the presence of fragments from a broken ves-

zépső rézkori kultuszélet (vö.: MAKKAY 1963; BÁNFFY 1985; BÁNFFY 1991; HORVÁTH 2001) megismeréséhez.

Az idei évben feltárt régészeti jelenségek nagyobb része a középső bronzkori Vátya-kultúra hagyatékához sorolható. A feltárt terület északi részén húzódó homokháton talált objektumok elhelyezkedése alapján az egyrétegű, laza szerkezetű telepnek csak a déli határát sikerült megfogni. Az ásatási terület északi részén viszonylag sűrűn helyezkedtek el a gödrök, ezt az egységet egy elsekélyesedő árok határolta el a lazábban elhelyezkedő többi objektumtól. (3. kép) Ez is azt igazolja, hogy az egykori településnek csak feltehetően kis egységét sikerült feltárnunk, nagyobb része, a már beépített Vezér és Miskolci utca házai alatt húzódhat. A telepet délről széles, bejárattal rendelkező árok határolja, (4. kép) alján helyenként nagyobb kődarabok feküdtek. (5. kép) A feltárt objektumok többsége szabályos kör alakú hulladékgödör volt. Kiemelkedik közülük a szelvény északi szélén feltárt, egymás mellett található három gödör, melyek betöltésében összesen három ép bögrét találtunk. (6. kép) A bronzkori objektumokból a középső bronzkori (Kr. e. 2000–1500) vátyai kultúra jellegzetes házi kerámiája került elő (füles bögrék, tál- és fazéktöredékek). A bögrék párhuzamait a vátyai kultúra késői időszakának kerámiaművességében találjuk meg, (KOVÁCS 1978) az egyik kis bögrén és néhány töredéken megjelenő bütyökdísz alapján (KOVÁCS 1984, Taf. LXII, 1–10) a telep a vátyai kultúra késői időszakára, a koszideri időszakra datálható.

A települések sánccal, árokkal történő erődítése jellemző a középső bronzkor időszakára. Ezek az erődített telepek a korszakban lezajló gazdasági és társadalmi

4. kép: A telepet délről határoló nyitott, bronzkori árok (130. objektum)

Fig. 4: Open Bronze Age ditch bordering the settlement to the south (feature no. 130)

5. kép: A telepet délről határoló bronzkori árok bontás közben (130. objektum)

Fig. 5: Bronze Age ditch bordering the settlement to the south during cleaning (feature no. 130)

6. kép: Középső bronzkori gödör bontás közben (61. objektum)

Fig 6: Middle Bronze Age pit during cleaning (feature no. 61)

fejlődéssel együtt kialakuló kétszintű településhierarchia (nagyobb erődtített telepek és kisebb erődtítetlen telepek megjelenése) látványos bizonyítékai. (REMÉNYI 2003)

Zuglóból már korábban is kerültek be, ma már pontosan nem lokalizálható lelőhelyekről más korszakok emlékmánya mellett, (TOMPA 1945) koszideri korú leletek a BTM gyűjteményébe. A koszideri időszakra datálható egy korongos nyakú csákány (MOZSOLICS 1967, Taf. 35, 3) és egy bronz markolatnyújtványos hosszú tör, valamint egy bütykös peremű fazék. Néhány kilométerrel feljebb, a Rákos-patak mentén egy koszideri temető három sírja került elő. (KŐSZEGI 1984)

Az előző évben – a Rákos-patak déli oldalán feltárt – zömében császárkori objektumokat tartalmazó teleprészlethez képest felületünkön mindössze egy gödör sorolható ebbe a korszakba. Népvándorlás kori, avar leletanyagot is csak három gödör tartalmazott, ezek kézzel formált és vonalköteggel díszített kézi korongolt, kis méretű kerámiatöredékek.

Korom Anita – Reményi László

sel and an utensil (stone tool) in the pit. Nevertheless, there are also divergences as well. Usually children were placed in the similar features (e.g. Balatonmagyaród). They were not maimed although the dead body found in the well at Balatonöszöd was maimed just like the one at Zugló. These excavation observations have helped us to uncover a few details of the rite in the pit even if it is not possible to reconstruct the events that happened there more than five thousand years ago. It may be supposed from the fact that the fragments of the vessel that covered the body were found under the plastering that the vessel was broken before the rite. A few shards were placed on the bottom of the graves together with an utensil (stone tool). Then the plastering was prepared, the omphalos, on top of which a fire was lit. The traces of burning on the skull and the shoulder indicate that the maimed skeleton was thrown into the fiercely burning flames next to the plastering.

Later, a detailed analysis of the uncovered find unit should provide new data on the cultic life of the Middle Copper Age

Irodalom/References:

BÁNFFY 1985 – Bánffy E.: Kultikus rendeltetésű leletgyűjtés a Kis-Balaton középső rézkorából. (A Middle Copper Age cult assemblage from the Little Balaton Region.) *ArchÉrt* 112 (1985) 187–192.

BÁNFFY 1991 – Bánffy E.: Cult and archaeological Context in Middle and South-East Europe in the Neolithic and the Chalcolithic. *Antaeus* 19–20 (1990–1991) 183–249.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2003 – Endrődi A. – Horváth M. A.: Feltárás a Paskál lakópark területén (Budapest, XIV. ker. Egressy út – Vezér utca – Paskál strand által határolt terület, Hrsz.:31373/5). (Excavation in the territory of the Paskál apartment complex.) *Aqfűz* 10 (2004) 153–155.

ENDRŐDI–REMÉNYI 2003 – Endrődi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei. (The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva.) *Aqfűz* 9 (2003) 146–150.

HORVÁTH 2001 – Horváth, L. A.: Interpretationsmöglichkeiten der urzeitlichen Kulturgruben (archäologische und religionsgeschichtliche Analyse Aufgrund einer kupferzeitlichen Kulturstätte). (Őskori kultuszgödrök értelmezésének lehetőségei – egy rézkori kultuszhely régészeti és valástörténeti elemzése.) *MFMÉ StudArch* 7 (2001) 43–89.

HORVÁTH 2003 – Horváth L. A.: Rézkori temetkezés a budapest-aquincumi gázgyár mellett. In: (Viga Gy. – Holló Szilvia A. – CS. Schwalm Edit szerk.) *Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére*, 60. születésnapja alkalmából. *Archaeolingua*, Budapest 2003, 257 – 265.

(comp. MAKKAY 1963, BÁNFFY 1985, 1991, HORVÁTH 2001).

The majority of the phenomena uncovered this year belonged to the Middle Bronze Age Vátya culture. The distribution of the features found on the sand ridge in the northern part of the excavation territory shows that only the southern border of the single-layered, loosely structured settlement was recovered. In the northern part of the excavation territory, the pits were relatively densely distributed. A shallow trench separated this unit from the rest of the loosely distributed features (Fig. 3). This suggests that only a small section of the settlement has been unearthed. The larger part may well extend under the houses on Vezér and Miskolci streets. A wide ditch broken by an entrance bordered the settlement to the south (Fig. 4). A few large fragments of stone lay scattered on its bottom (Fig. 5). The majority of the recovered features comprised regularly round refuse pits. The three pits unearthed side by side at the northern edge of the trench deserve mention. They contained three intact cups (Fig. 6). The Bronze Age features contained the characteristic household ceramics of the Middle Bronze Age (2000–1500 BC) Vátya culture (handed cups, bowl and pot fragments). The analogues to the cups can be found among the ceramic finds of the late phase of the Vátya culture (KOVÁCS 1978). The knob ornament appearing on one of the cups and on a few fragments (KOVÁCS 1984, Taf. LXII, 1–10) date the settlement to a late phase of the Vátya culture, the Koszider horizon.

The fortification of the settlements using ramparts and ditches is characteristic of the Middle Bronze Age. These fortified settlements are obvious evidences of the

HORVÁTH-JUHÁSZ-KÖHLER 2003 – Horváth, T. – Juhász, I. – Köhler, K.: Zwei Brunnen der Balaton-Lásinja Kultur von Balatonőszöd. *Antaeus* 26 (2003) 265–300.

KOVÁCS 1978 – Kovács T.: Középső bronzkori edénylelet Mogyoródról. *ArchÉrt* 105 (1978) 217–221.

KOVÁCS 1984 – Kovács T.: Die Vátya-Kultur. In: Tasić, N (Ed.) *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Beograd 1984, 191–218.

MAKKAY 1963 – Makkay J.: Adatok a péceli (badeni) kultúra vallásos elképzeléseihez. (Data to the religious beliefs of the Pécel [Baden] Culture.) *ArchÉrt* 90 (1963) 1–16.

MAKKAY 1980/1981 – Makkay J.: Eine Kultstätte der Bodrogresztúr-Kultur in Szarvas und Fragen der sakralen Hügel. *MittArchInst* 10/11 (1980/1981) 45–57, 340–350.

MOZSOLICS 1967 – Mozsolics A.: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Budapest 1967.

REMÉNYI 2003 – Reményi L.: Megjegyzések a Kárpát-medence középső bronzkori „virágkorának” kérdéséhez. *Ősrégészeti Levelek* 5 (2003) 51–64.

TOMPA 1945 – Tompa F.: Adatok Budapest őskorához II. *BudRég* 14 (1945) 7–25.

VIRÁG 1995 – M. Virág Zs.: Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest und in NO-Transdanubien. (Das Ludanice-Problem). *ActaArchHung* 47(1995) 61–94.

ZSIDI-REMÉNYI 2003 – Zsidi P. – Reményi L.: Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre. (Detail from the road on the Danube bank and prehistoric remains south of the Cicil Town.) *Aqfűz* 9 (2003) 86–94.

two-tiered settlement hierarchy (the appearance of larger fortified settlements and smaller not fortified settlements), which developed side by side as part of the economic and social evolution of the period (REMÉNYI 2003).

Finds from the Koszider horizon are already present in the collection of the Budapest Historical Museum from the Zugló although the exact location of the find spots is unknown (TOMPA 1945). An adze with a discoid neck (MOZSOLICS 1967, Taf. 35, 3) and a long tanged dagger made from bronze together with a pot with a knobbed rim can be dated from the Koszider horizon. A few kilometres higher along the Rákos stream, three graves from a Koszider cemetery were uncovered (KŐSZEGI 1984).

Compared to the settlement fragment unearthed last year on the southern side of the Rákos Stream mostly containing features from the Imperial period, only a single pit can be dated from this period on this later surface. Only three pits contained Avar materials from the Migration Period. They contain fragments of hand-thrown vessels and ones made on slow wheels and decorated with bunches of lines.

Anita Korom – László Reményi

Régészeti kutatás a tervezett csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén

(Budapest XXI., Csepel, északi szigetcsúcs, Nagydunasor, Hrsz.: 210006–210014, 210017, 210019, 210020)

A Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlás kori Osztálya, Budapest Főváros Önkormányzata, Polgármesteri Hivatal, Közmű Ügyosztályának megbízásából, 2004. július 1. és november 19. között előzetes régészeti feltárásokat végzett a Budapest XXI. ker., Csepel-sziget északnyugati csúcsán, a Nagydunasornak nevezett területen.

A tervezett Központi Szennyvíztisztító telep 29 hektárnyi területén elvégzett szondázó jellegű régészeti feltárás során több régészeti korszak számos, igen nagy jelentőségű lelete és objektuma látott napvilágot. Többségük előkerülésére a Csepel-sziget más területein korábban elvégzett feltárások eredményei alapján lehetett számítani, a feltárás azonban újdonságokkal is szolgált.

A feltárt, mintegy 27000 négyzetméternyi területen összességében 24 kutatószelvényt nyitottunk. (1. kép) A mai Duna-parthoz legközelebb eső szelvényekben, a mai felszín alatt mintegy 1–1,5 méteres, salakos, feltöltés alatt került elő a termett talaj. Az agyagos, iszapos rétegekről egyértelműen kimutatható volt, hogy a Duna természetes hordalékaként kerültek a helyszínre, s kultúrréteget nem tartalmaztak.

Az összes további szelvényben igen jelentős feltöltés volt megfigyelhető,

Archaeological investigations on the territory of the planned Central Sewage Plant in Csepel

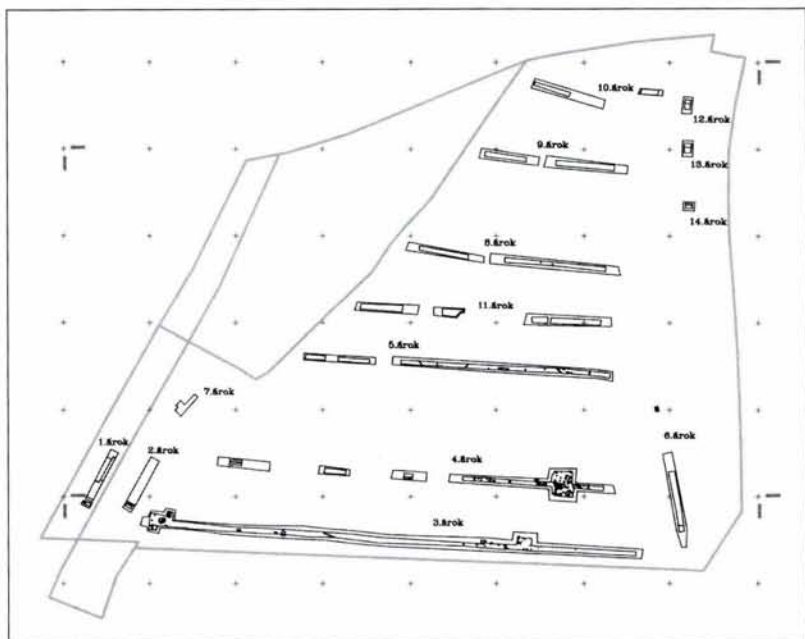
(Budapest XXI., Csepel, northern tip of the island, Nagydunasor, Lrn: 210006–210014, 210017, 210019, 210020)

The Public Utilities Department of the Mayor's Office of the City government of Budapest commissioned the Prehistoric and Protohistoric Department of the Budapest History Museum to conduct an investment-led excavation on a territory called Nagydunasor on the northern tip of Csepel Island in the XXIst district of Budapest between July 1 and November 19, 2004.

The test excavation in the 29 hectares of the future Central Sewage Plant yielded numerous important finds and features from various archaeological periods. Most of these sites were expected based on earlier excavations in other parts of Csepel Island. These excavations also yielded new data.

Twenty-four trenches were opened on the uncovered territory of 27,000 square metres (Fig. 1). In the trenches that lay the closest to the modern bank of the Danube, the humus was found under a 1–1.5 m thick cindery fill layer. It could unilaterally be demonstrated about the clayey loamy layers that the Danube had deposited them and they did not contain culture-bearing layers.

A very thick fill could be observed in the rest of the trenches. Its thickness depends on the unevenness of the original surface. The area must have filled in subsequent

1. kép: Az ásatás alaprajza
Fig. 1: Ground plan of the excavation

amelynek mértéke többnyire az eredeti talajszint egyenetlenségeitől is függött. A feltöltés a II. világháborút követően több időszakban történhetett, miután a meglévő humuszréteget eltávolították. Ez legtöbbször a területen lévő kultúrrétegek pusztulásához, ronszolódasához vezetett. További problémát jelentettek, a területen korábban működő boltgárkertészethez kapcsolódó épületek alapozási gödrei és egyéb újkori tevékenységhez kapcsolható beásások.

Ennek ellenére a kevésbé ronszolózott részekben, valamint az altalajba jóval mélyebbre beásott objektumokból, a Kárpát-medence, ezen belül is fővárosunk történetének jelentős, a korábbi ismereteinket részben módosító, és további régészeti kutatásainknak új utat mutató leletek kerültek elő.

A középső rézkor végén megjelenő jellegzetes, úgynevezett tűzdelt barázdás díszű kerámiát készítő népesség (Kr. e.

phases after World War II, following the removal of the original humus layer, usually resulting in the destruction or damaging of the culture-bearing layers. The foundation pits of the buildings of the Bulgarian garden centre that used to operate here while pits connected with other modern activities caused further problems.

Despite the above disturbances, significant finds have been recovered from the features that extended more deeply into the subsoil. These finds may modify, to a certain degree, the history of the Carpathian Basin and also of Budapest and present new directions for archaeological studies.

The material culture of the population that prepared the characteristic so-called stab-and-drag ornamented ceramics (3800–3600 BC), which appeared at the end of the Middle Copper Age, has been known in the region of the capital from

3800–3600) emlékanyagát a főváros térségéből még kevés lelőhelyről ismerjük. Ezért is fontos a Csepel-Szennyvíztelepen feltárt néhány településobjektum, ahol az egykor élt emberek hulladékkal feltöltött gödrei mellett, jellegzetes, a településen belüli sírjaik is előkerültek. A sírok alig különböztek a hulladék-gödröktől. Az elhunytat a megásott gödör aljára helyezték, majd a félig betemetett gödröt ezután sárga, agyagos földdel letapasztották. Ez a jelenség feltehetőleg vallási elképzelésekhez kötődik. A gödör felső részében töredékes kerámia, állatcsont maradványok, valamint egy-két kőeszköz volt. Ezek alig különböztek a szomszédos hulladék-gödörben előkerültektől.

A kora bronzkori Harangedény Csepel-csoport folyóparti, Csepel-Hollandi úti, és a főváros határában feltárt Szigetszentmiklós-üdülősori és legújabbán albertfalvi településeinek gerendavázas házak nyomai kerültek elő. (ENDRŐDI 1992; ENDRŐDI 2003) A régészeti kutatások, és elsősorban a Csepel-szigeten folytatott ásatások során volt megfigyelhető, hogy a kultúra népcsoportjai a Duna és mellékpartjai mellett telepedtek meg, míg temetőik a parttól távolabb húzódtak. A Harangedény Csepel-csoport népességének legjelentősebb temetői, temetkezései, sírcsoportjai Budapest térségében kerültek feltárássra. A sírok túlnyomó része a helyi népesség urnás temetkezései, kisebb számban vannak jelen a szórt hamvas és zsugorított csontvázas sírok. A Csepel-Szennyvíztelepi feltárások során ez utóbbi-hamvasztásos sírok kerültek elő. Az itt feltárt négy hamvasztásos sírban megtalálhatók a korszak jellegzetes, vörös színű, sávos, pecsételt díszítésű, harang alakú edényei, valamint lapos és négy lábón álló táljai, továbbá a kis bögrék és

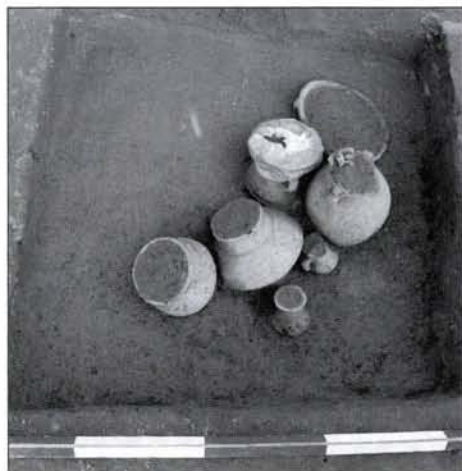
only a few sites. This is why the few settlement features unearthed at Csepel-Sewage Plant are so important. Not only were totally filled in refuse pits found but also characteristic graves dug within the settlement. The graves appeared very similar to the refuse pits. The deceased was placed on the bottom of the pit and then the half-buried pit was sealed off with yellow clayey earth. This phenomenon is probably linked with religious ideas. Fragmentary ceramics, animal bone remains and a couple of stone tools lay in the upper part of the pit. These finds are essentially the same as those comprising the contents of the neighbouring refuse pit.

Traces of timber-structure houses were uncovered on the riverbank sites of the Early Bronze Age Bell-beaker-Csepel group at Hollandi Road, Szigetszentmiklós-Üdülősor on the outskirts of Budapest and lately at Albertfalva (ENDRŐDI 1992; ENDRŐDI 2003). It has been observed in the course of archaeological investigations, especially the excavations on Csepel-Island, that populations of this culture settled along the Danube and its tributaries, while their cemeteries were located farther away from the bank. The largest cemeteries, burials and grave groups of the Bell-beaker-Csepel group have been unearthed in the region of Budapest. The majority of the graves were urn graves characteristic of the local population. The number of burials with scattered ashes and contracted skeletons was lower. These latter ones, the cremation burials, were brought to light at Csepel-Sewage Plant. The characteristic red bell-shaped vessels of the period decorated with striped, stamped ornaments, flat four-footed bowls and small cups and bowls were uncovered in the four crema-

táltak. Ugyancsak előkerültek a népességre jellemző kőből csiszolt csuklóvédő lemezek, amelyek az íjászat kellékei voltak, csontból faragott gombok és egy igen ritka, ép állapotban eddig nem ismert, rátétes plasztikus díszítésű urna.

Fővárosunk környékén a Nagyrévi kultúra nagyterjedésű, egyrétegű települései ismertek. A falvak életében az állattartás, bronzművesség (bronztörök Rákosfalváról) és kereskedelem volt a meghatározó tevékenység. A kultúra leletei használati edények, fedők, agyagkanalak, őrlőkövek, kőbalták, öntőminták és csonteszközök a főváros területén többek között a budai Várhegy (HANNY 1997; HANNY-REMÉNYI 2003) és budafoki telepekről ismertek. A nagyrévi kultúra korai szakaszában a kevés sírszámú, szórt hamvas temetkezés volt az általános (XXII. ker., Budatétény, Növény utca), míg temetőik később nagy sírszámúak, és az urnasírokat családi egységeket tükröző csoportokban is elkülönítik. A Csepel-Szennyvíztelepen feltárt sírokról ugyanez mondható el. A területen mindkét rítus, az egymás mellé, alkalmanként egy vonalban elhelyezett edényekből álló síregyüttesek, (2. kép) amelyek közé beszórták a hamvakat, valamint az urnafészkes temetkezés is megtalálható. Ez utóbbi esetben a hamvakat az urnába helyezik, amelyet egy borítótállal letakarnak.

A vaskori kelta vándorlás a Kr. e. 5. században érte el a Kárpát-medence területét. Az 5–4. századból elsősorban a Dunántúlról, és az északkeleti országrészből, majd a népesség balkáni irányú vándorlása folytán, elsősorban az Alföldről ismerjük leleteiket. (SZABÓ 1971, 10–16) Budapest környékén ekkor még nem telepednek meg, csupán néhány szórványos leletüket ismerjük, elsősorban

2. kép: Csepel-Szennyvíztisztító telep, 3. szelvény, 54. objektum (kora bronzkori szórt hamvas sír)

Fig. 2: Csepel-Sewage plant, trench 3, feature no. 54 (early Bronze Age cremation burial)

tion burials unearthed at the site. Characteristic polished stone wrist plaques, so necessary for archers, bone buttons and a very rare urn with appliqué ornament, which to date has never been found intact, were also discovered.

Large single-layered settlements of the Nagyrév culture are known in the region of the Capital city. Animal keeping, bronze metallurgy (bronze daggers from Rákosfalva) and trading were the most important activities in villages. Objects for everyday use of this culture, such as vessels, lids, clay spoons, querns, stone axes, moulds and bone tools have also been found on Castle Hill in Buda (HANNY 1997; HANNY-REMÉNYI 2003) and the Budafok settlement, among others. Cemeteries with a few scattered ashes graves were common in the early phase of the Nagyrév culture (XXII, Budatétény, Növény Street), while the later cemeteries had more graves with the urn graves forming units reflecting family ties. The same

3. kép:
Csepel-Szennyvíztisztító
telep, 4. szelvény, 77.
objektum (kelta sír)
Fig. 3: Csepel-Sewage plant,
trench 4, feature no. 77
(celtic grave)

a gázlók, dunai átkelőhelyek környékéről (Békásmegyer, Tabán, Nagytétény).

Betelepedésükre, csupán a Kr. e. 3–2. századtól voltak ismereteink, amikor is a balkáni vállalkozások lezárulásával egy egységes kelta kultúrkör alakul ki hazánk területén, s kezdetben a környékbeli szkíta eredetű (helyi) lakossággal (NAGY 1973) együtt élve (Rákospalota), alakítják ki településeiket. Budapest környékén a Kr. e. 1. századtól lehet véglegesen számolni velük, a Gellérthegy és a Tabán környékén kialakul az eraviscusok törzsi-vallási központja, (NAGY 1942; BÓNIS 1969) s a ma még csak kevésbé ismert településláncolatuk, a Duna mindkét partján, beleértve a Csepel-szigetet is (Békásmegyer, Dunakeszi, Nagytétény, Szigetszentmiklós-Üdülősor, stb.).

Éppen ezért bír nagy jelentőséggel az a 19 sírból álló temetőrészlet, amelyet a leendő Szennyvíztisztító telep területén tártunk fel. A vegyes rítusú, hamvasztásos és csontvázas sírokból álló temetőből előkerült leletek alapján a kelta népesség helyi megtelepedését eddigi ismereteinknél jóval korábbra, egészen a Kr. e. 4. századra tudjuk datálni. A férfi, női és gyermek sírokból álló temetőrészletből

can be said about the grave unearthed at Csepel-Sewage Plant. Both rites, grave units composed of vessels arranged side by side, sometimes in rows with the ashes thrown around the vessels, and burials in urn nests occurred (Fig. 2). In the latter case the ashes were put into the urns, which were covered with bowls.

The Celtic migration in the Iron Age reached the territory of the Carpathian Basin in the 5th century BC. Finds from the 5th–4th centuries BC are first known in Transdanubia and the northeast part of the country, then, because the population migrated into the Balkan Peninsula, they appeared on the Great Hungarian Plain (SZABÓ 1971, 10–16). They had not yet settled in the region of Budapest at that time and only a few of their scattered finds are known especially from the areas of fords on the Danube (Békásmegyer, Tabán, Nagytétény).

The earliest data concerning their settlement came from the 3rd–2nd centuries BC, when, as the Balkan campaigns had been closed, a unified cultural entity evolved on the territory of Hungary. Initially, they established their settlements, co-existing with a neighbouring (local) pop-

fegyverek (vas kardok, lándzsák, kések és a pajzsok vas alkatrészei), ékszerek (bronz kar- és bokaperecek, bronz és vas fibulák – díszes ruhakapcsoló tűk –, amulettek, paszta és korall gyöngyök) és kerámia edények kerültek elő. A kerámia edények (urnák, tálak, fazekak, csészék, és bögrék) nagyobb része már korongolt, de néhány közülük még kézzel formált, és esetenként szkíta, illetve késő bronzkori hagyományokra vezethető vissza. (3–4. kép)

Kiemelkedőnek számít, az a kézzel formált kétfülű edény, melynek mindkét füle egy-egy plasztikusan kidolgozott emberalakot formál. (4. kép) A sírokból előkerült tárgyak alapján azt mondhatjuk, hogy azok, mintegy kétszáz évet ölelnek fel.

Lehetséges ugyanakkor, hogy a temető használata nem volt folyamatos, ezen kétszáz esztendő alatt, bár ki kell hangsúlyoznunk, hogy a végső választ erre a kérdésre csak a terület teljes feltárása után lehet megadni.

A területen egy kelta településrészlet is előkerült, amely azonban korban nem egyezik a temetővel. Hulladékgödöröket és a hozzájuk viszonylag közel előkerült, eredetileg valószínűleg agyagkitermelő gödörként használt nagyméretű objektumot tártunk fel, mintegy száz méterre a mai Duna-parttól. A leletek: a nagymennyiségű paticsrög (átégett faltapasztás töredékek) grafitos-, vörös-fehér sávós festett, és az egyszerű házi kerámia töredékek, vas eszközök (kések, szőlőmetsző), bronz tárgyak töredékei alapján úgy tűnik, hogy a Kr. e. 1. századból származó településrészletet sikerült feltárnunk a területen.

A feltárás közben megfigyelt geológiai jelenségek alapján, a „falu” vagy „tanya” egészen közel állhatott az akkori Duna-parthoz, s a folyó gyakori áradásainak eshetett áldozatul az a minden bizony-

ulation of Scythian origin (NAGY 1973) (Rákospalota). In the region of Budapest, they appear from the 1st century BC. The tribal-religious centre of the Eraviscans was established on Gellért Hill and the Tabán (NAGY 1942; BÓNIS 1969), and a yet little understood settlement chain (Békásmegyér, Dunakeszi, Nagytétény, Szigetszentmiklós-Üdülősor, etc.) was set up on both sides of the Danube including Csepel Island.

This is why the 19 grave fragment of a cemetery recovered in the area of the future sewage plant is so important. The finds from the cemetery display a mixed rite with both cremation and inhumation burials and date the settlement of the Celtic population much earlier than sup-

4. kép: Csepel-Szennyvíztisztító telep, 4. szelvény, 77. objektum (kelta sír) emberalakos urna fül feltárás közben

Fig. 4: Csepel-Sewage plant, trench 4, feature no. 77. (celtic grave), urn handle depicting a man during opening

5. kép:
Csepel-Szennyvíztisztító
telep, 3. szelvény, 68.
objektum (avar ház)
Fig. 5: Csepel-Sewage
Plant, trench 3, feature
no. 68 (avar house)

nyal cölöpváz, agyaggal betapasztott falú építmény, amelynek maradványait (a paticsokat) helyenként erősen átégett területen szétszórva találtuk meg.

Az avar korból származó, itt előkerült településrészlet objektumai bár az előbbiekénél kétségtelenül kevésbé látványosak, mégis igen fontosak számunkra. A két félig földbe mélyített házból, egy nagyméretű kemence hamusgödreéből (maga a kemence a többszörösen kibővített szelvényen kívül helyezkedik el), néhány korban valószínűleg ide sorolható árokból és egy vízgyűjtő medencéből álló településrészlet viszonylag kevés, de korban jól meghatározható leletet tartalmazott. (5. kép)

A Csepel-szigeten a korai és a késői avar korszak sírleletei is megtalálhatók (Csepel-kavicsbánya-, Betonelem gyár-, Vízmű-, Dumasor-, Szabadkikötő-, stb.). A területen előkerült avar kori leleteket Nagy Margit gyűjtötte össze. Az ásatásokról, leletmentésekről szóló kisebb-nagyobb cikkek jegyzékét lásd NAGY 1998, illetve az 1999-es Csepel Vízműben végzett feltárásokról ENDRŐDI–HORVÁTH 2002. Azonban akár csak szórványos településnyomokra eddig csupán egyetlen alkalommal, a Szigetszentmiklós-Üdülősor

posed: from the 4th century BC. Weapons (iron swords, knives and iron components of shields), jewellery (bronze arm-rings and anklets, bronze and iron brooches, amulets, paste and coral beards) and vessels were deposited in the graves of men, women and children in the cemetery fragment. Most of the pottery vessels (urns, bowls, pots, cups and mugs) were already wheel-thrown. A few were hand-thrown, a trait which sometimes leads back to Scythian or Late Bronze Age traditions (Figs 3–4).

The hand-thrown, two-handled vessel, where each handle is in the form of a human figure, is an remarkable item (Fig. 4). The objects found in the graves suggest that they represent a period of over two hundred years.

It is possible, at the same time, that the cemetery was not continuously used during these two hundred years, although it must be emphasised that it would be necessary to excavate the entire territory to resolve this problem.

Part of a Celtic settlement was also discovered on this territory, although it is not clear whether it was associated with the cemetery. Refuse pits and large features, probably originally used as clay

feltárása során bukkantunk. A tervezett Szennyvíztisztító területén hitelesen feltárt két ház és a többi, korban ide sorolható objektum (a kemence hamusgödre kivételével), meglehetősen laza szerkezetű, egymástól viszonylag nagy távolságban elhelyezkedő, tanya jellegű településre utalnak, bár nem elképzelhetetlen, hogy a vízmű építése során újabb hasonló objektumok lássanak napvilágot.

Az objektumokból előkerült kerámia anyag alapján a leletek a Kr. u. 8. századra datálhatók.

A BTM a csepeli Szennyvíztisztító tervezett területén 2004-ben folytatott próbafeltárásainak befejeztével nyilvánvalóvá vált, hogy több helyütt azonosíthatók az egyes korszakokhoz köthető régészeti lelőhelyek (temetők és települések). Ezek pontos kiterjedése azonban a több méteres feltöltés miatt jelenleg nem állapítható meg.

Az eddig feltárt objektumok alapján, további régészeti emlékek előkerülésére lehet számítani. Feltárásukra az eddig előkerült leletek történeti és régészeti fontossága alapján, a szennyvíztisztító telep megépítését megelőzően feltétlenül sort kell keríteni.

Horváth M. Attila

Irodalom/References:

BÓNIS 1969 – Bónis É.: Die späteltische Siedlung Gellérthegy-Tabán in Budapest. ArchHung 47 (1969)
ENDRŐDI 1992 – Endrődi A.: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. (The Early Bronze Age Bell-beaker culture settlement on the edge of Szigetszentmiklós.) In: Régészeti kutatások az M0

extraction pits, were unearthed close to previous ones about one hundred metres from the present bank of the Danube. The finds, a large number of daub fragments, graphitic, red-and-white stripy painted and plain household pottery shards, iron tools (knives, pruning knives) and fragments of bronze objects imply that this was part of a settlement from the 1st century BC.

Judging from the observed geological phenomena, the “village” or “hamlet” stood very near to the contemporary bank of the Danube. The most probably post-construction building with daub walls, the remains (daub fragments) of which were found over a strongly but unevenly burnt surface, was probably destroyed as the result of frequent river inundations.

The features from part of an Avar settlement are certainly less spectacular than those described above but are still very important. The settlement fragment, which consisted of two semi-subterranean houses, the ash pit of a large oven (the oven itself fell over into the repeatedly enlarged ditch), a few ditches, which probably also date from this period, and a water-trap contained a few, chronologically characteristic finds. (Fig. 5)

The grave finds from both the early and the late phase can be found on Csepel Island (Csepel-kavicsbánya, Betonelem gyár, Vízmű, Dunasor, Szabadkikötő, etc.). Margit Nagy has collected the Avar finds in the region. For the list of the various studies on the excavations and rescue excavations see in NAGY 1988 and on the excavations at Csepel-Vízmű in 1999 in ENDRŐDI–HORVÁTH 2002. Scattered traces of a settlement, however, occurred only once during the excavation

autópálya nyomvonalán I. (Archaeological research along the path of the M0 motorway I.) BTM Műhely 5 (1992) 83–201.

ENDRŐDI 2003 – Endrődi A.: The Late Phase of the Bell Beaker Csepel Group in Hungary. In: BAR International Series 1155, Oxford 2003, 265–276. (Ed: J. Czebreszuk, M. Szmyt)

ENDRŐDI–HORVÁTH 2002 – Endrődi A. – Horváth M. A.: Kora bronzkori és avar sírok Budapest, Csepel-szigeten. (Early Bronze Age and Avar graves in Budapest, Csepel Island.) In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999 (Archaeological research in Hungary 1999). Budapest 2002, 27–46.

HANNY 1997 – H. Hanny E.: A nagyrévi kultúra áldozati gödre a budai Várhegyen. (Cultic pit from the Nagyrév culture in Várhegy in Buda.) BudRég 31 (1997) 199–210.

HANNY–REMÉNYI 2003 – Hanny E. – Reményi L.: A budai Várhegy bronzkori településtörténete. (The Bronze Age settlement history of Buda Várhegy.) BudRég 37 (2003) 237–276.

NAGY 1942 – Nagy L.: Az eraviszkusz kultúra emlékei Budapest környékén. (Finds from the Eraviscan culture in the surroundings of Budapest.) In: Budapest története I. Budapest 1942, 236–251.

NAGY 1973 – Nagy T.: Budapest története az őskortól a honfoglalásig. (The history of Budapest from prehistory to the Hungarian Conquest.) In: Budapest története I. Budapest 1973, 71–74.

NAGY 1998 – Nagy, M.: Avarzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I–II. Monumenta Avarorum Archaeologica. Budapest 2002, 143–188.

SZABÓ 1971 – Szabó M.: A kelták nyomában Magyarországon. (On the trail of the Celts in Hungary.) Hereditas. Budapest 1971.

of Szigetszentmiklós-Üdülősor. The authenticating excavation of the two houses on the territory of the future sewage plant and the rest of the features that chronologically belong here (except the ash pit of the oven) imply a rather loosely structured hamlet-like settlement with dwellings situated at relatively large distances from each other. It is also possible that some other, similar features will be discovered in the course of the construction of the waterworks.

The ceramic material recovered from these features date to the AD 8th century.

After the end of the test excavations on the territory of the Csepel-Sewage Plant conducted by the Budapest Historical Museum in 2004 it became evident that archaeological sites (cemeteries and settlements) from different periods can definitely be identified at different spots. Their exact extent, however, could not be determined because of the several metres thick fill covering the area.

Further archaeological finds can be expected based on what has so far been found. Due to the historical and archaeological importance of the recovered finds, they will need to be unearthed before the construction of the sewage plant can begin.

Attila Horváth M.

Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán

(Budapest XVII. ker., Rákosszaba-Kereszt dűlő [BP 07–08], Rákosszaba-Bartus-hegy [BP 09], Rákosszaba-Majorhegy [BP 05])

A BP 07, 08, 09 lelőhelyek Budapest és Pécel között, a főváros közigazgatási határán, a Rákos-patak felett délre emelkedő Bartus-hegy északi lejtőjén találhatók. (1. kép) 2004. október 4–19. között a domb déli részén a nyomvonal keleti felén a BP 07 jelű, ezzel egyvonalban a nyomvonal nyugati határán a BP 08 jelű lelőhelyen, valamint a domboldalon feljebb található BP 09 jelű lelőhelyen végzett szondázó ásatás során összesen 7600 négyzetméter területet tártunk fel.

A BP 07 lelőhelyen néhány leletanyag nélküli objektum mellett egy mélyszántással erősen bolygatott temető 5 zsugorított csontvázas rítusú sírját bontottuk ki. (2. kép) A sírok közül három szinte teljesen megsemmisült, melléklet összesen két esetben került elő. A sírok leírása:

2. objektum: délkelet–északnyugati tájolású csontvázas rítusú sír, feltehetően bal oldalára fektetett erősen hiányos váz. Foltja nem látszott. (3. kép)

6. objektum: délnyugat–északkeleti tájolású csontvázas rítusú sír, jobb oldalára fektetett váz. A lábak zsugorított pózban, a kezek a fejnél voltak. Foltja nem látszott. A csontok viszonylag jó állapotúak. Mellékletek nem kerültek elő. (4. kép)

8. objektum: elpusztult csontvázas rítusú sír. A sírból mindössze egy végtag-csont töredék maradt.

Archaeological investigations along the path of the eastern sector of the M0 ring road

(Budapest XVII, Rákosszaba-Kereszt dűlő [BP 07–08], Rákosszaba-Bartus-hegy [BP 09], Rákosszaba-Majorhegy [BP 05])

Sites BP 07, 08 and 09 can be found on the northern slopes of Bartus Hill which rises on the southern side of the Rákos Stream at the administrative border of the capital between Budapest and Pécel (Fig. 1). Between October 4 and 19, 2004, a territory of altogether 7600 m² was uncovered during the course of test excavations conducted at site BP 07 on the eastern side of the path of the M0 ring road on the southern part of the hill, at site BP 08 alongside it on the western side of the track and at site BP 09, which lies higher up the hillside.

In addition to a feature without finds, five burials with flexed inhumations were unearthed in a cemetery that had been badly disturbed by deep ploughing (Fig. 2). Three graves were nearly entirely destroyed and only two contained finds. The description of the graves includes:

Feature no. 2: an inhumation burial oriented southeast–northwest. A badly disturbed skeleton probably lay on its left side. No discolouration could be observed (Fig. 3).

Feature no. 6: an inhumation burial oriented southwest–northeast. The skeleton lay on its right side. The legs were flexed and the hands were placed by the head. No discolouration could be observed. The bones were relatively well preserved. There were no grave goods (Fig. 4).

10. objektum: délkelet–északnyugati tájolású csontvázaz rítusú sír, a váz a hátára fektetett, a lábak erősen zsugorított helyzetben, felhúzva a jobb oldalra a mellkasig, kezek a fejnél. Barna folttal jelentkezett. A csontok viszonylag jó állapotúak. Melléklet: átfúrt tengericsiga amulett a nyaknál. (5–6. kép)

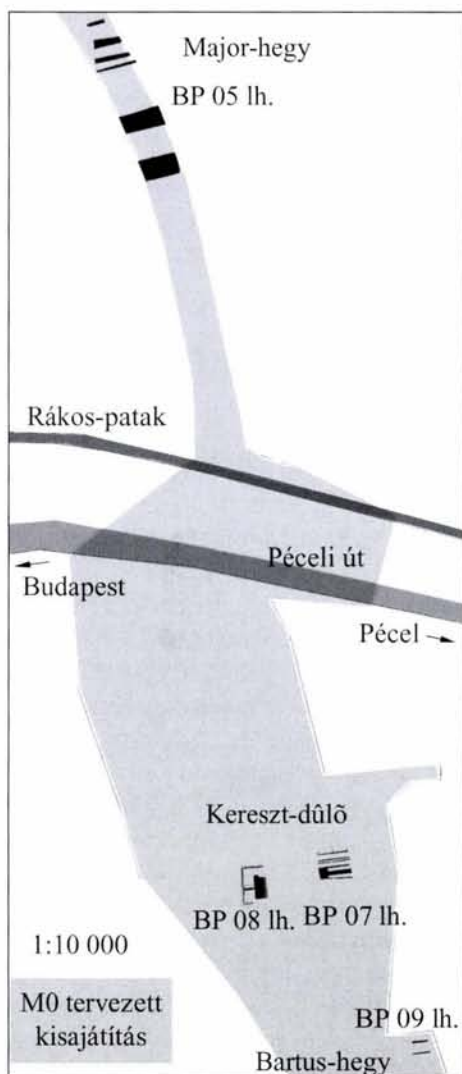
11. objektum: elpusztult csontvázaz sír. A sírból mindössze egy lábszártöredék és néhány apróbb csont került elő. Foltja nem látszott. Melléklet: töredékes állapotú csésze. (7. kép)

Az előkerült kihajló peremű, ívelt hasú gömbös aljú magasra húzott fülű csésze a késő rézkori (Kr. e. 3600/3500–2800) badeni kultúra klasszikus időszakának kedvelt edénytípusa. Így a kultúra ezen időszakba sorolt fővárosi lelőhelyein is általánosan előfordul (pl.: Andor utca: ENDRŐDI 1997, 7. kép 2, 19. kép 2, 23. kép 6.; Békásmegyer-Vízmű: ENDRŐDI 2002, 24. kép 1/a; Vitéz utca: KÉRDŐ-REMÉNYI 2003, 5. kép; ENDRŐDI 2004, Kat. 30).

A három épen maradt sír tájolása délkelet–északnyugat, illetve északnyugat–délkeleti irányú, ha a 2. objektumban talált vázat valóban baloldalára fektették, akkor nem mutatható ki a tájoláshoz hasonló következetesség a halottak sírba fektetésénél. A badeni kultúra urnás és csontvázaz rítusú sírjai egyaránt ismertek. (ENDRŐDI 2002, 1. táblázat) Csontvázaz rítusú sírok elsősorban a badeni kultúra klasszikus és késői időszakára jellemzőek. A főváros területén is több lelőhelyen kerültek elő ilyen rítusú sírok, sírcsoportok. Káposztásmegyer-Farkaserdőn két csontvázaz rítusú sír került elő, (ENDRŐDI 1987–1988) Nagy Tibor az Andor utca, ma Galvani utcának nevezett szakaszán egy csontvázaz rítusú sírt tárt fel, az Andor utca – Bocskai utca sarkán, a Tress

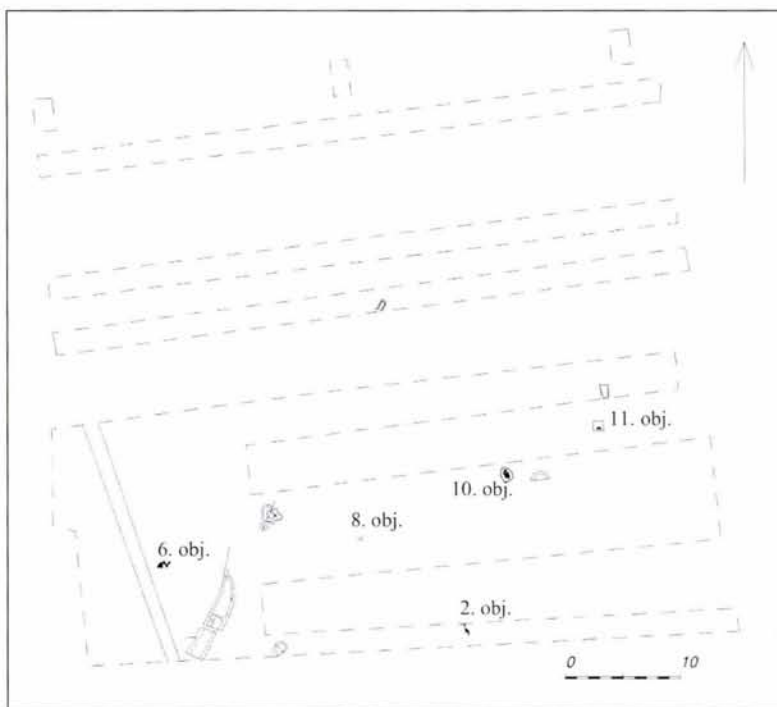
Feature no. 8: a totally destroyed inhumation grave. Only a fragment of a limb bone was preserved.

Feature no. 10: an inhumation burial oriented southeast–northwest. The skeleton lay on its back with the legs were

1. kép: Összesítő rajz az M0 körgyűrű nyomvonalán 2004-ben feltárt lelőhelyekről.

Fig. 1: Summary map of the sites unearthed along the path of the M0 ring road in 2004

2. kép: A BP 07. lelőhely összesítő rajza.

Fig. 2: Summary map of site BP 07

Gyár területén 7 zsugorított csontvázas sír került elő. (ENDRŐDI 1997, 122) Békásmegyer-Kollár földjén egy délkelet–északnyugati tájolású (gazdag kerámiamellékletekkel és silex pengével ellátott) és egy délnyugat–keleti tájolású csontvázas sírt találtak, próbaásatás során. (ENDRŐDI 2002, 36) Békásmegyer-Pünkösdfürdőn leletmentés során kerámia mellékletekkel ellátott csontvázas sír került elő, (ENDRŐDI 2002, 36) Békásmegyer-Fővárosi Tanács Üdülője lelőhelyen ugyancsak kevés kerámia melléklettel ellátott zsugorított csontvázas sírt tárt fel Schreiber Rózsa. (ENDRŐDI 2002, 38) A III. kerület Lajos utca 71-89. szám alatt Hable Tibor késő rézkori gödrök közelében egy melléklet nélküli zsugorított csontvázas rítusú sírt tárt fel, (HABLE 2003, 39) a sírt feltételezsen a badeni kultúra hagyatékához sorolhatjuk.

drawn up to its chest in a strongly flexed position and the hands placed by the head. A brown discolouration could be observed. The bones were relatively well preserved. Grave goods: a pierced sea-snail amulet at the neck (Figs 5–6).

Feature no. 11: a destroyed inhumation burial. Only a fragment of a leg and a few smaller bones were preserved. No discolouration could be observed. Grave goods: a fragmentary cup (Fig. 7).

The cup had an everted rim and a globular belly, the handle was drawn up high above the rim. This was a popular vessel type from the classical phase of the Middle Copper Age (3600/3500–2800 BC) Baden culture. Accordingly, it is a common find at contemporary sites in the Capital city (e.g.: Andor Street: ENDRŐDI 1997, fig. 7. 2, Fig. 19. 2, Fig. 23. 6; Békásmegyer-Vízmű: ENDRŐDI

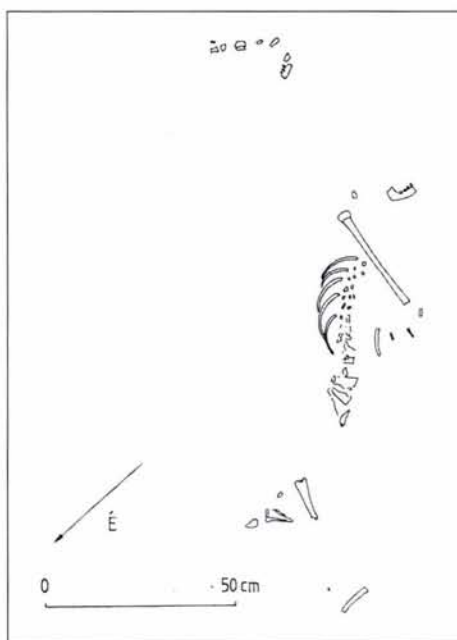
A Kereszt-dűlőben feltárt sírok mind rítusukban, mind tájolásukban beleillettek a korszak ismert csontvázas temetkezéseinek sorába. Más temetőkhöz képest azonban szokatlan a sírok szegénysége. A leletek hiánya nem magyarázható a mélyszántás okozta bolygatással, hiszen a humuszból sem kerültek elő késő rézkori leletek, és a két épen maradt sírból is csupán egy amulett került elő. A temetőrészlet és más temetők gazdagsága közötti különbség mögött valószínűleg a közösségek eltérő gazdagsága, vagy rangja állhat.

A lelőhely környékéről éppen az egykori névadó lelőhelyről, Pécel határából ismertek szórvány leletek a badeni kultúra időszakából. (HAMPEL 1886, LXXVIII. t. I; NAGY 1904, 102) A lelőhely feltárása újabb adattal szolgált Budapest környékének késő rézkori kutatásaihoz.

A BP 08 jelű lelőhelyen, nagyobb lehumuszos terület közepén magányos, kora császárkori, a szubhumuszbba ácsott urnasírt találtunk, amely valószínűleg a Rákospatak mellett, a lelőhellyel egyvonalban feltárt kora császárkori temetőhöz kapcsolható. A nagyobb felületen ezen kívül csupán néhány kisebb gödröt találtunk, melyek közül csak egyet keltezett egy középkori, 14. századi fültöredék.

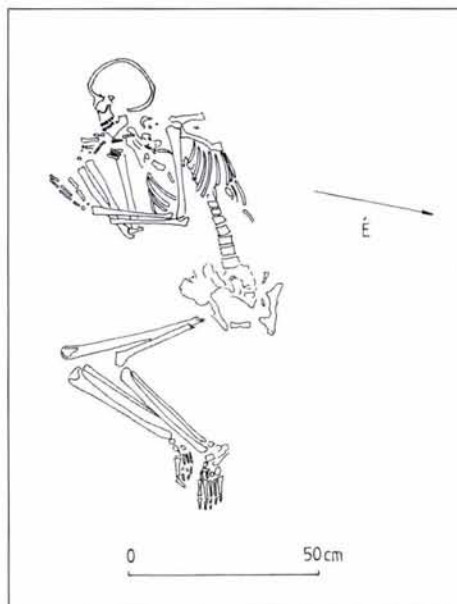
A BP 09 jelű lelőhelyen, mivel nagyobb kisajátított terület nem állt rendelkezésünkre, a lelőhely északi részén két, összesen 300 méter nagyságú, kelet–nyugat irányú kutatóárkot húztunk, melyekben régészeti objektum nem került elő. Mivel a kisajátított terület a lelőhelynek csak kis részét érintette, ez a rész további feltárást igényel.

A BP 05 lelőhely Budapest, XVII. ker. közigazgatási határán, a Rákospatak fellett északra emelkedő Major-hegy déli

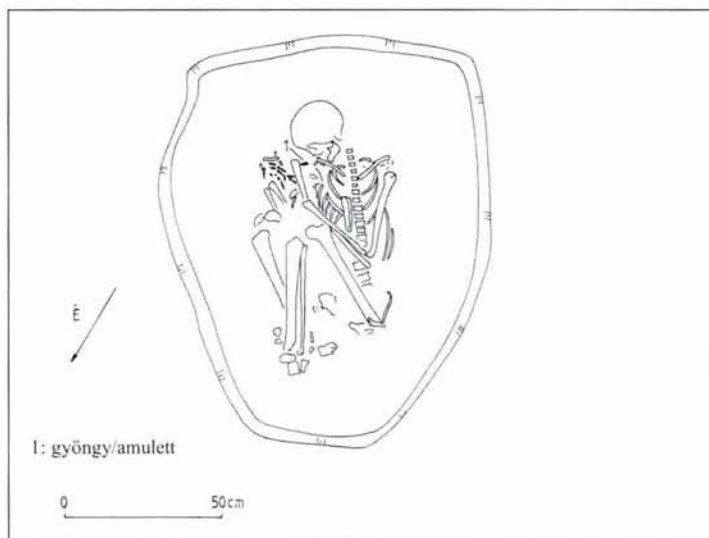
3. kép: BP 07. lh. 2. objektum.

Fig. 3: Site BP 07, feature no. 2

4. kép: BP 07. lh. 6. objektum.

Fig. 4: Site BP 07, feature no. 6

5. kép: BP 07. lh. 10. objektum.
Fig. 5: Site BP 07, feature no. 10

lejtőjén, Rákospatak egyik mellékágának közelében található. Az M0 autópálya nyomvonalán 2004. október 19. – november 30. között a kisajátítási eljárás elhúzódtása miatt a beruházótól átvett három különálló területen végeztünk feltárást. A három szelvényben 7900 négyzetméter nagyságú területet tártunk fel, ennek során összesen 86 objektum került elő.

Az 1. szelvényben a humuszréteg és a sárga altalaj találkozási szintjénél, a nyelés során nagyobb mennyiségű kovásodott állatsontot találtunk, egyes esetekben összefüggő vázrészeket figyeltünk meg. (8. kép) Dr. Vörös István előzetes meghatározása alapján mamut, bölény, szarvas és ló maradványai azonosíthatók. A lelőhelyen semmilyen paleolit eszköz nem került elő, így feltételezhetően természetes módon elpusztult állatok maradványait találtuk meg. A sárga altalajban néhol nagyobb barna (a humusztól és a régészeti objektumok betöltésétől is eltérő színű) foltokat figyeltünk meg. Ezek kibontás után szabálytalan aljú, bizonytalanul megfogható, feltételezhetően természe-

2002, Fig. 24. 1/a; Vitéz Street: KÉRDŐ-REMÉNYI 2003, Fig. 5; ENDRŐDI 2004, Kat. 30).

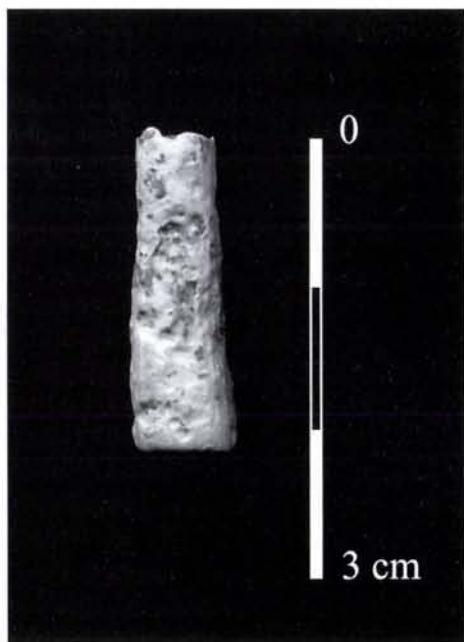
The three preserved graves had a south-east–northwest and northwest–southeast orientation. If the skeleton in feature no. 2 was really lying on its left side, the position of the deceased does not seem to have been as consistent as the orientation of the grave itself. Both cremation and inhumation burials are known from the Baden period (ENDRŐDI 2002, Table 1). Inhumation burials are primarily characteristic of the classical and late phases of the Baden culture. More and more sites yield graves and grave groups of this type on the territory of the Capital city as well. Two inhumation burials were uncovered in Káposztásmegyer-Farkaserdő (ENDRŐDI 1987–1988), Tibor Nagy unearthed an inhumation burial on Andor Street, in the stretch that is today called Galvani Street while seven inhumation burials were found on the territory of the Tress Factory on the corner of Andor Street – Bocskai Street (ENDRŐDI 1997,

tes eredetű gödörkomplexumoknak bizonyultak. Az alaktalan „objektumok” alján sokszor az altalaj felsőbb részénél jóval keményebb meszes altalajt találtunk. A gödrök kávébarna betöltéséből nagyobb mennyiségű kovásodott állatsont került elő. Feltételezhető, hogy a jégkorszakban a közelben (a mai Kis-Rákos-patak medrének közelében) patak folyt, így a terület a vízfolyás mocsaras ártere lehetett, ahová az állatok inni, dagonyázni jártak. Az összefüggő vázrészek helyben kovásodásra utalnak. Ennek geológiai feltételei a területen egyelőre kérdésesek, a jövő évben folytatódó feltárásokhoz kapcsolódó geológiai kutatások várhatóan tisztázzák a kérdést. A jégkori fauna pontosabb korát a paleontológiai leletek értékelése és a radicarbon vizsgálatok elvégzése után tudjuk meghatározni. Az ásatás eredményei várhatóan hasznos adatokkal gazdagítják

122). Test excavations brought to light a grave with a southeast–northwest orientation (with very rich pottery finds and a silex blade) as well as a southwest–northeast oriented inhumation grave from Békásmegyer – Kollár földje (ENDRŐDI 2002, 36). At Békásmegyer–Pünkösdfürdő, an inhumation burial with grave goods in the form of pottery was discovered during rescue excavations (ENDRŐDI 2002, 36), and the inhumation burial of a flexed skeleton unearthed by Rózsa Schreiber at the Békásmegyer-Summer Resort of the Municipal Council also contained a few ceramic finds (ENDRŐDI 2002, 38). At 71–89 Lajos Street in Budapest’s 3rd district, Tibor Hable unearthed an inhumation burial with a flexed skeleton without grave furniture near Late Copper Age pits (HABLE 2003, 39). These can conditionally be assigned to the Baden culture.

In terms of their orientation and rite, the graves unearthed at Kereszt-dűlő are comparable to the known inhumation burials. As compared to other cemeteries, however, the rarity of finds is unusual. The lack of finds cannot be explained by disturbances caused by deep ploughing since no Late Copper Age finds were found in the humus either, and only a single amulet was found in the two intact graves. The reason for the difference between the richness of this part of the cemetery and other cemeteries probably lies in differences in the wealth or rank of this community.

In the region of the site, scattered finds from the Baden culture are known from the fields of the former eponymous site of Pécel (HAMPEL 1886, Pl. LXXVIII. I; NAGY 1904, 102). The excavation of the site provided new data to the investigation of the Late Copper Age in the region of Budapest.

6. kép: Tengericsiga házából készített amulett
Fig. 6: Amulet made from a sea-snail

7. kép: Késő rézkori csésze töredéke.

Fig. 7: Fragment of a Late Copper Age cup

a jégkorszaki faunával kapcsolatos eddigi ismereteket.

A 2. szelvény nyugati részén, a feltárt terület legmélyebb (patakhöz közelebb eső) részén nagyméretű sötét foltot figyeltünk meg. A foltot több részre osztva bontottuk, sok metszetsfalat hagyva. A bontás során fokozatosan rajzolódtak ki a gödörkomplexum egybeásott gödrei, az objektum a középső részén lekerekített négyzet alakban lemélyült. (9. kép) A mélyebb rész mellett, feljebb cölöplyukak foltjait figyeltük meg. Feltételezhető, hogy a fölbemélyülő objektumot valamilyen tető fedte. Az objektum funkciója kérdéses, nem valószínű, hogy lakó épületként, sokkal inkább valamilyen gazdasági funkciójú építményként szolgálhatott. A gödörkomplexum bontása során nagy mennyiségű kerámiát, állatesontot és patiesot találtunk (ez utóbbi szintén valamilyen építményre utal).

Az előkerült, erősen kihajló peremű tálak, az edények oldalán elhelyezett függőleges bordák, a kónikus orsógombok alapján az objektumot a középső rézkor időszakát záró, úgynevezett protobolerázi horizontba sorolhatjuk. (HORVÁTH 1990; KALICZ 1991; HORVÁTH-SZI-

A single urn grave of the Imperial Period dug into the subhumus was found at site BP 08 in the centre of a larger territory from which the humus had been removed. It probably belonged to a cemetery from the early Imperial Period unearthed at the Rákos Stream in line with our site. Beside this grave, only a few smaller pits were uncovered from which only one was dated by a medieval handle fragment to the 14th century.

It was not possible to excavate a big territory at site BP 09. Thus, only two east-west oriented trenches were opened in the northern part of the site. These covered a surface of 300 m². Neither contained archaeological features. As the expropriated area occupied only a smaller part of the site, this territory will require further archaeological investigation.

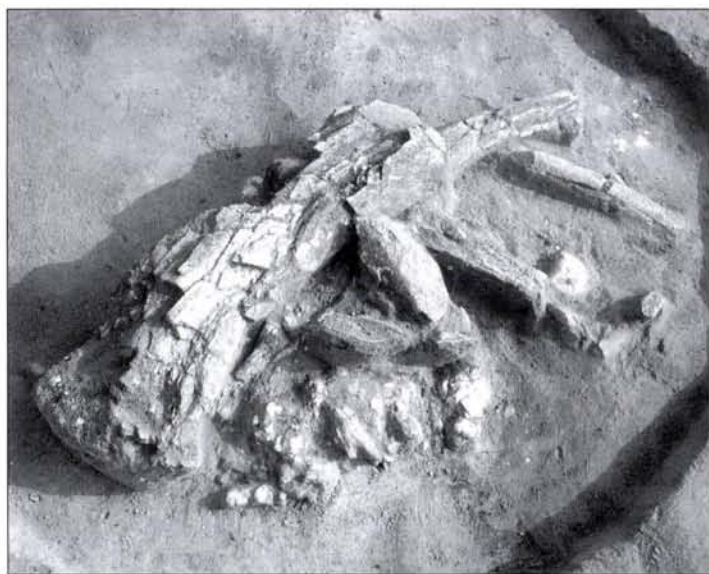
Site BP 05 can be found on the southern slopes of Major Hill north of Rákos Stream, near one of the branches of the stream, on the administrative border of the XVIIth district of Budapest. Because of the protracted expropriation process, the excavations in the track of highway M0 were conducted between October 19 and November 30, 2004 on the three sepa-

LAS-ENDRŐDI-HORVÁTH 2003) Ugyanebbe az időszakba sorolhatjuk az 1. és 2. szelvényben feltárt kisebb, kerek, hengeres falú gödröket, amelyekben kis mennyiségű kerámiatöredéket és állatsontot találtunk. Az utóbbi évek nagyfelületű feltárásai nyomán a főváros térségében is szaporodnak a protobolerázi horizont lelőhelyei, (Dunakeszi-Székesdűlő: HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-HORVÁTH 2003) Budapest XI. ker. Kőérberek-Tóváros (lásd ebben a kötetben), a Rákosszába és Pécel határában feltárt teleprészlet is, melynek kutatását a következő évben folytatjuk, ezen lelőhelyek sorába illeszkedik.

Az 1. szelvény régészeti objektumainak többsége a kora császárkorhoz köthető. Az ide sorolható 11 objektum többsége kerek, kissé méhkas alakú gödör volt. (10. kép) Betöltésükből csak kerámiatöredékek kerültek elő. A kelta korongolt „S” profilú tálak, római, festett töredékekkel és zömében kézzel formált darabokkal együtt fordultak elő. Ez utóbbi csoport-

rate territories as the investor made them available. A surface of 7900 square metres was uncovered in three cuttings, where altogether 86 features were found.

Scraping brought to light a large number of mineralized animal bones at the border of the humus and the yellow subsoil in trench 1. In some cases, coherent body parts could be observed (Fig. 8). According to István Vörös's preliminary identification, these were the remains of mammoth, bison, red deer and horse. No Palaeolithic tools were found at the site, so the animals must have perished naturally. In a few spots, large brown (a different colour from the humus and the fill of the archaeological features) discolourations could be observed. After cleaning they proved to be, most likely, natural pit complexes with irregular bottoms, which were difficult to follow. Often a limy subsoil was discovered on the bottom of these amorphous "features", which was more compact than the higher parts of the subsoil. The coffee brown fill of the

8. kép: BP 05. lh.
Kovácsodott állatsont.
Fig. 8: Site BP 05,
mineralized animal bone

9. kép: BP 05. lh. A protobolerázi horizont objektuma.
Fig. 9: Site BP 05, feature from the Proto-Boleraz horizon

10. kép: BP 05. lh. Császárkori gödör.
Fig. 10: Site BP 05, pit from the Imperial Period.

ből számos ujjbenyomkodással és ferde bevagdálással díszített perem emelhető ki. A római import áru alapján a telep a 2-3. századra tehető.

A legészakabbra húzott 3. szelvény humuszoslása során 4 objektum került elő, melyek közül az idei ásatás során csak a szelvény legdélebbi részén húzódó, észak-kelet–délnyugat irányú, leletanyag nélküli árok részletét tártuk fel.

Korom Anita – Reményi László
– Tóth Anikó

Irodalom/References:

ENDRŐDI 1987–1988 – Endrődi A.: Badeni idoltörredék Káposztásme-gyer-Farkaserdőről. (Badener Idolfrag-

pits contained a large number of mineral-ized animal bones. It seems that a stream ran through the area in the Ice Age (near the basin of the modern Small Rákos Stream), and this territory may have been the swampy floodplain of the watercourse which animals visited to drink and wallow in. The coherent skeletal parts suggest that they were mineralized where they fell. The geological conditions surround-ing this process are still not understood in this region and hopefully the geological in-vestigations planned for next year will help clarify this question. The exact age of the Ice Age fauna can be determined after the analysis of the finds and the results from ¹⁴C radiocarbon dating. The results of the excavation will add useful data to the knowledge of the Ice Age fauna in the ter-ritory of the Capital city.

ment aus Káposztásmegyer-Farkaserdő.) ArchÉrt 114–115 (1987–1988) 80–85.

ENDRŐDI 1997 – Endrődi A.: A késő rézkori bádeni kultúra Budapest, Andor utcai telepanyaga a kulturális kapcsolatok tükrében. (Die Siedlungsmaterialien der spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstrasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen.) BudRég 31 (1997) 121–175.

ENDRŐDI 2002 – Endrődi A.: Adatok Békásmegyer őskori településtörténetéhez: A késő rézkori bádeni kultúra települései és temetkezései. (Facts concerning the prehistoric settlement history of Békásmegyer: Settlements and burial-places of Baden Culture from the late Copper Age.) BudRég 35 (2002) 35–75.

ENDRŐDI 2004 – Endrődi A.: (szerk.): Hétköznapi és vallásos élet a rézkor végén. (Everyday life and spirituality at the end of the Copper Age.) Budapest 2004.

HABLE 2003 – Hable T.: Két ásatás az aquincumi canabae déli szélén. (Two excavations in the southern part of the Aquincum canabae.) Aqfűz 9 (2003) 33–47.

HAMPEL 1886 – Hampel J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. Budapest 1886.

HORVÁTH, L. A. 1990 – Horváth L. A.: Beziehungen zwischen der Tiefebene und Transdanubien in der mittleren Kupferzeit. Zalai Múzeum 2 (1990) 81–100.

HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-HORVÁTH – Horváth L. A. – Szilas G. – Endrődi A. – Horváth M. A.: Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepfeltárásról. (Vorbericht über die Ausgrabung der urzeitlichen Siedlungen von Dunakeszi.) In: Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Budapest (2003) 5–17.

KALICZ 1991 – Kalicz N.: Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen

In the western part of trench 2 was a large dark spot was observed in the deepest part of the unearthed area (closer to the stream). The spot was divided into segments leaving a number of section walls. The intersecting pits from a pit complex appeared gradually during cleaning, while the central part of the feature deepened into a rounded quadrangular shape (Fig. 9). Beside and above the deeper part, the discolourations from postholes were observed. It is likely that the sunken feature was protected by some kind of a roof. The function of the feature is uncertain. It was probably not a dwelling but an out-building of some sort. Many shards, animal bones and daub fragments (the latter also implying the presence of a construction) were recovered from the pit complex.

The bowls of strongly everted rims, the vertical ribs on the walls of the vessels and the conical spindle whorls date the feature to the so-called Proto-Boleraz horizon which ended the Middle Copper Age period (HORVÁTH 1990; KALICZ 1991; HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-HORVÁTH 2003). The smaller round pits with cylindrical walls unearthed in trenches 1 and 2 contained a small number of shards and animal bones can be grouped within the same horizon. The excavations conducted on large surfaces in recent years have resulted in the increase of the number of the sites from the Proto-Boleraz horizon known in the Capital (Dunakeszi-Székesdűlő: HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-HORVÁTH 2003). The Budapest XI, Kőerberek-Tóváros site (in this volume), and the fragment of a settlement unearthed on the border between Rákócscsaba and Pécel, the excavation of which will be continued next year, belong among these sites.

Transdanubien. In: Lichardus, J. (Hrsg.), *Die Kupferzeit als historische Epoche. Symposium Saarbrücken und Otzenhausen* 1988. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde. Bonn 1991, 347–387.

KÉRDŐ–REMÉNYI 2003 – Kérdő K. – Reményi L.: Kutatások a feltételezett vízivárosi ala tábor és vicus területén. (Investigations in the territory of the possible a Vízivárosi ala fort and vicus.) *Aqfűz* 9 (2003) 124–130.

NAGY 1904 – Nagy G.: Budapest és vidéke az őskorban. *BudRég* 8 (1904) 85–157.

Most of the archaeological features from trench 1 are associated with the Early Imperial Period. The majority of the 11 features were round, somewhat beehive-shaped pits (*Fig. 10*). Their fill yielded only ceramic shards. Celtic wheel-thrown “S”-profiled bowls were found together with painted Roman shards and especially many hand-thrown shards. Numerous rim fragments decorated with finger impressions and oblique grooves are characteristic of the latter group. The Roman imported wares date the settlement to the AD 2nd–3rd centuries.

Four features were uncovered during the removal of the humus in the northernmost part of trench 3. This year only a fragment of a northeast–southwest oriented ditch was found on the southernmost side of the trench but this did not contain finds.

Anita Korom – László Reményi
– Anikó Tóth

Újabb régészeti kutatások Dunakeszi-Székesdűlőn

(Dunakeszi-Székesdűlő, „D” terület, Hrsz.:
7151/4)

Az Ablon Kft. megbízásából 2004. május 25. és július 23. között megelőző és szondázó feltárást végeztünk Dunakeszi-Székesdűlő „D” területén. A területen a beruházó üzletközpont építését tervezi, ezt megelőzően a parkoló területén próbafeltárást, az épület alapterületén, illetve – a próbafeltárás eredményei alapján – a parkoló területének cca. kétharmadán megelőző feltárást folytattunk. A feltárások során több mint 6 hektáros területet kutattunk át. Az idei évben feltárt terület mintegy 100 méterrel fekszik északabbra az 1996-ban és 2000-ben feltárt több mint 7 hektáros területtől. (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001; 2003; 2004) *(I. kép)* Ezekről a területekről délkeletre 1995-ben és 2000-ben (HORVÁTH 2003) folyt kisebb felületű feltárás. Székesdűlőtől délre, Székesnádas lelőhelyen Horváth M. Attila végzett szondázó ásatást 6 000 négyzetméteres felületen. (HORVÁTH M. 2003)

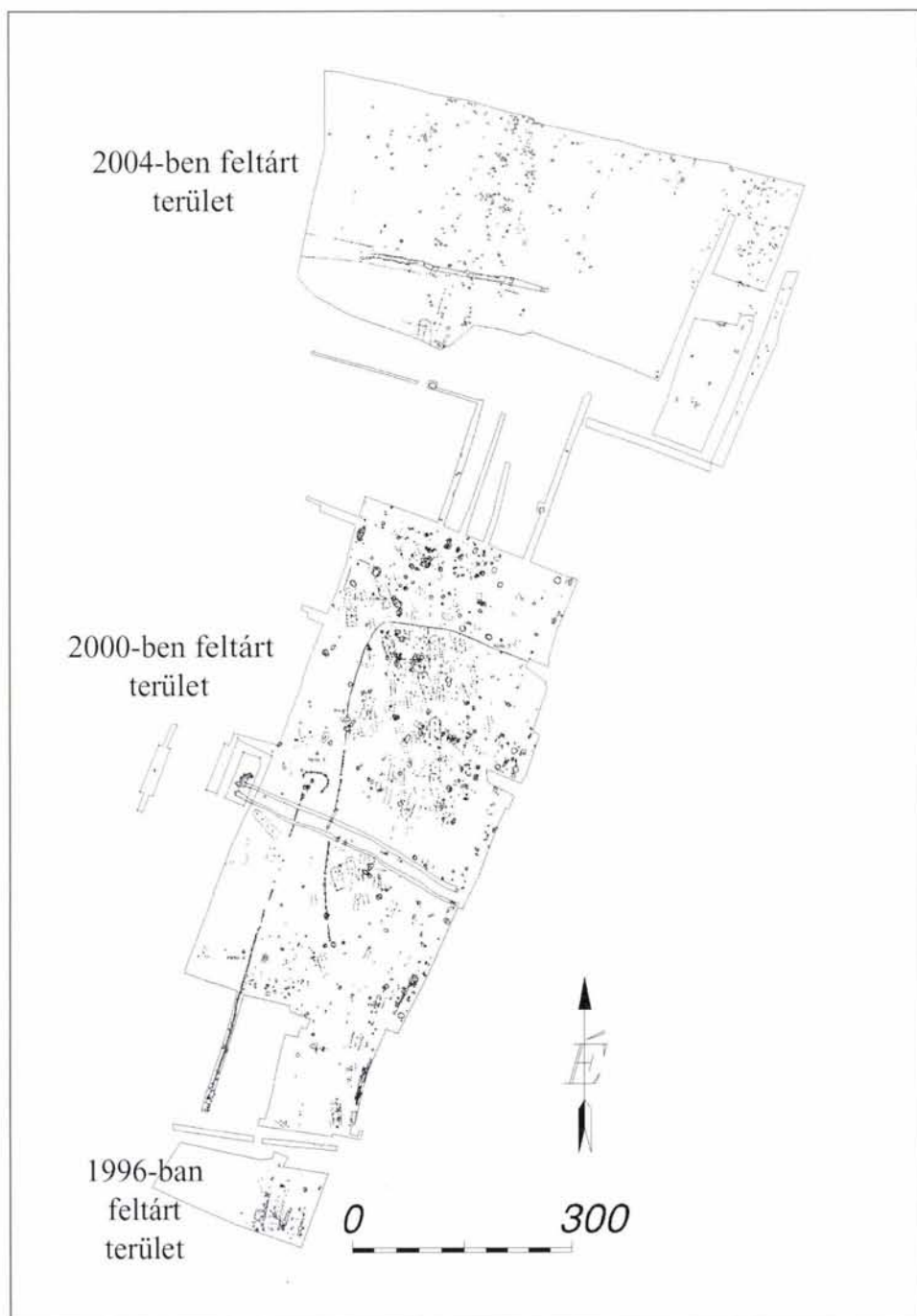
A feltárt terület a Dunától mintegy 500 méterre fekszik. A humuszréteg eltávolítása során a változóan homokos, agyagos altalajt rendkívül változatos mélységben (10–300 centiméter) értük el. Számos, a területet keletről határoló Óceánárok-patakkal és a Duna vonalával részben párhuzamos észak-északkelet – nyugat-északnyugati

Recent archaeological investigations at Dunakeszi-Székesdűlő

(Dunakeszi-Székesdűlő, plot „D”, Lrn:
7151/4)

Investment-led and test excavations were conducted on territory “D” at Dunakeszi-Székesdűlő, commissioned by Ablon Kft between May 25 and July 23, 2004. The investor intends to construct a trading centre on the territory. Prior to construction work, test excavations were conducted in the area of the parking lot and the future building. Based on these test excavation results, an investment-led excavation was conducted on approximately two-thirds of the territory of the parking lot. A surface of more than 6 hectares was investigated. The territory unearthed this year lay about 100 m to the north of the more than 7 hectares unearthed in 1996 and 2000 (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001, 2003, 2004). *(Fig. 1)* Excavations were conducted on smaller surfaces southeast of this territory in 1995 and in 2000 (HORVÁTH 2003). Attila M. Horváth conducted excavation at the Székesnádas site south of Székesdűlő on a surface of 6000 square metres (HORVÁTH M. 2003).

The unearthed area lies about 500 m from the Danube. The alternating sandy and clayey subsoil was found at diverse depths (10–300 cm) after the removal of the humus. Numerous sand dunes and depressions were observed running in a

1. kép: Összesítő alaprajz az 1996, 2000, 2004-es feltárásokról.
Fig. 1: Summary map of the excavations of 1996, 2000 and 2004

irányú kiemelkedő dombhátaikat, illetve mélyedéseket figyeltünk meg. Az ásatáson Mindszenty Andrea és Horváth Zoltán végeztek geo-pedológiai vizsgálatokat, amelyeket Krolopp Endre malakológiai eredményeivel egészítettek ki. Vizsgálataik alapján a mélyedéseket és kiemelkedéseket a vízfolyás(ok) (a Duna és az Óceánárok) medrének és a kapcsolódó természetes gátaknak (görönd), ártéri mélyedéseknek oldalirányú eltolódásával hozhatjuk összefüggésbe. A mélyedések a talajtani megfigyelések és a malakofauna alapján sekély, vízi növényzetben gazdag, mocsaras, időnként vízzel borított területek voltak, amelyek fokozatos feltöltődés során alakultak humuszban gazdag réti talajjává. A Gyulai Ferenc által elvégzett archaeobotanikai vizsgálatok ugyancsak mocsaras környezetre utalnak. A kiemelkedő hátaikat homokos talaj fedte. A terület nyugati részén húzódó, legmagasabb homokháton találtuk meg a régészeti objektumok túlnyomó részét.

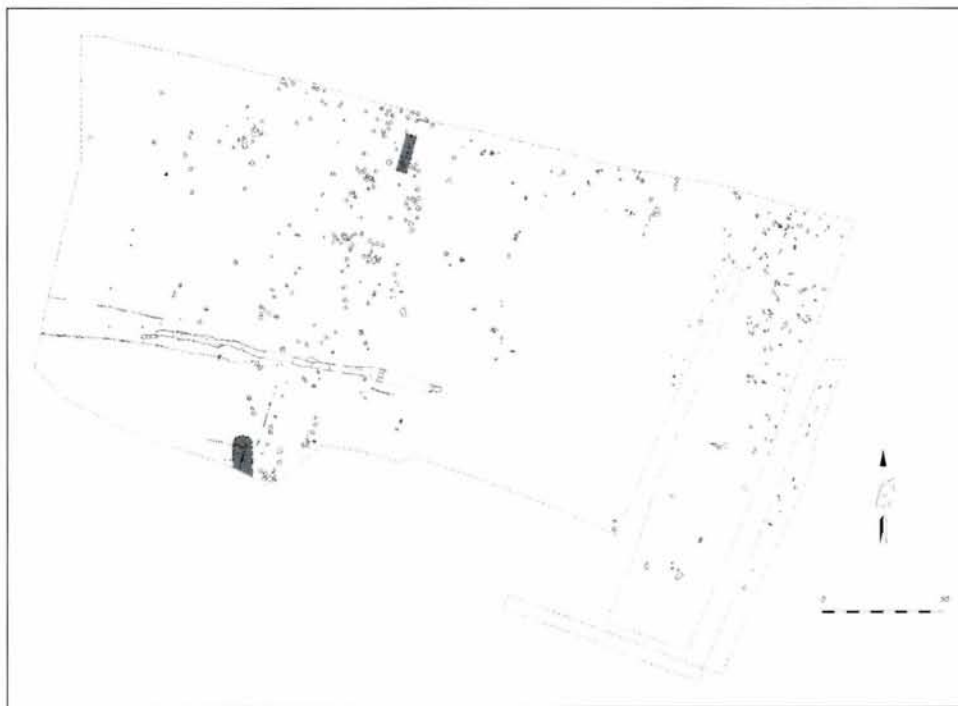
Az 1996-ban és 2000-ben folytatott feltárások során újkőkori, rézkori, kora bronzkori, késő bronzkori és késő vaskori telepjelenségek, valamint kora bronzkori sírok kerültek elő, (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001; 2003; 2004) így hasonló korú jelenségek előkerülésére lehetett számítani az úgynevezett „D” terület feltárásánál. 2004-ben mintegy 660 objektumot tártunk fel. (2. kép)

A nagyobb homokhát északi részén cölöpszerkezetes ház három párhuzamos cölöplyukosrát figyeltük meg. Hasonló szerkezetű és tájolású házak a dunántúli vonaldiszes kerámia kultúrájának Duna-keszi-Székesdúlón 1996-ban feltárt telep-részletéről ismertek. (HORVÁTH 2002) A 2000-ben feltárt területen ugyancsak előkerültek sekély újkőkori objektumok és ezekhez tartozó cölöplyukak. Ezek az ob-

north–northeast—west–northwest direction partly in parallel to the Danube and the Óceánárok Stream, which bordered the territory on the east. Andrea Mindszenty and Zoltán Horváth carried out geo-pedological analyses during the excavation, and the results were complemented by information from Endre Krolopp's malacological analyses. This research indicates that the depressions and the elevations can be ascribed to sideward shifts in the beds of these streams of water (the Danube and the Óceánárok) together with the associated natural barriers and floodplain depressions. The pedological observations and the malacological data suggest that the depressions were intermittently waterlogged, shallow, swampy areas with rich vegetation, which transformed into a humus-rich meadow soil as they gradually filled in. The archaeobotanical analyses carried out by Ferenc Gyulai also indicate a swampy environment. The elevated ridges were covered with sand. The majority of the archaeological features were found on the highest sand ridge in the western part of the area.

Neolithic, Copper Age, Early Bronze Age, Late Bronze Age and Late Iron Age settlement features and Early Bronze Age graves were found during the excavations in 1996 and 2000 (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001, 2003, 2004), and the discovery of similar phenomena was expected during the excavation of the so-called territory “D”. In 2004, about 660 features were unearthed (Fig. 2).

Three parallel rows of postholes from a post-structure house were observed on the northern side of the largest sand ridge. Houses of a similar construction and orientation are known from the

2. kép: A 2004-es feltárás összesítő alaprajza, északon az újkőkori, délen a késő bronzkori házzal.

Fig. 2: Summary map of the 2004 excavation with the Neolithic house in the north and the Late Bronze Age house in the south.

jektumok kisebb csoportokba rendeződtek a terület különböző pontjain. Hasonló kisebb települési egységhez tartozhatott a 2004-ben feltárt ház is, itt azonban az erózió miatt nem tudtuk megfigyelni a házakat kísérő hosszanti gödröket, illetve sekélyebb objektumokat. Mindössze a ház közelében fekvő kora bronzkori gödörből került elő egy neolit kerámiatöredék.

Az előkerült, datálható objektumok többsége a kora bronzkor időszakra keltezhető, a nagyobb homokhát területére lokalizálható telephez tartozott. Az objektumok többsége kerek, hengeres falú hulladék- és tárológödör (3. kép) volt, időnként nagy mennyiségű kerámiával és állatesonttal. A gödrök kisebb csoportokat alkotnak. Sajnos, mivel a dombhát északi

settlement fragment of the Transdanubian Linear Pottery culture unearthed at Dunakeszi-Szélesdűlő in 1996 (HORVÁTH 2002). Shallow Neolithic features with postholes were also uncovered in 2000. These features clustered in smaller groups in various parts of the territory. The house unearthed in 2004 may have belonged to a similar smaller settlement unit. Here, however, the longitudinal pits alongside the houses and other shallow features could not be observed because of erosion. The only Neolithic shard was found in an Early Bronze Age pit close to the house.

The majority of the datable features came from the Early Bronze Age and belonged to the settlement that was located

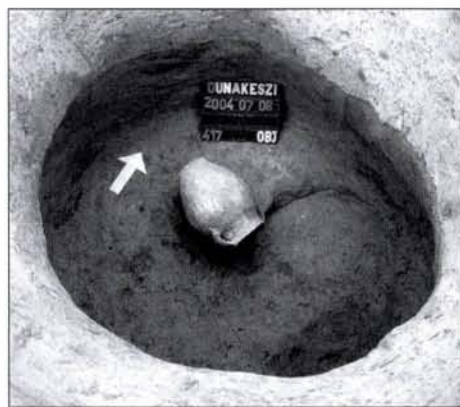
részén egy korábbi talajrendezés miatt a talaj erősen erodálódott, mindössze néhány centiméteres humuszréteg alatt már az altalaj húzódott, a gödrök többsége elpusztult, így csak gödöralkat tudtunk kibontani, sokszor így is jelentős mennyiségű kerámiaanyaggal.

Az előkerült kerámiaanyag alapján a telepet a kora bronzkor időszakára keltezhetjük. Az előkerült füles korsók, amfórák a Somogyvár-Vinkovci-kultúra hatását mutatják, (BÓNA 1965; ECSEDY 1979; DIMITRIJEVIĆ 1982; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1998–1999) ugyanakkor más kerámiatípusok (díszített peremű tálak, T-profilú tálak, négy lábon álló tálak, korsók, a vállon elhelyezett három függőleges borda) párhuzamait a Harangedény-Csepel csoport, (ENDRÓDI 1992; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1998/2000) illetve a Harangedény kultúra közép-európai területeinek (DVORÁK-MATEJČKOVÁ-PEŠKA-RAKOVSKY 1996) úgynevezett kísérőkerámiájában találjuk meg. Ugyanakkor egyetlen objektumból sem került elő harangedény töredék. Ez magyarázható kronológiai okokkal is (a kora bronzkor 2b időszakban eltűnnek a harangedények), azonban az előkerült leletanyag zömének párhuzamait nem a kora bronzkor 2b, hanem a 2a időszakban találjuk meg (KALICZ-SCHREIBER 1984). A telep pontos (kora bronzkor 2 időszakon belüli) datálására csak a leletanyag teljes átvizsgálása, illetve a radiocarbon vizsgálatok után lesz lehetőség.

A 2000-ben, a terület északi részén, a 2004-ben feltárt területhez közel, ugyancsak a nagyobb homokháton előkerült hulladékgödrök, illetve a 7 sír szintén a kora bronzkor 2 időszakra datálható, (HORVÁTH-SZILAS-ENDRÓDI-HORVÁTH 2001; 2003; 2004) azaz a 2004-ben meg-

on the larger sand ridge. The majority of the features were round refuse or storage pits with cylindrical walls (Fig. 3) sometimes with a large number of ceramics and animal bones. The pits formed smaller groups. Regrettably, the majority of the pits were destroyed by erosion caused by earlier landscaping work on the northern part of the ridge (the subsoil appeared only a few centimetres under the humus) and only the bottoms of the pits were found. Even so they contained significant numbers of finds.

From the recovered ceramic material, the settlement can be dated from the Early Bronze Age. The handled jugs, amphorae show the influence of the Somogyvár-Vinkovci culture (BÓNA 1965; ECSEDY 1979; DIMITRIJEVIĆ 1982; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1998–1999), while the analogues to other ceramic types (bowls with ornamented rims, T-profiled bowls, four-footed bowls, jugs with three vertical ribs on vessel shoulders) are characteristic of the ceramics of the Bell-beaker – Csepel group (ENDRÓDI 1992, KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1998/2000) and ceramics found gener-

3. kép: Kora bronzkori tárológödör amfórával.

Fig. 3: Early Bronze Age storage pit with an amphora

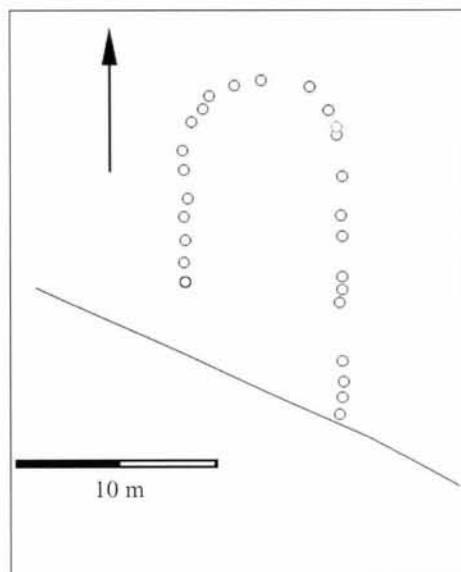
figyelt objektumcsoportokhoz hasonló településletről van szó.

A hasonló korú főváros környéki lelőhelyekkel (Albertfalva, Szigetszentmiklós) összevetve, Dunakeszin feltűnően alacsony volt a különböző kőeszközök száma. A kőeszközök hiányát magyarázhatja, hogy a lelőhely messzebb fekszik a nyersanyag lelőhelyektől, de más gazdasági stratégia, illetve kapcsolatrendszer is állhat a jelenség mögött. Ugyancsak eltér a korszak Duna-menti településeitől (Albertfalva, Szigetszentmiklós) a cölöpszerkezetes házak hiánya, illetve a gödrök kisebb csoportokba rendeződése. Hasonló telepszerkezet volt megfigyelhető a Budapest, XI. ker. Kőérberek-dűlőn feltárt kora bronzkori településletről is, ahol a szintén nagyfelületű feltárás ellenére sem került elő kora bronzkori cölöpszerkezetes ház (lásd ugyanebben a kötetben).

A település szélén, a nagy homokhát északnyugati részén egy szóthamvas és egy urnás rítusú kora bronzkori sír került elő. Az erózió és a korábbi tereprendezések miatt a két sír szinte teljesen elpusztult, csupán a kalcinált csontokat és az urnás sír urnájának töredékeit tudtuk felszedni.

A nagy homokháton kívül, a területet átszelő természetes mélyedésekben is kerültek elő kora bronzkori gödrök, általában csekély mennyiségű kora bronzkori leletanyaggal. Ezek valószínűleg víznyelő gödrök, kutak lehettek, bontásuk során folyamatosan feltört a talajvíz. A 2000-ben feltárt késő bronzkori és kelta faserkezetes kutak szintén a természetes, mocsaras mélyedésekben kerültek elő. (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001; 2003; 2004; SZILAS 2002)

A kora bronzkori telep gödreiből vett minták archaeobotanikai elemzése (Gyulai Ferenc szakvéleménye) alapján megállapítható, hogy a telepen élők elsősorban

4. kép: Késő bronzkori cölöpszerkezetes ház.
Fig. 4: Late Bronze Age post-structure house

ally in the Central European territories of the Bell-beaker culture (DVORÁK–MATEJČKOVÁ–PEŠKA–RAKOVSKÝ 1996). At the same time, none of the features yielded fragments of bell-beakers. This has a chronological explanation since bell-beaker vessel disappeared in phase 2b of the Early Bronze Age. However, analogies with the majority of the finds can be found in phase 2a and not in phase 2b of the Early Bronze Age (KALICZ–SCREIBER 1984). The exact dating of the settlement (within phase 2 of the Early Bronze Age) will be possible only after the 14C radiocarbon analysis and complex analysis of the finds.

The refuse pits and 7 graves also found in 2000 on the large sand ridge in the northern part of the territory, close to the area excavated in 2004 also date to phase 2 of the Early Bronze Age (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001, 2003, 2004). This was a part of a settle-

árpát, alakort, tönkét, csupaszárpát, vetési búzát termesztettek, ami megfelel a hasonló korú telepek (Csepel-Hollandi út, Albertfalva) archaeobotanikai anyagának.

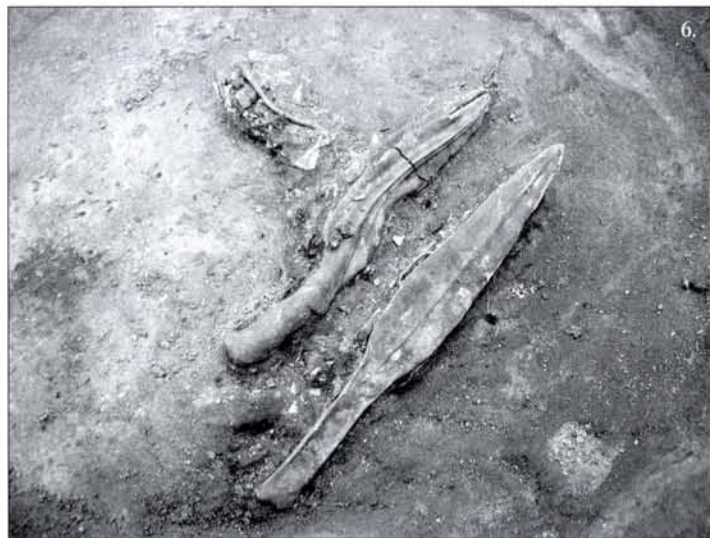
A következő kronológiai horizontot a késő bronzkor időszakának szórványos telepjelenségei (gödörök és egy cölöpszerkezetes ház részlete) és magányos hamvasztásos sírja reprezentálja.

ment similar to the feature clusters which came to light in 2004.

The number of stone tools was unusually low at Dunakeszi compared to other sites of the same age in the region of the capital (Albertfalva, Szigetszentmiklós). The lack of stone tools could be explained by the fact that the site was farther from the raw material sources, although a differ-

5-6. kép: Késő bronzkori hamvasztásos sír, a feltárás különböző fázisaiban
Fig 5-6: Different phases of the opening of the Late Bronze Age cremation burial

A nagy homokhát legdélebbi részén, a 2000-ben feltárt késő bronzkori telephez legközelebb eső területen, egy félköríves záródású cölöpszerkezetes ház részletét tudtuk kibontani. Sajnos a ház a feltárás déli határa alá nyúlt, így teljesen nem tárhattuk fel. A ház formájában, méretében, tájolásában megfelel a 2000-ben előkerült késő bronzkori telep egyik leggyakoribb háztípusának. (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001; 2003; 2004)

Az előkerült, ismeretlen funkciójú (talán agyagkitemelő) gödrökből csekély mennyiségű, a 2000-ben feltárt nagy-kiterjedésű késő bronzkori (késő halomsíros-kora urnamezős) telepen előkerült kerámiaanyaggal egyidős kerámiatöredék került elő. Szintén a késő bronzkor időszakára datálható a nagy homokhát északi részén előkerült szórthamvas sír. (5–6. kép) A kisméretű, sekély sírgödörben a csekély mennyiségű kalcinált csont között két bronz lándzsahegyet (egyikük feltételezhetően a máglyán, összehajlott), illetve egy karperecet találtunk. Az objektum környékén (de az egész feltárt területen) más késő bronzkori temetkezésre utaló nyomot nem találtunk.

Feltételelesen a késő bronzkor időszakára datálhatjuk a nagy homokhátat északnyugat–délkeleti irányban kettévágó mély, V-alakú árkot, mely párhuzamosan fut a 2000-ben előkerült, hasonló méretű kettős árokkal. Bár az árokból kora és késő bronzkori kerámia került elő, ennek ellenére későbbi datálása sem zárható ki, mivel az egyértelműen nem bronzkori cölöplyuk sorok szegélyezik párhuzamosan. Ezeket a mélyebb területek felé vezető árkokat, melyek nem határolnak települési egységeket, feltételezhetően a terület lecsapolására használták.

ent economic strategy or contact system may also lie behind this phenomenon. The lack of post-structure houses and the distribution of the pits in small clusters represent further differences from the settlements of the same period along the Danube (Alberfalva, Szigetszentmiklós). A similar settlement structure could be observed in an Early Bronze Age settlement fragment unearthed at Budapest XI, Kőérberek-dűlő, where despite the large uncovered surface no post-structure houses were discovered from the Early Bronze Age (see in this volume).

Two Early Bronze Age graves, an urn grave and a cremation grave with scattered ashes, were uncovered on the northwestern edge of the large sand ridge at the edge of the settlement. The two graves were nearly entirely destroyed by erosion and earlier landscaping work: only charred bones and the fragments of the urns from the urn grave could be lifted out.

Early Bronze Age pits, usually with only a few Early Bronze Age finds, were discovered in the natural depressions that intersected the territory outside the large sand ridge as well. They may be cisterns or wells since the ground water seeped in regularly while we were cleaning them. The Late Bronze Age and Celtic wooden wells unearthed in 2000 were also found in such natural swampy depressions (HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001, 2003, 2004; SZILAS 2002).

The archaeobotanical analysis of the samples taken from the Early Bronze Age settlement (Ferenc Gyula's results) indicate that the inhabitants of the settlement primarily cultivated barley, einkorn, emmer, bald barley and common wheat similarly to the archaeobotanical materials from other settlements of the same

A 2004-ben folytatott feltárás alapján meghatározhatóvá vált a 2000-ben feltárt késő bronzkori település északi határa. A 2000-ben feltárt terület északi részén, a kerítő árkon kívül, észak felé egyre szórványosabban jelentkeztek a házak és gödrök. Ekkor az Auchan áruház északi parkolójának területén húzott kutatóárkokból, amelyek szinte teljesen elérték a 2004-ben feltárt területet, csak szórványos, elsősorban nem késő bronzkori objektumok kerültek elő. Hasonló volt a helyzet a „D” felületen is: néhány kevés leletet szolgáltató gödör, valamint a sír, mellett a terület déli határán előkerült ház jelentheti a késő bronzkori telep északi határát. A település központjától viszonylag távol, szórványosan jelentkező gödrök társaságában előkerült ház újabb adatokkal szolgál a korszak településtörténetéről.

A feltárt őskori telep délnyugati felén egy magányos, dél-északi tájolású szarmata női sír került elő (118. obj). Az elhunytat háton fekvé, nyújtott testhelyzetben temették el, a váz bal oldalát erősen átlátjárás bolygatta. (7. kép) Az előkelő származású asszony ruhájának nyakkivágását vagy fátylát a mellkason kibontott, vékony aranylemezből préselt, kerek, (8. kép) a ruhaujját pedig háromszög alakú flitterek díszítették. Nyak környékén karnéol, borostyán és kalcedon gyöngyökből álló nyakláncot találtunk, (8. kép) melyen középen aranylemezes, granulációval díszített lunula függött. Ennek, vagy egy másik, hosszabb nyakláncnak lehetett a része a mellkason kibontott fajansz oroszlán gyöngy. A koponya alatt, a nyaklánc összefogására szolgáló, zárt bronzkarika mellett granulációval díszített aranyfülbevalót bontottunk ki, ennek párhuzamát számos kora szarmata anyagban megtalálhatjuk. (KÓHEGYI 1982; FARKAS 2000) A

7. kép: Szarmata női sír (118. objektum).

Fig. 7: Grave of a Sarmatian woman (feature no. 118)

period (Csepel-Hollandi Road, Albertfalva).

The scattered settlement features (pits and a segment of a post-structure house) as well as a single cremation burial represented the Late Bronze Age as the next chronological horizon.

Part of a post-structure house was unearthed in the area that lay closer to the Late Bronze Age settlement which came to light on the southernmost part of the large sand ridge in 2000. Regrettably, the house extended under the southern border of the excavation area so it was not possible to unearth it completely. The shape, the measurements and the orientation of the house were identical to those of one of the most common house types at the Late Bronze Age settlement discovered in 2000 (HORVÁTH-SZILAS-ENDRŐDI-HORVÁTH 2001, 2003, 2004).

csukló környékén több rétegben millefiori és borostyángyöngyöket találtunk. Lábféjéhez egyfűlű, korongolt, kettős kónikus, vörösre festett korsót helyeztek. A sírban található aranyeletek, a gyöngyök, a fajansz oroszlán pontusi eredetűek. (VADAY 1989, 45, 55–56) A sírt római import hiánya és az ékszergarnitúra összetétele alapján az 1. századra datálhatjuk.

A fenti sírtól körülbelül 20 méterre ugyancsak dél-északi tájolású, nyújtott csontvázas sírt tártunk fel, melyet a benne található egyetlen gyöngy alapján szintén a szarmata korba sorolhatunk.

Az ásatáson a datálható korú emlékeken kívül számos leletanyagot nem szolgáltatott objektum, illetve jelenség is előkerült. A nagy homokhatát, a nagy árokkal párhuzamosan, azt közrefogva, két, egymással nagyjából párhuzamos, északnyugat–délkeleti irányú cölöplyuk sor vágja ketté. Leletanyag a cölöplyukak egyikéből sem került elő, azonban a cölöplyuk sor egyik tagja vágja a 40. objektumot (szarmata sír), azaz a népvándorlás korra, vagy ez utánra datálható. Szintén nem tudjuk datálni a bronzkori ház területén és környékén előkerült, de nem a házhoz tartozó két egymásra merőleges cölöplyuk sort. Mivel a cölöplyukak egy része a ház területén került elő nem lehetnek egykorúak a házzal. A két sor közül az északkelet–délnyugati irányú nagyjából egy irányba esik az ugyanilyen tájolású 2000-ben előkerült hosszú cölöplyuk sorral, az északnyugat–délkeleti irányú sor pedig egyrészt párhuzamos a 2000-ben feltárt terület északi sarkában talált rövid sorral, illetve nagyjából párhuzamos a 2004-es területet átvágó kettős cölöplyuk sorral. A cölöplyuk rendszer tényleges összetartozása, funkciója és kora egyelőre meghatározhatatlan.

Ugyancsak nem került elő datáló értékű lelet a nagy árkot vágó kavicsalapozású

Only a few finds came from the pits serving an unknown function (perhaps clay extraction pits). They date to the same period as those recovered at the large Late Bronze Age (Late Tumulus – Early Urnfield) settlement.

The grave with the scattered ashes uncovered in the northern part of the large sand ridge also dates to the Late Bronze Age (Figs 5–6). Two bronze spearheads (one bent, probably on the pyre) and a bracelet were found together with a large number of charred bone fragments in the small and shallow grave shaft. No other traces of Late Bronze Age burials were found around the feature (or anywhere on the whole of the unearthed territory).

The deep V-shaped ditch intersecting the large sand ridge in a northwest–southeast direction can also be dated conditionally to the Late Bronze Age. It ran parallel to the double ditch with similar measurements unearthed in 2000. Although Early and Late Bronze Age ceramics were found

8. kép: Részletfotó a mellkasról (118. objektum).
Fig. 8: Detail of her chest (feature no. 118)

tűzhelyből, azonban mivel az árok betöltésének tetején került elő, a nagy árok feltöltődése után építették.

A kora és késő bronzkori teleptől keletre, elsősorban a terület északkeleti szélén talált kiemelkedésen, de a mélyedésekben is számos objektumot találtunk leletanyag nélkül, vagy egy-egy apró bronzkori (jellegtelen) kerámiatöredékkel. Az objektumok feltételei gyakran nehezen voltak meghatározhatók, bontás során sokszor nehéz, vagy lehetetlen volt az objektumot követni. Néhány jelenségnél megfigyeltük, hogy feltűnik kifli alakú volt, a külső ívük méhkas alakban bemélyült. A geopedológiai szakvélemény alapján elképzelhető, hogy természetes módon gyökerestől kidőlt fákra utalnak a sajátos objektumok.

Korom Anita – Reményi László

Irodalom/References:

- BÓNA 1965 – Bóna I.: The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary I–II. *Alba Regia* 4–5 (1963–64) 1965, 17–81.
- DIMITRIJEVIĆ 1982 – Dimitrijević, S.: Die frühe Vinkovci-kultur und ihre Beziehungen zum Vučedoler Substrat im Lichte der Ausgrabungen in Vinkovci (1977/78). *Opuscula Archaeologica* 7 (1982) 7–36.
- DVORÁK–MATEJÍČKOVÁ–PEŠKA–RAKOVSKY 1996 – Dvorák, P. – Matejíčková, A. – Peška, J. – Rakovsky, I.: Gräberfelder der Glockenbecherkultur in Mähren II. (Bezirk Breclav) Katalog der Funde. Brno 1996.
- ECSEDY 1978 – Ecsedy, I.: Die Siedlung der Somogyvár-Vinkovci Kultur bei Szava und einige Fragen der Frühbronzezeit in Südpannonien. (A Somogyvár-Vinkovci

in the ditch, it was probably associated with the later period since the posthole rows running along it were certainly not from the Bronze Age. Bronze an along it. These ditches leading to deeper areas (which do not border settlement units), were probably used to drain the territory.

The excavations in 2004 enabled the excavators to identify the northern border of the Late Bronze Age settlement unearthed in 2000. In the northern part of the territory uncovered in 2000, the houses and the pits were increasingly loosely distributed northwards outside the fencing ditch. At that time, the ditch which opened on the territory of the northern parking lot of the Auchan store (which nearly extended onto the territory unearthed in 2004) contained only scattered and mostly not Late Bronze Age features. The situation was the same on surface "D": apart from a few pits with a sparse find material (as well as the grave). The house discovered on the southern edge of the territory may mark the northern boundary of the Late Bronze Age settlement. The house that was found there together with scattered pits relatively far from the centre of the settlement offers new data on the settlement history of the period.

The single south–north oriented grave of a Sarmatian woman (feature no. 118) was found in the southwestern part of the unearthed prehistoric settlement. The deceased lay on her back in an extended position. A burrowing animal had badly disturbed the left side of the skeleton (Fig. 7). The neckline of the dress of a woman of a noble origin or her veil was decorated with round beadlets pressed from a gold plaque, which were uncovered on the chest (Fig. 8), while the sleeves were ornamented with triangular bead-

kultúra települése és a déldunántúli kora bronzkor néhány kérdése). JPMÉ 23 (1978) 97–136.

ENDRŐDI 1992 – Endrődi A.: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. (The settlement and cemetery of the Bell Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós.) In: Archaeological researches on the line of motorway M0. BTM Műhely 5. Budapest 1992, 83–201.

FARKAS 2000 – Farkas Cs.: Kora szarmata sírok Füzesabony határában (Füzesabony-Kastély dűlő I.) In: Heves Megyei Régészeti Közlemények 2. Eger 2000, 15–50.

HORVÁTH 2002 – Horváth, L. A.: Neolitische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. ActaArchHung 53 (2002) 1–40.

HORVÁTH 2003 – Horváth, L. A.: Dunakeszi, Nádas. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Budapest 2003, 129–130.

HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2001 – Horváth L. A. – Szilas G. – Endrődi A. – Horváth M. A.: Óskori telepek és sírok feltárása Dunakeszi határában. (Excavation of prehistoric settlements and graves in Dunakeszi.) Aqfűz 7 (2001) 115–127.

HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2003 – Horváth L. A. – Szilas G. – Endrődi A. – Horváth M. A.: Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett óskori telepfeltárásról. (Vorbericht über die Ausgrabung der urzeitlichen Siedlungen von Dunakeszi.) In: Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Budapest 2003, 5–17.

HORVÁTH–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH 2004: Horváth L. A. – Szilas G. – Endrődi A. – Horváth

lets. A necklace of cornelian, amber and chalcedony beads was found in the region of the neck (Fig. 8). A lunula made from a silver plaque and decorated with granules hung in the middle of the row of beads. The faience lion bead found on the chest may also be part of this or another longer necklace. A gold earring with a granulated ornament was found under the skull beside the closed bronze ring that held together the necklace. Analogies to this type of earring can be found in early Sarmatian material (KÓHEGYI 1982; FARKAS 2000). Millefiori and amber beads were uncovered in layers in the region of the wrist. A single-handled, wheel-thrown, biconical, red-painted jug was placed by her feet. The gold finds, the beads and the faience lion came from the Pontic region (VADAY 1989, 45, 55–56). The grave can be dated to the AD 1st century based on the absence of Roman wares and the characteristics of the jewellery.

The inhumation grave oriented south–north containing an extended skeleton was also found about 20 m from the above grave. The only bead found in it also dated the grave from the Sarmatian period.

Beside the datable features, there were many features and phenomena that did not contain finds. Two more-or-less parallel rows of postholes intersected the large sand ridge, enclosing it in a north–west–southeast direction. None of the postholes contained finds. One of the postholes, however, intersected feature no. 40 (Sarmatian grave), so it can be dated either from the Midmigration Period or later. The two rows of postholes running perpendicular to each other uncovered on the territory and around the Bronze Age house could not be dated either. They certainly did not belong to the house. Since

M. A.: Megelőző feltárás Dunakeszi-Székesdűlőn. (Preliminary Excavation at Dunakeszi-Székesdűlő.) *Mómosz* 2 (2004) 209–218.

HORVÁTH 2003 – Horváth M. A.: Budapest, IV. kerület Székes-nádas dűlő. *Aqfűz* 9 (2003) 198–199.

KALICZ-SCHREIBER 1984 – Kalicz-Schreiber, R.: Komplex der Nagyrév-Kultur. In: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*. (Hrsg. Nikola Tasić) Beograd 1984. 133–194.

KALICZ-SCHREIBER-KALICZ

1998–1999 – Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N.: A Somogyvár-Vinkovci kultúra és a Harangedény-Csepel-csoport Budapest kora bronzkorában. (Die Somogyvár-Vinkovci-kultur und die Glockenbecher in der Frühbronzezeit von Budapest.) *Savaria* 24/3 (1998–1999 [1999]) 83–114.

KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1998/2000 – Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N.:

A harangedények szerepe a Budapest környéki kora bronzkor társadalmi viszonyainak megjelenítésében. (The Role of Bell Beakers in reflecting social relations in the early Bronze Age of Budapest.) *ArchÉrt* 125 (1998/2000) 45–78.

KŐHEGYI 1982 – Kőhegyi M.: Kora szarmata aranyleletes női sírok az Alföldön. *DMÉ* 1982. 267–355.

SZILAS 2002 – Szilas, G.: Die Freilegung eines bronzezeitlichen Brunnens besonderen Typus in Dunakeszi. (Egy egyedi típusú kút feltárása Dunakeszin.) *BudRég* 36 (2002) 291–303.

VADAY 1989 – H. Vaday A.: Die sarmatische Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. *Antacus* 17–18. 1988–1989. Budapest 1989.

some of the postholes were found on the territory of the house, they cannot be contemporary. The northeast–southwest running row had approximately the same orientation as the long row of postholes unearthed in 2000, while the row of postholes running in a northwest–southeast direction lies parallel to the short row unearthed in the northern corner of the unearthed territory in 2000 and running approximately parallel to the double row of posthole that intersected the 2004 excavation territory. Whether the postholes really comprised some kind of a system cannot yet be determined nor can their function and age.

No datable finds have been discovered in the fire place with a gravelly foundation, which intersected the large ditch although since it was found on top of the fill of the ditch, it must have been built after the ditch filled in.

A number of features were found without finds or with tiny Bronze Age (indistinct) shards east of the Early and Late Bronze Age settlements, especially on the elevation found on the northeast edge of the territory as well as in the depressions. The discolourations of the features were often difficult to see and it often proved difficult or impossible to follow the features during cleaning. A few of these features had a crescent-shaped discolouration, while in a downwards direction the outer arc deepened into a beehive-shape. It seems possible based on geological observations that these specific features marked the places of uprooted trees.

Anita Korom – László Reményi

Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2004. évben

1. Budapest, II. ker., Felhévizi utca 7. (Hrsz.: 14840/3)

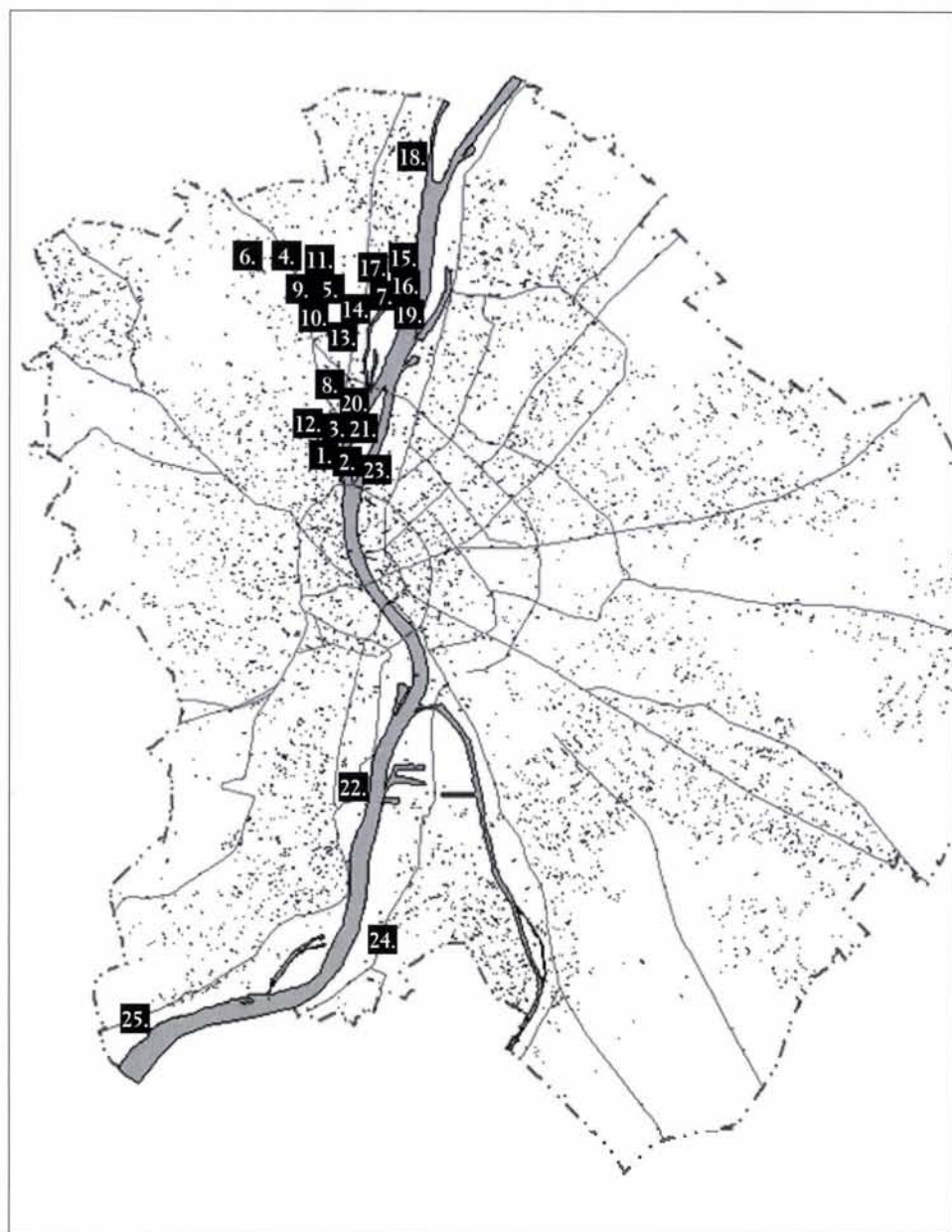
2004. július 12. és szeptember 6. között közel 840 négyzetméter felületen folytattunk megelőző feltárást egy tervezett társasház építése előtt. A lelőhellyel közvetlenül szomszédos Szépvölgyi út 18-22. számú telken 1998-ban végeztünk megelőző feltárást. (KÁRPÁTI 2002) Jelenlegi kutatásunk során elsősorban arra kerestünk választ, hogy a szomszédos telekesoporton feltárt, több épületből álló majorságnak vannak-e további épületei, vagy volt-e mesterségesen kialakított határa a birtok központi részének. A munkálatokat a raszterszerű szelvényrendszerben végeztük.

A Szépvölgyi árok alsó szakaszának délkelet felé kiszélesedő völgyében lévő telken, az árok itteni szakaszában végzett korábbi feltárásokon meghatározott rétegsort figyeltük meg. (FACSÁDY 2000; FACSÁDY 2002) A jellegzetes feltöltődési, feltöltési rétegek a következők voltak: 1. az árok kőgörgeteges medrére pleisztocén lösz rakódott le. 2.–3. Erre fekete, humuszos, észak-északnyugati lejtésű, jelentős mennyiségű neolit (DVK) leletanyagot tartalmazó réteg halmozódott az erózió által. 4. A 3. réteg felett vastag, átlag 1–1,5 méter vastagságú leletanyagot nem tartal-

mazó humuszos réteget dokumentáltunk, amelyben több kisebb vízmosás nyomát figyeltük meg. 5. Feljebb ugyancsak jelentős vastagságú humuszos réteget figyeltünk meg, amelynek alsó részén római kori leleteket gyűjtöttünk be, felső részén újkori kerámiatöredékek voltak. 6–7. A rétegsort modern feltöltés és kertiföld zárta.

Az utolsó két réteget kivéve a többi réteget egységesen vágta az, az északnyugat–délkeleti irányú, 15 méter szélességű vízmosás, amely a telek teljes szélességében végig húzódott. A vízmosás 4–4,5 méter mélységbe vágódott be, betöltését teljes egészében kőgörgeteg alkotta. Északi szélén 40 centiméter széles, szárazon rakott kőfal futott, amely a meder feltöltődésekor erőteljesen megrongálódott, így összefüggő vonulatát csak a terület keleti részén dokumentálhattuk. A nyugati szakaszon csekély maradványait azonosíthattuk. A falra rámosódó kőgörgetegben római kerámiát találtunk, de az árok betöltésében újkori kerámia töredékek is voltak.

A feltárás során a középkori majorság további részleteire, esetleg más középkori jelenségre nem bukkantunk. A telek Felhévizi utcai frontján az utcával párhuzamos tengelyű, négy osztófallyal tagolt 19. század végi betöltésű, kőalapozású épület maradványait tártuk fel. A nyugati helyiség alapincézett volt.

1. kép: Az Aquincumi Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei

Megfigyeléseink alapján újra csak megerősítést nyert az a feltételezés, hogy az egykor erősen vízjárta völgy északi oldalán, megközelítőleg a mai Folyondár utca vonaláig a Kiscelli-plató felületén neolit telep(ek) húzódtak. Az eróziós római anyag, pedig a 2001-ben feltárt, a régi MMG (Bp. III., Szépvölgyi út 41.) területén található római kori iparnegyed területéről mosódhatott le. A már több telken követhetővé vált jelentős kiterjedésű, a már feltöltődő völgybe vágódó árok, amelynek oldalai kőfallal voltak övezve, jelentős szerepet nyerhet a Szépvölgyi út 41. alatt ismert római kori településsel kapcsolatban, továbbá a középkori Óbuda-Szentjakabfalva közös határvonalának topográfiai meghatározásában.

Kárpáti Zoltán

Irodalom/References:

KÁRPÁTI 2002 – Kárpáti Z.: Árpád-kori majorság Budaújlak területén. *BudRég* 35 (2002) 587–615.

FACSÁDY 2000 – R. Facsády A.: Budapest II., Ürömi út 45. – Szépvölgyi út 32. *Aqfűz* 7 (2001) 136.

FACSÁDY 2002 – R. Facsády A.: Budapest II., Felhévizi utca 7. – Ürömi utca 31. számú telken végzett feltárás. *Aqfűz* 8 (2002) 136.

2. Budapest, II. ker., Ürömi utca 4–6. (Hrsz.: 14952)

Budaújlak déli határán, az Ürömi utca 4–6. számú telken 2004. május 3. – július 6. között végeztünk megelőző feltárást. Az egyesített telken mélygarázzsal kialakított

lakóházat építenek. A beépítéssel érintett 1558 négyzetméter felület helyett megközelítőleg 600 négyzetméter területet tárhattunk fel a telken lévő erős nyugati irányú szintemelkedés, a 4. számú telken álló ház mögött, a hegybe vágott, II. világháborús, és jelenleg is számon tartott légoltalmi pince, továbbá az egykori telkeken lévő újkori pincék miatt. A légópince bejáratának vonalában támfalat építettek az újkorban. Tehát az egykori lakóházak és a hegyoldalba vágott 19. századi támfal által határolt terület volt kutatható.

Az újkori beépítés során, a területen erős szintsüllyesztést végeztek, ezáltal a nyugati részen, azaz a támfal előtt a modern feltöltés alatt közvetlenül a kiscelli agyag jelentkezett.

Az utcai frontnál, a természetes lejtés miatt vastag feltöltődési és feltöltési rétegeket kutattunk, azonban a modern feltöltés alatt az újkori szintmódosítás miatt közvetlenül római kori rétegek bontakoztak ki.

Az újkori topográfia alapján Budaújlaknak nevezett terület déli részének római kori topográfiájára vonatkozóan szórványos adattári, valamint feltárásokból származó adatok állnak rendelkezésünkre. A kutatandó telek környezetében 1995-ben, majd 1996-ban került sor régészeti kutatásra. (FACSÁDY 1996, 1997) A feltárások során vegyes rítusú temető sírjai és sírkertjei, illetve ipartelep maradványai kerültek elő. Ipari tevékenységre, építőanyagként használt téglák gyártására – az előkerült kemencék és a leletanyag alapján – a későrómai korban került sor a területen. A 2000-ben a Zsigmond tér Duna felőli oldalán végeztünk megelőző feltárást, (FACSÁDY–KÁRPÁTI 2001) aminek eredményeképpen – többek között – kora római település földbe ástott házait és kemencéit dokumentáltuk.

Jelen feltárásunk során ismét nyomon követhettük a terület római kori markáns funkcióváltását. Az Ūrömi utca melletti kis területen az egymást vágó objektumok a terület relatív kronológiáját tökéletesen megrajzolták. A római kori „használat” első nyomai a domboldalra húzódó sírok: a terület kezdetben temetőként szolgált. A 21 hamvasztásos rítusú temetkezés mellett 1 csontvázas sír is előfordult. A mellékletek közül egy cikádafibula érdemel külön említést. A temető egyrétegű sírjait kelet felől épületnyomok határolták, a feltárandó területen belül azonban az épület közelebbi meghatározására nem volt mód. Az épületmaradványok mellett, ugyancsak a feltárandó telek keleti részén észak-déli irányú vízvezeték húzódott, amely a sírokat átvágta. A temetkezés megszűnése után a terület ipari funkciót kapott, ennek bizonyítéka egy fazekaskemence. A kör alakú, 180 centiméter átmérőjű kemence körülbelül 60 centiméter magasságig fennmaradt felső részén megfigyelhettük a berakónyílást, s kibontottuk a részben beszakadt rostély maradványát. A rostélyt két, középen felállított, illetve körben az oldalfalba rakott, működés közben kiégett téglasor tartotta. Építéskor több hamvasztásos sírt pusztítottak el. A kemencéből előkerült, 20 ládát megtöltő kerámialeletek alapján megállapíthatók az itt gyártott edénytípusok. Túlélgetett, rosszul berakott és sérült kerámia mellett, nagy számban kerültek elő tányérok, tálak töredékei, valamint szürke faltenbecher töredékek. Mivel a restaurálás jelenleg is folyik, a típusok elkülönítése egy későbbi feldolgozás feladata. (A kemence leleteinek feldolgozását Szilágyi Magdolna szakdolgozat keretei között végzi.)

A későbbi korszakokból a római temető maradványai között három középkori, il-

letve koraújkori sír került elő. Az újkorban a hegyoldalból kelet-nyugati irányú csatorna vezetett a telek déli részén keresztül, átvágva a korábbi rétegeket.

R. Facsády Annamária – Kárpáti Zoltán

Irodalom/References:

FACSÁDY 1996 – R. Facsády A.: Kutatások a katonai territorium déli részén: Budaújlak a római korban. Aqfűz 2 (1996) 4–21.

FACSÁDY 1997 – R. Facsády A.: Ipari emlékek az aquincumi katonaváros délnyugati részén. Aqfűz 3 (1997) 14–17.

FACSÁDY-KÁRPÁTI 2001 – R. Facsády A. – Kárpáti Z.: Korarómai település és partvédelem maradványai Budaújlak déli részén. Aqfűz 7 (2001) 14–20.

3. Budapest III. ker., Bécsi út 96/b (Hrsz.: 14724/14721/2)

A Budapesti Műszaki Főiskola új oktatási létesítményének helyén 2003. év folyamán végeztünk több hónapos megelőző feltárást. (FACSÁDY 2004)

Az előző évi feltárás során az úgynevezett Bécsi úti római kori temető újabb parcelláját tártuk fel, s megtaláltuk a temetőrész nyugati és északi határát. Az építkezéssel veszélyeztetett, megsemmisülő terület teljes feltárása, a Budapesti Műszaki Főiskola ellátását biztosító, használatban lévő gázvezeték, valamint az ehhez szükséges nyomásszabályozó állomás miatt nem vált megvalósíthatóvá. Egyértelmű volt azonban, hogy a temetőrész dél felé tovább folytatódik, a vezeték nyomvonalába nyúlva nyolc hamvasztásos

és csontvázas sír részletét dokumentálhattuk. A gázvezeték megszüntetése után, 2004. január 14. – február 11. közötti időszakban került sor a munka folytatására. A kemény téli időjárás miatt részben sátor alatt dolgoztunk, az időközben megkezdett építkezés munkálataival párhuzamosan végeztük el a régészeti feladatokat.

A feltárás második, rövid szakasza nem módosította a temetőparcellával kapcsolatos korábbi ismereteinket. Hamvasztásos és csontvázas rítusú temetkezéseket egyaránt feltártunk, összesen 21 sír került elő. Ezzel a temetőrész feltárt sírjainak száma a korábbi évihez képest 235-re módosult.

A 13 hamvasztásos sír egyike urnatemetkezés volt, a csontvázas sírok többsége egyszerű földsír, nagyon rossz megtartású, nemegyszer bolygatott maradványokkal. Két tegulákból összeállított sírra bukkantunk. Vasszőgek, üvegedény töredékek, nyersszínű kerámia korsók, kerámia töredékek, érmek mellett az egyik sírből csont-hajtű, csontguzsaly, csontorsó is előkerült. A temetkezések hosszú időt ölelhettek fel, a sírok gyakran vágták egymást.

R. Facsády Annamária

Irodalom/References:

FACSÁDY 2004 – R. Facsády A.: Temetőfeltárás a Bécsi úton. (Excavation at a cemetery in Bécsi road.) *Aqfűz* 10 (2004) 21–29.

4. Budapest, III. ker., Bécsi út 310. (Hrsz.: 20023/13, 20023/22)

Az idei évben régészeti megfigyelés alkalmával ellenőriztük ismét az úgynevezett

Testvérhegyi villa területét, ahol az elmúlt két évben az Aquincum-Brigetio diagonális út újabb részlete került elő 7 darab temetkezésből álló sírsorporttal, a villagazdaság bejáratí épületegyüttesével, illetve azonosíthattuk a feltételezett főépület elemeit is. (LÁNG 2003, 95–110; LÁNG 2004, 90–105)

Az említett sírsorport újabb sírja épületalapozás alkalmával került elő. A feltárás során megállapítható volt, hogy az egyszerű földsír házetetőt imitáló, stilizált akroterionokkal díszített szarkofágfedlap takarta, amely egyrészt illeszkedett a fő, diagonális út irányához, másrészt pedig egykorú lehetett a felület délnyugati sarkában most előkerült vékony, észak–déli irányú sóderes úttal, vagy járószinttel. A sír beásási szintje még megfigyelhető volt, betöltésében pedig az eredetileg a szarkofágfedélhez tartozó láda egy saroktöredéke is benne volt (valószínűleg gyermeknek készült szarkofág volt). A másodlagosan felhasznált szarkofágfedéllel letakart földsírban észak–északnyugat – dél–délnyugat irányban, nyújtott testtartásban, háton fekvő férfi váza volt, kezzeit a medence felett összekulcsolták. (2. kép) Jobb vállán hagymafejes fibula, bal alsó lábszára mellett négy darab éremmel (Kr. u. 4. század első harmada) egy vasveretes kisméretű zacskó, vagy dobozka volt, szintén bal lábfeje mellett pedig vasszőg. Térdmagasságban fekete egyfülű korsó, illetve durva soványítású, sötétszürke, kisméretű fazék került elő. Az elhunyt mellé csirke- és disznóhúsból álló halotti áldozati ételt helyeztek. A sír szintje alatt a továbbiakban már csak a természetes eróziós rétegsort dokumentálhattuk.

A valószínűleg fiatalon elhunyt férfi sírja jól illeszkedik az aquincumi villagaz-

2. kép: Későrómai sír a Testvérhegyről (Bp., III. ker., Bécsi út 310.)

daságok 4. századi történetéhez, amikor már a katonaság használja ezeket. A most feltárt sír a temetkezések legkésőbbi horizontját képviseli.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

LÁNG 2003 – Láng O.: Római kori útrészletek az aquincumi polgárváros municipális territoriumán (az úgynevezett testvérhegyi villa környezete). *AqFüz* 9 (2003) 95–110.

LÁNG 2004 – Láng O.: Újabb adatok az úgynevezett Testvérhegyi villa topográfiai helyzetéhez. (New data on the topographic position of the so-called Testvérhegy villa.) *AqFüz* 10 (2004) 90–105.

5. Budapest, III. ker, Csillaghegyi út (Hrsz.: 19913/6)

2004. szeptember 16. – október 5. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Csillaghegyi úton található, eddig beépítetlen telken, ahová iroda- és raktárpületet terveztek. A speciális, kútalapozásos technikával épülő háznak sajnos a teljes felületén nem, csak a földmunkával érintett 18 darab alapozási egységében kutathattunk. Az ásátás során ezeket az egymással párhuzamosan haladó 9 darab 2×2 méteres és 9 darab $2 \times 3,5$ méteres alapozási árkokat tártuk fel.

Az ásátást a közvetlenül mellette elhelyezkedő telken (Csillaghegyi út 22. sz.) 2002 telén és 2003 tavaszán folytatott feltárás indokolta, mely során római és őskori telepnymokat találtak. (LÁNG 2004) Az idén feltárt objektumok nagy része egyértelműen a tavalyi ásátás során dokumentált árokszakaszok folytatásának tekinthető.

A vékony humusz réteg gépi eltávolítása után kézi erővel mélyítettük szelvényeinket. A bolygatatlan területen több réteget figyeltünk meg. A humusz alatt szürkésbarna színt következett, ebből csak legújabb kori kerámia került elő. Az alatta húzódó világosbarna, hasonló vastagságú réteg sem tartalmazott régészeti jelenséget. Ez alatt tömör sötétbarna, majd egy sötétbarna murvás színt különült el a narancssárga, sóderes altalaj felett. A terület jól láthatóan északkeleti irányba lejtett. Régészeti objektumot mind a 18 darab feltárt kútalapozásban találtunk, viszont nagyobb sűrűsödést a magasabban fekvő északnyugati területen figyeltünk meg. A feltárt objektumok kivétel nélkül árkok voltak, közel 25 darab árokszakasz került elő, ezek nagy része sűrűn, legtöbbször

3. kép: Árok szakaszok feltja (1–2. szelvény/10–11. obj.) a Bp. III. ker., Csillaghegyi úti ásatáson

egymással párhuzamosan fut észak–déli irányba. (3. kép) Egy esetben kelet–nyugati irányú és azt keresztező keskenyebb árok szakaszokat figyeltünk meg. Az „U” és „V” metszetű árkok nagy része sekély volt, átlagosan 20–50 centiméter, de előfordult 110 centiméter mély objektum is. Szélességük 30–90 centiméter között változott. Egységesen a tömör sötétbarna rétegből indultak, egykorúnak tűnnek, betöltésük egyforma, murával kevert sötétbarna. Szuperpozíció csak egy esetben fordult elő. Az árkok betöltéséből nagyon kevés, kizárólag római kori kerámiatöredék került elő. A leletanyag szürke szemcsés fazéktöredékekkel és két kis sigillata töredékkel jellemezhető. Néhány szórvány őskori kerámiát is találtunk, de objektum nem kapcsolható hozzájuk.

Az idén feltárt teleprészlet a már említett szomszéd telken feltárt telep folytatásának tekinthető. Itt is, hasonlóan a 2004-es ásatáson megfigyeltékhez, a római kori objektumok kizárólag árkok voltak. A kísérő objektumok hiánya és a feltárt terület nagysága az árkok funkciójának meghatározásához igen kevés adattal szol-

gált, ebben a környező területek régészeti kutatása nyújthatna további segítséget.

Korom Anita

Irodalom/References:

LÁNG 2004 – Láng O.: Budapest, III. ker., Csillaghegyi út 22. (Hrsz.:19910/18-19). Aqfűz 10 (2004) 180.

6. Budapest, III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő (Hrsz.: 20646)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004. első félévében két területen végzett terepbejárást a III. ker., Harsánylejtő utca – Erdőalja utca – Solymárvölgyi út zónájában az ELTE Régészettudományi Intézetének hallgatóival, anyagismeret óra keretei között.

Első alkalommal a III. ker., Harsánylejtő utcát észak felől határoló, jelenleg paragon lévő terület bejárást végeztük el, ahol korábban Lassányi G. és Zsidi P. is tartott már helyszíni szemlét (Budapest

Ingatlanfejlesztő Rt. tulajdona). A munka során délnyugat-északkeleti irányban fésültük át a domboldalt. A terület nyugati része régészeti szempontból negatívnak bizonyult, bár köves foltok kivehetők voltak a szántásban, leletanyag nem kísértte őket, talán természetes eredetűek. A bejárt területet körülbelül nyugat-keleti irányban átszelő vízmosás környezetében azonban, annak nyugati oldalán, körülbelül 20 méter hosszan és körülbelül 10 méter szélesen római kori házikerámia-töredékek, tegula- és tubusdarabok (nem túl nagy számban) lelőhelyre utalnak. A vízmosás közvetlen parti szakaszát az áthatolhatatlan növényzet (bokrok, cserjék) miatt nem tudtuk bejárni, elképzelhető, hogy a lelőhely lehúzódik a vízérig. A keleti parton is csak a medertől távolabb tudtunk dolgozni, itt azonban már nem figyeltünk meg lelőhelyre utaló nyomokat.

A lelőhely jellege egyelőre nem tisztázható és az sem állapítható meg, hogy milyen kapcsolatban van az innen körülbelül 300 métere északnyugatra, 1996-ban Zsidi P. által feltárt Kr. u. 2. századra keltezhető kelta, falusias teleppel, illetve az alatta előkerült fa-föld konstrukciós objektummal. (ZSIDI 1997, 58–65)

A terepbejárás második részeként a Bécsi út – Solymár köz – Solymárvölgyi út – Harsánylejtő közötti szakaszt jártuk be északról dél felé haladva. Az ekkorra már igen magasan álló vetés miatt sajnos csak a terület nyugati szélén, az Aranyhegyi patak partja mentén tudtunk haladni, illetve a 21 582/6 hrsz.-ú tanya földjét tudtuk bejárni. A szemle során ez utóbbi helyen szórvány terra sigillata töredékeket gyűjtöttünk, köves foltok, objektumok jelenlétét azonban nem tapasztaltuk. A bejárt terület többi részén római kori házikerámiát töredékeket gyűjtöttünk,

de a már említett ok miatt csak a földek szélén, így lelőhelyet nem figyeltünk meg. Lehetséges, hogy a töredékek a szántás során kerültek a földterület szélére. Lelelőhelyet tehát nem azonosítottunk, de a szórványként gyűjtött anyag utalhat annak közelségére, így a területet érdemes lesz közvetlenül szántás után újra bejárni.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Az aquincumi municipium territóriumán végzett kutatások. *Aqfűz* 3 (1997) 58–65.

7. Budapest, III. ker., Jégtörő utca vonala (Hrsz.: 19333/2)

2004. március 8. és április 2. között szondázó jellegű feltárást végeztünk a Jégtörő utcában az Auchan áruházal kapcsolatos csatornázás során, amely az előző évi Auchan feltárási folytatásának tekinthető. Délről észak felé három szondát nyitottunk az utca keleti oldalán.

A 6×8,5 méter nagyságú nagyjából négyszögletes „G” szondában vastag, salakos, legújabb-kori feltöltés alatt mintegy 102, 5 mAf mélységben értünk el egy barna humuszos történeti réteget. Ebből késő-bronzkori, kelta La Tène D és római kerámiatöredékek kerültek a felszínre. Le felé haladva már fokozatosan csak bronzkori kerámia töredékeket, paticsot, állatcsontot és néhány kőeszközt találtunk. A szondában feltártunk két kisebb bronzkori beásást (cölöplyukat). Az agyagos, kőzetlisztes altalajt 101,25 mAf körül értük el. A már megásott észak-déli csatornaárokban

történt megfigyelés alapján, a „G” szonda valószínűleg kelet–nyugati irányú természetes mélyedést (patakmeder) érintett.

A 4,3×7,8 méteres „H” szondában a salakos legújabb-kori feltöltés alatt sötét-szürke, agyagos réteget, értünk el, tetején még újkori keréknyomokkal, 101,80 mAf mélységben. Régészeti jelenség itt nem került elő.

Az „I” szondát 4,8×3,2 méteres nagyságban, egy még élő közmű miatt, L alakban húztuk. Itt a mélyre nyúló salakos, legújabb-kori feltöltés alatt csak egy sárgásbarna történeti réteg legalját és három sekély, bizonytalan korú beásás nyomát sikerült rögzíteni 103,00 mAf mélységben. Szórványosan római kerámia, patics és egy bronz érem került elő.

A szondázás során tehát, egy új, Dunaparti, valószínűleg természetes mélyedésben fekvő bronzkori telep nyomát sikerült megfigyelnünk, szórványos római és romanizált kelta maradványokkal („G” szonda), valamint szórványos római maradványokat a polgárváros délkeleti előterében („I” szonda).

Lassányi Gábor

8. Budapest, III. ker., Kenyeres utca 15. (Hrsz.: 17350)

Az Excell 15 Kft. megbízásából építkezést megelőző feltárást végeztünk a Kenyeres utca 15. telek területén. A másfél hónapos régészeti munka során többszörösen megújított cölöpszerkezetű építmény maradványaira bukkantunk. A sorokba rendezett, észak–déli irányú cölöpökön álló építménynél három, esetenként négy különböző periódus is megfogható. Az újjáépítések során csak kis mértékben

módosult a cölöpök pozíciója, ezért a cölöplyukak nagyobb foltokként jelentkeztek a felületen. A cölöpszerkezetű építmény megszűnését követően a cölöpök helyét zúzalékkövekkel töltötték fel, szinte bedöngölték. A cölöplyukak az őskorral kevert fekete agyagos rétegen keresztül a sárga altalajba mélyültek. A terület keleti végében hasonló betöltésű falkiszedéseket dokumentáltunk. A cölöplyukak és falkiszedések betöltéséből keltező értékű leletanyag nem került elő, ezért datálásuk bizonytalan.

A cölöplyukak felett Kr. u. 2. századi leletanyaggal kevert sóderes, téglatörmelkes római réteg húzódott, amely az egész telek területét borította. A 2. századi réteg felett a cölöplyukak beásási foltjai még nem jelentkeztek, azok csak a réteg elbontását követően váltak láthatóvá.

A telek északi és déli végében, kelet–nyugati irányú csapadékvíz-elvezető árkokat tártunk fel. A déli árkot egyszer megújították és kicsivel délebbre helyezték. Az árkok a Kr. u. 4. században elvesztették funkciójukat és betöltötték őket. Az árkokból sárgásbarna mázas kerámia- és *tabula ansata* bélyegű téglatöredékek kerültek elő.

Kirchhof Anita

9. Budapest, III. ker., Kisbojtár utca (Hrsz.: 19910/9)

A szóban forgó telken a BTM a Várkörnyéke Kft. megbízásából 2004. augusztus 4. és szeptember 14. között két részletben megelőző feltárást végzett, amelyet a közelben található bronzkori lelőhelyek indokoltak (Bojtár utca 34., Csillaghegyi út 22.). Ennek során összességében a

4. kép:
Szabályos
félkör alakban
elhelyezkedő
cölöplyukak
foltjai az
alapárókban

30×16 méteren épülő ingatlan 60 centiméter széles sávalapárkaiban vizsgáltuk át a területet először 90 centiméter, másodszor a beruházó által kijelölt 18 helyen 170 centiméter mélységben. A területet egységes rétegek borították, melyek a mai járószinttől lefelé haladva a következők: humusz 10–20 centiméter mélységig, amely alatt 80–90 centiméter sárgásbarna agyagos, majd 15–20 centiméter vastag sötétbarna réteg húzódozott, fokozatosan sötétülve 15–40 centiméter vastagságban. Ez a réteg tartalmazta a régészeti leletanyag többségét, melyet 140–150 centiméter mélyen nagyjából 10 centiméter vastagságú murvás, kavicsos hordalékréteg követett további objektumfoltokkal, amelyek a murva alatti narancssárga sóderes, kőporos altalajba voltak beásva. A felsőbb szintektől kiindulva objektumszerű foltokat állapítottunk meg csekély őskori morzsalékanyaggal, amelyet a sötétbarna rétegtől kezdődő, újabb objektumfoltok követtek a Dunántúli Vonaldiszes Kultúra kottafejes csoportjának időszakából származó kerámialeletekkel. A murvás réteget átvágva meglepődve tapasztaltuk

az alapárkok északi felén az egymás mellett, szabályos félkör alakban elhelyezkedő, sötétbarna betöltésű, cölöplyuk nagyságú foltokat. (4. kép) Sajnos leletanyag nem került elő ez utóbbiakból.

Tézer Zita

10. Budapest, III. ker., Kisbojtár utca 17.
(Hrsz.: 19900/14)

A szóban forgó telek megfigyelése és feltárása a telek tulajdonosának, Cserjési Jenőnek megbízásából történt, a munka elvégzését a közelben lévő őskori és római kori lelőhelyek tették indokolttá (III. ker., Bojtár utca 34.: LÁNG–SZILAS 2003).

A kutatások 2004. február 26-án és 27-én, a családi ház épülettömbjének gépi földkitermeléséhez kapcsolódó régészeti megfigyeléssel kezdődtek, melyet Láng Orsolya és Havas Zoltán végeztek el. Ennek során egy 11×11 négyzetméteres, 1,45 méter mély alap kiásása történt meg, melynek bázisszintje a környék feltárásai-
ból is ismert sötétbarna-fekete humuszos

rétegben helyezkedett el. A terület tüköryesése után előkerült foltok (árok, cölöplyukak, gödrök) egy későbbi régészeti feltárás szükségességét igazolták.

E munkálatok 2004. március 3. és 5. között zajlottak le, mely során a kutatás sajnos csak a nyesett szinten jelentkező foltok kibontására szorítkozhatott. Így is mintegy 15 cölöplyuk, 3 gödör és egy kelet-északkelet – nyugat-délnyugat irányú, fél méter széles, 35 centiméter mély, rézsűsen szélesedő falú, enyhén ívelt aljú egyenes vonalú árokszakas (5. kép) kibontását tudtuk elvégezni. Az objektumokból és a sötétbarna humuszból előkerült kevés cseréptöredék a neolitikum és a késő bronzkor időszakára keltezhető.

Az ezt követő építkezés során sajnálatos módon újabb jelentős földkitermelés történt a ház alapterületén, megfosztva minket az esetlegesen a sóderes, és homokos-kavicsos fekvőbe mélyedő őskori objektumok feltárásának lehetőségétől.

Szilas Gábor

Irodalom/References:

LÁNG–SZILAS 2003 – T. Láng O. – Szilas G.: Római kori maradványok és késő bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn. *Aqfűz* 9 (2003) 111–114.

11. Budapest, III. ker., Kiscsillag utca (Hrsz.: 19910/36)

A BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztálya 2004. szeptember 16. és 24. között a Microsolder Kft. megbízásából megelőző feltárást végzett a fent említett telken, amely a Kisbojtár utca és a Csillaghegyi út között található, őskori és római kori

5. kép: Az 1. objektum (árok) metszete és részlete (Bp. III. ker., Kisbojtár utca 17.)

lelőhelyek közelében. A munkálatok során a 21×12 méteren épülő ingatlan 50 centiméter széles sávalapárkaiban vizsgáltuk át a beruházó által kijelölt területet 90 centiméter mélységben. Ennek során a következő rétegsort regisztráltuk: humusz 40–50 centiméter mélységig, amely alatt 10–15 centiméter vastag sötétbarna agyagos réteg húzódott, majd finom átmenettel, 10–15 centiméter vastag feketésbarna színre sötétült. Ezt követte 60–80 centiméter mélységben egy nagyjából 10 centiméter vastagságú murvás, kavicsos hordalékréteg. A murva alatt már a narancssárga köves, néhol szürke, finom homokkal keveredő altalaj jelentkezett. Mindebből arra következtethetünk, hogy az egy utcával feljebb, nyugati irányban, a Testvérhegy felé közelebb eső Kisboj-

tár utcához képest itt jóval sekélyebben található az altalaj. A Kisbojtár utcában, a 19910/9 hrsz.-ú telken végzett ásatáson 170 centiméter mélységben kezdődött a sárga köves, homokos altalaj, szemben a Kiscsillag utcai 80 centiméteres mélységgel. Kevesebb esély látszott arra, hogy értékelhető objektumok nyomaira bukkanunk. Ennek ellenére a leendő épület déli részén a sötétbarna rétegtől kezdődően, egészen az altalajba ásva északnyugat–délkelet irányú, délkeleti sarkán befejeződő, ismeretlen korú árokrendszert lehetett megfigyelni, melynek északnyugati fele az épületen kívül eső részébe futott bele. Leletanyag azonban nem került elő.

Tézer Zita

12. Budapest, III. ker., Kolostor út (Hrsz.: 16395)

2004. május 27. és június 9. között végeztünk régészeti megfigyelést a Kolostor út, Remetehegyi út és Toboz utca közötti szakaszán, ahol a Mélyépszer Kft. kivitelezte egy korábbi gázvezetékét kiváltó, új nyomvonalon haladó vezeték létesítését a Fővárosi Gázművek Rt. megbízásából.

Mivel a gázcsőárok kiásása már a megfigyelésre felkérés előtt teljes hosszon megtörtént, a földmunkák által érintett régészeti rétegek, objektumok dokumentálására csak metszetben volt lehetőség. Az 1,20 méter névleges mélységű, de helyenként az 1,60 métert is elérő munkagödör metszetei ugyan hosszú szakaszon korábbi közművek árkaiknak a betöltését mutatták, mégis, a Kolostor út 10. bejáratától északra, egészen a Remetehegyi útig, mintegy 100 méter hosszan volt római réteg nyomon követhető a keleti met-

szetben. Szórvány leleteket is ugyanezen a szakaszon gyűjthettünk a meddőről, a leletanyag nagyobb része kisméretű, több esetben másodlagosan égett tegula és imbrex töredékekből, továbbá terrazzo és habares darabokból és néhány jellegtelen házikerámiából áll.

A keleti metszetben a Kolostor út 10. számú telek északi határától 12 méter hosszan dokumentálhattuk egy észak–déli irányú vert vályogfalat, amely a Kolostor út 12. bejáratánál csatlakozik egy agyagos kötőanyagú, mészkőből rakott, szintén észak–déli falhoz. Az utóbbi falhoz a Kolostor út 12. bejáratától északra keletről köt be egy 60 centiméter széles, azonos szerkezetű, de mélyebbre alapozott fal. Mivel ezen a ponton az észak–déli fal már a gépi földmunka vonalába esett, azt kimarokolták, így vált a metszetben láthatóvá a fal keleti oldalán lévő kis méretű (maximum 2,5 méter) terrazzós helyiség beltére, ami 40 centiméter vastagon szenes, égett épülettörmelékkel töltődött fel. A kelet-nyugati fal északi, helyiség felőli oldalán 50 centiméter magasan maradt fenn a téglaporról, téglazúzalékkal kevert anyagú, festetlen vakolat. A helyiség északi falát korábbi bolygatások megsemmisítették, helyére csak következtetni lehet. A dokumentált falakat kívülről és alulról agyaggal szigetelték. A Kolostor út 12. számú telek északi határától északra már csak a terrazzós helyiséget is kitöltő égett épülettörmelék szétplanírozása volt hosszú szakaszon követhető.

A most megismert épületrészlet jelentőségét az adja, hogy a korábbi szórványos adatokból (ArchÉrt 1, (1868–69), 34.) feltételezhető, de eddig ismeretlen római villa lokalizálása vált lehetővé.

Havas Zoltán

6. kép: Budapest, III. ker., Kunigunda útja 38–40., a feltárás helyszíne

13. Budapest, III. ker., Kunigunda útja 38–40. (Hrsz.:18763/6, 18764/5)

2004. június és július hónapban végeztünk próbafeltárást, majd megelőző feltárást a Ware-House Kft. megbízásából, mivel a területen a beruházó egy 6 lakásos alapincézett családi ház építését tervezte. A terület közelében az elmúlt években Kr. u. 2. századi romanizált bennszülött temetőrészlet (LASSÁNYI 2002; LASSÁNYI 2004) és egy Severus-kori villagazdaság részlete és temetője (ZSIDI 1998) került elő.

Először két hetes próbafeltárás során a felszíntől számított 0,8–1,1 méteres újkori feltöltött réteg után, már tisztán római leletanyagot tartalmazó barna termett talajréteget találtunk (103,3 mAf-tól). A sötétbarna 102,70 mAf mélységben elértük a szubhumuszt képező, sárgás-fehér agyagos, geológiai korú üledékréteget. A szubhumuszban élesen kirajzolódtak a sötétbarna-fekete betöltésű beásások. Az objektumok sűrűsége miatt a tervezett épület teljes vonalában szükségessé vált a megelőző feltárás.

A munka második ütemében gépi és kézi erővel a teljes felületen eltávolítottuk a humuszréteget, és az így kapott mintegy 28×20 méter felületen a következő megfigyeléseket tettük:

A terület középső részén sekély (0,3–0,4 méter mély) nagyjából 8×10 méteres, ovális sötétbarna-fekete betöltésű beásást bontottunk ki. Ettől keletre egy másik hasonló beásás kezdődött, túlnyúlva a feltárás területén. A két nagy objektumból, jelentős mennyiségű, római kerámia (Kr. u. 2.-3. század), terra sigillata, római érem és némi állatesont, valamint jelentős mennyiségű római tegula, vakolattöredék, habarcsdarab és egy palmettás mészkőfaragvány töredék került elő. (6. kép) A két nagy beásás között valamivel korábbi 0,8 méter széles, római kori, kelet–nyugati árok volt megfigyelhető. A terület nyugati részén feltárt cölöplyukak legalább egy nagyobb építményre utalnak. Az alapozás északkeleti részén egy mintegy 3 méteres ovális beásás bontását kezdtük meg, de a feltörő talajvíz miatt ezzel 0,5 méter mélység után felhagytunk. Ez az objekt-

tum minden valószínűség szerint római kút, amelyet azonban a tervezett épület nem pusztít el, ezért hogy az aránytalan költségnövekedést elkerüljük, az objektum visszatöltése és megőrzése mellett döntöttünk.

A megelőző feltárás után a következő előzetes megállapításokat tehetjük a területtel kapcsolatban:

A Kunigunda útja 38–40. szám alatt feltárt régészeti jelenségek valószínűleg víz-elvezetést szolgáló római gödrök és árkok, amelyek közvetlen közelében azonban már egy vagy több cölöpszerkezetes építmény állt. A beásások betöltése és feltöltődése már a római korban befejeződött, és ez részben egy komolyabb kőépítmény bontásából származó építési törmelékkel történt.

A területről származó topográfiai ismeretek alapján (ZSIDI 2002, 103–106) a feltárt objektumok valószínűleg közeli villagazdaság gazdasági részéhez tartoztak, ahol a főépület átalakításakor vagy bontásakor keletkezett építési törmeléklet is deponálták.

Lassányi Gábor

Irodalom/References:

LASSÁNYI 2002 – Lassányi G.: Feltárások az aquincumi municipium közelében. Aqfűz 8 (2002) 59–66.

LASSÁNYI 2004 – Lassányi G.: Benmszültött temetőrészlet Aquincum polgárváros területén. BudRég 38 (2004) 287–299.

ZSIDI 1998 – Zsidi P.: Római kori villagazdaság részlete az aquincumi katonaváros és polgárváros között. Aqfűz 5 (1998) 99–108.

ZSIDI 2002 – Zsidi P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest, 2002

14. Budapest, III. ker., Kunigunda útja 49. (Hrsz.: 19706/1)

2004. október 26. és november 15. között próbafeltárást végeztünk a Főtv. Komfort Rt. megbízásából az épülő gázfogadó állomás tervezett helyén.

A terület az aquincumi polgárvárostól délnyugtra fekszik a nyugati városfal vonalától mintegy 250 méterre. Innen északra Nagy Lajos tárt fel egy a késő-Flavius kortól a 140-es évekig működő fazekastelepet (NAGY 1942, 629–630; ZSIDI 2002, 99) a tavalyi évben pedig a Huszti úton kerültek elő szórványos római maradványok. (LÁNG 2004)

A feltárás során két, észak-déli kutatóárkot nyitottunk az épület tervezett alapozásának északi és déli részén. Az 1. szonda 20×4 méteres, a 2. szonda 24×4 méteres méretű volt. Először gépi erővel kibontottuk a területet fedő mintegy 1,2 méter mély, kevert salakos újkori feltöltést. Ez alatt elértük a sötétbarna humuszos termett talajréteget, amely minimális mennyiségű újkori és római kerámiát tartalmazott.

A humusz réteg alatt az 1. szondában párhuzamos, 0,2 méter széles, egymástól szabályos 1,2–1,3 méter távolságra, hosszúkas észak–déli irányú beásásokat figyeltünk meg. A kilenc szabályos 0,2 méter mély beásás talán egy ismeretlen korú épület gerendavázának lenyomata lehet, de nem kizárt, hogy valamilyen mezőgazdasági tevékenységtől származik. Egyikből néhány római kerámiatöredék került elő. A beásások szintje alatti humuszos réteg már a sárga altalajig nem tartalmazott leletanyagot.

A 2. szondában sötétbarna humuszos talajrétegben murvás elválás volt megfigyelhető, amely szintről köves betöltésű

0,6 méter széles észak–déli irányú árkot és egy további kerek beását figyeltünk meg. A sötétbarna humusból, apró, kézzel formált kerámia töredékek kerültek elő.

A szórványosan előkerült őskori és római leletanyag indokoltá teszi a terület régészeti védettségének fenntartását.

Lassányi Gábor – Pásztókai Szeőke Judit

Irodalom/References:

LÁNG 2004 – T. Láng O.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül. *Aqfűz* 10 (2004) 57–60.

NAGY 1942 – Nagy L.: Gazdasági élet. Budapest története. In: (szerk: Szendy K.) Budapest 1942, 569–650.

ZSIDI 2002 – Zsidi P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest, 2002.

15. Budapest, III. ker., Nánási út 5–7. (Hrsz.: 23779/8)

A Római part egyre intenzívebbé váló lakópark-építkezései során nyílt lehetőségünk körülbelül 600 négyzetméter terület feltárára az aquincumi polgárvárostól északkeletre, a Duna partján. A telek közvetlen környezetében, 2003-ban római kori temetőrészletet tártunk fel, így ennek folytatását, illetve esetleg a limes út, Őrtorony előkerülését vártuk. (T. LÁNG 2004, 82–89)

A feltáró munka során kiderült, hogy az újkorban végzett erőteljes tereprendezés és számos bolygatás (vezetékek, aknák, épületalapok) következtében az igen vékony (40 centiméter) sötétebb

barna humuszos feltöltés alatt már a sárga, homokos altalaj következett. Az előkerült jelenségek csak elszíneződések és beásások formájában maradtak ránk: az újkori feltöltés alatt közvetlenül északkelet–délnyugati irányú, párhuzamos, 20–25 centiméter széles művelési nyomok (?) kerültek elő, ezek szántásnyomként értékelhetők. A belőlük előkerült, igen szegényes leletanyag nem teszi lehetővé pontos keltezésüket. Alattuk összesen 4 darab római korra keltezhető árkot tárunk fel, amelyek közül kettő párhuzamos, kelet–nyugati irányú, V keresztmetszetű volt (a délebbit egyszer meg is újítták, illetve közel azonos nyomvonalon újra kiásták) betöltésükből római építési anyag és állatsont került elő. (7. kép) Mélységük 1–1,5 méter között változott. Egy teknős aljú, észak–déli árok szintén a római korra keltezhető, ebből a fentiekkel azonos leletanyagot dokumentáltunk. A kelet–nyugati árok valószínűleg egykorúak, viszonyuk az észak–déli irányú árokkal azonban – a rétegsorok újkori elplanírozása miatt – nem volt megállapítható.

Ezen a területszakaszon az úgynevezett Pók utcai temető már nem folytatódott, illetve út nyomait sem regisztráltuk. Valószínű, hogy a római korban a terület a térség vízelvezetésében, illetve víztelepítésben játszott szerepet, és a közelben talán ipar-mezőgazdasági funkcióval is számolhatunk.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

T. LÁNG 2004 – T. Láng O.: Római kori temetőrészlet az aquincumi polgárváros északkeleti szomszédságában. *Aqfűz* 10 (2003) 82–89.

16. Budapest, III. ker., Pók utca (Hrsz.: 23229/1)

A BTM Aquincumi Múzeum a Fővárosi Önkormányzat megbízásából az idei évben megkezdte az úgynevezett „Aquincumi híd és kapcsolódó úthálózata” tervezéséhez szükséges örökségvédelmi hatástanulmányt előkészítő régészeti felméréseket.

A Szentendrei úttól keletre eső területre tervezett útszakaszhoz, amely közvetlen közelről érintené az aquincumi polgárváros északi szegélyét, több lehajtó is tartozik majd. Ezek egyikén, a Pók utca 23229/1 hrsz. telken nyílt lehetőség a szondázó jellegű kutatásra, amely jövő év márciusában folytatódik. A terület az aquincumi polgárváros északi kapujától körülbelül 100–110 méterre keletre található. Közvetlen környezetében két alkalommal folyt régészeti kutatás: 1946–47-ben Szilágyi J. ugyanezen területen három kisebb, hosszúság alaprajzú épületet talált (raktárhelyiségek?) útrészlettel, illetve az északi városfal egy kisebb szakaszát. (SZILÁGYI

1950, 311–312) A területtől északkeletre (Pók utca – Péter utca sarka) 1984-ben Zsidi P. az északi városfalat kísérő vízesárkot és útfelületet regisztrált. (ZSIDI 1984, 472)

A fentiek ismeretében kutatóárkunkat észak-déli irányban húztuk az Aranyhegyi pataktól a Pók utca vonaláig. Bár a kutatás még nem fejeződött be, az előkerült emlékek periodizációja és topográfiai helyzete részben már most meghatározható.

Az igen vastag (2,5 méter) újkori feltöltés alatt, amely valószínűleg Szilágyi J. kutatásait követően, 1947-től került a területre, árvízvédelmi célból, már az erősen lepusztított római rétegeket találtuk. A feltöltés, amelyből római kori oszlopbázis került elő, jól mutatja az akkori terepviszonyokat. A patakparti terület erősen lejtett mind déli, mind pedig keleti irányba. A töltés alatt az árok teljes hosszában (21,6 méter) egy észak–déli irányú, 60 centiméter széles, habarcsba rakott kőfal vonult végig, leágazás nélkül. A fal erősen megdőlt – helyenként ki is borult – kelet felé, már a római korban is létező erős keleti

7. kép: Római kori árkok és későbbi mezőgazdasági művelés nyomai (Bp., III. ker., Nánási út 5–7.)

8. kép: Észak–déli irányú fal és omladéka (Bp., III. ker., Pók utca)

irányú lejtés miatt. (8. kép) Omladékait a fal mindkét oldalán megtaláltuk. A feltárás során megállapítható volt, hogy a falvonulat egy épület – amely valószínűleg a Szilágyi-féle hosszúkás alaprajzú épületek egyike – nyugati zárófala: két oldalán más-más rétegsort dokumentáltunk. Árkunk az északi városfal vonalát nem érte el, de annak közvetlen közelében haladt.

A fal nyugati oldalán, a legújabb kori feltöltés alatt további – továbbra is újkori – délnyugat–északkeleti, illetve egy kelet–nyugati árok bolygatta a római rétegsorokat. Ezek alatt, az árok szinte teljes hosszában két rétegben elplanírozott római kori kevert, habarcsos, épülettörmelések szintek jelentkeztek: ezekből vörös sávós freskótöredékek mellett nagy mennyiségű kerámiaanyag is származik. Alattuk a fal leomlott omladékát regisztráltuk, majd ez alatt vastag homokréteg mutatkozott, felületén észak–déli irányú, a fallal párhuzamos keréknyomvonulat jelezte, hogy ezt a szintet útfelületként használták. Felületét vékony rétegű kavicsozással

egyszer meg is újították. A homokréteg jelenléte egyelőre nem tisztázott, de a geológiai szakvélemény szerint nem természetes úton került a területre.

Az útfelületként használt réteget egyelőre csak a felület déli részén volt alkalmunk elbontani: alatta vékony, feketésbarna szint jelentkezett, erős lejtéssel kelet felé: ebből állatsontok kerültek elő. Ez alatt ismét homokréteg jelentkezett, majd alatta elértük a polgárvárosban már több helyen dokumentált fekete, tömör réteget. Ebből – az innen körülbelül 100 méterre délre, a romkertben feltárt „Peristyl-udvaros ház” 58., 62., és 64. helyiségeinek fekete, beiszapolódott rétegéhez hasonlóan és ugyanabban a mélységben – a szonda kis alapterületéhez képest itt is nagy mennyiségű állatsont került elő. A feltörő víz miatt itt az idén tovább már nem mélyíthettünk.

A fal keleti oldalán, azaz az épület belsőjében, az újkori töltés alatt fekete mészpattyes, még újkori szintet találtunk, majd alatta már a fal nagy mennyiségű, kidőlt

kőomladéka került elő. Az omladék, amely a teljes felületen végighúzódott észak-déli irányban, és igen vastagnak bizonyult, alatta három, színben kissé eltérő szürke színű homokréteg látszott, amelyet csak a felület déli részén, szondában sikerült megkutatni.

Az épület funkciójára vonatkozóan egyelőre nem sikerült adatokat nyernünk, az azonban már most látszik, hogy nagyméretű, forgalmas környezetű épületrészlettel kell számolni az északi városfal közvetlen szomszédságában.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948. évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–331.

ZSIDI 1984 – Zsidi P.: III. Pók-Péter u. *BudRég* 25 (1984) 472, nr.83.

17. Budapest, III. ker., Szentendrei út (Hrsz.: 193210)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004. szeptember 15-én értesült arról, hogy a III. Szentendrei úton, az esztergomi vasúti töltés alatt, a Szentendre felé vezető oldal középső sávjában vízesőtörés miatt a Vízművek 3,2×3,9 méter alapterületen felbontotta az útburkolatot és az itt húzódó főnyomócső nyomvonalára ásott rá. A terület az aquincumi polgárváros északnyugati részén található, (9. kép) közvetlen környezetében az M11 út (Szentendrei út) szélesítése kapcsán, 1979-ben folyt kutatás. Akkor a feltárás során itt is folyamatos városi beépítettséget (út, épületek, tabernak, vízvezeték-pillérsor maradványai stb.) dokumentáltak. (PÓCZY 2003, 145, 148–149)

A földmunka jellegéből adódóan bontásokra nem, csak dokumentálásra nyílt lehetőségünk. A körülbelül 13 négyzetméter alapterületű gödörben régészeti jelenségek csak a déli és nyugati metszetében látszóttak (a nedves talaj és a szivárgó víz nehezítette a megfigyelést). Itt az újkori útalap

9. kép: A leletmentés helyszíne az aquincumi polgárváros északi részén (Bp. III., ker., Szentendrei út)

alatt tető- és falomladékot figyeltünk meg, alatta terrazzopadló körülbelül 10 centiméteres sávját, majd alatta masszív habarcsba rakott, észak–déli irányú kőfalat újabb terrazzopadló-részlettel, illetve faszén és vízkőkiválásos nyomokkal. A fal földbe rakott alapozása is megfigyelhető volt. Ez alatt a már a polgárváros több területén regisztrált fekete agyagos réteg mutatkozott.

A metszetben megfigyeltek alapján az egykor beásott cső nyomvonala a római kori épület észak–déli főfalát épp, hogy érintette, illetve elvágta. A vízkőmaradványok talán a vízvezeték közelségéből adódnak, talán egy taberna egyik fala került most elő.

A dokumentálás, illetve a szórványként gyűjtött leletanyag (terra sigillata, házi-kerámia-darabok) felszedése után a területen megindult a cső cseréje és az árok visszatemetése után a forgalmi rendet is visszaállították.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

PÓCZY 2003 – Póczy K.: Wasserver- und Entsorgung Gebäude des Stadtzentrums. Forschungen in Aquincum 1969–2002. (ed. Zsidi P.) In: Budapest 2003, 145, 148–149.

18. Budapest, III. ker., Szentendrei út 407. (Hrsz.: 64 053/4)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2004. augusztus 4. és 8. között végezte el a Colorimage Kft. megbízásából egy meglévő épület sávalapos bővítéséhez kapcsolódó megelőző régészeti feltárást. A telek az aquincumi polgárvárostól északi irányban

található, nem messze a Békásmegyerve lokalizált *vicus Vindonianus* területétől. Nyilvántartásunk szerint a terület közvetlen közelében korábban római kori telepnyomok és sírok kerültek elő. A feltárás során a várakozásokkal ellentétben római kori objektumokat, leleteket még szórványként sem regisztráltunk: az újkori rétegsorok alatt, a mai szinttől 60 centiméterre feketésbarna, tömört szint következett, amelyben több ponton, szórványosan őskori kerámiatöredékek (rézkor, középső bronzkor) paticsdarabok, illetve szövőszéknehezék került elő. Ez a szint már az alapozás szintje volt (–80 centiméter). Ez alatt már a sárga, agyagos altalaj mutatkozott, amelyet egy ponton beruházói engedéllyel mélyítettünk le. A rétegsort dokumentáltunk, geodéziai felmérés készült.

A területen tehát római kori emlékeket nem találtunk, az előkerült szórványos leletanyag helyzete alapján viszont többperiódusú őskori telepet várhat a további kutatás.

T. Láng Orsolya

19. Budapest, III. ker., Záhony utca 7. (Hrsz.: 19343/6, 19332/2)

2004. április 21. és május 11. között próbafeltárást végeztünk a Graphisoft Rt. megbízásából, ahol új étterem és irodaház épül. A tervezett épületek helyén 2-2 szondát nyitottunk. A Graphisoft parkban az előző években már számos feltárás folyt, amelyek során középső rézkori és római kori temető valamint árvízvédelmi építmények kerültek napvilágra. (ZSIDI 1997, 1998, 1999, 2001; ENDRÓDI 2001; ZSIDI–REMÉNYI 2003)

A keleti étteremépület alatt nyitott két kelet–nyugati irányú szondát az 1. szondát [27×3 méter] és a 3. szondát [17×3 méter]) két felé osztotta egy észak–dél irányú közmű. Az 1. szonda nyugati részén 99,30 mAf mélységig gázgyári salakos réteget találtunk egészen az erősen szennyezett altalajig. A Dunához közelebbi keleti végében a sárga agyagos feltöltést találtunk 102,2 mAf mélységig, amely valószínűleg árvízvédelmi töltéshez tartozott. Alatta sárga kőzetlisztes, agyagos altalajt találtunk. A 3. szondában, északabbra 100,10 mAf mélységben a salak alatt barnás-sárga erősen szennyezett humuszos, agyagos réteget találtunk.

A „G” jelű tervezett irodaház alatt nyitottuk a 2. és a 4. szondát, nagyjából kelet–nyugati irányban. A keletebbi, 2. szondában (15×5 méter), ahol közműárkok és betonfal alapozások nem bolygatták meg mélyebben 104 mAf mélységben barna humuszos rétegsort értünk el, amely néhol sárga hordalékréteggel váltakozott. A metszetsíkon néhány ponton három humuszképződési réteg volt megfigyelhető. Alatta 103,40 mAf mélységben már finoman rétegződött homokos altalajt találtunk. Az egyik modern csatornaárkok humuszos visszatöltésében egy terra sigillata csészére bukkantunk. A 4. szondában (18×5 méter) a salakréteg alatt csak a humuszos altalajt értük el 103,20 mAf mélységben.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a vizsgált szondákban az újkori bolygatás nagy mélységig megsemmisítette a történeti rétegeket.

2004. október 3–5-ig régészeti megfigyeléssel csatornázási munkák folytak a fenti területen. A bejáratí résztól a D jelű épülő irodaház felé a nyugati kerítéssel párhuzamosan futó délkelet-északkelet

irányú, nagyjából 6 méter szélesen megnyitott terület talajrétegei meglehetősen bolygatottak voltak. A földrétegeket számos helyen 4–5 méter mélységig átvágták az egykori Gázgyár létesítményeinek alapozásai. A mai talajszinttől mintegy 1,8 méter mélységben lehumusztolt és meggyesett felületen 3 római sírt találtunk.

Az 1. számú hamvasztásos sír égett kerámia darabokat és számos apró, saruk talpalásához használt vasszőget tartalmazott. A 2. számú csontvázas, koporsós temetkezéséhez, egy bronzérem (Kr. u. 2.–3. század) tartozott. A 3. számú csontvázas sírt közmű vágta el hosszanti irányban, így csak a váz felét találtuk meg. Mindhárom temetkezés már a sárga homokos altalajból került elő. A környezet topográfiájának ismeretében kijelenthetjük, hogy a temetkezések erősen pusztított felszíni kiemelkedésen helyezkedhettek el.

Lassányi Gábor

Irodalom/References:

- ENDRŐDI 2001 – Endrődi A.: Kora-bronzkori sírok Aquincum közelében. *Aqfűz* 7 (2001) 85–88.
 ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre. *Aqfűz* 3 (1997) 54–57.
 ZSIDI 1998 – Zsidi P.: Bp., III. ker., Gázgyár. *Aqfűz* 4 (1998) 91–92.
 ZSIDI 1999 – Zsidi P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán. *Aqfűz* 5 (1999) 84–94.
 ZSIDI 2001 – Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen. *Aqfűz* 7 (2001) 76–84.
 ZSIDI-REMÉNYI 2003 – Zsidi P. – Reményi L.: Duna-parti út részlete és őskori

maradványok a polgárvárostól délre. Aqfüz 9 (2003) 86.

20. Budapest, III. ker., Zápor utca 12/b (Hrsz.: 17506)

A Propszt Kft. megbízása alapján a tavalyi évben megkutatott Tímár utca 25. – Zápor utca 12/A melletti Zápor utca 12/B telken 2004. októberében megelőző feltárást folytattunk. A szomszédos telek feltárássának eredményei alapján csak a liftakna kutatása vált szükségessé. Az akna déli felében római kori kút jelentkezett, amelynek kávája megközelítette az öt római láb szélességet. A kutat teljes mélységben nem nyílt lehetőségünk feltárni, azonban az építkezéssel csak elfedték és nem semmisült meg teljesen, későbbi feltárása még lehetséges.

A kút, még a római kor folyamán, természetes eredetű kiscelli agyaggal töltődött fel, amelyet római kori beásással bolygattak meg. Ehhez a beásáshoz tartozhatott az a 240 centiméter átmérőjű íves objektum, amelyet kívülről egy római láb hosszúságú agyagtéglákkal fedték illetve erősítettek meg. Keltező értékű leletanyag sem a kút betöltéséből, sem a későbbi ke-rek objektumból, illetve annak beásásából, apróbb esont- és téglatörmeléseken kívül, nem került elő.

Kirchhof Anita

21. Budapest, III. ker., Zápor utca 25. (Hrsz.: 17410)

A Zápor utca 25. telken, 2004. május–júniusban, a Neo-Bau 2000 Kft. megbízásából megelőző feltárást végeztünk. A

szomszédos, Selmeci utca 17. – Zápor utca 23. telken előkerült későrómai sírok alapján, a temető folytatására számítottunk. Az épület alapozási síkjával csak a téglatörmelékkel kevert, enyhén sóderekes felület tetejét bolygatták meg, ezért mélyebben nem nyílt lehetőségünk megkutatni a területet. A járósíntként azonosítható, a telek egész területét borító réteg, a szomszédos területeken is megfigyelhető volt és valószínűsíthető, hogy ugyanerre az enyhén sóderekes, rétegre bukkantunk a közeli Kenyeres utca 15. telek területén is.

Kirchhof Anita

22. Budapest, XI. ker., Vegyész utca 17–25. (Hrsz.: 43590/3)

2004. június 21 és július 2 között próba-feltárást végeztünk Albertfalván, a Vegyész utca 17. szám alatt, a Mizo Rt. telephelyének udvarán. Az említett cég új, 30×55 méter alapterületű hűtőépület felhúzását tervezte. A szondázó ásatás célja annak megállapítása volt, hogy a beépítésre szánt területen milyen mélységben húzódnak a régészeti kultúrrétegek. Ez a mélység szolgál ugyanis alapul a tervezett épület alapozási síkjának meghatározásánál.

A szóban forgó terület az albertfalvi római auxiliáris tábortól mintegy 300 méterrel északnyugatra húzódik, szűkebb környezetéből, a Hunyadi János út mellől és a JET benzinkút területéről korábbi ásatások során a vicus telepobjektumai kerültek elő.

A tervezett hűtőház helyén egy 23 méter hosszú és 8 méter széles észak–déli (2. számú árok) illetve egy 15 méter hosszú

és 9,5 méter széles kelet–nyugati árkot (3. számú árok) jelöltünk ki. Az 1. számmal jelölt ároknak a Beruházó által a Múzeum megfigyelése mellett kisedett gáztartály téglalap alakú árkat neveztek el.

Mindhárom árokban a 2,5 méter vastag modernkori építési törmelékes feltöltés eltávolítása után homogén, zöldesszürke homokos-iszapos felület jelentkezett. A 10 munkanap nem lett volna elegendő ezen felületek teljes feltárására, ezért az árkokban kisebb belső szondákat jelöltünk ki és a mélyülést ezekben folytattuk. Az 1. árokban eleve erre voltunk kényszerülve, mivel az aljának nagy részét egy a korábbi tartály számára kialakított 60 centiméter vastag betonágy fedte. A megmaradt részen mélyített szondában semmilyen régészeti jelenséget nem észleltünk.

A 2. árokban elsőként húzott rövidebb keletnyugati szonda metsztfalában halvány rétegződés volt megfigyelhető (leletek nélkül). Csak a hosszabb észak–déli irányú szonda megnyitása és mélyítése során vált egyértelművé, hogy a 30–40 centiméter vastag zöldesszürke iszapos-homokos feltöltés alatt római római leleteket tartalmazó réteg húzódik (mélység: 99.70 mBf). A halványan elkülönülő rétegződésben objektumot nem lehetett megfigyelni. Hasonló megfigyelést tettünk a 3. árok keleti végében húzott észak–déli szondájában is.

A megfigyelések alapján feltételezhetjük, hogy a római korban ez a terület az albertfalvi katonai tábor körül kialakult település (*vicus*) már kevésbé lakott, mélyebben fekvő zónájához tartozhatott, amely a római korban jobban ki volt téve az áradásnak. A megfigyelt rétegek is inkább csak az áradások által szétterített hordalékrétegnek tarthatók, melyeket a római kor utáni századok további áradásai

egy homogén, homokos-iszapos réteggel fedtek be.

Vámos Péter – Beszédes József

23. Budapest, XIII. ker., Margitsziget (Hrsz.: 23.800/3)

1995-ben indult újra Írásné Melis Katalin vezetésével a domonkos apácakolostor régészeti kutatása és helyreállítása Budapest Főváros Önkormányzatának megbízásából. Már a korábbi évek kutatásai során is került elő a területről szórványos bronzkori és kelta leletanyag.

A 2004. évi ásatás alkalmával a késő La Tène korra datálható objektumot is sikerült feltárni. A hulladékgödör a kolostor mellé épült királyi udvarház északnyugati sarkánál, az épületen kívül került elő. A gödör leletanyaga rendkívül gazdag, a nagymennyiségű, házfal maradványainak tekinthető vesszőlenyomatos patics mellett változatos, a Kr. e. I. századra keltezhető kerámiaanyag volt benne. A kerámiaanyagot elsősorban a grafitos – fésűs agyagedények, nagyméretű fazekak és La Tène D típusú tálak képviselik.

Kovács Eszter – Maráz Borbála

24. Budapest, XXI. ker., II. Rákóczi Ferenc utca és Vas Gereben utca (Hrsz.: 210146/151)

A Csepel-sziget nyugati partjáról, az M0 autópályát hársi hídfőjétől a volt Csepel művek, illetve a szabad kikötők területéig számos régészeti lelőhely ismert. (ENDRŐDI–GYULAI 1998–2000; ENDRŐDI–HORVÁTH 2002) Több

önálló lelőhely mellett, a Duna-part és a II. Rákóczi Ferenc út közötti területen, nyomon követhető többek között, a kora bronzkori harangedényes kultúra csepeli telepének és temetőjének lányszerű vonulata. A telepjelenségek általában közvetlenül a vízparton, míg a temetkezések az eddigi megfigyelések szerint a parttól 200–500 méter távolságra kerülnek elő. (KALICZ-SCHREIBER 1997; ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2002) Mindezek alapján a Duna egykori árteréhez tartozó területen az üzletközpont építését megelőzően a TESCO-GLOBAL Áruházak Rt. megbízásából 2004. június 28. és augusztus 19. között próbafeltárást végeztünk, amelynek során összességében körülbelül 2500 négyzetméter területet kutattunk át.

Az áruház tervezett területén összesen hat kutatófelületet nyitottunk. A felületek helyének kijelölését a területen húzódó közművek, a még fennálló építmények és a magas fák elhelyezkedése határozta meg. Nagyobb kutatófelületek megnyitására csak a tervek szerint sávalapozással készülő épület keleti homlokfalánál nyílt lehetőség (I. felület: 10×46 méter, IV. felület: 10×36 méter). Mindkét felületen kizárólag legújabb korinak meghatározható objektumok kerültek elő, továbbá helyenként kelet–nyugati irányú szántásnyomok jelentkeztek, amelyet a megfigyelhető esetekben legújabb kori objektum (13. sz. objektum) metszett át. Ugyanez a szituáció jelentkezett a IV. felülettől 5 méterre, nyugatra kijelölt 10×25 méteres V. sz. felület esetében is, ahol régészeti objektum, illetve leletanyag ugyancsak nem került elő.

Az áruház tervezett területének északi része a még ott álló, betonra alapozott vasszerkezetű csarnok miatt nem volt

kutatható. Hasonlóképpen nem végezhettünk kutatást az áruház területének nyugati részén még álló iskolaépület helyén sem. Kutatószelvények megnyitása csak az iskola udvarán, az ott álló magas fákhöz alkalmazkodva volt lehetséges, ahol összesen 4 kisebb kutatófelületet kijelölésre volt mód (II–III, és VI–VII. felületek). A felületek néhány legújabb kori beásáson túl régészeti jelenséget nem tartalmaztak.

Az áruház épületétől keletre tervezett parkoló helyén, az egykori sportpálya területén, az ott található védett fasorhoz, illetőleg a még álló kerítésekhez alkalmazkodva 2 méter szélességben feltártuk az áruházhoz vezető közműárkokat is (1–7. számú árkok). A sportpálya kialakításakor korábban helyenként vízszintesre lenyesett területen régészeti jelenséget nem észleltünk. A 2, 3. és 5. számú árkokban jelentkező kisméretű téglalap alakú beásások legújabb korinak bizonyultak.

A területen több rétegben húzódó üledékes homokos altalajban (MINDSZENTY–HORVÁTH 2004) az esetlegesen elfedett régészeti objektumok kutatásához több rétegben mélyítettünk, de régészeti objektum, illetve lelet nem került elő. A régészeti kutatások eredményei alapján a Duna partjától körülbelül 6–800 méterre fekvő terület már kívül esik a fent említett régészeti lelőhelyek láncolatának sávján.

M. Virág Zsuzsanna – Horváth M. Attila

Irodalom/References:

ENDRŐDI-GYULAI 1998–2000 – Endrődi A. – Gyulai E: Hearts and other finds of the Late Copper Age Baden Culture at

Budapest – Csepel Island (Gynaecomorphic vessels, archaeobotanical remains). ArchÉrt 125 (1998–2000) 9–44.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2002 – Endrődi A. – Horváth M. A.: Kora bronzkori és avar kori sírok a Csepel-szigeten. In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999. Budapest 2002, 27–47.

ENDRŐDI–HORVÁTH–KOVÁCS 2002 – Endrődi A. – Horváth M. A. – Kovács E.: Budapest XXI., II. Rákóczi Ferenc út. In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999. Budapest 2002, 188.

KALICZ–SCHREIBER 1997 – Kalicz-Schreiber R.: Kora bronzkori temetkezések a Csepel-sziget keleti partján. BudRég 31 (1997) 177–199.

MINDSZENTY–HORVÁTH 2004 – Mindszenty A. – Horváth Z.: A Csepel-TESCO áruház építési területén nyitott régészeti kutatóárkok geo-pedológiai vizsgálata. Budapest 2004. (Kézirat)

25. Budapest, XXII. ker., Campona utca 1. (Hrsz.: 23331/1)

A Harbor Park raktártelepén, az egykori nagytétnyi sertéshízlalda területén 2001-ben öt hónapos megelőző feltárás keretében három korszak (késő bronzkor, késő vaskor, Árpád-kor) településének maradványai kerültek elő. (SZILAS 2002) A 298 objektumot a raktárbázis Duna-felőli sávjában találtuk, azon belül is legsűrűbben a délnyugati utolsó, úgynevezett „A3A” épület alatt („IV/A”, „IV/B” szelvények). Mivel csupán a leendő raktárépületek alapterületén, ott is csak szondázó jelleggel volt alkalmunk kutatni, így ez utóbbi épület esetében kikötöttük, hogy az építkezés csak régészeti szakfelügyelet mellett folyhat.

2004-ben az épület szerkezetét tartó pontalapok kiásásakor több régészeti objektum feltárását figyeltük meg, így a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal újabb feltárást írt elő a BTM számára.

Első ütemben, 2004. március 30-án a nyitott pontalapok metszetalában 12 őskori objektum (161–172.), többek között tárolóvermek, gödrök, házak, tűzhelyek dokumentálására került sor. Ezeknek teljes bontása biztonságtechnikai okokból nem valósulhatott meg.

Ezt követően április 3-án a nyomdagépalaptól nyugatra eső rész pontalapjainak kiásása már régészeti felügyelet és feltárás mellett történt. Mivel a sáv érintette a 2001-es feltárás „IV/A” szelvényét, egyes részei pedig az egykori Duna-meder területére estek, csupán 4 pontalap feltárása történhetett meg. Ezekben 3 objektum (173–175. objektumok) került elő, köztük egy, a három éve már feltárt egyik árokrendszer újabb részlete.

Az április 14. és 28. között lezajlott tényleges megelőző feltárás 2 zónára szorítkozott: az A3A épület keleti szélé és a kerítés közötti egy 70×6 méter széles területre („IV/C”), és az épület átellenes hosszanti oldalát kísérő szintén 60×10 méter széles külső sávra („IV/D”). E munkák során 24 régészeti objektum került elő, 7 a késő bronzkori Urnamezőskultúra, 9 kelta, 1 pedig neolitikum idejéből származik. Az előbbi két korszakból méhkas alakú tárolóvermek, gödörkomplexumok, cölöplyukak láttak napvilágot, illetve egy, a kelta időkből származó ovális alakú műhelyobjektum, melyhez a járószintre tapasztott külső kemence csatlakozott.

Mindenképp meg kell említeni a kuriózumszámba menő 192. számú gödröt, mely teljesen új korszakot képvisel a

10. kép: A 192. objektum
újkőkori edényei

Fig. 10: Neolit vessels
from feature 192

lelőhelyen. A lekerekített téglalap alaprajzú, jelképes sírnak kialakított gödör déli falánál négy edény feküdt egymás alatt, illetve mellett, melyek a Dunántúli Vonal-díszes Kerámia Kultúrájához tartoztak. (10. kép)

Összegezve a 2004-es kutatásokat elmondhatjuk, hogy 39 újabb objektum feltárásával, dokumentálásával bővítettük az igen jelentős lelőhelyről eddig meglévő ismereteinket. 2005-ben a régi Nagytétényi úttól északra, a 6-os út elkerülő szakaszán fog végezni a BTM szondázó próbafeltá-

rásokat, melyek reményeink szerint a négy korszak újabb objektumait – köztük talán a kelta telep temetőjét – fogják megmenteni az utókornak.

Szilás Gábor

Irodalom/References:

SZILAS 2002 – Szilas G.: Kelta falusias település feltárása Nagytétény határában. *Aqfűz* 8 (2002) 114–130.

Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Aquincum Museum in 2004

(Marked as numbers on page 210)

1. Bp. II. 7 Felhévizi Road (Lrn: 14840/3): neolit and Roman period ceramics, Roman (?) wall and ditch (*Zoltán Kárpáti*)
2. Bp. II. 4–6 Ürömi Road (Lrn: 14952): Early Roman period graves, marks of buildings, ditch, kiln, medieval grave (*Annamária R. Facsády – Zoltán Kárpáti*)
3. Bp. III. 96/b Bécsi Road (Lrn: 14724/1, 14721/2): part of a Roman period cemetery (*Annamária R. Facsády*)
4. Bp. III. 310 Bécsi Road (Lrn: 20023/13, 20023/22): late Roman period grave complex (*Orsolya T. Láng*)
5. Bp. III. Csillaghegyi Road (Lrn: 19913/6): Roman period ditch system, prehistoric scattered find material (*Anita Korom*)
6. Bp. III. Csúcshegy-Harsánylejtő (Lrn: 20646): observation, Roman period ceramics and remains of buildings (*Orsolya T. Láng*)
7. Bp. III. Jégtörő Street (Lrn: 19333/2): part of a Bronz Age settlement, scattered Roman and Romanized celtic finds (*Gábor Lassányi*)
8. Bp. III. 15 Kenyeres Street (Lrn: 17350): remains of multiple-renewed post-structure buildings, ditch, Roman and neolit ceramics (*Anita Kirchhof*)
9. Bp. III. Kisbojtár Street (Lrn: 19910/9): neolit ceramics, undateable features (*Zita Tézer*)
10. Bp. III. 17 Kisbojtár Street (Lrn: 19900/14): neolit and late Bronz Age features, Roman period ceramics (*Gábor Szilas*)
11. Bp. III. Kiscsillag Street (Lrn: 19910/36): undateable ditch system (*Zita Tézer*)
12. Bp. III. Kolostor Road (Lrn: 16395): walls of an Roman period building, terrazzo floor (*Zoltán Havas*)
13. Bp. III. 38–40 Kunigunda Road (Lrn: 18763/6, 18764/5): Roman period post-structure building, debris layer, well (*Gábor Lassányi*)
14. Bp. III. 49 Kunigunda Road (Lrn: 19706/1): Roman period ceramics, ditch (*Gábor Lassányi – Judit Pásztókai Szeőke*)
15. Bp. III. 5–7 Nánási Road (Lrn: 23779/8): Roman period ditch system (*Orsolya T. Láng*)
16. Bp. III. Pók Street (Lrn: 23229/1): Aquincum Civil Town, Roman period road, remains of a building (*Orsolya T. Láng*)

17. Bp. III. Szentendrei Road (Lrn: 193210): Aquincum Civil Town, remains of a Roman period building (*Orsolya T. Láng*)
18. Bp. III. 407 Szentendrei Road (Lrn: 64053/4): parts of a Copper Age and middle Bronze Age settlement (*Orsolya T. Láng*)
19. Bp. III. 7 Záhony Street (Lrn: 19343/6, 19332/2): Roman period graves, part of a cemetery (*Gábor Lassányi*)
20. Bp. III. 12/b Zápor Street (Lrn: 17506): Roman period well (*Anita Kirchhof*)
21. Bp. III. 25 Zápor Street (Lrn: 17410): late Roman layer (*Anita Kirchhof*)
22. Bp. XI. 17–25 Vegyész Street (Lrn: 43590/3): layer with Roman period ceramics (*József Beszédes – Péter Vámos*)
23. Bp. XIII. Margitsziget (Lrn: 23800/3): LTD period refuse pit below the court of a Medieval monastery (*Eszter Kovács – Borbála Maráz*)
24. Bp. XXI. II. Rákóczi Ferenc Road–Vas Gereben Street (Lrn: 210146/151): no archaeological features (*Zsuzsanna M. Virág – Attila M. Horváth*)
25. Bp. XXII. 1 Campona Street (Lrn: 23331/1): features of a neolit, late Bronze, celtic settlement (*Gábor Szilas*)

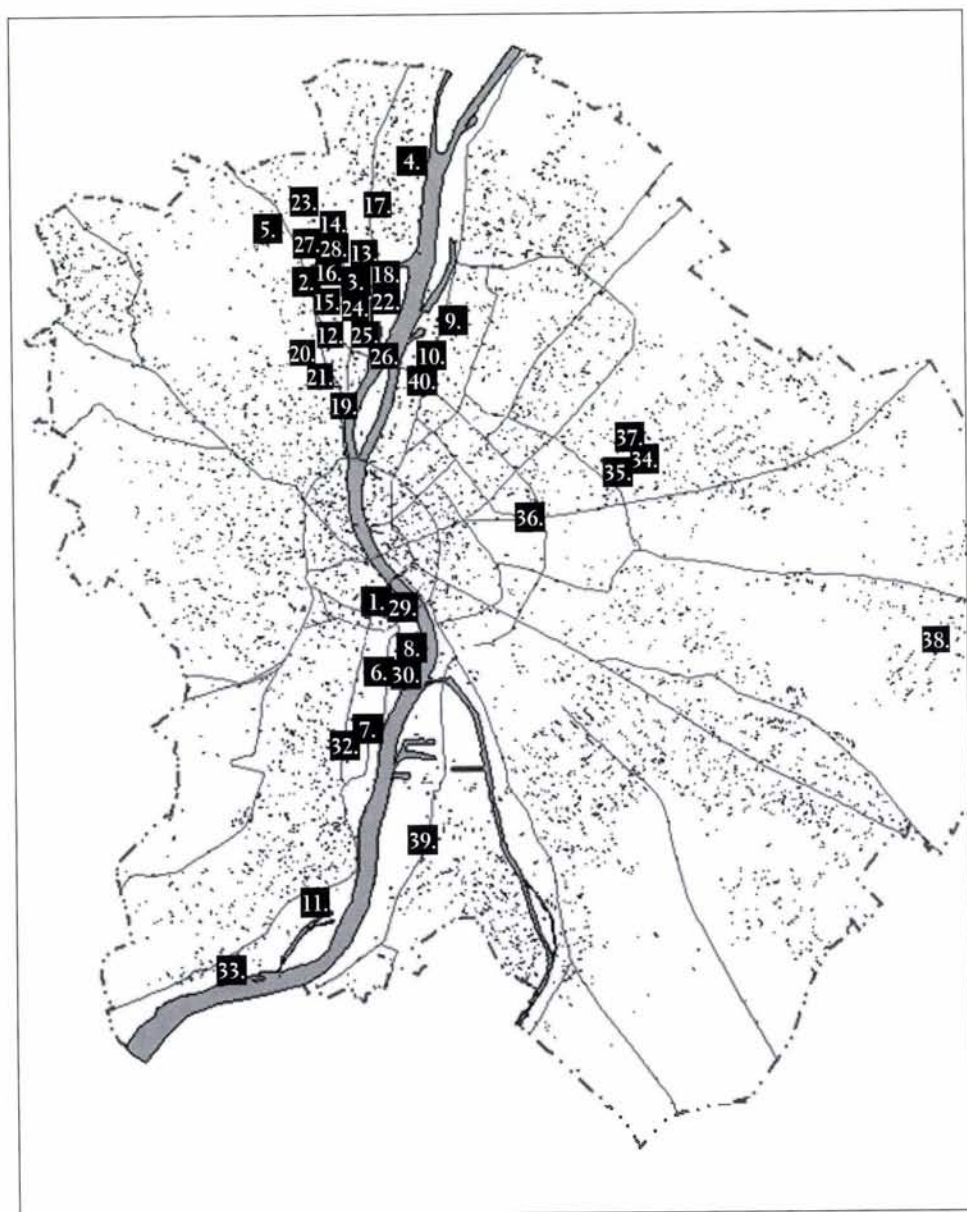
Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő
próbaásatásai és régészeti célú megfigyelései 2004-ben
Archaeological observation work and test excavations carried
out by the Aquincum Museum in 2004

Próbafeltárások – Test excavations

1. Bp. I. Bérc utca 17. – LTD és
Árpád-kori kerámia
(Maráz Borbála)
2. Bp. III. Bécsi út 268.
(T. Láng Orsolya – Havas Zoltán)
3. Bp. III. Filatori gát, Mozaik utcai
felüljáró alatti terület – újkori
hídpillér (Budai Balogh Tibor)
4. Bp. III. Pütkösdfürdő utca – római
és őskori kerámia, árok
(T. Láng Orsolya)
5. Bp. III. Solymárvölgyi út 8–12.
– középső rézkori gödör
(T. Láng Orsolya – Havas Zoltán
– M. Virág Zsuzsanna)
6. Bp. XI. Fehérvári út 54–56.
(Szilas Gábor)
7. Bp. XI. Hunyadi János út 10.
(Beszédes József)
8. Bp. XI. Kaposvár utca 5–7.
(Szilas Gábor)
9. Bp. XIII. Meder utca – Cserhalom
utca – Turóc utca (Tóth Anikó)
10. Bp. XIII. Árpád-híd pesti felhajtó
északi oldal
(Reményi László – Kovács Eszter)
11. Bp. XXII. Nagytétényi út 35.
(Beszédes József)

Megfigyelések – Archaeological observations

12. Bp. III. Bojtár utca 36.
(T. Láng Orsolya)
13. Bp. III. Csillaghegy, csatornázás
(T. Láng Orsolya)
14. Bp. III. Csillagszem utca 31.
(M. Virág Zsuzsanna)
15. Bp. III. Gyógyszergyári út 12.
(T. Láng Orsolya)
16. Bp. III. Gyógyszergyári út 21.
(T. Láng Orsolya)
17. Bp. III. Hajlékos utca
(Lassányi Gábor)
18. Bp. III. Huszti út 60.
(T. Láng Orsolya)
19. Bp. III. Kecse utca 13.
(Hable Tibor)
20. Bp. III. Laborc utca (Havas Zoltán)
21. Bp. III. Montevideo utca 9.
(R. Facsády Annamária)
22. Bp. III. Reményi Ede utca 2
(Budai Balogh Tibor)
23. Bp. III. Solymár-köz – Dorogi vasút
keresztvezető (Havas Zoltán)
24. Bp. III. Szőlőkert utca 1.
(Havas Zoltán)
25. Bp. III. Szentendrei út – Bogdáni
út – Búza utca – közmű és utépítés
(Budai Balogh Tibor)

Az Aquincumi Múzeum további feltárást nem igénylő próbafeltárásai és régészeti célú megfigyelései 2004-ben
Archaeological observation work and test excavations carried out by the Aquincum Museum in 2004

26. Bp. III. Szentlélek tér – Szentendrei út, Budai I. főnyomócső – római kori rétegek és épületmaradványok (*Anderkó Krisztián – Vámos Péter*)
27. Bp. III. Zay utca 24. (*T. Láng Orsolya*)
28. Bp. III. Zeyk Domonkos utca 13. (*T. Láng Orsolya*)
29. Bp. XI. Gellérthegy, Citadella – kelta cseréptöredékek (*Maráz Borbála*)
30. Bp. XI. Fehérvári út 74. (*Beszédes József*)
31. Bp. XI. Hunyadi János utca 9. (*Terei György*)
32. Bp. XI. Kondorosi út 10–12. (*Terei György*)
33. Bp. XI. Nagytétényi út 275. (*Beszédes József*)
34. Bp. XIV. Ajka utca 18. (*Korom Anita*)
35. Bp. XIV. Beckó utca 11, 12, 13. (*Korom Anita*)
36. Bp. XIV. Istvánmezei út 2–4. (*Horváth M. Attila*)
37. Bp. XIV. Miskolci utca, Paskál lakópark közműfektetés (*Korom Anita*)
38. Bp. XVII. Napkelet köz (*Korom Anita*)
39. Bp. XXI. Csepel Erőmű, Salakos (*Horváth M. Attila*)
40. Bp. XIII. Népfürdő utca 24–26. (*Reményi László*)

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

ActaArchHung	– Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfüz	– Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
AqMúz	– Aquincumi Múzeum
ArchÉrt	– Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BHM	– Budapest Historical Museum
BudRég	– Budapest Régiségei (Budapest)
BAR	– British Archaeological Reports
CommArchHung	– Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
DissPan	– Dissertationes Pannonicae (Budapest)
MB	– Maráz Borbála
PA	– Papp Adrienn

A 2004. évi feltárások közreműködői Participants in the Excavations in 2004

Anderkó Krisztián (BTM Aquincumi Múzeum)
– ásatási technikus
Bácsa Teréz (ELTE) – egyetemi hallgató
Bánsághi Judit – szerződéses rajzoló
Beszédes József (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Budai Balogh Tibor (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Busi György (BTM Aquincumi Múzeum) – geodéta
Cserne Lászlóné (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – rajzoló
Czirják Pálné (BTM Aquincumi Múzeum)
– rajzoló
Daróczy Szabó László (BTM) – archaeozoológus,
régész
Darvas Noémi (ELTE) – egyetemi hallgató
Dálnoki Orsolya – archaeobotanikus
Dittera Károly – rajzoló
Dusanek Júlia – szerződéses rajzoló
Endrődi Anna (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
Fabó Attila László – szerződéses rajzoló
R. Facsády Annamária (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Grynaeus András (Magyar Dendrokronológiai Labo-
ratórium) – dendrokronológus, régész
Györkő Anikó – egyetemi hallgató
Gyulai Ferenc (Agrobotanikai Intézet)
– archaeobotanikus
Hable Tibor (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
Hanzel Csilla – szerződéses rajzoló
Havas Zoltán (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
Hárshegyi Piroska (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
Heinz Katalin (BTM Restaurátor Osztály)
– restaurátor
Horváth M. Attila (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
Horváth László András (BTM Ős- és Népvándorlás
kori Osztály) – régész
Horváth Zoltán (ELTE Alkalmazott és
Környezetföldtani Tanszék) – geológus
H. Kérdő Katalin (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész

Krisztián Anderkó (BHM Aquincum Museum)
– technician
Teréz Bácsa (ELTE) – archaeology student
Judit Bánsághi – technical drawing
József Beszédes (BHM Aquincum Museum) – ar-
chaeologist
Tibor Budai Balogh (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
György Busi (BHM Aquincum Museum) – geodesy
Lászlóné Cserne (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – technical drawing
Pálné Czirják (BHM Aquincum Museum) techni-
cal drawing
László Daróczy Szabó (BTM) – archaeozoologist,
archaeologist
Noémi Darvas (ELTE) – archaeology student
Orsolya Dálnoki – archaeobotanist
Károly Dittera – technical drawing
Júlia Dusanek – technical drawing
Anna Endrődi (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – archaeologist
László Attila Fabó – technical drawing
Annamária R. Facsády (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
András Grynaeus (Hungarian Dendrochronology
Laboratory) – dendrochronologist, archaeologist
Anikó Györkő – university student
Ferenc Gyulai (Institute for Agrobotany) – ar-
chaeobotanist
Tibor Hable (BHM Aquincum Museum) – archae-
ologist
Csilla Hanzel – technical drawing
Zoltán Havas (BHM Aquincum Museum) – ar-
chaeologist
Piroska Hárshegyi (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
Katalin Heinz (BHM Dept. of Restoration) – re-
storer
Attila Horváth M. (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – archaeologist
András László Horváth (BHM Dept. of Prehistory
and Protohistory) – archaeologist
Zoltán Horváth (ELTE) – geologist

- Hudák Krisztina (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Káposztás Gyöngyi (BTM Aquincumi Múzeum)
– technikus
- Kirchhof Anita (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Komjáthy Péter (BTM Aquincumi Múzeum) – fotó
- Korom Anita (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
- Kovács Tibor (BTM Aquincumi Múzeum)
– geodézia
- Krolopp Endre (Magyar Állami Földtani Intézet)
– paleontológus
- Labancz Károly – műszaki ellenőr
- Kovács Mariann (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – rajzoló
- T. Láng Orsolya (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Lassányi Gábor (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Lésvkő Ildikó (BTM Restaurátor Osztály)
– restaurátor
- Lichtenberger Endre – statikus mérnök
- Lyublyanovics Kira – archaeozoológus
- Madarassy Orsolya (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Málik Éva (BTM Aquincumi Múzeum) – rajzoló
- Maráz Borbála (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
- Márton Péter (ELTE Geofizikai Tanszék) – geofizikus
- Mindszenty Andrea (ELTE Alkalmazott és
Körmeyzetföldtani Tanszék) – geológus
- Mladoniczki Réka (ELTE) – régészhallgató
- M. Virág Zsuzsanna (BTM Ős- és Népvándorlás
kori Osztály) – régész
- Nagy Alexandra (BTM Aquincumi Múzeum)
– technikus
- Nagy Gábor – egyetemi hallgató
- Németh Borbála – egyetemi hallgató
- Németh Margit (BTM Aquincumi Múzeum)
– régész
- Oláh Beatrix (BTM Aquincumi Múzeum)
– technikus
- Pap Károly – műszaki ellenőr
- Papp Adrienn – szerződéses régész
- Papp János – rajzoló, ásatási technikus
- Pásztókai Szeőke Judit – szerződéses régész
- Reményi László (BTM Ős- és Népvándorlás kori
Osztály) – régész
- Szabó Abigél – egyetemi hallgató
- Szabó Lajos – egyetemi hallgató
- Szilágyi Magdolna (ELTE) – régészhallgató
- Katalin H. Kérdő (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
- Krisztina Hudák (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
- Gyöngyi Káposztás (BHM Aquincum Museum)
– technician
- Anita Kirchhof (BHM Aquincum Museum) – archaeologist
- Péter Komjáthy (BHM Aquincum Museum)
– photographer
- Anita Korom (BHM Dept. of Prehistory and Proto-
history) – archaeologist
- Tibor Kovács (BHM Aquincum Museum) – geod-
esy
- Endre Krolopp (Geological Institute of Hungary)
– paleontologist
- Károly Labancz – technical supervisor
- Mariann Kovács (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – technical drawing
- Orsolya T. Láng (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
- Gábor Lassányi (BHM Aquincum Museum) – ar-
chaeologist, egyptologist
- Ildikó Lésvkő (BHM Dept. of Restoration) – re-
storor
- Endre Lichtenberger – structural engineer
- Kira Lyublyanovics – archaeozoologist
- Orsolya Madarassy (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
- Éva Málik (BHM Aquincum Museum) – technical
drawing
- Borbála Maráz (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – archaeologist
- Péter Márton (ELTE Dept. of Geophysics) – geo-
physicist
- Andrea Mindszenty (ELTE) – geologist
- Réka Mladoniczki (ELTE) – archaeology student
- Zsuzsanna M. Virág (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – archaeologist
- Alexandra Nagy (BHM Aquincum Museum)
– technician
- Gábor Nagy – egyetemi hallgató
- Borbála Németh – university student
- Margit Németh (BHM Aquincum Museum)
– archaeologist
- Beatrix Oláh (BHM Aquincum Museum)
– technician
- Károly Pap – technical supervisor
- Adrienn Papp – archaeologist
- János Papp – technical drawing, technician
- Judit Pásztókai Szeőke – archaeologist
- László Reményi (BHM Dept. of Prehistory and
Protohistory) – archaeologist
- Abigél Szabó – university student

Szilas Gábor (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály) – régész
 Szirmai Krisztina (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
 Terei György (BTM Középkori Osztály) – régész
 Tézer Zita (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály) – régész
 Tóth Anikó (BTM Középkori Osztály) – régész
 Tóth Zsuzsanna (ELTE) – régészhallgató
 Tusa Mária (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor
 Ujvári Gábor (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor
 Vámos Péter (BTM Aquincumi Múzeum) – régész
 Andrásné Vándor (BTM Aquincumi Múzeum) – technical drawing
 Várnay Éva (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor
 Vecsey Ádám (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor
 Végh Mária (BTM Aquincumi Múzeum) – technikus
 Verebes Anett (BTM Aquincumi Múzeum) – régésztechnikus
 Viemann Zsolt – geodéta
 Winkler Mónika – egyetemi hallgató
 Zandler Krisztián – egyetemi hallgató
 Zsidi Paula (BTM Aquincumi Múzeum) – régész

Lajos Szabó – university student
 Magdolna Szilágyi (ELTE) – archaeology student
 Gábor Szilas (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist
 Krisztina Szirmai (BHM Aquincum Museum) – archaeologist
 György Terei (BHM Dept. of Medieval Studies) – archaeologist
 Zita Tézer (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist
 Anikó Tóth (BHM Dept. of Medieval Studies) – archaeologist
 Zsuzsanna Tóth (ELTE) – archaeology student
 Mária Tusa (BHM Dept. of Restoration) – restorer
 Gábor Ujvári (BHM Dept. of Restoration) – restorer
 Péter Vámos (BHM Aquincum Museum) – archaeologist
 Andrásné Vándor – technical drawing
 Éva Várnay (BHM Dept. of Restoration) – restorer
 Ádám Vecsey (BHM Dept. of Restoration) – restorer
 Mária Végh (BHM Aquincum Museum) – technician
 Anett Verebes (BHM Aquincum Museum) – archaeologist technician
 Zsolt Viemann – geodesy
 Mónika Winkler – university student
 Krisztián Zandler – university student
 Paula Zsidi (BHM Aquincum Museum) – archaeologist

A 2004. évi feltárások megbízói és támogatói

Employers and Patrons of the Excavations in 2004

- ABLON Kft.
1139 Budapest, Váci út 99.
(Dunakeszi-Székesdűlő)
- ALFA-EX Ingatlanhasznosító és Forgalmazó Kft.
1116 Budapest, Vegyész u. 17–25.
(Budapest, XI. ker., Vegyész u. 17–25.)
- BEST BAU INVEST Építőipari és Szolgáltató Kft.
1164 Budapest, Vágás út 36/a.
(Budapest, XIV. ker. Beckó u. 11.)
- BECKÓ 12 Ingatlanforgalmazó és Szolgáltató Kft.
1112 Budapest, Csárda u. 4.
(Budapest, XIV. ker., Beckó u. 12.)
- BODNÁRBAU Építőipari Kft.
3035 Gyöngyöspata, Széchenyi u. 10.
(Budapest, XIV. ker. Beckó u. 13.)
- BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZAT
FŐPOLGÁRMESTERI HIVATAL
1052 Budapest, Városház u. 9–11.
(Budapest, III. ker., Aquincumi Duna híd; V. ker., Városház u. 9–11.; XIII. ker., Margitsziget Kolostor; XXI. Csepel Szenyvíztételep)
- BUDAPEST FŐVÁROS XVII. KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT
1173 Budapest, Pesti út 165.
(Budapest, XVII. ker., Bakancsos u.– Gyökér u. [Vigyzó kastély])
- BUDAPEST GYÓGYFÜRDŐI ÉS HÉVIZEI Rt.
1138 Budapest, Népfürdő u. 38.
(Budapest, I. ker., Döbrentei tér 9. Rudas Falkut)
- BUDAPEST Ingatlan Rt.
1033 Budapest, Polgár u. 8–10.
(Budapest, III. ker., Harsánylejtő)
- BUDAPESTI MŰSZAKI FŐISKOLA
III Budapest, Doberdó u. 6.
(Budapest, III. ker., Bécsi u. 96/B)
- B. SOARES Ingatlanfejlesztő Kft.
1118 Budapest, Kelenhegyi u. 43.
(Budapest, I Bérc u. 4a, 4b, 8. Cellérthegy)
- COLOR IMAGE Bt.
1039 Budapest, Szentendrei u. 407.
(Budapest, III. ker., Szentendrei u. 407.)
- COMPARK Kft.
1117 Budapest, Neumann János u. 1.
(Budapest, XI. ker., Budafoki u. 91–93.)
- CSIKI-BEGE Kft.
2112. Veregyház, Szemere u. 35.
(Budapest, III. ker., Pünkösdfürdő)
- CSIZY ÉS LUKÁCS Társasházak Kft.
1021 Budapest, Budakeszi út 51/D. A.ép.
(Budapest, XI. ker., Kondorosi u. 10–12.)
- DUNA-PANORÁMA Kft.
1037 Budapest, Kiscelli u. 104.
(Budapest, II. ker., Ürömi u. 4–6.)
- EG PALACE Kft.
Budapest, III. Nagyszombat u. 1.
(Budapest, III. ker., Nagyszombat u. 1.)
- EXCELL 15 Kft.
5600 Békéscsaba, 4-es Honvéd u. 14.
(Budapest, III. ker., Kenyeres u. 15.)
- FŐTÁV-KOMFORT Kft.
1144 Budapest, Füredi u. 53–63.
(Budapest, III. ker., Kunigunda u. 49.)
- FŐVÁROSI GÁZMŰVEK Rt.
1081 Budapest, Köztársaság u. 20.
(Budapest, III. ker., Kolostor u.)
- GIMESI Építőipari és Kereskedelmi Kft.
1151 Budapest, Árvavár u. 50.
(Budapest, XI. ker., Fehérvári u. 74.)

GORDON INVEST Szolgáltató és Tanácsadó Kft.
1133 Budapest, Árbóc u. 6.
(Budapest, XIII. ker., Népfürdő u. 24–26.)

GRÁCIA HÁZ Kft.
1147 Budapest, Dés u. 73/a.
(Budapest, XIV. ker., Ajka u. 18.)

GRC – HUNGÁRIA Kft.
1088 Budapest, Rákóczi u. 1–3.
(Budapest, XI. ker., Albertfalva)

GRAFISOFT R&D Számítástechnikai és Fejlesztő Rt.
1031 Budapest, Záhony u. 7.
(Budapest, III. ker., Záhony u. 7.)

GSA 2000 Kft
1068 Budapest, Király u. 106.
(Budapest, XXI. ker., Csepel Erőmű – Salakos u. – Csepel Rózsa u.)

GUININVEST Ingatlanberuházó Kft
2234. Maglód, Árpád vezér u. 39.
(Budapest, III. ker., Vörösvári u. 113–117.)

HARBOR PARK Ingatlanfejlesztő Kft.
1134 Budapest, Klapka u. 11.
(Budapest, XXII. ker., Campona u. 1.)

HYPER IMMO Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
1113 Budapest, Bocskai út 134–146.
(Dunakeszi-Székesdülő)

INTERHAIR-H Kft.
9700. Szombathely, Kossuth L. u. 6.
(Budapest, XI. ker., Fehérvári u. 202.)

INTERIMPORT II. Kft.
1117 Budapest, Budafoki u. 111–117.
(Budapest, XI. ker., Hunyadi J. u. 9.)

JLM POWERLINE Kft.
1033 Budapest, Huszti út 60.
(Budapest, III. ker., Huszti u. 60.)

KALÁKA PARK Kft.
1033 Budapest, Reményi Ede u. 2.
(Budapest, III. ker., Reményi Ede u. 2.)

KINCSTÁRI VAGYONI IGAZGATÓSÁG
1054 Budapest, Zoltán u. 16.
(Budapest, XI. ker., Citadella rondella)

LINEST Beruházási és Fejlesztési Kft.
2011 Budakalász, Szentendrei u. 35.
(Budapest, III. ker., Csillaghegyi u.)

MAC Ingatlanhasznosító és Forgalmazó Kft.
2040 Budaörs, Fodros u. 54.
(Budapest, XI. ker., Kőérberek)

MAGNUM HUNGÁRIA Lakópark Kft.
1031 Budapest, Montevideo u. 6.
(Budapest, III. ker., Táborhegyi lakópark)

MAX-HOLD Kft.
1037 Budapest, Bécsi u. 254.
(Budapest, III. ker., Bécsi u. 260.; Ladik u.)

MEDIA CENTER CAMPONA Kft.
1065 Budapest, Bajcsy Zs.út 59.
(Budapest, XXII. ker., Nagytétényi u. 35.)

MARKET ÉPÍTŐ Rt.
1117 Budapest, Bogdányfő Ödön u. 6.
(Budapest, III. ker., Szentendrei út – Bogdányi út – Búza utca)

MB-AUTO Magyarország Kft.
1133 Budapest, Kárpát u. 21.
(Budapest, XI. ker., Hunyadi J. u. 10.)

MAL-NES Kft.
1013 Budapest, Attila u. 20.
(Budapest, XI. ker., Fehérvári u. 54–56.)

MICROSOLDER Kereskedelmi Kft.
1119 Budapest, Nándorfejérvári u. 25.
(Budapest, III. ker., Kiscsillag u.)

NEMZETI AUTÓPÁLYA Rt.
Budapest, III. ker., Lajos u. 80.
(M0 északi, M0 keleti, M1–M5)

NEO-BAU Kft.
1034 Budapest, Zápor u. 18/b.
(Budapest, III. ker., Zápor u. 25.)

ÓBUDA Termelő és Szolgáltató Szövetkezet
2011 Budakalász, József A. u. 75.
(Budapest, III. ker., Bojtár u. 36.)

OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft.
1136 Budapest, Lajos u. 118–120.
(Budapest, III. ker., Bécsi u. 310.)

PART Ingatlanfejlesztő és Kezelő Kft.
1138 Budapest, Meder u. 9.
(Budapest, XIII. ker., RRT 18–19–20 tömb)

PASKÁL PARK Építő Beruházó és Ingatlanforgalmazó Rt.
1151 Budapest, Mogyoród útja 42.
(Budapest, XIV. ker., Miskolci u. – Szugló u. – Rákos u.; Paskál földkabel)

PROPSZT Szerkezetépítő Kft.
1032 Budapest, Bécsi u. 165.
(Budapest, III. ker., Bécsi u. 181–185.)

PROFORM Rt.
1037 Budapest, Montevideo u. 3/a.
(Budapest, III. ker., Montevideo u. 9.)

PROX Kft.
1026 Budapest, Pasaréti út 22.
(Budapest, III. ker., Hajlékos u.)

REALPORT Vagyongazdálkodó Szolgáltató Kft.
1143 Budapest, Zászlós u. 7.
(Budapest, XIII. ker., Meder u. – Cserhalom u. – Túróc u.)

R. PROJEKT 2002 Ingatlanforgalmazó és Beruházó Kft.
1136 Budapest, Pannónia u. 32.
(Budapest, III. ker., Nánási u. 3., 5–7.)

SE-BA 2000 Kereskedelmi és Ingatlanhasznosító Rt.
1105 Budapest, Halom u. 42.
(Budapest, III. ker., Bécsi u. 268.)

SL. PROPERTIES KFT.
(Budapest, XIV. ker., Istvánmezei u. 2–4.)

SPORTFÓLIÓ Kft.
1065 Budapest Bajcsy Zs. u. 57. III ép./III.em.
(Budapest, XIII. ker., Margit sziget uszoda)

STORM-TRADE Kft.
1145 Budapest, Róna u. 158.
(Budapest, I. ker., Bérc u. 17.)

STRONG AND UNIQUE Kft.
1033 Budapest, Kaszásdűlő u. 1–3.
(Budapest, III. ker., Csillagszem u.)

TESCO-GLOBAL ÁRUHÁZAK Rt.
2040 Budaörs, Kínizsi u. 1–3.
(Budapest, XXI. ker., Csepel - Rákóczi E u.)

TRIÁRIUS Kft.
(Budapest, III. ker., Kecse u. 13.)

UMWELT-TECHNIK Csőtisztító, Építő és Szolgáltató Kft.
3396 Kerecsend, Ipartelep (Pf.5.)
(Budapest, III. ker., Budai I. főnyomócső)

ÚJLAKI TÁRSASÁG Építőipari Kereskedelmi és Szolg.
1035 Budapest, Hunor u. 20/b.
(Budapest, III. ker., Szőlőkert u. 1.)

VARGA József
1162 Budapest, Patkószeg u. 10.
(Budapest, XVI. ker., Aranyfa u. 2.)

VÁRKÖRNYÉKE Kft.
2120. Dunakeszi, Muskátli u. 1.
(Budapest, III. ker., Kisbajtár u.)

VÉGVÁRI Péter
1025 Budapest, Livia u. 8.
(Budapest, III. ker., Solymárvölgyi u. 8–12.)

VIA VERDE Kft.
1012 Budapest, Márvány u. 16.
(Budapest, II. ker., Felhévizi u. 7.)

WARE-HOUSE Kft.
1097 Budapest, Vaskapu u. 1/c.
(Budapest, III. ker., Kunigunda u. 38–40.)

WESTEL MOBIL Távközlési Rt.
1117 Budapest, Kaposvár u. 5–7.
(Budapest, XI. ker., Kaposvár u. 5–7.)

YSELBACH-ENVIMET Hungária Kft.
1112 Budapest, Brassói út 25.
(Budapest, XXII. ker., Nagytétényi u. 275.)

A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2004-ben megjelent publikációi Publications by the Staff of the Aquincum Museum in 2004

(Összállították: Gali Ágnes és Hanny Erzsébet)
(Compiled by Ágnes Gali and Erzsébet Hanny)

Aquincumi Füzetek 10. Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2003 / [szerk. Zsidi Paula]. – Budapest : BTM, 2004. – 212 p. : ill. ; 24 cm. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219-9419 ; 10.)

Hétköznapi és vallási élet a rézkor végén : A Baden-kultúra 5000 éves emlékei Budapesten : A Budapesti Történelmi Múzeum időszi kiállítása 2004. december – 2005. március = Everyday life and spirituality at the end of the Copper Age : 5000 years old remains of the Baden Culture in Budapest : Temporary exhibition at the Budapest Historical Museum / [szerk. Endrődi Anna ; szövegek Endrődi Anna, M. Virág Zsuzsanna, Gyulai Ferenc, Tézer Zita]. – Budapest : BTM, 2004. – 71 p. : ill. ; 24 cm

Orvoslás Aquincumban : Időszi kiállítás az Aquincumi Múzeumban 2004. május 22 – október 31. = Medical practice in Aquincum : Temporary exhibition of the Aquincum Museum 22 May – 31 October 2004 / [szerk. Zsidi Paula] ; [szöv. Zsidi Paula et al.]. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum, 2004. – 40 p. : ill. ; 16×24 cm

BESZÉDES József

Budapest, XI. ker., Sopron utca 61. (Hrsz.: 3838/3) / – –, Szilas G. In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 187–188.

Budapest, XXII. ker., Nagytétényi út 37–43. (Hrsz.: 232002/37). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 188–189.

Budapest, XXII. ker., Nagytétényi út 37–45. (Hrsz.: 232002/33 36). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 189.

Feltárások és leletmentések az auxilialis castellum vicusában Alberfalván = Excavations and rescue work in the vicus of the auxilialis castellum at Alberfalva / – –, Szirmai K. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 116–122.

Középső bronzkori település nyomai Lágymányoson = Traces of a Middle Bronze Age settlement at Lágymányos / – –, Szilas G. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 147–152.

Másodlagosan felhasznált római sírkő a Hermann Ottó utcából = Secondary use of a Roman period tombstone from Herman Ottó Street. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 123–125.

Ásati jelentések:

Budapest, II. Herman Ottó utca 20. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 178.

Budapest, XI. Soproni utca 61. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 189.

Budapest, XXII. Nagytétényi út 37–45. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 191.

BUDAI BALOGH Tibor

Kora római védmű és késő avar kori telep kutatása a canabae északi előterében = Investigations of early Roman defence works and a Late Avar settlement in the northern outskirts of the canabae. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 47–56.

CHOYKE Alice

Osseous Projectile Points from the Swiss Neolithic: Taphonomy, Typology and Function. In: Violent Interactions in the Mesolithic, Evidence and Meaning / ed. M. Roksandic. – Oxford, 2004. – (BAR International Series 1237.) – p. 75–88.

CSONTOS Katalin

Kocsiábrázolás egy szentendrei sírkövön. In: Studia Comitatensia. Múzeumtörténeti és régészeti tanulmányok 28. (2004), p. 261–263.

ENDRŐDI Anna

Characteristic elements of the settlement structure in the Early Bronze Age settlement at Budapest–Albertfalva. In: Bronzezeitlichen Kulturererscheinungen im Karpatischen Raum : Die Beziehungen zu den Benachbarten Gebieten : Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag. Baia Mare 10–13. Oktober 2001. / Hrsg.: Carol Kacsó. – Baia Mare, 2003. – p. 151–157.

Feltárás a Paskál lakópark területén = Excavation in the territory of the Paskál apartment complex / ––, Horváth M. A. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 153–155.

Footed vessels of the Bell Beaker culture in the Carpathia Basin / ––. In: Einflüsse und Kontakte Alteuropäischer Kulturen : Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag / Hrsg. J. Bátor, V. Furmánek, L. Veliačik. – Nitra : AUSAW, 2004. – (Archaeologica Slovaca Monographiae 6.) – p. 141–151.

Hétköznapi és vallásos élet a rézkor végén : A Baden-kultúra 5000 éves emlékei Budapesten : A Budapesti Történeti Múzeum időszaki kiállítása 2004. december – 2005. március = Everyday life and spirituality at the end of the Copper Age : 5000 years old remains of the Baden Culture in Budapest : Temporary exhibition at the Budapest Historical Museum / [szerk. ––]. – Bp. : BTM, 2004. – 71 p. : ill. : 24 cm

Hítvilág = Beliefs. In: Hétköznapi és vallásos élet a rézkor végén. – Bp. : BTM, 2004. – p. 27–34.

Késő rézkor Budapest területén – a Baden-kultúra népe = Late Copper Age in the territory of Budapest – The people of the Baden Culture. In: Hétköznapi és vallásos élet a rézkor végén. – Bp. : BTM, 2004. – p. 11–20.

Megelőző feltárás Dunakeszi–Székesdűlőn (Preliminary excavation at Dunakeszi – Székesdűlő) / Horváth László András, Szilas Gábor, ––, Horváth M. Attila. In: ΜΩΜΩΣ II. : Óskoros kutatók II. összefüggésének konferenciakötete : Debrecen, 2000. november 6–8. / [szerk. Nagy Emese Gyöngyvér et al.]. – Debrecen : Debreceni Déri Múzeum, 2004. – p. 209–218.

Tárgykatalógus = Catalogue of objects / ––, Tézer Z. In: Hétköznapi és vallásos élet a rézkor végén. – Bp. : BTM, 2004. – p. 35–63.

Ásatási jelentések:

Budapest, XIV. Paskál lakópark / ––, Horváth Attila. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 189.

FACSÁDY Annamária

Aquincum – a rómaiak Budapesten : Pozsony, 2004. február 19. – április 18. In: Múzeumi Hírlevél 25. évf. 3. sz. (2004. márc.), p. 92–93.

Győzedelmes színes üveg. In: Ékszer Magazin 21. (2004), p. 28–35.

Kagylóhéjtól az üvegig. In: Ékszer Magazin 19. (2004), p. 54–57.

Próbafeltárás a Bécsi út északi részén (Budapest, III. ker., Bécsi út 267., Hrsz.: 16895/3). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 185.

Temetőfeltárás a Bécsi úton = Excavation at a cemetery in Bécsi Road. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 21–29.

Válogatás a 2003. év ásatási leleteiből : Aquincumi Múzeum 2004. április 15. – október 31. In: Múzeumi Hírlével 25. évf. 5. sz. (2004. máj.), p. 148–150.
Válogatás a 2003. év ásatási leleteiből. [Kiállítási leprello]. – Bp. : BTM, 2004.
Varázslatos formák. In: Ékszer Magazin 20. (2004), p. 38–42.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Bécsi út 136. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 190.
Budapest, III. Lajos utca 18–20., Bécsi út 17–21. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 192.

GALI Ágnes

Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között (1873–1920) [rec.]. In: Városunk 7. (2004) 4. sz., p. 11.
A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2003-ban megjelent publikációi / összeáll. – –, Hanny Erzsébet. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 202–212.
Budapest történetének válogatott bibliográfiája XIV. In: Városunk 7. (2004) 2. sz., p. 8.
Budapest történetének válogatott bibliográfiája XV. In: Városunk 7. (2004) 4. sz., p. 8.
Tanulmányok egy születésnap alkalmából : Vándorutak – múzeumi örökség. [rec.] In: Városunk 7. (2004) 2. sz., p. 5.

HABLE Tibor

Budapest, III. ker., Kecse utca 13–15. (Hrsz.: 14733/7). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 184–185.
Budapest, III. ker., Szépvölgyi út (Hrsz.: 14866/1) – Szépvölgyi út vonalvezetésének korrekciója. In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 184.
Budapest, III. ker., Szépvölgyi út 47. (Hrsz.: 14868/27). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 183–184.
Második századi sírok a katonaváros nyugati temetőjéből = Second century graves from the western cemetery of the Military Town. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 15–20.
Újabb római kori sírok a vízivárosi ala-tábor déli temetőjéből = New Roman period graves from the southern cemetery of the Víziváros auxiliary fort / Benda Judit, – –, Horváth M. Attila. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 110–115.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Lajos utca 71–89. / Hable Tibor, Kárpáti Zoltán. – In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 192–193.
Budapest, III. Bécsi út 70. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 179.
Budapest, III. Kecse utca 13–15. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 184.
Budapest, III. Szépvölgyi út 33–47. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 187.
Budapest, III. Szépvölgyi út 47. (Folyondár utca 1.) In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 187–188.

HAVAS Zoltán

Feltárás a Szentendrei úti aquaeductus nyomvonalán = Excavation along the aqueduct on Szentendrei Road. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 61–65.

HORVÁTH László András

- Bemerkungen zur Chronologie der äneolithischen Gräber in Vajsa. Eine Neudatierung. In: *Acta Archaeologica Acad. Scient. Hung.* 55. (2004), p. 63–79.
- Budapest, XXIII. ker., Soroksár. In: *Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban.* – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 189–190.
- Középső neolitikus település Törökbálint–Dulácskán = A Middle Neolithic settlement at Törökbálint–Dulácska. In: *Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban.* – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 156–159.
- Megelőző feltárás Dunakeszi–Székesdűlőn (Preliminary excavation at Dunakeszi–Székesdűlő) / ––, Szilas Gábor, Endrődi Anna, Horváth M. Attila. In: *ΜΩΜΩΣΣ 2. : Őskoros kutatók II. összejövetelének konferenciakötete* : Debrecen, 2000. november 6–8. / [szerk. Nagy Emese Gyöngyvér et al.]. – Debrecen : Debreceni Déri Múzeum, 2004. – p. 209–218.
- Régészeti kutatások az M0 autótú bővítése kapcsán = Archaeological excavations preceding the widening of highway M0 / ––, Reményi László, Tóth Anikó. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2003.* – Bp. : MNM, 2004. – p. 27–49.

Ásatási jelentések:

- Budapest, III. Kiscelli utca 98. / Németh Margit, ––, kirchhof Anita. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004).* p. 191–192.
- Budapest, XX. Soroksár. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004).* p. 189–190.

HORVÁTH M. Attila

- Budapest, XIV. ker., Istvánmezei út – Dózsa György út (Népstadion, Hrsz.: 32826). In: *Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban.* – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 188.
- Feltárás a Paskál lakópark területén = Excavation in the territory of the Paskál apartment complex / Endrődi Anna, ––. In: *Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban.* – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 153–155.
- Megelőző feltárás Dunakeszi–Székesdűlőn (Preliminary excavation at Dunakeszi–Székesdűlő) / Horváth László András, Szilas Gábor, Endrődi Anna, ––. In: *ΜΩΜΩΣΣ 2. : Őskoros kutatók II. összejövetelének konferenciakötete* : Debrecen, 2000. november 6–8. / [szerk. Nagy Emese Gyöngyvér et al.]. – Debrecen : Debreceni Déri Múzeum, 2004. – p. 209–218.
- Újabb római kori sírok a vizivárosi ala-tábor déli temetőjéből = New Roman period graves from the southern cemetery of the Viziváros auxiliary fort / Benda Judit, Hable Tibor, ––. In: *Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban.* – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 110–115.

Ásatási jelentések:

- Budapest, I. Fő utca 14–18. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004).* p. 171.
- Budapest, IV. Székes-nádas-dűlő. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004).* p. 196–197.
- Budapest, XIV. Paskál lakópark / Endrődi A., ––. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004).* p. 189.

KABA Melinda

- Az aquincumi Benedek utcai római kori temető aranyleletei. In: *Változatok a történelemre : Tanulmányok Székely György tiszteletére.* – [Bp.] : BTM, [2004]. – (Monumenta Historica Budapestinensia 14.) – p. 27–28.
- Római kori orgona Aventicumról (Avenches) = A Roman Organ from Aventicum (Avenches). In: *Budapest Régiségei* 37. (2003) [2004], p. 277–279.

H. KÉRDŐ Katalin

Feltárások a vizivárosi castellumtól északra = Excavations north of the Viziváros castellum / – –, Véghe András. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 106–109.

Régészeti kutatások a Hajógyári-öbölben = Archaeological investigations in the Hajógyári-cove / – –, Tóth János Attila, Németh Margit, Kirchhof Anita. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 37–41.

Római kori rakpart maradványai a Hajógyári-öbölben / – –, Tóth János Attila. – Budapest : Kulturális Örökségvédelmi Hiv., [2004]. – 16 p. : ill. ; 17 cm. – (Régészeti értékeink)

Ásatási jelentések:

Budapest, II. Tölgyfa u. 3.–Henger utca 2. / Kovács Eszter, – –, Szilas Gábor. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 189–190.

Budapest, II. Ganz utca 12–14. / – –, Véghe András. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 177–178.

KIRCHHOF Anita

Balck–Ground Wall–Painting at Baláca, Pannonia. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 363–366.

Budapest, III. ker., Bécsi út 130. (Hrsz.: 16213). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 181–182.

Budapest, III. ker., Kiscelli köz 17. (Hrsz.: 16391/8). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 183.

Budapest, III. ker., San Marco utca 6–8. (Hrsz.: 17515). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 182.

Budapest, III. ker., Timár utca 25. – Zápor utca 12a (Hrsz.: 17506, 17505). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 182.

Ceiling–Decoration with Vintaging Scene at Baláca, Pannonia. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 359–362.

Coffered Ceiling–Decoration at Baláca, Pannonia. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 261–270.

Lábazatot díszítő falfestmény-rekonstrukció Balácáról. In: Balácai közlemények 8. (2004), p. 216–236.

Régészeti kutatások a Hajógyári-öbölben = Archaeological investigations in the Hajógyári-cove / H. Kérdő Katalin, Tóth János Attila, Németh Margit, – –, In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 37–41.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Kiscelli utca 98. / Németh Margit, Horváth László András, – –, In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 191–192.

Budapest, III. Pacsirtamező utca 17. / – –, Madarassy Orsolya. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194.

Budapest, III. San Marco utca 24–26. / – –, Madarassy Orsolya. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194.

Budapest, III. Selmeci utca 17.–Zápor utca 23. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194.

Budapest, III. Selmeci utca 26. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194–195.

Budapest, III. Timár utca 4. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 195.

Budapest, III. Bécsi út 130. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 179.

Budapest, III. Hajógyár-sziget. / Németh Margit, – –, Tóth János Attila. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), 182–183.

Budapest, III. Kiscelli köz 17. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 184.

Budapest, III. San Marco utca 6–8.–Szomolnok utca 18. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 186.
 Budapest, III. Timár utca 25. – Zápor utca 12/a. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 188.

T. LÁNG Orsolya

Árulkodó csontok : Az aquincumi lakosság egészségi állapota egy újonnan feltárt temetőrészlet alapján. In: Orvoslás Aquincumban = Medical practice in Aquincum : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban. Bp. : BTM, 2004. – p. 29–31.
 Budapest, III. ker., Bécsi út 337. (Hrsz.: 19907/1). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 185–186.
 Budapest, III. ker., Csillaghegyi út 22. (Hrsz.: 19910/08–19). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 180.
 Budapest, III. ker., Piroška utca 3–5. (Hrsz.: 63573). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 179.
 Gyermekek élete Aquincumban: mindennapok a régészeti leletek tükrében / Szu Annamária, –. In: Játsszani jól : Történelmi barangolás a játékok birodalmában / szerk. D. Matuz Edit, Ridovics Anna. – Budapest : BTM, 2004. – p. 45–53.
 Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül = Investigation of Roman period occupation outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 57–60.
 Római kori temetőrészlet az aquincumi polgárváros északkeleti szomszédságában = Part of a Roman period cemetery northeast of the Aquincum Civil Town. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 82–89.
 Újabb adatok az úgynevezett testvérhegyi villa topográfiai helyzetéhez = New data on the topographic position of the so-called Testvérhegy villa. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 90–105.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Hrsz.: 19905/11. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 190.
 Budapest, III. Bécsi út 310. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 190–191.
 Budapest, III. Bojtár utca 33. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 191.
 Budapest, III. Bojtár utca 34. / –., Szilas Gábor. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 191.
 Budapest, III. Ladik utca 9. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 192.
 Budapest, III. Szőlőkert utca 5. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 195.
 Budapest, III. Bécsi út 310. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 179–181.
 Budapest, III. Bécsi út 337. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 181.
 Budapest, III. Csillaghegyi út 22. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 181–182.
 Budapest, III. Harsánylejtő. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 183.
 Budapest, III. Huszti út. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 183–184.
 Budapest, III. Keled útja. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 184.
 Budapest, III. Piroška utca 3–5. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 184–185.

LASSÁNYI Gábor

Budapest, III. ker., Rádl árok utca 1. (Hrsz.: 18634/4). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 181.
 Feltárások az aquincumi polgárváros délkeleti előterében = Excavations in the southeastern foreground of the Aquincum Civil Town / Lassányi Gábor, Zsidi Paula. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 72–81.

A mumifikálás szokása Pannoniában. In: Orvoslás Aquincumban = Medical practice in Aquincum : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban. Bp. : BTM, 2004. – p. 24–26.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Rádl-árok utca 1. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 186.

LENGYELNÉ KURUCZ Katalin

Táplálkozás és egészség a római császárkorban. In: Orvoslás Aquincumban = Medical practice in Aquincum : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban. Bp. : BTM, 2004. – p. 38–40.

MADARASSY Orsolya

Korai telepjelenségek kutatása az aquincumi canabae déli régiójában = The investigation of the early periods in the southern section of the Aquincum canabae / –. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 30–36. p. Rooms, Shrines and Palaces. Selection from the Wall-Painting and Stucco Collections of the Aquincum Museum / –. Paula Zsidi. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 281. Second Century Wall-Painting from the Legionary Fortress. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 290–291.

Wall-Painting from the Severan Period from the Military Town In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 295–296.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Pacsirtamező utca 17. / kirchhof anita, –. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194.

Budapest, III. San Marco utca 24–26. / kirchhof anita, –. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 194.

Budapest, III. Selmeci utca 29. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 195.

Budapest, III. Pacsirtamező utca 3–11/a. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 184.

MARÁZ Borbála

Ásatási jelentések:

Budapest, XI. Gellérthegy. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 198.

Budapest, I. Orom utca 16. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 171.

NÉMETH Margit

Régészeti kutatások a Hajógyári-öbölben = Archaeological investigations in the Hajógyári-cove / H. kérdő katalin, Tóth János Attila, –. Kirchhof Anita. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 37–41.

Topográfiai kutatás az aquincumi legiótábor északkeleti előterében = Topographic investigations in the northeast foreground of the legionary fortress of Aquincum / Németh Margit. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 42–46.

Wall-Painting from the Eastern Part of the Civil Town. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 282–283.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Kiscelli utca 98. / –. Horváth László András, kirchhof anita. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 191–192.

Budapest, III. Hajógyár-sziget. / – –, Tóth J. A. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), 182–183.

Budapest, III. Raktár utca 1. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 185–186.

PARRAGI Györgyi

Town Palace in the Folyamór-Búvár Street (Aquincum, Military Town). The Stucco Wall of the Town Palace / – –, Krisztina Szirmai. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 292–294.

PETŐ Mária

Fassgefüllte Brunnen aus Aquincum. In: Antaeus 26. (2003) [2004], p. 85–95.

A gellérthegyvi kálvária = Calvary on Gellért Hill. In: Budapest Régiségei 37. (2003) [2004], p. 297–299.

Ásatási jelentések:

Cegléd (Pest megye), Hartyányi-, Váróczi-dűlő / – –, Koczur Éva. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 194–195.

PÓCZY Klára

Szentélykörzet az aquaeductus forrásfoglalásánál. In: Orvoslás Aquincumban = Medical practice in Aquincum : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban. Bp. : BTM, 2004. – p. 9–11.

REMÉNYI László

Budapest, X. ker., Jászberényi út 43–47. szám alatt (Hrsz.: 41007/1). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 186–187.

Budapest, X. ker., Keresztúri út 210. szám alatt (Hrsz.: 42537). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 187.

Megjegyzések a Kárpát-medence középső bronzkori „virágkorának” kérdéséhez. In: Ősrégészeti levelek 5. (2003), p. 51–64.

Őskori és középkori leletek Biatorbágy-Tyúkberek, Törökbálint-Kukoricadűlő lelőhelyről = Prehistoric and medieval finds from Biatorbágy-Tyúkberek, Törökbálint-Kukoricadűlő site / – –, Terei György. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 168–171.

Őskori telepek, római kori árokrendszer, avar sírok Biatorbágy-Hosszúrétek lelőhelyen = Prehistoric settlements, a ditch system from the Roman period, Avar graves at the site of Biatorbágy-Hosszúrétek / – –, Tóth Anikó. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 160–167.

Régészeti kutatások az M0 autópályát bővítése kapcsán = Archaeological excavations preceding the widening of highway M0 / Horváth László András, – –, Tóth Anikó. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003. – Bp. : MNM, 2004. – p. 27–49.

Szigetszentmiklós-Laki hegy-Dunára-dűlő / – –, Terei György. In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 172–176.

Ásatási jelentések:

Budapest, III. Óbudai Gázgyár, volt tisztviselőlakások / Zsidi Paula, – –, In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 193–194.

Budapest, XI. Albertfalva, Hunyadi János utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 197.

Budapest, X. Jászberényi út 43–47. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 188.

SZILAS Gábor

- Budapest, III. ker., Árpád utca – Ipartelep utca – Ságvári E. utca által határolt terület (Hrsz.: 63902/6). In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 177–179.
- Budapest, XI. ker., Sopron utca 61. (Hrsz.: 3838/3) / Beszédes József, –. In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 187–188.
- Későbronzkori karikalelet a Dunából (Spätbronzezeitliche Ringfund aus der Donau). In: ComArchHung 2003., p. 67–76.
- Középső bronzkori település nyomai Lágymányoson = Traces of a Middle Bronze Age settlement at Lágymányos / Beszédes József, –. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 147–152.
- Megelőző feltárás Dunakeszi–Székesdűlőn (Preliminary excavation at Dunakeszi–Székesdűlő) / –., Horváth L. A., Endrődi A., Horváth M. A. In: ΜΩΜΩΣ 2. : Őskoros kutatók II. összejövetelének konferenciakötete : Debrecen, 2000. november 6–8. / [szerk. Nagy Emese Gyöngyvér et al.], – Debrecen : Debreceni Déri Múzeum, 2004. – p. 209–218.

Ásatási jelentések:

- Budapest, II. Tölgyfa u. 3.–Henger utca 2. / Kovács Eszter, H. Kérdő Katalin, –. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 189–190.
- Budapest, III. Bojtár utca 34. / Tóthné Láng Orsolya, –. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2002 (2004), p. 191.
- Budapest, III. Árpád utca – Ipartelep utca – Ságvári Endre utca. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 178–179.

SZIRMAI K Krisztina

- Feltárások és leletmentések az auxiliáris castellum vicusában Albertfalván = Excavations and rescue work in the vicus of the auxiliary castellum at Albertfalva / –., Beszédes József. In: Aquincum : BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 116–122.
- Town Palace in the Folyamőr–Búvár Street (Aquincum, Military Town). The Stucco Wall of the Town Palace / Györgyi Parragi, –. In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 292–294.

Ásatási jelentések:

- Budapest, XI. Hunyadi János út. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2003 (2004), p. 188–189.

SZU Annamária

- Gyermekek élete Aquincumban: mindennapok a régészeti leletek tükrében / –., T. Láng Orsolya. In: Játsszani jó! : Történelmi barangolás a játékok birodalmában / szerk. D. Matuz Edit, Ridovics Anna. – Budapest : BTM, 2004. – p. 45–53.

TÉZER Zita

- Tárgykatalógus = Catalogue of objects / –., Endrődi A. In: Hétköznapiak és vallásos élet a rézkor végén. – Bp. : BTM, 2004. – p. 35–63.

TOPÁL Judit

- Early Christian Grave-Chamber in the Western Cemetery of Aquincum Military Town / –., In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 297–298.
- An Early Christian Painted Grave-Chamber in the Western Cemetery of the Military Town in Aquincum / –., In: Plafonds et voûtes à l'époque antique. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 417–420.

ZSIDI Paula

- Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2003 / szerk. – –, Budapest : BTM, 2004. – 212 p. : ill. ; 24 cm. – (Aquincumi füzetek 10.)
- Aquincum: The civilian town. In: Hungarian Archaeology at the Return of the Millenium. – Bp. : Ministry of National Cultural Heritage Teleki László Foundation, 2003. – p. 227–229.
- Aquincumi orvosok. In: Orvoslás Aquincumban : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban. – Bp. : BTM, 2004. – p. 15–17.
- Aquincum topográfiája. Specimina Nova XVIII, 2004. 167–226.
- Archaeological collections and museums. In: Hungarian Archaeology at the Return of the Millenium. – Bp. : Ministry of National Cultural Heritage Teleki László Foundation, 2003. – p. 415–417.
- Feltárások az aquincumi polgárváros délkeleti előterében = Excavations in the southeastern foreground of the Aquincum Civil Town / Lassányi Gábor, – –, In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Bp. : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10.) – p. 72–81.
- North Italian influences on the oil-lamp products of early Aquincum potters. In: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* 38. (2003), p. 201–208.
- Orvoslás Aquincumban : Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban 2004. május 22 – október 31. = Medical practice in Aquincum : Temporary exhibition of the Aquincum Museum 22 May – 31 October 2004 / [szerk. – –] ; [szöveg. – – et al.]. – Budapest : BTM Aquincumi Múzeum, 2004. – 40 p. : ill., 16×24 cm
- Régészeti feltárások Budapest területén 2003-ban = Archaeological excavations in 2003 in the territory of Budapest. In: Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2003-ban. – Budapest : BTM, 2004. – (Aquincumi füzetek 10) – p. 8–12.
- The Roman Period: Burials. In: Hungarian Archaeology at the Return of the Millenium. – Bp. : Ministry of National Cultural Heritage Teleki László Foundation, 2003. – p. 251–257.
- Rooms, Shrines and Palaces. Selection from the Wall-Painting and Stucco Collections of the Aquincum Museum / Orsolya Madarassy, – –, In: *Plafonds et voûtes à l'époque antique*. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 281.
- Urban archaeology: a special field of heritage protection. In: Hungarian Archaeology at the Return of the Millenium. – Bp. : Ministry of National Cultural Heritage Teleki László Foundation, 2003. – p. 28–30.
- Wall-Painting from the Aquincum Civil Town – *Deversorium* – Bath. In: *Plafonds et voûtes à l'époque antique*. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 286–287.
- Wall-Paintings from the villa rustica in Szőlőkert Street (Aquincum, Civil Town). In: *Plafonds et voûtes à l'époque antique*. – Bp. : Pytheas K., 2004. – p. 288–289.

Ásatási jelentések:

- Budapest, III. Óbudai Gázgyár, volt tisztviselőlakások / – –, Reményi László. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2002* (2004), p. 193–194.
- Budapest, III. Záhony utca 4. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2002* (2004), p. 195–196.
- Budapest, III. Szentedrei út 101–115. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2003* (2004), p. 186–187.

